

NOU

Norges offentlige utredninger **2014:17**

Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs

Norges offentlige utredninger 2014

Seriens redaksjon:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
Informasjonsforvaltning

---

1. Ny arvelov.
Justis- og beredskapsdepartementet.
2. Lik og likskap.
Kulturdepartementet.
3. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2014.
Arbeids- og sosialdepartementet.
4. Enklere regler – bedre anskaffelser.
Nærings- og fiskeridepartementet.
5. MOOC til Norge.
Kunnskapsdepartementet.
6. Revisjon av eierseksjonsloven.
Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
7. Elevenes læring i fremtidens skole.
Kunnskapsdepartementet.
8. Tolking i offentlig sektor.
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
9. Ny adopsjonslov.
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
10. Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern.
Justis- og beredskapsdepartementet.
11. Konkurranseskjennemnda.
Nærings- og fiskeridepartementet.
12. Åpent og rettferdig – prioriteringer i helsetjenesten.
Helse- og omsorgsdepartementet.
13. Kapitalbeskatning i en internasjonal økonomi.
Finansdepartementet.
14. Fagskolen – et attraktivt utdanningsvalg.
Kunnskapsdepartementet.
15. Norsk pelsdyrhold – bærekraftig utvikling eller styrt avvikling?
Landbruks- og matdepartementet.
16. Sjømatindustrien.
Nærings- og fiskeridepartementet.
17. Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs.
Arbeids- og sosialdepartementet.

NOU

Norges offentlige utredninger **2014: 17**

Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs

Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 19. april 2013.
Avgitt til Arbeids- og sosialdepartementet 17. desember 2014.

ISSN 0333-2306
ISBN 978-82-583-1223-6

---

07 Aurskog AS

Til Arbeids- og sosialdepartementet

Ved kongelig resolusjon 19. april 2013 ble det oppnevnt et utvalg for å utrede pensjonsordningen for sjømenn. Utvalget legger med dette frem sin utredning.

Oslo, 17. desember 2014

Sissel Rødevand
(leder)

Tor Arnulf Andersen	Hege-Merethe Bengtsson	Björg Borger
Hege Bunkholt Elstrand	Jacob Hanssen	Lars Fjell Hansson
Siri Hatland	Jon M. Hippe	Gro Losvik
Birger Mordt	Hilde Olsen	Øyvind Olsen
Pål Tangen	Klaus Værnø	

Erik Dæhli

Ingrid Andresen

Hanne Willoch

Silje Aslaksen

Lars R. Bærøe

Innhold

1	Innledning og sammendrag	9			
1.1	Innledning	9	4.2.2	Folketrygdens ytelser til uføre og etterlatte	64
1.2	Sammendrag	10	4.3	Supplerende pensjonsordninger i offentlig sektor	65
2	Utvalgets mandat, sammensetning og arbeid	17	4.3.1	Tjenestepensjonsordninger og AFP i offentlig sektor	65
2.1	Bakgrunn og mandat	17	4.4	Supplerende pensjonsordninger i privat sektor	67
2.2	Utvalgets sammensetning	18	4.4.1	Tjenestepensjonsordninger i privat sektor	67
2.3	Utvalgets arbeid	18	4.4.2	Obligatorisk tjenestepensjon	69
2.4	Fortolkning av mandatet	20	4.4.3	Lov om foretakspensjon	69
3	Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn mv.	21	4.4.4	Lov om innskuddspensjon	70
3.1	Innledning	21	4.4.5	Ny tjenestepensjonslov	71
3.2	Sjøfartsnæringen	21	4.4.6	Avtalefestet pensjon i privat sektor	72
3.2.1	Ferjer, lokalfart og passasjerskip i kystfart	21	4.4.7	Pensjonstrygden for fiskere	73
3.2.2	Skip i utenriks skipsfart	21	4.5	Særaldersgrenser	75
3.2.3	Nærskipsfarten	22	5	Internasjonale forpliktelser	77
3.2.4	Flyttbare innretninger	22	5.1	ILO-konvensjon nr. 71 om pensjoner til sjømenn	77
3.2.5	Konsekvenser for finansieringen av pensjonstrygden for sjømenn ..	22	5.1.1	Innledning	77
3.3	Pensjonstrygden for sjømenn	23	5.1.2	Plikten til å ha en pensjonsordning for sjøfolk – lovfesting	77
3.3.1	Historikk	23	5.1.3	Hvem må omfattes av ordningen ..	78
3.3.2	Omfang	25	5.1.4	Krav til ordningens utforming	78
3.3.3	Pensjonsalder og pensjonsgivende inntekt	27	5.1.5	Andre bestemmelser	79
3.3.4	Ytelser	29	5.1.6	Norges oppfyllelse av ILO-konvensjon nr. 71	80
3.3.5	Finansiering/økonomi	36	5.2	EØS-avtalen og pensjonsordninger for sjømenn	81
3.3.6	Omfordelingsmekanismer i pensjonstrygden	43	5.2.1	Innledning	81
3.3.7	Organisering og administrasjon ...	47	5.2.2	Betydningen av at pensjonsordningen omfattes av forordningene i EØS-avtalen	82
3.4	Obligatorisk tjenestepensjon og tariffavtaler om pensjon	47	5.3	Pensjonskassedirektivet	84
3.4.1	Innledning	47	6	Hovedprinsipper	85
3.4.2	Norges Rederiforbunds avtaler om pensjon	48	6.1	Innledning	85
3.4.3	NHO Sjøfarts tariffavtaler om pensjon	49	6.2	Formålet med en pensjonsordning for sjømenn	85
3.4.4	Fraktefartøyenes Rederiforenings tariffavtaler om pensjon	50	6.3	Omfordeling	86
3.5	Skatteregler for sjøfolk	51	6.3.1	Innledning	86
3.6	Pensjonsberegning for noen utvalgte typeeksempler	51	6.3.2	Omfordeling i ny folketrygd og ulike tjenestepensjonsordninger ..	87
3.7	Andre lands pensjonsordninger for sjøfolk	55	6.3.3	Endrede omfordelingseffekter i pensjonstrygden for sjømenn	87
4	Det norske pensjonssystemet ..	58	6.4	Arbeidsinsentiver (herunder alleårsopptjening)	88
4.1	Innledning	58	6.4.1	Innledning	88
4.2	Folketrygden	59			
4.2.1	Alderspensjon	59			

6.4.2	Arbeidsinsentiver i ny folketrygd og ulike tjenstepensjonsordninger	88	7.3.6	Forventede utbetalinger	119
6.4.3	Forbedrede arbeidsinsentiver i pensjonsordningen for sjømenn ..	90	7.3.7	Regulering av pensjon under opptjening og utbetaling	119
6.5	Mobilitet	91	7.3.8	Samordning mot andre ytelser	119
6.5.1	Innledning	91	7.3.9	Finansiering	120
6.5.2	Mobilitetsutfordringer i ulike tjenstepensjonsordninger	91	7.3.10	Forventede innbetalinger	122
6.5.3	Forbedrede mobilitetsegenskaper i pensjonsordningen for sjømenn ..	92	7.3.11	Barnetillegg	122
6.6	Tidligpensjonsordning eller tilleggspensjonsordning	92	7.3.12	Sjømenn på fartøy som driver fiske og fangst	123
6.7	Utbetalingsalder og utbetalingsperiode	93	7.3.13	Håndtering av overgang til ny ordning	123
6.7.1	Videreføring av uttaksalder 60 år eller endring	93	7.4	Pensjonsnivåer under ulike forutsetninger	124
6.7.2	Videreføring av mulighet for tidlig uttak ved 55 år eller endring	95	7.5	Samlet årlig pensjon med folketrygd og obligatorisk tjenstepensjon	126
6.7.3	Fleksibilitet og nøytralt uttak	96	7.6	Oppsummering av utvalgets forslag til ny pensjonsordning for sjømenn	129
6.7.4	Livsvarig eller opphørende	96	8	Alternative modeller for sjømannspensjon	130
6.8	Levealderjustering	97	8.1	Innledning	130
6.9	Regulering av pensjoner	98	8.2	Innskuddspensjon	130
6.10	ILO-konvensjon nr. 71	98	8.2.1	Innledning	130
6.11	Regnskapsregler	99	8.2.2	Personkrets	130
6.12	Prinsipper for overgangsløsning ved innføring av nye pensjonsregler	101	8.2.3	Vilkår for rett til pensjon	131
6.12.1	Innledning	101	8.2.4	Ytelser	132
6.12.2	Overgangsløsninger ved tidligere reformer av pensjonsregler	102	8.2.5	Finansiering	134
6.12.3	Momenter til overgangsløsninger ved innføring av en ny sjømannspensjonsordning	104	8.2.6	Regulering av overgangen til innskuddspensjon	135
6.13	Finansieringssystemer for pensjoner	104	8.2.7	Rettslig regulering	135
6.13.1	Innledning	104	8.3	En minimumstilpasset ordning innenfor pensjonstrygden for sjømenn	135
6.13.2	Finansiering ved utligning («pay as you go»)	104	8.3.1	Innledning	135
6.13.3	Finansiering ved kapitaldekning ..	105	8.3.2	Personkrets og vilkår for rett til pensjon	135
6.13.4	Særlig om pensjonstrygden for sjømenn	106	8.3.3	Ytelsene	136
7	En ny modell for sjømannspensjon	107	8.3.4	Finansiering og regulering av overgangen til en minimumstilpasset ordning	138
7.1	Innledning	107	8.4	Oppsummering	138
7.2	Hovedtrekk i en ny modell for sjømannspensjon	108	9	Økonomiske, administrative og likestillingsmessige konsekvenser	139
7.3	Nærmere om enkeltpunktene i modellen	109	9.1	Innledning	139
7.3.1	Personkrets	109	9.2	Økonomiske konsekvenser for det offentlige	139
7.3.2	Rettslig regulering	109	9.3	Administrative konsekvenser for det offentlige	140
7.3.3	Tidligste og seneste uttaksalder ..	109	9.4	Økonomiske og administrative konsekvenser for arbeidsgivere og arbeidstakere	141
7.3.4	Utbetalingsperiode	112			
7.3.5	Opptjeningssatser og omfordeling ..	113			

9.5	Likestillingsmessige konsekvenser	141
-----	--	-----

Vedlegg

1	Brev 30. januar 2014 til Arbeids- og sosialdepartementet ..	143
2	Brev 12. februar 2014 fra Arbeids- og sosialdepartementet...	144
3	Pensjonsordninger i andre land	145
4	Spørreundersøkelse om andre tjenestepensjonsordninger blant rederier tilknyttet pensjons- trygden for sjømenn	158

5	Brev 8. desember 2006 fra Finansdepartementet til Norges Rederiforbund.....	165
6	Sammenlegging av tjenestetid og samordning – sjømannspensjon og fiskerpensjon	166
7	Sjømenn, levealder, helse og mulige pensjonsmessige konsekvenser	168
8	Hvem som omfattes i forskjellige pensjonslover og pensjons- løsninger	179

Elektronisk vedlegg:

Beregning av pensjonsmodeller

Kapittel 1

Innledning og sammendrag

1.1 Innledning

Gjennom mer enn 150 år har Norge vært en av verdens ledende skipsfartsnasjoner.

Det var derfor naturlig at spørsmålet om etablering av en form for pensjon for sjøfolk ble reist allerede på et tidlig tidspunkt i utviklingen av de norske velferdsordningene. Sjømannsyrket var et yrke med spesielle arbeidsvilkår, med stadig skiftende arbeidsforhold og med lange fravær fra hjemmet.

Allerede ved lov 18. september 1909 ble det bestemt at halvparten av den delen av statens årlige inntekter fra laste- og fyravgiftene som oversteg 2,2 millioner kroner skulle settes av til et fond til fordel for sjømannsstanden, kalt Statens Sjømannsfond. Fra 1913 ble rentene av dette fondet brukt til alderspensjoner til norske sjøfolk. Pensjonene ble normalt gitt fra fylte 60 år, og de ble kun innvilget for ett år av gangen. Ordningen hadde svært høye krav til tjenestetid. Hvis all tjenestetid hadde vært i innenriksfart, var det nødvendig med en tjenestetid på 35 år for i det hele tatt å kvalifisere til en ytelse. Hadde tjenestetiden utelukkende vært i utenriksfart var det tilstrekkelig med 25 år. Ordningens økonomi var imidlertid ikke tilfredsstillende, og det ble etter hvert nødvendig både å tære på fondets kapital og å få jevnlig tilskudd fra staten.

Særlig i tiden etter første verdenskrig var tanken på å etablere en egen, fullverdig pensjonsordning for sjøfolk sterkt fremme, uten at dette ga konkrete resultater.

Pensjonstrygden for sjømenn ble først opprettet i 1948. Aldersgrensen fra Statens Sjømannsfond ble videreført i Pensjonstrygden for sjømenn. Det ble i forarbeidene sagt at det var sjømannsyrkets krav til utøveren som betinget en egen pensjonsordning med lavere pensjonsalder enn det som var vanlig i andre yrker.

På det tidspunktet var de allmenne trygdeordningene lite utbygd. Alderstrygden, som hadde blitt innført noen år før krigen, ga pensjon med lave beløp etter behovsprøving. Formålet med

Pensjonstrygden for sjømenn var derfor å gi sjømennene en rettighetsbasert alderspensjon fra 60 år og livet ut.

Etter at folketrygden ble innført fra 1967, ble formålet med pensjonstrygden for sjømenn endret til å gi en førtids alderspensjon frem til pensjonsalderen i folketrygden, som opprinnelig var 70 år, men som senere ble redusert til 67 år.

Som en del av pensjonsreformen, ble det i 2009 vedtatt nye regler om alderspensjon i folketrygden, og dermed ble forutsetningene for pensjonstrygden for sjømenn også endret. Blant de nye elementene var alleårsopptjening, levealdersjustering, fleksibelt uttak av alderspensjonen med mulighet til uttak fra 62 år og nye regler for regulering av pensjonene.

Med virkning fra 2011 ble det innført samme regulering av sjømannspensjon som alderspensjon i folketrygden. Det ble samtidig påpekt at det var behov for en samlet gjennomgang av pensjonsordningen for sjømenn, for å komme frem til en varig løsning tilpasset prinsippene i pensjonsreformen.

Det er i dag drøyt 31 000 aktive sjøfolk som er i ferd med å opptjene pensjoner i pensjonstrygden for sjømenn. Det er drøyt 17 000 personer som ikke lenger er aktive sjøfolk, men som har oppsatte rettigheter i ordningen, det vil si at de har mer enn 150 farts måneder.

Sjømenn har, i tillegg til pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn, rett til pensjon fra tjenestepensjonsordninger som er opprettet etter pensjonslovgivningen i privat sektor. Som et minimum skal rederiene ha en tjenestepensjonsordning for sine ansatte som tilfredsstillende kravene i lov om obligatorisk tjenestepensjon. Pensjonsbestemmelsene i tariffavtalene i sjøfartsnæringen utgjør en stor del av sjøfolks pensjonsrettigheter.

Selv om både sjøfartsnæringen og arbeidsforholdene for sjømenn har endret seg vesentlig i løpet av den tiden Pensjonstrygden for sjømenn har eksistert, er sjømannsyrket fortsatt et yrke preget av spesielle belastninger.

Slik regelverket i pensjonstrygden for sjømenn er i dag, er det mange sjømenn som har betalt inn til ordningen, men som ikke oppnår rett til pensjon. Beregninger utvalget har innhentet, viser at kravet om minst 12,5 års samlet fartstid for å få rett til pensjon gjør at om lag 75 prosent av medlemmene i dagens ordning forventningsmessig ikke vil få pensjon.

En overgang til en ny pensjonsløsning for sjøfolk reiser imidlertid en rekke viktige prinsipielle problemstillinger og valg.

1.2 Sammendrag

Kapittel 1 inneholder en kort innledning til utredningen, samt et sammendrag av innholdet i de forskjellige kapitlene i utredningen.

Kapittel 2 gir en oversikt over det mandatet utvalget ble gitt ved kongelig resolusjon 19. april 2013. Videre gis det en presentasjon av utvalgets medlemmer og av de arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene som har foreslått medlemmer til utvalget. Det gis også en oversikt over utvalgets arbeid, og over hvilke eksterne foredragsholdere som har bidratt i utvalgets innhenting av fakta.

Kapitlene 3 til 5, med tilhørende vedlegg, inneholder det vesentligste av det kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for utvalgets vurderinger og tilrådninger.

Kapittel 3 innledes med en kortfattet presentasjon av den norske sjøfartsnæringen.

Videre beskrives Pensjonstrygden for sjømenn, både dens historikk og gjeldende regelverk, herunder bestemmelsene om omfang, pensjonsalder, pensjonsopptjening og pensjonsberegning. Pensjonstrygden for sjømenn er en lovfestet, pliktig tjenestepensjonsordning som normalt utbetaler pensjoner til personer i alderen 60 til 67 år. Ordningen har høye krav til fartstid for å oppnå rett til pensjon (12,5 år) og inneholder betydelige omfordelende elementer. Mange sjømenn vil ikke ha krav på utbetaling før fra en senere alder enn 60 år. Pensjonene er kun beregnet ut fra fartstid og ut fra om den aktuelle sjømannen har vært over- eller underordnet. Lønnsnivå innvirker ikke på pensjonens størrelse.

Finansieringen av pensjonstrygden for sjømenn er basert på et utlikningsprinsipp, det vil si at inntektene til enhver tid skal dekke årets utbetalinger.

Staten har et garantiansvar som i flere år har ført til innbetalinger til ordningen. Det er imidlertid anslått at det vil være regnskapsmessig over-

skudd i ordningen fra og med 2014, slik at garantiansvaret ikke vil utløse utbetalinger.

I kapittel 3 beskrives videre andre pensjonsrettigheter for sjøfolk, ut over det som følger av sjømannspensjonstrygdloven og folketrygdloven.

Sjømenn har rett til pensjon fra tjenstepensjonsordninger som er opprettet etter pensjonslovgivningen i privat sektor. Som et minimum skal rederiene ha en tjenstepensjonsordning for sine ansatte som tilfredsstiller kravene i lov om obligatorisk tjenstepensjon. Mange rederier har opprettet tjenstepensjonsordninger for sjømenn som gir pensjon mellom 60 og 67 år, og som sammen med pensjonstrygden for sjømenn sikrer om lag 60 prosent av tidligere lønn.

Det gis også en kortfattet oversikt over de viktigste skattereglene for sjøfolk i kapittel 3.

Videre gis det illustrasjoner av pensjonsberegninger for sjømenn ved hjelp av noen utvalgte typeeksempler. Eksempelpersonene som presenteres her benyttes også i senere kapitler.

Endelig inneholder kapittel 3 en oversikt over andre lands pensjonsordninger for sjøfolk. Oversikten viser at sjøfolkene i en rekke europeiske land kun er omfattet av det alminnelige pensjonssystemet, uten særordninger. Enkelte land har imidlertid offentlige og/eller private særordninger for sjømenn eller visse særregler for pensjoning innenfor det offentlige pensjonssystemet. Et annet funn er at det blant de landene som har særordninger for sjøfolk, ser ut til å være en tendens til heving av pensjonsalderen eller utfasing av ordningene.

Kapittel 4 gir en samlet oversikt over det norske pensjonssystemet. Pensjonssystemet i Norge deles gjerne inn i tre: folketrygden, tjenstepensjoner og individuelle pensjoner. I kapitlet gis det en omtale av folketrygdens ytelser og de ulike tjenstepensjonsordningene i offentlig og privat sektor, herunder ordningene med avtalefestet pensjon. Det gis også en omtale av noen særskilte lovfestede pensjonsordninger og av stillinger som har lavere pensjonsalder enn det som følger av hovedregelen for de ulike pensjonsordningene i offentlig og privat sektor, såkalte særaldersgrenser.

Det norske pensjons- og trygdesystemet er inne i en omfattende reformprosess. Arbeidet med pensjonsreformen startet opp i 2001 med opprettelsen av Pensjonskommisjonen og pågår fortsatt. Det gis en kortfattet oversikt over dette arbeidet.

Kapittel 5 beskriver de relevante internasjonale forpliktelsene.

En viktig forpliktelse med hensyn til pensjonsordninger for sjømenn ligger i ILO-konvensjon nr. 71, som Norge ratifiserte allerede i 1949. Konvensjonen innebærer plikt til å opprette eller opprettholde en pensjonsordning for alle sjøfolk, dog med visse muligheter for å gjøre unntak for nærmere bestemte grupper. Videre stilles det blant annet krav med hensyn til hvordan ytelsene skal finansieres, til hvordan ordningene skal administreres og til tvisteløsningsordninger. Pensjonsordningen kan i henhold til konvensjonen utformes på forskjellige måter og det angis to alternativer. I henhold til det ene alternativet kan pensjonsalderen ikke settes høyere enn 60 år, mens det i henhold til det andre alternativet ikke oppstilles noe krav til pensjonsalder. Som vist i kapittel 3 har pensjonstrygden for sjømenn i dag en pensjonsalder på 60 år.

Videre medfører Norges EØS-medlemskap visse forpliktelser med betydning for Pensjonstrygden for sjømenn. Av artikkel 3 i forordning (EF) nr. 883/2004 fremgår det at alle pensjonsordninger som er etablert ved lov som hovedregel skal omfattes av forordningen. For Norges del innebærer dette at forordningen blant annet omfatter Pensjonstrygden for sjømenn, slik at forordningens trygdekoordineringsbestemmelser får anvendelse for ordningen.

Disse bestemmelsene medfører blant annet at Norge ikke har anledning til å nekte å utbetale pensjon fra Pensjonstrygden for sjømenn med den begrunnelse at mottakeren har flyttet til et annet EØS-land.

Viktigere er imidlertid bestemmelsene om sammenlegging av opptjeningstid i forskjellige EØS-land. Dette innebærer at de høye kravene til tjenestetid for rett til pensjon fra Pensjonstrygden for sjømenn kan oppfylles gjennom sammenlegging av tid i pensjonstrygden og tid i ordningene i andre land. Sammenleggingsreglene innebærer at sjøfolk kan få pensjon fra Pensjonstrygden fra sjømenn med kun ett års norsk tjenestetid. Dette vil imidlertid resultere i en svært lav pensjon, siden pensjonen i disse tilfellene beregnes kun på bakgrunn av tiden i Pensjonstrygden for sjømenn. Det er anslagsvis 20 saker per år hvor det gis rettigheter fra Pensjonstrygden for sjømenn som følge av slik sammenlegging, hvilket utgjør om lag 2 prosent av alle sakene hvor det tilstås pensjon.

Kapittel 6 inneholder omtale av en del sentrale forhold som i større eller mindre grad kan være styrende ved utformingen av en fremtidig pensjonsordning for sjømenn og som utvalget i sitt arbeid har lagt vekt på.

Ett av temaene som tas opp er omfordeling, altså at det som betales inn til ordningen av eller for en arbeidstaker helt eller delvis brukes til å finansiere pensjonene for en annen arbeidstaker. Som vist i kapittel 3, har Pensjonstrygden i dag betydelige omfordelende elementer. Det konkluderes ikke med hensyn til hvor stor grad av omfordeling som er ønskelig i en fremtidig ordning, men det synliggjøres hvilke grep som kan tenkes for å redusere omfordelingen og hvilke konsekvenser dette eventuelt vil få.

Et annet tema er arbeidsinsentiver, altså i hvilken grad pensjonssystemet motiverer til å stå i arbeid. Arbeidsinsentivene i forskjellige pensjonsordninger gjennomgås, og da særlig insentivene i Pensjonstrygden for sjømenn i dag. Gjennomgangen viser at dagens ordning gir svake pensjonsmessige insentiver til å stå lenge i arbeid. Videre presenteres mulige tiltak som vil kunne styrke arbeidsinsentivene i en ny pensjonsordning for sjømenn.

Spørsmålet om mobilitet tas også opp. Dersom en arbeidstaker vil miste pensjonsrettigheter ved å bytte jobb, er det nærliggende å tro at dette vil kunne redusere mobiliteten i arbeidsmarkedet, selv om studier av hvorvidt pensjonsordninger påvirker arbeidskraftsmobiliteten ikke finner noen sterk slik sammenheng. Utvalget synliggjør mobilitetsutfordringene i ulike tjenstepensjonsordninger, herunder Pensjonstrygden for sjømenn. Videre presenteres en del tiltak som vil kunne gi bedre mobilitetsegenskaper i en ny pensjonsordning.

Et særskilt spørsmål er om en fremtidig pensjonsløsning skal være utformet som en tidligpensjonsordning, som i dag, eller om den skal være en tilleggspensjonsordning. Utvalget peker på en del fordeler og ulemper ved de forskjellige løsningene.

En beslektet problemstilling gjelder utbetalingsalder og utbetalingsperiode. Pensjonsalderen for sjømenn er i dag som hovedregel 60 år. Et sentralt spørsmål for utvalget har vært om denne pensjonsalderen skal opprettholdes, eller om en ny ordning tidligst skal gi pensjoner fra fylte 62 år. En del momenter i denne vurderingen presenteres. Utvalget peker på at valget mellom uttak fra 60 eller 62 år vil kunne få betydning for pensjonsnivåene. En særskilt problemstilling er om dagens mulighet for tidlig uttak av pensjonen fra Pensjonstrygden for sjømenn allerede fra 55 år skal videreføres. Andre emner som tas opp i denne sammenheng er fleksibelt og nøytralt uttak av pensjoner, og spørsmålet om en fremtidig ordning

skal gi opphørende pensjoner, som i dag, eller om pensjonene skal gis livsvarig.

Utvalget har videre sett på spørsmålet om levealderjustering av pensjoner fra en fremtidig ordning. Levealderjustering innebærer at de forventede samlede utbetalingene til pensjon skal være om lag upåvirket av utviklingen i levealder.

Regulering av pensjoner har også vært et tema. Utvalget gjennomgår hvordan pensjoner reguleres, både pensjoner under opptjening og pensjoner under utbetaling, i forskjellige pensjonsordninger.

ILO-konvensjon nr. 71, som er beskrevet i kapittel 5, legger en del føringer for utformingen av en ny pensjonsordning for sjøfolk.

Det gis en særskilt omtale av regnskapsreglene på pensjonsområdet, og hvordan ulike offentlige og private pensjonsordninger omfattes av internasjonale og norske regler for regnskapsføring. Disse regnskapsreglene vil også kunne være førende for valg av ny pensjonsmodell.

Ved en omlegging av pensjonsordningen for sjøfolk vil det være nødvendig å ta stilling til hvordan en ny modell skal innføres, herunder i hvilken utstrekning den kan eller bør gis anvendelse for personer som allerede har opptjent visse, eller til og med fulle, pensjonsrettigheter i den någjeldende ordningen. Utvalget gjennomgår hvordan dette har vært løst ved en del endringer i forskjellige pensjonsordninger i nyere tid, og ser på hvilke momenter som kan spille inn ved utformingen av overgangsløsninger ved innføring av en ny sjømannspensjonsordning.

Det siste temaet som tas opp i kapittel 6, er spørsmålet om hvordan en ny pensjonsordning for sjøfolk kan tenkes finansiert. Pensjonstrygden for sjømenn er i dag finansiert løpende av arbeidstakerne og rederiene gjennom et utlikningsprinsipp (undertiden omtalt som en «pay as you go»-ordning), og med en statlig garanti. En alternativ løsning er finansiering ved kapitaldekning, altså gjennom et fonderingsprinsipp. Det kan også tenkes kombinasjoner av disse ytterpunktene. Utvalget slår fast at det for Pensjonstrygden for sjømenn ikke vil være mulig å gå over til et kapitaldekningssystem uten tilførsel av midler til fondering av allerede opparbeidede forpliktelser.

I *kapittel 7* foreslår et samlet utvalg en ny pensjonsmodell for sjømenn som er i tråd med prinsippene i pensjonsreformen. Forslaget er kortfattet oppsummert i punkt 7.6.

Utvalget har vurdert forskjellige alternative utforminger for en ny pensjonsordning for sjømenn, blant annet overgang til innskuddspensjon

og en videreføring av dagens ordning med kun minimale justeringer.

Når utvalget ikke anbefaler en overgang til innskuddspensjon, er dette blant annet med bakgrunn i at utvalget mener at det er ønskelig med utbetalingsperioder som avviker fra det som er tillatt etter lov om innskuddspensjon. Videre vil medlemskretsen kunne bli endret. Etter lov om innskuddspensjon må all opptjening fonderes. Ved en overgang til innskuddspensjon må derfor all ny opptjening fonderes samtidig som opptjente rettigheter løpende skal finansieres. Selv om utvalget ser mange fordeler med en overgang til en fondert løsning, for eksempel overgang til innskuddspensjon, er utvalget av den oppfatning at det kan være vanskelig å få finansiert større innbetalinger til dekning av rettigheter som allerede er opptjent, parallelt med premieinnbetaling til en ny fondsbasert ordning. Utvalget kan ut fra disse vurderingene ikke se at det nå er grunnlag for en overgang til en fondert løsning.

Utvalget mener at en minimumstilpasset ordning er fullt mulig, men den vil ikke tilfredsstille ønsket om nøytralt fleksibelt uttak, og løsningen vil ikke rette opp i noen av de kritiserte kvalifikasjonsreglene i dagens ordning.

Utvalget har derfor kommet til at en endret pensjonsordning innenfor pensjonstrygden for sjømenn er den løsningen som gir det handlingsrommet som er ønskelig og nødvendig for å utforme en pensjonsordning som på en god måte ivaretar sjømenn.

Forslaget til ny pensjonsordning er i tråd med utvalgets mandat tilpasset pensjonsreformen ved alleårsopptjening og nøytralt, fleksibelt uttak av pensjon. Den er videre tilpasset de hensyn som er nevnt i kapittel 6. Den foreslåtte pensjonsordningen endrer mange av dagens kvalifikasjonskrav (som har vært til dels sterkt kritisert) og sikrer at en vesentlig større andel av pensjonstrygdens medlemmer får rett til pensjon. Samtidig vil pensjonsnivåene endres i forhold til dagens pensjonstrygd. Ikke minst vil nivåene endres ved at de nå knyttes til lønn og antall år i arbeid i større grad enn tidligere, og ved at flere enn tidligere vil kunne få pensjon.

Etter å ha vurdert alternative løsninger har utvalget falt ned på at en ny pensjonsordning for sjøfolk mest hensiktsmessig kan utformes innenfor eksisterende lov om pensjonstrygd for sjømenn. Utvalget legger også til grunn at dagens utligningssystem hvor pensjonsutgiftene finansieres løpende, og hvor staten garanterer pensjonsutbetalingene, videreføres. Det er i utformingen av den nye pensjonsordningen forutsatt at statens

garantiansvar ikke skal øke i forhold til i dag, det vil si at de forventede pensjonsutgiftene samlet ikke skal øke utover det som følger av dagens regler for opptjening og utbetaling. Dette er som det vil fremgå ikke til hinder for at pensjonsutbetalingene kan fordeles på en annen måte og etter andre prinsipper enn i dag.

Utvalget viser til at det i oppfølgingen av utvalgets innstilling, herunder fastsetting av satser og parametere, bør foretas en ytterligere kvalitetssikring av de økonomiske konsekvensene, blant annet forholdet mellom ordningens forventede inntekter og utgifter og ordningens langsiktige bærekraft.

Nytt opptjeningsprinsipp og dimensjonering av ordningen

Utgangspunktet for utvalgets vurdering av opptjeningsmodell i en ny pensjonsordning for sjøfolk har vært at opptjeningen skal baseres på et alleårsprinsipp. Dette innebærer at alle år i arbeid gir pensjonsmessig uttelling og bidrar til å bedre arbeidsinsentivene i forhold til dagens pensjonstrygd for sjømenn. Utvalget ser likevel behov for å modifisere alleårsprinsippet noe, i form av et fortsatt minstekrav til opptjeningstid for rett til pensjon.

Utvalget er delt i spørsmålet om hvor stor del av inntekten som skal være pensjonsgivende.

Utvalget har på denne bakgrunn vurdert mulige opptjeningssatser i en ny pensjonsordning for sjøfolk med ulike forutsetninger om minstekrav til opptjeningstid og to alternative nivåer på pensjonsgivende inntekt, 7,1 G og 12 G, som kan etableres innenfor en gitt forventet utgiftsramme. Generelt vil det være slik at jo høyere krav som stilles til opptjeningstid for å kvalifisere for pensjon og jo mindre del av inntekten som gir pensjonsopptjening for et gitt avgiftsnivå, desto høyere kan opptjeningssatsen være. Spørsmålet henger sammen med to viktige omfordelingsspørsmål. For det første hvorvidt alle som har betalt avgift og som det er betalt avgift for skal ha krav på pensjon, eller om det som i dag kun skal gis pensjonsrett til personer som har en viss lengde på samlet opptjening. For det andre hvorvidt det gis opptjening for samme lønn som det innbetales avgifter for, eller om det som i dag skal innbetales avgifter basert på høyere lønn enn det som inngår i pensjonsberegningen.

Et samlet utvalg mener at opptjeningssatsen skal være en gitt prosent av lønn for alle, og ikke variere med lønnsnivå. Det skilles dermed heller

ikke mellom over- og underordnede sjøfolk i ny opptjeningsmodell.

Utvalget mener videre at for å sikre et visst nivå på pensjonene bør det være et krav om 3 års samlet fartstid for å få rett til pensjon.

Et flertall i utvalget mener at opptjeningssatsen skal være i prosent av lønn opp til 12 G, slik at kompensasjonsgraden fra en ny pensjonsordning for sjømenn blir lik for alle inntektsnivåer opp til 12 G. På denne måten fremstår pensjonstrygden som mindre omfordelende enn ellers, og innbetalingene står i et rimeligere forhold til opptjent pensjon også for lønn over 7,1 G. En opptjeningssats som gjelder for lønn opp til 12 G harmonerer etter utvalgsflertallets syn godt med andre private og offentlige pensjonsordninger, og ny sjømannspensjon vil således være godt tilpasset øvrige pensjonsprodukter.

Basert på beregninger utvalget har fått foretatt, foreslår et flertall i utvalget at pensjonsopptjeningen settes til 6,3 prosent av lønn opp til 12 G. En slik opptjeningssats vil, når det gis pensjon etter 3 års samlet fartstid, gi om lag de samme samlede forventede utgiftene som dagens ordning.

Pensjonsnivåene vil kunne bli både høyere og lavere enn i dag ved en overgang til alleårsopptjening basert på inntekt og gitt den totale utgiftsrammen pensjonstrygden i dag har. Ved en vurdering av pensjonsnivåene må det tas hensyn til både opptjeningstid, mulig utbetalingsperiode, samt ny fleksibilitet knyttet til opptjening og uttak. I kapittel 7 er det vist en rekke beregninger på mulige nye pensjonsnivåer sammenlignet med dagens pensjonstrygd.

Medlemmene Tor Arnulf Andersen og Øyvind Olsen mener at gruppene med inntekt opp til om lag 6 G kan falle uheldig ut og foreslår at departementet ser særskilt på denne problemstillingen.

Medlemmene Hege-Merethe Bengtsson, Bjørg Borger og Birger Mordt mener at den nye modellen skal være basert på en opptjeningssats på en prosent av lønn opp til 7,1 G.

Medlemmene Hege Bunkholt Elstrand, Jacob Hanssen og Lars Fjell Hansson tar ikke stilling til spørsmålet om inntektsgrensen skal være 7,1 eller 12 G.

Fleksibelt nøytralt uttak av pensjon fra 62 år og fleksibel utbetalingsperiode

Årlig pensjonsopptjening forutsettes akkumulert i en pensjonsbeholdning og omgjort til en årlig pensjon ved uttak. Uttaksreglene bygger på nøytrale prinsipper, det vil si at pensjonsbeholdningen leg-

ges til grunn for beregning av årlig pensjon uansett uttakstidspunkt. Det åpnes ikke for delvis uttak av sjømannspensjonen.

Utvalget legger til grunn at tidligste uttaksalder i en ny pensjonsordning til sjømenn skal være 62 år og at pensjonen senest skal komme til utbetaling ved 70 år. Uttak fra tidligst 62 år fremstår som fornuftig idet pensjonen da kan kombineres med uttak av folketrygden og uttak fra andre private tjenstepensjonsordninger ved samme alder. Dette innebærer at en gruppe sjømenn mister en mulighet til pensjon fra 60 år som de ville hatt etter dagens regler, og den særskilte muligheten til uttak fra 55 år faller også bort. Det er imidlertid anslått at bare 17 prosent av dagens medlemmer vil ha tilstrekkelig fartstid etter fylte 40 år til å kunne ta ut alderspensjon fra 60 år. En forutsetning for å endre tidligste uttaksalder til 62 år vil likevel være at det gis en romslig overgangsregel for de eldste. På den måten vil næringen få tid til å tilpasse eventuelle andre tiltak til ny uttaksalder, samtidig som de som i dag nærmer seg pensjonsalder ikke vil miste retten til pensjonering etter gjeldende regler.

Medlemmene Hege-Merethe Bengtsson, Bjørg Borger, Gro Losvik, Birger Mordt og Øyvind Olsen beklager at utvalget ikke fant det økonomisk mulig å videreføre 60 år som pensjonsalder.

Når pensjonsuttaket starter mellom 62 og 70 år er valgfritt for det enkelte medlem. Ny sjømannspensjon kan fritt kombineres med arbeid uten avkorting, og videre arbeid gir opptjening frem til 70 år.

Utvalget mener også at den enkelte sjømann bør gis friheten til å velge om de opptjente pensjonsrettighetene skal utbetales over en relativt kort tidsperiode eller om de opptjente pensjonsrettighetene skal utbetales over flere år. Utvalget går derfor inn for at utbetalingsperioden for sjømannspensjonen skal være valgfri mellom 62 og 80 år, men med en nedre grense for utbetalingsperiode på 5 år. Dette betyr i praksis at den lengste utbetalingsperioden som er mulig vil være 18 år (fra 62 til 80 år). Dersom pensjonsuttaket ikke starter før ved 70 år vil lengste mulige utbetalingsperiode være 10 år (fra 70 til 80 år).

Mindre omfordeling og uendret finansiering

Modellen endrer mange av dagens kvalifikasjonskrav og sikrer at en vesentlig større andel av pensjonstrygdens medlemmer får rett til pensjon. Den nye modellen bygger dermed på mindre

omfordeling mellom medlemmene enn dagens modell.

Utvalget forutsetter at arbeidsgiverfinansieringen fortsetter som etter dagens regelverk, det vil si 3,3 prosent av all lønn. Dagens skille mellom over- og underordnet foreslås fjernet også når det gjelder innbetaling av arbeidstakeravgift. Arbeidstakeravgiften forutsettes omgjort fra en andel av G per fartsmåned til en tilsvarende fast prosent av lønn opp til gitt nivå. Basert på beregninger foretatt av Lillevold & Partners AS, med hensyn til hvilken arbeidstakeravgift som forventningsmessig gir om lag like store samlede innbetalinger fra arbeidstakerne som etter dagens regelverk for dagens medlemsmasse, foreslår et flertall i utvalget at arbeidstakeravgiften settes til 1,7 prosent av lønn opp til 12 G.

Medlemmene Hege-Merethe Bengtsson, Bjørg Borger og Birger Mordt mener at pensjonsopptjening skal skje på bakgrunn av lønn opp til 7,1 G og at avgiftene fra arbeidstakerne derfor også skal knyttes til lønn opp til 7,1 G.

Det forutsettes ingen avgiftsbelastning for personer over 70 år.

Det er videre forutsatt at pensjonsbeholdningen til sjøfolk som dør går inn som en del av finansieringen av ordningen (dødelighetsarv).

Utvalget legger som nevnt til grunn at dagens utligningssystem hvor pensjonsutgiftene finansieres løpende, og hvor staten garanterer pensjonsutbetalingene, videreføres. Det er i beregningene utvalget har fått utført og som ligger bak fastsettelsene av satser m.m. forutsatt at de forventede pensjonsutgiftene samlet ikke skal øke utover det som følger av dagens regler for opptjening og utbetaling.

Andre regler som foreslås videreført eller endret, samt overgangsregler

Utvalget foreslår at regulering av pensjon under opptjening og utbetaling fortsetter som i dag. Dette innebærer at pensjonsbeholdningen reguleres med G i opptjeningsperioden og pensjoner under utbetaling reguleres med G fratrukket 0,75 prosent.

Det foreslås ingen levealdersjustering i ny pensjonsordning for sjøfolk, siden utbetalingsperioden er begrenset.

Dagens sjømannspensjon avkortes mot uførepensjon og arbeidsavklaringspenger fra folketrygden, og slik avkorting foreslås videreført. Men det er ingen annen samordning mot andre ytelser eller inntekter i ny pensjonsordning. Dette inne-

bærer at samordning mot andre pensjoner, som pensjonstrygd for fiskere, opphører.

Utvalget foreslår at barnetillegget i dagens pensjonstrygd fjernes.

Utvalget forutsetter at det gis en relativt lang overgangsordning, slik at medlemmer som er 50 år eller eldre ved innføring av ny ordning beholder dagens pensjonsmodell, herunder uttaksalderen på 60 år i dagens regelverk. En rekke personer vil ved en overgang til en ny pensjonsordning for sjømenn, med andre regler for opptjening og utbetaling, ha opptjent rettigheter i dagens ordning. Noen vil ha sluttet i pensjongivende tjeneste før omleggingen, mens andre vil opptjene tjenestetid også etter de nye reglene. Utvalget har kun skissert hovedtrekk i en mulig overgangsordning, og det vil være behov for en nærmere gjennomgang av disse overgangssituasjonene.

Medlemmene Hege-Merethe Bengtsson, Bjørg Borger, Gro Losvik, Birger Mordt og Øyvind Olsen mener at de som er 50 år eller eldre må kunne velge om de vil følge gammelt regelverk, eller om de vil gå over på ny modell på samme vilkår som de under 50 år.

Kapittel 8 inneholder beskrivelser av alternative modeller for sjømannspensjon, som utvalget har vurdert, men ikke valgt å anbefale.

Det sies innledningsvis at utvalget har vurdert en overgang til avtafestet pensjon (AFP) i privat sektor. Dette alternativet er ikke beskrevet nærmere. Det vises blant annet til de strenge kvalifikasjonskravene i ordningen. Utvalget viser også til at AFP i privat sektor skal evalueres i 2017, og utfallet av en slik evaluering er vanskelig å forutsi. Utvalget mener derfor at overgang til privat AFP ikke er ønskelig.

Utvalget presenterer hovedtrekk ved to modeller: en modell som følger reglene i innskuddspensjonsloven og en modell som er en minimumstilpasset videreføring av dagens pensjonstrygd for sjømenn.

Begge alternativene som her er omtalt vil ha alleårsopptjening. Bare innskuddspensjon vil ha nøytralt, fleksibelt uttak. Ingen av alternativene vil ha levealdersjustering, siden det er snakk om avgrensede utbetalingsperioder og ikke livsvarig pensjon. Begge alternativene kan utformes kjønns- og aldersnøytralt.

I begge alternativene legges det til grunn at avgiftene fra rederiene og sjømennene ikke skal økes i forhold til dagens nivå, og at statsgarantien, dersom den videreføres, ikke øker i forhold til gjeldende ordning. Dette innebærer at pensjonsutgiftene samlet ikke skal øke utover det som følger av dagens regler. Fordelingen av de samlede

utgiftene vil derimot være forskjellig i de to modellene.

Innskuddspensjonen vil forventningsmessig gi lavere årlig pensjon enn utvalgets foreslåtte løsning, siden innbetalingene, i tillegg til alderspensjon, skal dekke innskuddsfritak, mulige økte kostnader ved forvaltning av pensjonskapitalen, at uføre også skal få utbetalt pensjonen samt at det opptjenes rettigheter selv ved bare ett års tjeneste. Dessuten er minste utbetalingsperiode lenger enn i forslaget.

Den minimumstilpassede pensjonstrygden er lik dagens pensjonstrygd med det unntaket at pensjonen tjenes opp med en andel hvert år (alleårsopptjening). Dette vil kunne gi noe forskjellig pensjon fra dagens ordning, avhengig av antall opptjeningsår. For øvrig beholdes alle dagens regler, hvilket innebærer at alle dagens kvalifikasjonskrav består. Det blir da ikke mulig med nøytralt, fleksibelt uttak.

Kapittel 9 gir en oversikt over de økonomiske, administrative og likestillingsmessige konsekvensene av utvalgets forslag til modell for fremtidig pensjonsløsning for sjøfolk. Konsekvensene for arbeidsgivere og arbeidstakere er beskrevet i kapittel 7.

Forslaget innebærer behov for visse endringer i sjømannspensjonstrygdloven. Disse endringene berører imidlertid kun i meget begrenset grad annen lovgivning, men det må blant annet vurderes om § 6 nr. 1 i lov om pensjonstrygd for fiskere, om medregning av opptjente pensjongivende farts måneder i pensjonstrygden for sjømenn for å oppfylle minstekravet for rett til fiskerpensjon, skal opprettholdes.

Statens garantiansvar for pensjonstrygden for sjømenn foreslås uendret videreført. Det legges til grunn at ordningen dimensjoneres slik at innbetalingene og utbetalingene samlet sett holdes uendret.

Utvalgets forslag til ny pensjonsmodell innebærer i utgangspunktet at dagens systemer for inn- og utmeldinger, rapportering av lønn, inn- og utbetalinger, samt strukturen med styresammensetning og ledelse fortsatt vil kunne benyttes.

For Pensjonstrygden for sjømenn innebærer imidlertid omleggingen at det stilles endrede krav til de ansattes kompetanse. Videre vil det være nødvendig med en del tilpasninger i IKT-systemene. Kostnadene i denne forbindelse er av Pensjonstrygden anslått å utgjøre om lag 55 millioner kroner.

Det må utarbeides nye standardbrev, og Pensjonstrygden for sjømenn må sørge for at berørte parter får informasjon om det nye regelverket.

Forslaget til ny pensjonsmodell vil nødvendigvis gjøre en rekke endringer i sjømannspensjonstrygdloven og tilhørende forskrift. Endringene som foreslås berører kun i begrenset grad annen lovgivning.

Avgiftsgrunnlaget for arbeidsgivere og arbeidstakere på fartøy som driver fiske og fangst må vurderes nærmere.

Utvalgets skisse til overgangsregler legger opp til en lang overgangsperiode, slik at det blir flere regelverk å administrere over lang tid. Dette krever ressurser, både kompetansemessig og IKT-messig.

Forslaget til ny pensjonstrygd for sjømenn vil på sikt medføre forenklinger. Disse vil kunne gi en administrativ innsparing på mellom ett og to årsverk.

Utvalgets forslag er basert på at den nye pensjonsordningen for sjøfolk skal være kjønnsnøytral både i opptjenings- og utbetalingsperioden.

Det er opp til partene i arbeidslivet å vurdere endringer i de tariffestede tjenestepensjonsordningene som i dag er basert på 60 prosent av lønn fratrukket dagens sjømannspensjon.

Utvalget oppfordrer til at det i oppfølgingsarbeidet, ved utarbeidelse av en eventuell lovproposisjon, tas stilling til om loven i forbindelse med den foreslåtte endringen skal gis en kjønnsnøytral lovtittel. Tittelen «lov om pensjonstrygd for sjømenn» kan etter utvalgets mening med fordel erstattes med «lov om pensjonstrygd for sjøfolk».

Kapittel 2

Utvalgets mandat, sammensetning og arbeid

2.1 Bakgrunn og mandat

I Ot.prp. nr. 37 (2008–2009) Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon) ble det varslet at det som følge av pensjonsreformen ville være nødvendig å se nærmere på lov om pensjonstrygd for sjømenn. I avsnitt 1.4.7 i proposisjonen heter det:

«Innføringen av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 1. januar 2011 nødvendiggjør tilpasninger i de lovfestede pensjonsordningene for sjømenn og fiskere. Begge ordningene gir i dag pensjon fra fylte 60 år og er tilpasset folketrygdens alderspensjon fra fylte 67 år. Departementet vil vurdere tilpasningene i samråd med redernes, sjømennenes og fiskernes organisasjoner, og vil deretter fremme forslag til endringer i de aktuelle lovene.»

Ved kongelig resolusjon av 19. april 2013 ble det nedsatt et utvalg med følgende mandat:

«1. Bakgrunn

Ved lov 5. juni 2009 nr. 32 ble det vedtatt nye regler om alderspensjon i folketrygden. Det ble blant annet innført regler om alleårsopptjening, levealdersjustering og fleksibelt uttak av alderspensjonen. Det ble også innført nye regler om regulering av pensjonene. Levealdersjustering, fleksibelt uttak og nye reguleringsprinsipper ble innført fra 1. januar 2011, mens nye opptjeningsregler fases gradvis inn for personer født i 1954 og senere.

Med virkning fra 1. januar 2011 ble det innført samme regulering av sjømannspensjon som alderspensjon i folketrygden, jf. lov 17. desember 2010 nr. 77 og Prop. 18 L (2010–2011). Endringen skulle bidra til at nødvendige tilpasninger i pensjonsordningen for sjømenn var på plass når endringene i reglene for alderspensjon i folketrygden trådte i kraft fra 1. januar 2011. Arbeidsdepartementet varslet samtidig at det på lengre sikt skal foretas en

bredere gjennomgang av pensjonsordningen for sjømenn i samråd med partene, med sikte på å finne fram til en varig løsning for pensjonstrygden for sjømenn tilpasset prinsippene i pensjonsreformen.

2. Kartlegging

Utvalget skal kartlegge og beskrive pensjonsrettighetene til arbeidstakere som er omfattet av lov om pensjonstrygd for sjømenn. Kartleggingen skal omfatte pensjonsrettigheter arbeidstakerne har i tillegg til folketrygden.

De aktuelle arbeidstakerne omfattes av ulike tariffavtaler. Utvalget bes beskrive likheter og ulikheter i de tariffestede pensjonsordningene knyttet til hvem som er omfattet av ordningen, hvilke ytelser ordningene har, kompensasjonsgrad, pensjonsalder, uttaksalder og ytelsenes varighet.

Utvalget bes beskrive hvordan de ulike pensjonsytelsene finansieres i dag. Utvalget bes beskrive finansieringssystemet i Pensjonstrygden for sjømenn.

Utvalget skal kartlegge rekkevidden og betydningen av ILO-konvensjon nr. 71/1946 om pensjoner til sjømenn som Norge er bundet av.

Utvalget bes vurdere om det er andre relevante forhold som bør kartlegges.

3. Vurderinger

Pensjonstrygden for sjømenn er i dag en lovfestet tidligpensjonsordning fra 60 til 67 år som finansieres løpende av næringen (arbeidstakere og rederier) gjennom et utligningsprinsipp og med statlig garanti. Ordningen skiller seg dermed fra andre supplerende ordninger for arbeidstakere i privat sektor. I tillegg er det opprettet ulike pensjonsordninger med grunnlag i tariffavtale. Med utgangspunkt i utvalgets kartlegging og endringene som er gjort i folketrygdens alderspensjon, bes utvalget vurdere ulike alternativer for supplerende pensjonsløs-

ning for arbeidstakere som i dag er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn.

Ved vurderingen av tilpasninger av pensjonsordningen bes utvalget legge til grunn at prinsippene for ny alderspensjon i folketrygden skal være førende. Det vil si at alternative pensjonsløsninger skal ha som utgangspunkt alleårsopptjening, levealdersjustering og nøytralt fleksibelt uttak av pensjonene. Det skal også utredes alternativer for nivået på ytelsen og nedre og øvre aldersgrense for uttak.

Utvalget bes videre utrede overgang til en pensjonsløsning som følger pensjonslovgivningen i privat sektor. I den sammenheng skal utvalget utrede hvilke overgangsordninger som kan være aktuelle ved en slik omlegging.

Utvalget skal på bakgrunn av disse vurderingene komme med forslag til varig supplerende pensjonsløsning for dem som er omfattet av lov om pensjonstrygd for sjømenn.

Utvalgets forslag bør ikke komme i konflikt med forpliktelsene som følger av internasjonale avtaler.

Utvalget skal utrede de økonomiske og administrative konsekvensene av de ulike alternativene til varig pensjonsløsning.

4. Frist

Utvalget skal levere sin rapport til Arbeidsdepartementet innen 1. juli 2014.»

Utvalgets arbeid ble forsinket blant annet som følge av en omfattende datateknisk omlegging hos Pensjonstrygden for sjømenn, hvilket forårsaket sene leveranser av statistisk materiale og beregninger. På denne bakgrunn ba utvalget i brev av 21. mai 2014 om at leveringsfristen ble forlenget til 31. desember 2014. Dette ble innvilget ved Arbeids- og sosialdepartementets brev av 16. juni 2014.

2.2 Utvalgets sammensetning

Åtte av utvalgets 15 medlemmer er oppnevnt etter forslag fra arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner i sjøfartsnæringen. De øvrige sju utvalgsmedlemmene er oppnevnt på grunnlag av sin faglige og personlige kompetanse.

Utvalget fikk følgende sammensetning:

- Daglig leder Sissel Rødevand, Actecan (utvalgsleder)
- Pensjonist Tor Arnulf Andersen
- Advokat og forhandlingssjef Hege-Merethe Bengtsson, Det norske maskinistforbund

- Saksbehandler Bjørg Borger, Norsk Sjømannsforbund
- Seniorrådgiver Hege Bunkholt Elstrand, Finanstilsynet
- Arbeidsråd Jacob Hanssen, Den norske EU-delegasjonen i Brussel
- Seniorrådgiver Lars Fjell Hansson, Finansdepartementet
- Adm. direktør Siri Hatland, Fraktefartøyenes Rederiforening
- Daglig leder Jon Hippe, FAFO
- Forbundssekretær Gro Losvik, Industri Energi
- Advokat Birger Mordt, Norsk Sjøoffisersforbund
- Konsulent Hilde Olsen
- Valgt organisasjonssekretær Øyvind Olsen, SAFE
- Forhandlingssjef/advokat Pål Tangen, Norges Rederiforbund
- Ass. direktør Klaus Værnø, NHO Sjøfart

I løpet av utvalgets arbeid har Klaus Værnø endret arbeidssted fra NHO Sjøfart til Norwegian Hull Club. Jacob Hanssen har etter endt periode som arbeidsråd i Brussel gått tilbake til sin stilling som avdelingsdirektør i Arbeids- og sosialdepartementet. Lars Fjell Hansson har blitt utredningsleder i Finansdepartementet. Hege-Merethe Bengtsson har blitt generalsekretær i Det norske maskinistforbund.

Utvalget har hatt et sekretariat som i hele eller deler av perioden har bestått av seniorrådgiver Ingrid Andresen i Arbeids- og sosialdepartementet (ledet sekretariatet til februar 2014), underdirektør Erik Dæhli i Arbeids- og sosialdepartementet (ledet sekretariatet fra mars 2014), avdelingsdirektør Lars R. Bærøe i Arbeids- og sosialdepartementet, seniorrådgiver Silje Aslaksen i Arbeids- og sosialdepartementet og fagsjef Hanne Willoch i Pensjonstrygden for sjømenn.

2.3 Utvalgets arbeid

Utvalget har i løpet av perioden avholdt atten møter, sju møter i 2013, hvorav ett todagersmøte, og elleve møter i 2014. Utvalgets innstilling ble avgitt 17. desember 2014.

Som vist under punkt 2.2, har utvalget vært bredt sammensatt, med hele 15 medlemmer med forskjellig bakgrunn og erfaring. Utvalgsmedlemmene fra sjøfartsnæringen, representanter fra både arbeidstakersiden og arbeidsgiversiden, har utgjort flertallet av utvalgets medlemmer.

Nedenfor gis en oversikt over de representerte organisasjonene:

- NHO Sjøfart er en arbeidsgiver- og interesseorganisasjon for rundt 30 rederier som opererer om lag 400 skip med 5 200 fast ansatte sjøfolk i innenriks sjøfart. Rederiene opererer hurtigruteskip, lasteskip, ferjer, hurtigbåter, slepebåter, skoleskip og redningsskøyter. Sjøfolkene er i det alt vesentligste omfattet av pensjonstrygden for sjømenn. Organisasjonen er tilknyttet NHO.
- Det norske maskinistforbund (DNMF) er et partipolitisk uavhengig fagforbund tilsluttet Unio. DNMF har vel 6 500 medlemmer innen maritime og tekniske yrker, sjø- og landansatte i offentlig og privat sektor. DNMFs medlemmer jobber hovedsakelig innenfor internasjonal og innenriks skipsfart samt olje- og gassutvinning.
- SAFE er en arbeidstakerorganisasjon tilsluttet YS. Organisasjonen ble dannet av arbeidstakerne på faste og flytende enheter innen olje- og energisektoren på norsk sokkel på slutten av 70-tallet og begynnelsen av 80-tallet, under navnet Oljearbeidernes fellessammenslutning (OFS). Organisasjonen, som har om lag 12 000 medlemmer, har i dag tariffavtaler for operatøransatte, forpleiningsansatte, borebedriftansatte, brønnserviceansatte og ansatte innen stillas og vedlikehold.
- Norges Rederiforbund (NR) er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon for over 160 norsktilknyttede bedrifter innen skipsfart og offshore entreprenørvirksomhet. Med 1 800 skip og rigger over hele verden representerer NRs medlemmer Norges mest internasjonale næring, og de sysselsetter over 55 000 sjøfolk og offshorearbeidere fra mer enn 50 forskjellige nasjoner. Medlemsbedriftene i NR sysselsetter om lag 2/3 av medlemmene i pensjonstrygden for sjømenn.
- Fraktestartøyenes Rederiforening (FR) er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon for om lag 250 fartøy, hovedsakelig engasjert i gods-transport langs kysten. Rederiene er hjemmehørende langs hele kysten og betjener kystnæringene og norsk næringsliv. Næringen sysselsetter i overkant av 2 500 sjøfolk, hvorav de fleste er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn.
- Norsk Sjømannsforbund (NSF) har tariffavtaler for dekk-, maskin- og cateringansatte i innenriks- og utenriksfart, for radiooffiserer, elektrikere, stuerter/forpleiningssjefer og for havfiskeflåten. NSF er også forhandlingspart i

- en rekke internasjonale tariffavtaler for norske og utenlandske sjøfolk på skip i Norsk Internasjonalt Skipsregister og på skip under bekvemmelighetsflagg. Norsk Sjømannsforbund har litt over 10 500 medlemmer, hvorav om lag 85 prosent er yrkesaktive medlemmer.
- Norsk Sjøoffisersforbund (NSOF) er den største organisasjonen for ledende maritimt personell i Norge, med over 8 000 medlemmer. En svært stor andel av norske skipsførere og styrmenn står samlet i NSOF.
- Industri Energi organiserer medlemmer innen olje- og gassindustrien, farmasøytisk industri, aluminium og andre kjemiske og metallproduserende industrier, miljøbedrifter, vaskerier, renserier, plastbedrifter, fiskefôr- og fiskemelbedrifter, møbel- og annen treindustri, og en rekke andre bransjer. Industri Energi er et fritt og uavhengig LO-forbund, med 60 000 medlemmer.

Utvalget har fått bistand med data og beregninger mv. fra Pensjonstrygden for sjømenn og fra deres aktuar, Aktuarfirmaet Lillevold & Partners AS. Arbeids- og velferdsdirektoratet har også bistått med beregninger.

Proba Samfunnsanalyse har på oppdrag fra utvalget gjennomført en spørreundersøkelse blant rederiene om hvilke pensjonsordninger de har, utover pensjonstrygden for sjømenn og utover eventuelle tariffavtalebaserte pensjonsordninger.

Eksterne foredragsholdere har gitt utvalget verdifull informasjon. Blant annet har en representant for Pensjonstrygden for sjømenn foredratt om pensjonsordningen. Ansatte i Arbeids- og sosialdepartementet har holdt foredrag om historikken til pensjonstrygden for sjømenn, pensjonsreformen, om pensjonstrygden for fiskere, om særaldersgrenser og om hvilke forpliktelser Norge har påtatt seg gjennom ratifiseringen av ILO-konvensjon nr. 71. Representanter fra Fellesordningen for AFP og fra Arntzen deBesche har holdt foredrag om AFP i privat sektor. Fra en representant fra Norsk Sjømannsforbund har utvalget fått et foredrag om tariffavtalebaserte tjenestepensjonsordninger for sjømenn. Fra Proba Samfunnsanalyse har utvalget fått en orientering om funnene i en spørreundersøkelse de har gjennomført. Ansatte i Aktuarfirmaet Lillevold & Partners AS har presentert sine beregninger for utvalget.

I tillegg har flere medlemmer i utvalget og sekretariatet holdt presentasjoner av utvalgte temaer.

2.4 Fortolkning av mandatet

Det må anses å ligge utenfor utvalgets mandat å foreta en generell konkurranserettslig vurdering av ulike måter å organisere en ny pensjonsløsning for sjømenn.

Det gjeldende regelverket om offentlige anskaffelser er en kombinasjon av EU/EØS-rett og nasjonal rett. EU/EØS-retten er grunnlaget for de nasjonale reglene. Disse reglene må antas i enkelte situasjoner å kunne utløse krav om konkurranseutsetting når det i offentlig regi etableres

pensjonsordninger for en større eller mindre gruppe. Utvalgets mandat har som nevnt ikke gitt foranledning til å gå dypere inn i denne problematikken. Utvalget nøyer seg derfor med å påpeke at anskaffelsesregelverket kan spille inn ved etableringen av en ny pensjonsordning for sjøfolk.

I lys av at utvalgets anbefaling er at den fremtidige pensjonsordningen administreres av den allerede eksisterende Pensjonstrygden for sjømenn, antas det imidlertid å være mindre risiko for at de foreslåtte regelendringene skulle utløse krav om konkurranseutsetting.

Kapittel 3

Beskrivelse av pensjonstrygden for sjømenn mv.

3.1 Innledning¹

I dette kapittelet presenteres en del av det faktagrunnlaget utvalget baserer sine vurderinger og tilrådninger på. Innledningsvis, i punkt 3.2, er det gitt en presentasjon av den norske sjøfartsnæringen, før pensjonstrygden for sjømenn blir gjennomgått i punkt 3.3. Punkt 3.4 omhandler obligatorisk tjenstepensjon og tariffavtaler om pensjon innen sjøfarten. I punkt 3.5 blir det gitt en kortfattet fremstilling av skattereglene for sjøfolk. I punkt 3.6 er det foretatt pensjonsberegninger for noen utvalgte typeeksempler. Til slutt i kapitlet, i punkt 3.7, er det gitt en oversikt over hvordan enkelte utvalgte land har innrettet seg, med hensyn til pensjoner til sjøfolk.

3.2 Sjøfartsnæringen

Gjennom mer enn 150 år har Norge vært en av verdens ledende skipsfartsnasjoner. Dette vises i verdiberegningene², som plasserer den norske flåten sammen med USA på en femteplass i verden, kun forbigått av andre store skipsfartsnasjoner som Japan, Hellas, Tyskland og Kina.

Innovasjon og risikovillighet er faktorer som har bidratt til skipsfartens globale posisjon. En annen viktig faktor er at Norge er ett av få land i verden som har en nærmest komplett maritim klynge, med internasjonalt ledende rederier, verft, utstysprodusenter, klassifiseringsselskaper, meglere, forsikrings- og finansinstitusjoner.

Rederienes virksomhet er sterkt påvirket av internasjonale konjunktursvingninger.

¹ Utvalgets redegjørelse for sjøfartsnæringen i dette kapitlet er basert på et utkast utarbeidet av Norges Rederiforbund, NHO Sjøfart og Fraktestøtøyenes Rederiforening i fellesskap. Statistiske data og prognoser er blant annet hentet fra Norges Rederiforbund konjunkturrapport 2014: [http://www.rederi.no/nrweb/mm.nsf/lupgraphics/NR%20Konjunkturrapport%202014_endelig.pdf/\\$file/NR%20Konjunkturrapport%202014_endelig.pdf](http://www.rederi.no/nrweb/mm.nsf/lupgraphics/NR%20Konjunkturrapport%202014_endelig.pdf/$file/NR%20Konjunkturrapport%202014_endelig.pdf)

² Kilde: Menon/HS

3.2.1 Ferjer, lokalfart og passasjerskip i kystfart

Rederier i denne delen av næringen har kontrakter med offentlige oppdragsgivere om levering av passasjertransporttjenester. Dette segmentet har vært gjennom en stor omstilling de siste 10–15 årene. Både ferje- og lokalfart og passasjerskip i kystfart (Hurtigruten) er i dag konkurranseutsatt, ofte med kontraktsperioder på 8–10 år. Hvordan segmentet vil utvikle seg bestemmes i stor grad av fremtidig etterspørsel fra de offentlige oppdragsgiverne. Antall sjøfolk i denne delen av næringen har vært stabilt de siste årene, og det antas at antallet vil være stabilt også i de nærmeste årene.

3.2.2 Skip i utenriks skipsfart

I en verden som blir stadig mer globalisert, kan de store globale endringsprosessene som ofte kalles «globale megatrender», møte den maritime næringen både raskt og tungt. Markedsutsikter, rammebetingelser og teknologivalg i maritim næring vil endres som følge av en rekke globale utviklingstrekk.

Globaliseringen og vekst i verdenshandelen er den viktigste markedsdriveren for verdens skipsfart. 90 prosent av verdenshandelen fraktes med skip. Ved utgangen av 2013 var det globale makrobildet fortsatt preget av beskjeden vekst i verdensøkonomien. Den moderate veksten i internasjonal økonomi i 2013 ser ut til å fortsette i 2014, men med fortsatt betydelig usikkerhet, særlig knyttet til den økonomiske utviklingen i euroområdet og enkelte fremvoksende økonomier.

Den norskkontrollerte utenriksflåten har vokst de seneste årene. Til tross for dette har den delen av flåten som er registrert i Norsk Internasjonalt Skipsregister (NIS) blitt vesentlig redusert. Norske rederier posisjonerer seg for videre vekst, noe som underbygges av veksten i norske rederiers kontraheringer av nye skip. De norske utenriksrederiene har allerede gjennomført en

betydelig flåtefornyelse. Flåten er bredt sammensatt med et stort innslag av moderne, avanserte og spesialiserte fartøy.

Den maritime næringen i Norge er en global, kompetansebasert næring med lokale klynger og enkeltelskaper i byer og lokalsamfunn langs hele norskekysten. Den maritime klyngen sysselsetter nå 105 000 mennesker her i landet og skaper verdier for til sammen 160 mrd. kroner. Næringens andel av den totale verdiskapingen i norsk næringsliv utgjør dermed 12 prosent, når olje- og gassnæringen holdes utenom.

I de tradisjonelle skipsfartsmarkedene som tørrbolk og olje, har det vært en tilbakegang i flåtestørrelse, samtidig som den norske offshoreflåten sammen med kjemikalietankflåten har hatt vekst. Offshoreflåten alene har vokst med 70 prosent de siste ti årene målt i antall skip. Den norsk-kontrollerte offshoreflåten er verdens mest moderne og verdens nest største etter USA. Kjemikalietankflåten har vokst med 13 prosent i samme periode. Dagens sammensetning av den norske utenriksflåten viser at offshore servicefartøy er den største gruppen og den eneste med et betydelig antall skip i Norsk Ordinært Skipsregister (NOR). Den nest største gruppen, mindre tørrlastskip, domineres av skip under utenlandsk flagg.

For ti år siden seilte nærmere 60 prosent av den norsk-kontrollerte flåten under norsk flagg. Dette har endret seg vesentlig, og i dag er andelen skip med norsk flagg nede i 43 prosent. Målt i dødvekttonn er andelen under norsk flagg 48 prosent. NIS teller i dag 540 skip, mens det i 2004 var 720 skip i registeret. Dette er en nedgang på nærmere 200 skip over en tiårsperiode. Antall skip i utenriksfart i NOR ligger på samme nivå som for ti år siden. Skip i flåten under utenlandske flagg har siden 2004 økt fra 669 til 1 021. Dette er en økning på 53 prosent. Gjennomsnittsalderen for den norske utenriksflåten totalt sett har gått ned med nesten tre år siden 2007. Dette må ses i sammenheng med en omfattende flåtefornyelse. Særlig har alderen på skip i NOR gått ned som følge av leveranser av mange nybygg til offshore-serviceflåten. Gjennomsnittsalderen for skipene i NIS har også gått ned som følge av investeringer i nye skip. I tillegg har stor og eldre tonnasje blitt flagget om, noe som også har betydning for alderen for norskflagget flåte.

3.2.3 Nærskipsfarten

Nærskipsfarten kan inndeles i to kategorier; den delen som primært retter seg mot nasjonale trans-

portoppgaver for norske kunder, og den delen som konkurrerer i et europeisk marked og anløper både norske og europeiske havner. Fartøyene på norskekysten kan beskrives som «lastebil på sjø», med mange anløp i døgnet. Trailerne utgjør den største konkurransemessige utfordringen for denne delen av skipsnæringen. Bemanningen i NOR-flåten er omfattet av nettolønnsordningen³, som delvis bidrar til å utjevne kostnadsforskjellen mellom norske og utenlandske sjøfolk.

Flåten har tilpasset seg transportbehovet i et land med varierte industribedrifter og sterke kystnæringer. Transportområdene endres. Bulkmarkedet er fortsatt sterkt, mens stykkgodsmarkedet som tidligere var et stort segment, nærmest er borte. Samtidig er det utviklet nye markeder, for eksempel knyttet til havbruksnæringen.

Den delen av rederiene som opererer i europeisk fart har lengre seilingsdistanser og konkurrerer med europeisk og internasjonal nærskipsfart, samt internasjonal lastebiltransport. Flåten har vist stor tilpasningsdyktighet både med hensyn til nye transportbehov og med hensyn til det internasjonale markedet de opererer i.

Nærskipsfarten totalt sett er et segment som er preget av relativt lave marginer og som opererer i et sterkt konkurranseutsatt marked.

3.2.4 Flyttbare innretninger

Den norsk-kontrollerte flåten av flyttbare innretninger har holdt seg stabil de siste årene, og teller i dag 60 enheter, men bare sju av de flyttbare innretningene er registrert under norsk flagg. Aktiviteten på norsk sokkel er høy, og en tredjedel av de norsk-kontrollerte flyttbare innretningene er på oppdrag der. I dag er det 38 flyttbare innretninger i aktivitet på norsk sokkel og de sysselsetter om lag 7 500 personer. Tilsvarende tall i 2006 var 22 flyttbare innretninger og 4 000 ansatte. Det er også et stort antall av de flyttbare innretningene som er under bygging, som skal i arbeid på norsk sokkel.

3.2.5 Konsekvenser for finansieringen av pensjonstrygden for sjømenn

Økt aktivitet og kontrahering, særlig innen offshoresegmentet, har bidratt til at antall betalende

³ Nettolønnsordningen er en støtteordning for norske rederier med NOR-registrerte skip. Ordningen omfatter lasteskip, brønnbåter, passasjerskip, slepebåter og skip i petroleumsvirksomhet på minst 100 bruttotonn. Staten refunderer det beløpet sjøfolkene betaler i skatt, slik at rederiene i realiteten kun betaler nettolønnen.

medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn har vært jevnt stigende de siste ti årene. Dette har styrket finansieringen av ordningen betydelig og det har, sammen med nedgangen i antall pensjonere under utbetaling, resultert i at pensjonstrygden for sjømenn i 2014 for første gang siden 2002 kan budsjettere med overskudd og en anslått avsetning til reguleringsfondet på 78 mill. kroner.

Av dagens om lag 31 500 medlemmer er om lag 61 prosent innen offshorerelatert virksomhet, fordelt med henholdsvis 14 500 ansatt på skip innen offshore og 7 100 ansatt på flyttbare innretninger, mens tradisjonell skipsfart bare utgjør 9 prosent (2 900 ansatte).

På generelt grunnlag er maritim næring eksponert for volatile markeder og ustabilitet i verdensøkonomien, mens offshoreindustrien så vel i Norge som i resten av verden er avhengig av en stabil høy oljepris for å opprettholde et høyt aktivitetsnivå. Finansieringen av pensjonstrygden for sjømenn vil i tillegg til utviklingen i sjøfartsnæringen være svært avhengig av rammebetingelsene for næringen, og om disse sikrer bruk av norsk flagg og norske sjøfolk.

3.3 Pensjonstrygden for sjømenn

Pensjonstrygden for sjømenn er en offentlig og pliktig tjenestepensjonsordning etablert ved sjømannspensjonstrygdloven i 1948⁴. Loven har vært endret en rekke ganger, i stor grad for å tilpasse den til folketrygdens pensjonssystem.

Ordningen, slik den er i dag, kan noe forenklet beskrives slik:

- førtidspensjonsordning, gir pensjon fra 60 år (unntaksvis fra 55 år) til 67 år
- krav om lang fartstid (minimum 12,5 år) for rett til pensjon
- pensjon regnes av maksimalt 360 fartsmåneder (30 år)
- pensjon mellom 60 og 62 år kan ikke kombineres med arbeid på skip
- ordningen finansieres gjennom avgifter fra arbeidstakerne og rederiene
- finansieringen baseres på et utligningsprinsipp
- trygden er garantert av staten

3.3.1 Historikk

Sjømennene kunne fra 1913 søke om pensjon fra Statens Sjømannsfond som var finansiert gjennom en del av overskuddet fra laste- og fyravgiftene.

Pensjonene ble normalt gitt fra fylte 60 år, men med en mulighet til uttak allerede fra 55 år, og ble innvilget for ett år av gangen. Det var svært høye krav til tjenestetid for å kvalifisere til pensjon. Etter hvert ble det nødvendig å tære på fondets kapital og få tilskudd fra staten for å finansiere pensjonene.

Spørsmålet om å opprette en egen fullverdig pensjonsordning for sjømenn ble reist i mellomkrigstiden uten at dette ga konkrete resultater. Sjømennenes og redernes organisasjoner tok spørsmålet opp med den norske regjeringen i London under krigen, og i 1946 forelå det et forslag fra et utredningsutvalg oppnevnt av Sosialdepartementet.

Utredningsutvalget foreslo et finansieringssystem basert på kapitaldekning for forpliktelsene, noe rederiorganisasjonene støttet. Sjømannsorganisasjonene gikk imidlertid i stedet inn for et utligningsprinsipp, fordi dette ville gjøre det mulig å gi fulle pensjoner fra starten av.

Resultatet ble lov om pensjonstrygd for sjømenn som ble vedtatt av Stortinget i 1948. Finansieringen av pensjonene ble basert på et utligningsprinsipp. Det var avsatt 186 millioner kroner ved Nortraship-oppkjøret i 1946, og disse midlene gikk inn som et fast grunnfond i pensjonsordningen, jf. boks 3.1. Reguleringsfondet fikk tilført 1,3 millioner kroner som var de gjenværende midlene fra Statens Sjømannsfond. Staten forpliktet seg til å bidra ved finansieringen ved siden av avgiftene fra sjømenn og rederier. Fartstid før ordningen trådte i kraft skulle medregnes ved beregningen av pensjonene.

Selv om det var forskjellige meninger om hvordan ordningen skulle finansieres, var det bred enighet om å opprette en egen pensjonsordning for sjøfolk, og om at aldersgrensen skulle være lavere enn det som ellers gjaldt. Det ble lagt vekt på at sjømannsyirket var et yrke med spesielle arbeidsvilkår, med stadig skiftende arbeidsforhold og lange fravær fra hjemmet. Det ble også lagt vekt på sjømennenes innsats under krigen, skipsfartens økonomiske betydning for landet, og at gode sosiale vilkår ville medvirke til å sikre stabilitet og rekruttering til sjømannsyirket. Disse hensynene tilsa at det ble opprettet en sjømannspensjonsordning. På denne tiden var de sosiale trygdene lite utbygd. Alderstrygden, som var innført noen år før krigen, ga pensjon fra 70 år med lave beløp etter behovsprøving. Formålet med pensjonstrygden for sjømenn da ordningen ble opprettet var derfor å gi sjømennene en pensjon fra 60

⁴ Lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn

Boks 3.1 Nortraship-oppgjøret

Norwegian Shipping and Trade Mission (Nortraship) ble opprettet i april 1940 da den norske regjeringen rekvirerte hele den norske handelsflåten som befant seg utenfor tyskkontrollert område. Nortraship disponerte på vegne av regjeringen en flåte bestående av om lag 1 000 skip og spilte en avgjørende rolle for de alliertes innsats under andre verdenskrig.

Etter at krigen var slutt og skipsrederne fikk tilbake sine skip, begynte Nortraship arbeidet med å nedlegge organisasjonen. Dette innebar forsikringsoppgjør for tapte skip, kompensasjon for brukte skip og så videre. Prinsippene for oppgjøret ble avgjort i en komité med representanter fra rederne og staten som la grunnlaget for en lov om oppgjøret (lov av 19. juni 1946 om Nortraship-oppgjøret).

På bakgrunn av sjøfolkenes innsats under krigen ble det i loven besluttet å avsette 186 millioner til grunnfond for en varig pensjonsordning for sjømenn.

Boks 3.2 Utredninger av sentrale spørsmål for pensjonstrygden for sjømenn

- Utredning avgitt 23. juni 1962 fra et utvalg som utredet finansieringsspørsmål mv. (Refinansieringsutvalget)
- Utredning avgitt 20. januar 1968 fra et utvalg som blant annet utredet tilpasning til folketrygden
- NOU 1974: 48 (utredning av Mentsenutvalget, avgitt 29. juli 1974)
- Utredning avgitt 13. november 1981 om den fremtidige finansieringen av pensjonstrygden for sjømenn
- NOU 1989: 12 (utredning av Gjærevollutvalget, avgitt 31. mai 1989)
- Utredning avgitt 4. januar 1991 om pensjonstrygden for sjømenns økonomi og fremtidige utvikling
- NOU 1999: 6 (utredning av Sjømannspensjonsutvalget, avgitt 15. januar 1999)

år og livet ut. I tillegg skulle sjømenns etterlatte sikres pensjon.

I den ovennevnte utvalgsinnstillingen fra 1946 ble det foreslått å videreføre den muligheten til uttak av pensjon fra fylte 55 år som tidligere gjaldt i Statens Sjømannsfond. Som begrunnelse la utvalget blant annet vekt på at det i lovutkastet deres ikke var lagt opp til at pensjonsordningen skulle sikre medlemmene rett til uførepensjon. Forslaget innebar nemlig kun en begrenset, skjønsmessig adgang til å bevilge midlertidig uførestønad til personer som hadde fått nedsatt arbeidsevne på grunn av sykdom eller skade som hadde inntruffet i tiden som sjømann. Slik ytelse kunne bare gis dersom trygden hadde midler «... utover dem som er nødvendige for å dekke opparbeidet pensjonsansvar og reguleringsfond».

I Ot.prp. nr. 13 (1948) fulgte regjeringen opp utvalgets forslag om mulighet til pensjonsuttak fra fylte 55 år, blant annet under henvisning til at ordningen imøtekom et behov for pensjon fra tidligere alder hos særlig utsatte grupper som fyrbøtere og andre maskinfolk. På dette tidspunktet eksisterte det nemlig ikke noen allmenn uføreordning. Etter at folketrygden ble innført i 1967 og pensjonstrygden for sjømenn ble tilpasset denne,

ble den ovennevnte ordningen med midlertidig uførestønad avviklet.

Forskjellige sider av sjømannspensjonsordningen har gjennom årene vært utredet av utvalg og arbeidsgrupper, jf. boks 3.2. Blant de emnene som har blitt vurdert flere ganger er finansieringen av ordningen og størrelsen på pensjonene.

Gjennom årene har det skjedd en utvidelse av personkretsen, blant annet på grunn av avtaler Norge har inngått med andre land. Pensjonsutbetalingene har opp gjennom årene blitt forhøyet, dels ved ulike tillegg og dels ved økning av pensjonssatsene. I dag har pensjonene samme regulering som alderspensjon fra folketrygden. Pensjonsalderen er blitt høyere for arbeidstakere som ikke har opptjent minst 120 pensjonsgivende farts måneder (10 år) etter fylte 40 år.

Statens bidrag til finansieringen var opprinnelig å dekke årlige underskudd, men likevel minst 10 prosent av de årlige utgiftene. Senere ble dette endret slik at staten dekker visse spesifiserte utgifter og garanterer for ordningen. Garantiansvaret kommer til anvendelse når pensjonstrygdens reguleringsfond er brukt opp.

Spørsmålet om valg av fremtidig pensjonsmodell er blitt utredet, og en mulig overgang til en privat innskuddsbasert eller ytelsesbasert pensjonsordning med kapitaldekning, eller en eventuell AFP-liknende pensjonsordning ble drøftet av

Sjømannspensjonsutvalget, som la frem sin innstilling i NOU 1999: 6 Sjømannspensjon. Utvalget konkluderte med at næringen på lengre sikt ville være best tjent med en forsikringsbasert tjenestepensjonsordning, men anbefalte at gjeldende pensjonsmodell ble videreført på kort sikt. Utvalget mente at det kunne være naturlig å vurdere ordningen på nytt omkring 2015, når den var forutsatt å gå i balanse, og flere sjøfolk ville ha hatt tid til å opparbeide pensjonsrettigheter innenfor de tariffestede tilleggsordningene som på det tidspunktet var under oppbygging. I samsvar med utvalgets forslag ble den dagjeldende ordningen videreført, med enkelte endringer, blant annet innføring av et særskilt midlertidig tillegg fra 1. januar 2001 for dem som står i yrket til pensjonsalderen. Samtidig ble det innført adgang til å gi unntak fra trygden på visse vilkår for arbeidstakere innen offshore.

De største endringene i sjømannspensjonsordningen har imidlertid skjedd som følge av tilpasninger til folketrygdens pensjonssystem. Som en del av det offentlige pensjonssystemet er pensjonstrygden for sjømenn blitt sett i sammenheng med hva som ytes fra folketrygden. Sjømannspensjonstrygdloven, som opprinnelig ga livsvarig pensjon til sjømenn fra 60 år, og dessuten enkepensjoner, barnpensjoner og uførestønader, er endret flere ganger for å tilpasse ordningen til hva som ytes fra folketrygden. Formålet med pensjonstrygden for sjømenn er etter disse tilpasningene å gi en førtids alderspensjon frem til 67 år, som var pensjonsalderen i folketrygden frem til 2011, da det ble innført mulighet for fleksibelt pensjonsuttak fra fylte 62 år som en del av pensjonsreformen.

Innføring av nye regler for alderspensjon fra folketrygden fra 2011 har så langt bare ført til mindre endringer i sjømannspensjonstrygdloven. Sjømannspensjonene kan som tidligere utbetales til 67 år. Pensjon under utbetaling reguleres etter de samme prinsippene som for alderspensjonen fra folketrygden, det vil si i samsvar med lønnsveksten og deretter fratrukket 0,75 prosent. Pensjon under opptjening reguleres med lønnsveksten.

3.3.2 Omfang

Pensjonstrygden for sjømenn er i utgangspunktet en pliktig trygdeordning for arbeidstakere om bord på norske skip på minst 100 bruttotonn. Pensjonstrygden gjaldt opprinnelig bare for norske statsborgere som var arbeidstakere på slike skip. Senere er det kommet endringer som i stor grad har medført utvidelser av personkretsen.

Hovedregelen er i dag at norske statsborgere og personer med fast bopel i Norge som er ansatt som arbeidstakere på norsk skip / innretning i sjøen som går inn under trygden («skip i pensjonstrygden»), er pliktig omfattet av pensjonsordningen. Som skip i pensjonstrygden regnes ethvert skip, fiske- og fangstfartøy, borefartøy og annen flyttbar innretning i sjøen som har eget fremdriftsmiddel eller utstyr for boring etter undersjøiske naturforekomster, og som er innført i et norsk skipsregister (NOR eller NIS) med minst 100 bruttotonn. Er skipet under 100 bruttotonn omfattes arbeidstakerne av trygden når rederiet har større skip, og arbeidstakerne har rett og plikt til å tjenestegjøre på samtlige skip i rederiet. Videre er arbeidstakere på redningsskøyter som tilhører Redningsselskapet omfattet av trygden. Også arbeidstakere som er pliktige medlemmer i folketrygden som bosatt i Norge og som er ansatt på utenlandske skip, er omfattet av trygden.

Hvem er «arbeidstakere om bord»

Pensjonstrygden omfatter i prinsippet enhver arbeidstaker som arbeider på skip som går inn under trygden, uten hensyn til arbeidstakerens gjøremål og hvem vedkommende er ansatt hos. Dette innebærer i utgangspunktet at også personer som ikke tilhører mannskapet om bord, men som arbeider i yrker som for eksempel snekker, kosmetolog, oljearbeider, eller som butikkansatt på skip / flyttbare innretninger, er omfattet av pensjonstrygden på lik linje med matroser, styrmenn og resten av mannskapet om bord.

Arbeidstakeren omfattes av trygden så lenge ansettelsesforholdet om bord består, og også i tidsrom før eller etter dette når han eller hun mottar:

- hyre, feriegodtgjøring og fritidskompensasjon i inntil 12 måneder
- sykepenges fra folketrygden når sykdommen er inntruffet i tid som er pensjonsgivende.

Redere som tjenestegjør i stilling om bord omfattes også normalt av trygden, likeså restauratører som driver virksomhet om bord for egen regning. De anses i den forbindelse som «arbeidstakere» i sjømannspensjonstrygdlovens forstand.

EØS-avtalens koordineringsregler om trygd innebærer at pensjonstrygden for sjømenn siden 1994 omfatter statsborgere fra andre EØS-land på lik linje med norske statsborgere, jf. kapittel 5 nedenfor. Det vil si at EØS-borgere som arbeider om bord på et norskregistrert skip på minst 100 bruttotonn som hovedregel er omfattet av pen-

sjonstrygden, uansett bostedsland. Det samme gjelder statsborgere fra land utenfor EØS, dersom de bor i et annet nordisk land.

Unntak fra medlemskap i pensjonstrygden

Det er en rekke bestemmelser om unntak fra pliktig medlemskap i pensjonstrygden. På fartøyer som driver fiske og fangst omfatter pensjonstrygden bare arbeidstakere i besetningen, som for eksempel skipsførere, styrmann, maskinist, stuert, kokk og hjelpegutt. Fiskere er således ikke omfattet av pensjonstrygden for sjømenn, men omfattes av pensjonstrygden for fiskere.

Følgende arbeidstakere på norske skip er etter loven unntatt fra medlemskap:

- arbeidstakere på norske skip som er omfattet av en annen offentlig pensjonsordning enn pensjonstrygden for sjømenn
- alle personer ansatt i hotell- og restaurantvirksomhet på turistskip registrert i NIS.

Dette gjelder selv om arbeidstakeren er bosatt i Norge.

Videre kan pensjonstrygdens styre i medhold av sjømannspensjonstrygdloven i særlige tilfeller unnta følgende fra pensjonstrygden:

- arbeidstakere på skip under 200 bruttotonn, og på skip som nyttes i ferje- eller havnetrafikk eller til annet formål enn transport, fiske og fangst
- arbeidstakere som ikke tilhører mannskapet på visse vilkår.

Pensjonstrygdens styre har opp gjennom årene fattet en rekke vedtak om unntak for arbeidsta-

kere om bord på skip under 200 bruttotonn. Dette gjelder i stor utstrekning båter som kun benyttes i begrenset virksomhet og innenfor et begrenset område, som for eksempel turistbåter i Oslofjorden som bare har turer i sommersesongen.

Pensjonstrygdens styre har videre gitt forskrifter om unntak for følgende yrkesgrupper som ikke tilhører mannskapet: Musikere, leger, flygere og flymekanikere på skip, og personer som utfører reparasjonsarbeider, vedlikeholdsarbeider mv. om bord i skip i fart og som er tilsatt og lønnet av håndverksfirma, skipsverft o.l.

Det er også en rekke unntak for EØS-borgere ansatt på norske skip, etter regelverket i EØS-avtalens trygdedel. Norge har i tillegg inngått bilaterale avtaler med Polen, Romania og Latvia om unntak for EØS-borgere bosatt i disse landene. Unntaket gjelder kun ansatte på NIS-skip.

Frivillig medlemskap i pensjonstrygden

Pensjonstrygden for sjømenn har også visse regler om adgangen til å være frivillig medlem. Det gjelder i hovedsak arbeidstakere som ikke bor i Norge og som arbeider på utenlandske skip eller på norsk sokkel. De kan etter søknad få frivillig medlemskap dersom de arbeider for norsk arbeidsgiver og er medlemmer av folketrygden.

Antall skip og arbeidstakere i pensjonstrygden for sjømenn

Antall skip/innretninger og arbeidstakere som var omfattet av pensjonstrygden for sjømenn per 1. februar 2014 er vist i tabell 3.1. Skipene er fordelt på skipstype, etter inndelingen i de norske

Tabell 3.1 Antall underordnede og overordnede fordelt på skipstype

Skipstype	Underordnet	Overordnet	Arbeidstakere totalt
Tankskip	180	878	1 058
Kombinert skip	12	87	99
Bulkskip	356	413	769
Stykkgoods	478	620	1 098
Passasjerskip/ferjer	4 761	3 050	7 811
Fiske-/fangstfartøyer	168	1 570	1 738
Flyttbare innretninger mv.	3 448	4 678	8 126
Annet offshore	3 836	7 330	11 166
Til sammen	13 239	18 626	31 865

Tabell 3.2 Antall medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn, antall medlemmer med oppsatt rett og pensjonister, per 31. desember 2013

Medlemmer	Med oppsatt rett	Alderspensionister	Ektefellepensionister
152 776	17 383	11 368	3 748

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

skipsregistrene (NIS og NOR), mens arbeidstakerne er fordelt på underordnede og overordnede stillinger om bord.

Inndelingen i underordnet og overordnet har betydning både for størrelsen på pensjonene og på arbeidstakeravgiften. Det er definert i lov og forskrift hvilke arbeidstakere (stillinger) som er overordnede (avgiftsgruppe 1). De øvrige arbeidstakerne er underordnede (avgiftsgruppe 2). Som overordnede arbeidstakere regnes blant annet skipsoffiserene, skipsfører, styrmann og maskinist. På borefartøy er stillinger som plattformsjef, teknisk assistent og elektriker definert som overordnede.

Av de til sammen 31 865 aktive sjømennene per 30. juni 2014, er det 502 som er frivillige medlemmer.

En oversikt over antall medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn, antall med oppsatte rettigheter, antall alderspensionister og antall ektefellepensionister, er gitt i tabell 3.2.

Antallet medlemmer, 152 776, inkluderer alle som enten arbeider til sjøs i dag eller som tidligere har arbeidet til sjøs, og som ennå ikke har tatt ut pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn. Av disse er det 17 383 som har en såkalt oppsatt rett. Dette er personer som ikke arbeider til sjøs i dag, men som fra tidligere har minimum 150 farts måneder (12,5 år), og som ennå ikke har tatt ut pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn. I tillegg til dette er det altså drøyt 15 000 personer som mottar enten alderspensjon eller ektefellepensjon fra pensjonstrygden for sjømenn.

3.3.3 Pensjonsalder og pensjongivende inntekt

3.3.3.1 Hovedregler om pensjonsalder

Pensjonsalderen er som hovedregel 60 år.

For personer som begynte i tjeneste 1. januar 1969 eller senere kreves det minst 120 pensjongivende farts måneder (10 år) etter fylte 40 år for å kunne ta ut pensjon ved fylte 60 år. Personer som har færre farts måneder kan først ta ut pensjonen fra et senere tidspunkt.

For hver annen måned som mangler for å oppfylle kravet om 120 måneder, må pensjonsuttaket utsettes med en måned. Dette innebærer blant annet at arbeidstakere som sluttet å arbeide til sjøs allerede før de fylte 40 år vil måtte vente til de fyller 65 år før de kan ta ut pensjonen. En oversikt over mulige uttaksaldre ved forskjellige fartstider etter 40 år er gitt i tabell 3.3.

En slik glidende pensjonsalder ble innført som følge av en innstilling avgitt 20. januar 1968 fra et utvalg som blant annet utredet tilpasning av pensjonstrygden som følge av innføringen av folketrygden. Begrunnelsen var at sjømenn som sluttet i yrket før de er fylt 40 år og som tar arbeid på land, bør ha en høyere pensjonsalder enn dem som har arbeidet til sjøs i hele yrkeslivet.

Det et vilkår for å få rett til sjømannspensjon før fylte 62 år at sjømannen har sluttet å arbeide til sjøs. Etter langvarig praksis kan det sees bort fra vikariater i inntil tre måneder i løpet av en 12 måneders periode. Etter fylte 62 år er det ikke lenger et krav om å ha sluttet i pensjongivende tjeneste til sjøs.

3.3.3.2 Uttak av redusert alderspensjon fra 55 år

Det er mulig å ta ut redusert pensjon inntil 5 år før den alminnelige pensjonsalderen på 60 år, dersom summen av fartstid og alder er 80 år eller mer. Det vil si at arbeidstakeren må ha pensjongivende

Tabell 3.3 Mulig uttaksalder ved forskjellig fartstid etter 40 år

Fartstid etter 40 år	Mulig uttaksalder
10 år (120 mnd)	60 år
9 år	60 år 6 mnd
8 år	61 år
6 år	62 år
4 år	63 år
2 år	64 år
0 år	65 år

Gjelder for tjeneste i skipsfart etter 1968

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell 3.4 Alderspensjon ved uttak før 60 år

Uttaksalder	Pensjon i prosent av pensjon ved 60 år	Antall alderspensjonister som har tatt ut pensjon før fylte 60 år
55 år	58,0	71
56 år	66,4	38
57 år	74,0	60
58 år	83,2	85
59 år	91,6	55

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

fartstid i minst 25 år for å kunne ta ut pensjonen ved den tidligste pensjonsalderen på 55 år. Det er et vilkår at vedkommende har avsluttet sitt faste arbeidsforhold til sjøs.

Pensjonen settes ned med 0,7 prosent for hver måned vedkommende mangler for å ha nådd den ordinære pensjonsalderen på 60 år. Dette innebærer at ved uttak av pensjon ved 59 år og 11 måneder vil pensjonen reduseres til å utgjøre 99,3 prosent av pensjonen som ellers ville blitt utbetalt ved 60 år. Slik reduseres pensjonen ytterligere helt til pensjonen kun utgjør 58 prosent ved uttak fra den tidligste pensjonsalderen på 55 år, jf. tabell 3.4. Denne reduksjonen i alderspensjonen er varig. Det kan gis barnetillegg til redusert alderspensjon, men ikke pensjonstillegg som omtalt i punkt 3.3.4.3 nedenfor.

Tabell 3.4 viser dessuten antall personer som per 1. august 2014 har løpende pensjoner fra pensjonstrygden for sjømenn, og som startet pensjonsuttaket før fylte 60 år, samt ved hvilken alder de startet pensjonsuttaket. Som det fremgår er det bare om lag 300 personer i den samlede pensjonistbestanden som har valgt å ta ut pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn før fylte 60 år.

Hvert år er det et meget begrenset antall personer som benytter seg av muligheten til uttak før 60 år, jf. tabell 3.5, som viser antallene i årene 2010 til 2014.

Tabell 3.5 Antall personer som har tatt ut pensjon før fylte 60 år i perioden 2010–2014

År	Antall
2010	18
2011	20
2012	8
2013	16
2014	17

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Uttak før 60 år har vært mulig siden ordningen ble etablert og tok opprinnelig sikte på å imøtekomme et behov for pensjon fra en tidlig alder for særlige utsatte grupper, som fyrbøtere og andre maskinfolk. Denne pensjonsalderen har vært vurdert flere ganger og av forskjellige utvalg. Adgangen til å ta ut redusert alderspensjon fra fylte 55 år ble foreslått opphevet i Ot.prp. nr. 20 (1999–2000), men ordningen ble videreført.

3.3.3.3 Pensjonsgivende fartstid

Utgangspunktet er at tiden en person har vært omfattet av pensjonstrygden, og som det er betalt avgift for, regnes som pensjonsgivende fartstid. Dette gjelder trygdepliktig tid om bord på skip som går inn under pensjonstrygden og tid med frivillig medlemskap.

Hovedregelen er at det kreves minst 150 pensjonsgivende farts måneder (12 år og 6 måneder) for å få rett til sjømannspensjon.

Innføringen av samordningsloven i 1959 innebar blant annet at sjøfolk på visse vilkår kunne medregne tjenestetid fra andre pensjonsordninger for å oppfylle minstekravet om 150 farts måneder for rett til pensjon.

I dag følger det av sjømannspensjonstrygdloven at opptjening i følgende pensjonsordninger kan medregnes som tjenestetid for rett til sjømannspensjon:

- pensjonstrygden for fiskere
- offentlige tjenstepensjonsordninger om bord på skip (KLP eller SPK)
- vernepliktjeneste før 1981, dersom avtjeningen tok til innen seks måneder etter utløpet av pensjonsgivende tidsrom eller maritim skolegang.

For å kunne medregne tjenestetid i andre pensjonsordninger, kreves det opptjening i minst 12 pensjonsgivende farts måneder i pensjonstrygden for sjømenn. Videre er det et krav om at pensjons-

Tabell 3.6 Satser for beregning av sjømannspensjon

	Årspensjon per farts måned i prosent av G	Årspensjon per farts måned i kroner
Overordnet	0,91	804,17
Underordnet før 1. mai 1993	0,65	574,41
Underordnet fra og med 1. mai 1993	0,76	671,62

G per 1. mai 2014 = kr 88 370

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

alderen er nådd i den ordningen som vedkommende arbeidstaker har tjenestetid fra.

Ved utbetaling av pensjon i mai 2014 var det 328 pensjonister som fylte vilkårene for sjømannspensjon gjennom sammenlegging av tid i pensjonstrygden for sjømenn og pensjonstrygden for fiskere.

EØS-avtalens trygdekoordineringsregler innebærer at også tjenestetid som er opptjent i andre EØS-lands pensjonsordninger for sjømenn, som regel kan sammenlegges med tid i pensjonstrygden for sjømenn for å nå minstekravet om 150 farts måneder (12,5 år) for rett til norsk sjømannspensjon, jf. kapittel 5 nedenfor. Det er ikke noe krav om at arbeidstakeren har nådd pensjonsalderen i det andre EØS-landets pensjonsordning.

Ved utbetaling av pensjon i mai 2014 var det 82 pensjonister som fylte vilkårene for sjømannspensjon gjennom sammenlegging av tid i pensjonstrygden for sjømenn og tid i en pensjonsordning i et annet EØS-land.

Tjenestetid i andre pensjonsordninger har kun betydning med hensyn til å nå minstekravet på 150 farts måneder (12,5 år), og blir altså ikke tatt med i beregningen av sjømannspensjonen. Pensjonen beregnes forholdsmessig etter tjenestetiden i den enkelte pensjonsordningen hvor pensjonen er opptjent.

Dette innebærer at en offiser (overordnet) som har 12 pensjonsgivende måneder (1 år) i pensjonstrygden for sjømenn og 138 måneder (11,5 år) i pensjonstrygden for fiskere, får rett til pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn. Størrelsen på sjømannspensjonen beregnes imidlertid kun ut fra antall måneder i pensjonstrygden for sjømenn, det vil si 12, multiplisert med satsen for overordnet. Samtidig skjer det en samordning med pensjonstrygden for fiskere som kan føre til avkortning av denne pensjonen. Et par eksempelberegninger på samordning er gitt i vedlegg 6.

3.3.4 Ytelser

3.3.4.1 Alderspensjon

Årlig pensjon beregnes ved å multiplisere antall pensjonsgivende farts måneder med pensjonssatsene som gjelder på det tidspunktet pensjonen tas ut. Det er ulike satser for fartstid opptjent som overordnet og underordnet. Satsene for underordnet ble hevet fra 1. mai 1993 med virkning for fartstid etter denne datoen. Det er derfor to satser for fartstid opptjent som underordnet.

Det regnes pensjon av maksimalt 360 farts måneder (30 år). Ved flere pensjonsgivende farts måneder enn 360 benyttes de månedene som gir høyest pensjon. Det vil si at eventuell fartstid som overordnet benyttes først, deretter fartstid som underordnet opptjent fra og med 1. mai 1993. Pensjonssatsene på uttakstidspunktet er angitt i loven i prosent av folketrygdens grunnbeløp (G), se tabell 3.6. I tabellen oppgis også satsen for årspensjon i kroner per farts måned, på basis av et grunnbeløp på 88 370 kroner som gjelder fra 1. mai 2014.

I tabell 3.7 gis det en oversikt over pensjonssatsene og full årspensjon fra 1. mai 2014.

Pensjonen til den enkelte vil altså avhenge av hvor mye av tiden til sjøs som har vært som overordnet eller underordnet, og om eventuell tid som underordnet har vært før eller etter 1. mai 1993. Full årspensjon for underordnet opptjent etter 30. april 1993 (det vil si pensjonssats etter den høyeste satsen for underordnet) vil tidligst kunne oppnås i 2023.

3.3.4.2 Barnetillegg til alderspensjon

Det gis barnetillegg på 10 prosent av alderspensjonen for hvert barn under 18 år som pensjonisten forsørger. Det er ingen begrensning i antall barn det kan gis barnetillegg for.

Tabell 3.7 Fulle pensjoner

	G	Kroner
Overordnet	3,276	289 501
Underordnet før 1. mai 1993	2,340	206 788
Underordnet fra og med 1. mai 1993	2,736	241 783

Pensjonssatser fra 1. mai 2014, med G = kr 88 370. For underordnet er det her antatt full fartstid enten før 1. mai 1993 eller full fartstid etter 1. mai 1993.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell 3.8 Pensjonstillegg for ulike fødselskull

Fødselsår	Tilleggspensjon i prosent av pensjon ved 60 år
1946–1948	17
1949–1951	14
1952–1954	11
1955–1959	8
1960–1964	5

Tillegget gjelder fra og med og til og med det aktuelle fødselsåret.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Av 5261 tidsbegrensede alderpensjonister i september 2014, var det 221 som mottok barnetillegg.

3.3.4.3 Midlertidig ordning med pensjonstillegg

Pensjonstillegget ble innført i 2000 og er et inntektsprøvd tillegg til den ordinære sjømannspensjonen mellom 60 og 67 år. Det er et vilkår for å få tillegget at pensjonisten har opptjent minst 36 farts måneder (3 år) i løpet av de siste 60 månedene (5 år) før pensjonen tas ut. Videre er det et vilkår at pensjonisten ikke har en årlig pensjonsgivende inntekt som overstiger to ganger grunnbeløpet i folketrygden. Inntektsgrensen gjelder bare i den tiden pensjonisten mottar pensjon fra pensjonstrygden.

Begrunnelsen for ordningen var å gi en høyere pensjon til sjøfolk som står i yrket frem til pensjonsalderen, og som dermed ofte ikke vil ha andre inntekter enn sjømannspensjonen å leve av. Innføringen av pensjonstillegget ble sett i sammenheng med at store deler av næringen hadde innført supplerende tariffestede pensjonsordninger som ville gi full pensjon først etter 30 år. Ordningen er derfor midlertidig, og tillegget trappes gradvis ned parallelt med at det bygges opp tariffestede pensjoner i næringen. Siste fødselskull

som vil kunne motta pensjonstillegget, er personer som er født i 1964.

Tillegget beregnes i prosent av pensjonen og utgjør nå 11 prosent av pensjonen for pensjonister som blir 60 år i 2014 (født 1954). Tabell 3.8 viser pensjonstilleggene for ulike fødselskull.

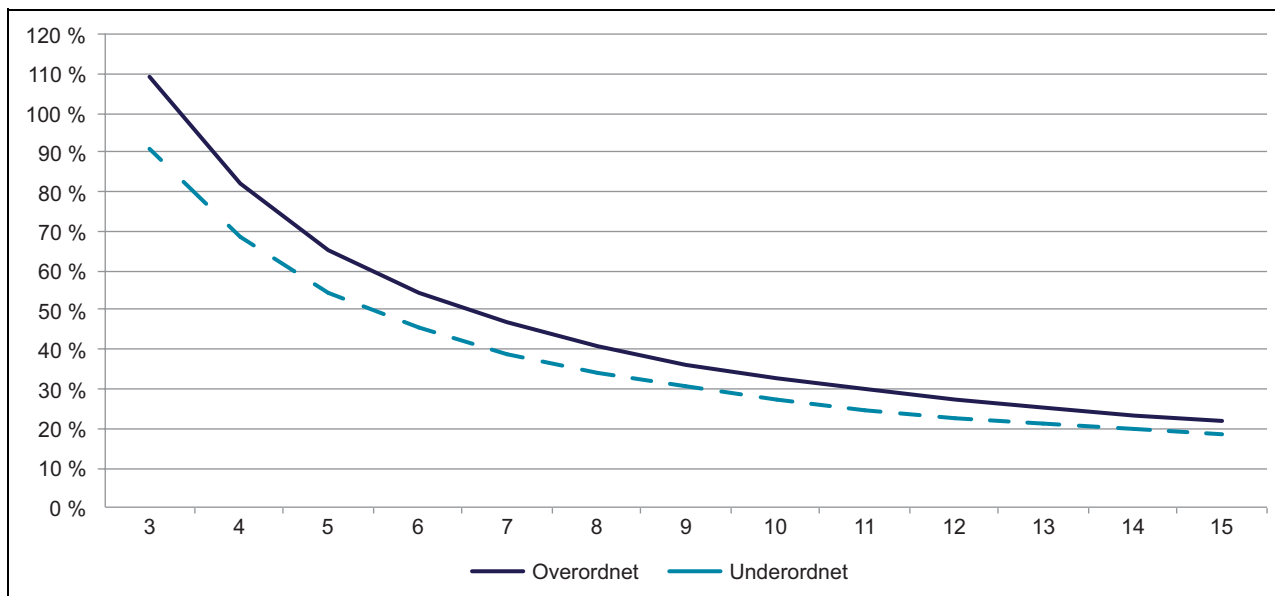
3.3.4.4 Kompensasjonsnivået

Fordi sjømannspensjonen beregnes på grunnlag av pensjonssatser per farts måned som henholdsvis overordnet og underordnet sjømann, er pensjonen uavhengig av inntekten den enkelte sjømannen har hatt.

Kompensasjonsnivået i sjømannspensjonen, det vil si hvor mye pensjonen utgjør i prosent av lønnen, vil derfor variere for ulike grupper av sjømenn. Figur 3.1 viser kompensasjonsnivåer for inntekter fra 3 til 15 G.

Kompensasjonsgraden er høyere jo lavere inntekten er og høyere for en overordnet enn for en underordnet med samme inntekt. Forutsatt full fartstid (30 år) vil kompensasjonsgraden ved en inntekt på 3 G være om lag 90 prosent for en underordnet og 110 prosent for en overordnet. Ved inntekt på 7 G vil kompensasjonsgraden være om lag 40 prosent for en underordnet og vel 45 prosent for en overordnet. For en underordnet med en inntekt på 9 G og for en overordnet med en inntekt på 11 G vil sjømannspensjonen kun gi en kompensasjonsgrad på 30 prosent av inntekten, forutsatt 360 måneders fartstid. Mange redereier har imidlertid opprettet tjenestepensjonsordninger for sjømenn som gir pensjon mellom 60 og 67 år, og som sammen med pensjonstrygden for sjømenn sikrer om lag 60 prosent av tidligere lønn, jf. punkt 3.4. Kompensasjonsgraden påvirkes også dersom det ikke er full opptjening i pensjonstrygden for sjømenn eller inntekten målt i G ikke er jevn gjennom hele yrkeskarrieren.

Figur 3.2 viser andel overordnede og underordnede med ulike inntekter målt i G som andel av totalt antall overordnede og underordnede med

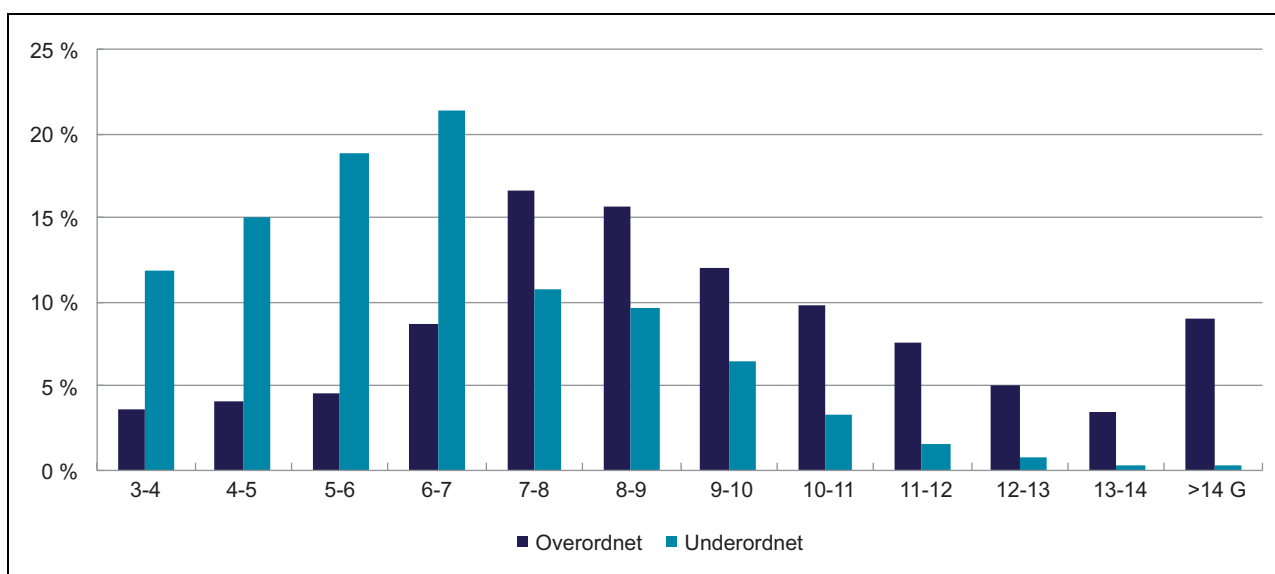
Figur 3.1 Pensjon i prosent av inntekt i G for overordnet og underordnet

Kilde: Egne beregninger

inntekter fra og med 3 G i 2013. Inntekter under 3 G er utelatt fordi de antas å representere personer som ikke er fulltidssysselsatte sjømenn. Av det totale antall medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn utgjør de underordnede om lag 42 prosent og de overordnede om lag 58 prosent.

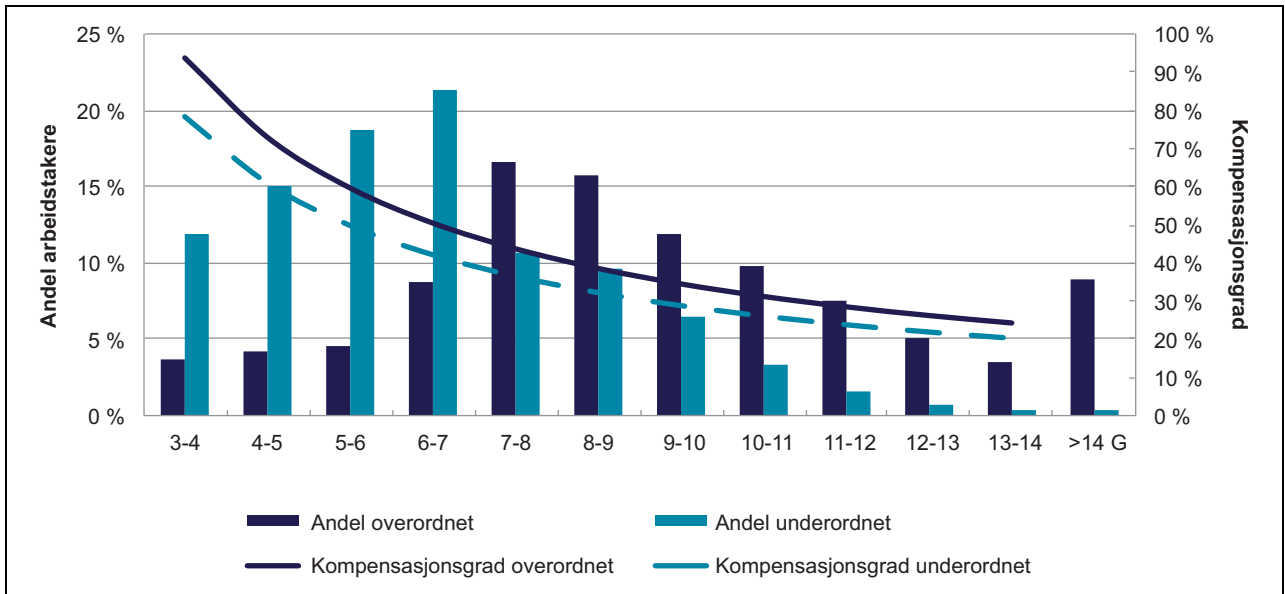
Det fremgår av figuren at om lag 80 prosent av de overordnede og i underkant av 35 prosent av de underordnede som hadde inntekter på mer enn 3 G i 2013, hadde inntekter på mer enn 7 G. Nær 9 prosent av de overordnede hadde inntekter på mer enn 14 G i 2013.

Det er imidlertid en viss usikkerhet knyttet til de høyeste lønningene som er innrapportert fra arbeidsgiverne til pensjonstrygden for sjømenn. Enkelte rederier har innrapportert lønn utbetalt til flere ansatte på en slik måte at det ser ut til at den innbetalte avgiften kun er knyttet til en ansatt. Dette gjør at enkelte ansatte i statistikken kan bli stående med en innrapportert lønn som er vesentlig høyere enn reell lønn. Dette antas imidlertid å høre til unntakene. På grunn av utformingen av dagens regler for å beregne avgifter til pensjonstrygden for sjømenn har denne rapporterings-

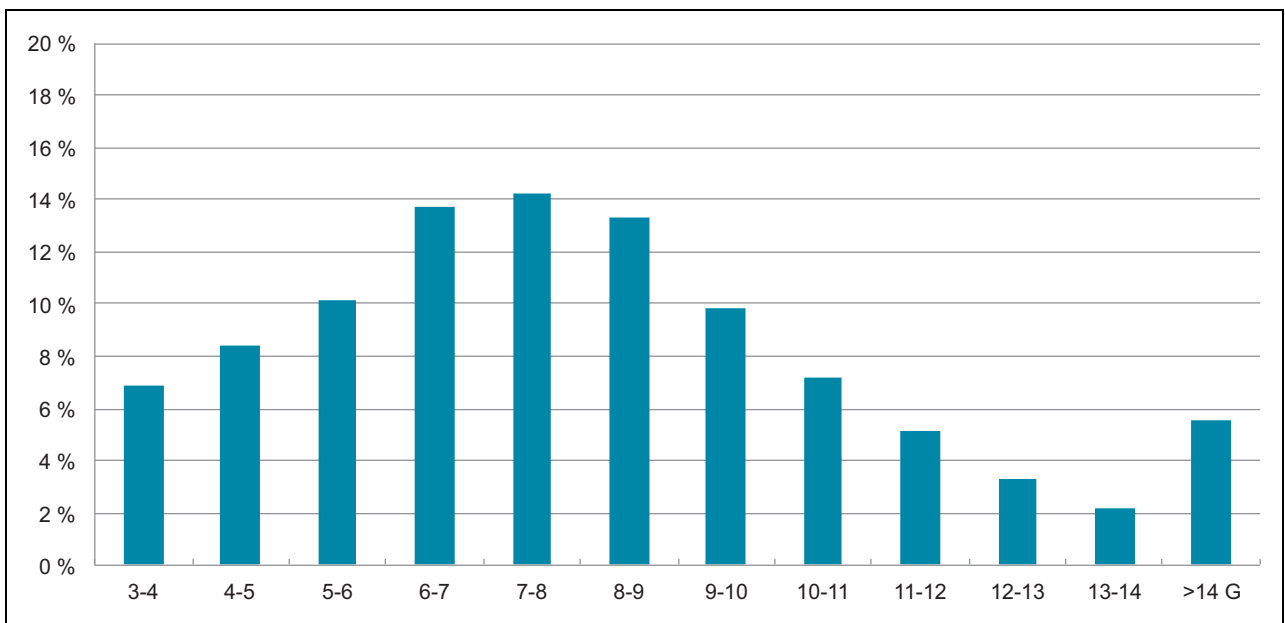
Figur 3.2 Overordnede og underordnede i ulike inntektskategorier i G som andel av totalt antall med årlige inntekter fra og med 3 G i 2013

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Figur 3.3 Overordnede og underordnede i ulike inntektskategorier i G som andel av totalt antall med årlige inntekter fra og med 3 G og pensjon i prosent av inntekt for overordnede og underordnede som andel av totalt antall med inntekter over 3 G i 2013

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn og egne beregninger

Figur 3.4 Andel av aktive medlemmer i ulike inntektskategorier i G som andel av totalt antall med årlige inntekter fra og med 3 G i 2013

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

praksisen ikke hatt betydning for avgiftsfastsettelsen.

I figur 3.3 er figurene 3.1 og 3.2 sammenstilt.

I figur 3.4 vises hvordan de aktive medlemmene i pensjonstrygden for sjømenn fordelte seg på forskjellige inntektskategorier i 2013.

3.3.4.5 Regulering av sjømannspensjoner

Pensjoner som er under utbetaling reguleres som alderspensjon fra folketrygden, det vil si i takt med lønnsveksten fratrukket 0,75 prosent. Fordi pensjonssetningene når pensjonen tas ut er fastsatt i prosent av grunnbeløpet i folketrygden, reguleres

pensjon under opptjening i samsvar med grunnbeløpet, det vil si i samsvar med lønnsveksten i samfunnet.

3.3.4.6 Samordning og tilpasning til andre pensjoner

Sjømannspensjonen tilpasses andre pensjoner og trygder, dels gjennom bestemmelser i samordningsloven⁵ og dels gjennom bestemmelser i sjømannspensjonstrygdloven.

Det følger av sjømannspensjonstrygdloven at sjømannspensjonen faller bort helt eller delvis når pensjonisten mottar:

- uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden
- avtalefestet pensjon (AFP) fra offentlig pensjonsordning.

Er pensjonen fra folketrygden eller offentlig AFP gradert, faller en tilsvarende del av sjømannspensjonen bort.

Etter samordningslovens bestemmelser skal det foretas samordningsfradrag i sjømannspensjonen for grunnpensjon dersom pensjonisten mottar etterlattepensjon fra folketrygden.

Dersom sjømannspensjonisten også har rett til alderspensjon fra en annen tjenstepensjonsordning som omfattes av samordningsloven, vil pensjonene bli samordnet hvis summen av dem overstiger full pensjon i den ordningen der det sist er opptjent pensjon. Denne pensjonsordningen skal da gjøre fradrag for overskytende beløp.

Det foretas ikke samordning med alderspensjon fra folketrygden. Fra fylte 62 år vil det dermed være mulig å motta disse to pensjonstypene samtidig, uten avkortning.

Det er heller ingen samordning av sjømannspensjonen med private tjenstepensjoner eller med AFP i privat sektor.

Selv om pensjon i privat sektor ikke påvirker retten til uttak av sjømannspensjonen, kan uttak av sjømannspensjon før 62 år påvirke retten til AFP i privat sektor. Ifølge vedtektene for Fellesordningen for avtalefestet pensjon har personer som har fått utbetalt pensjon, ventelønn eller lignende ytelser, fra nåværende eller tidligere arbeidsforhold, på mer enn 1,5 G i løpet av de tre siste årene før de fylte 62, ikke rett til AFP. For sjømannspensjonister innebærer dette at den som mottar årlig sjømannspensjon som overstiger 1,5 G før fylte 62 år, ikke har rett til AFP.

3.3.4.7 Overgangsregler

Pensjonstrygden for sjømenn hadde opprinnelig livsvarige alderspensjoner, enkepensjoner og barnepensjoner. For å tilpasse sjømannspensjonene til folketrygden, som ble innført fra 1967, ble det bestemt at pensjonstrygden bare skulle yte alderspensjon, og at den skulle falle bort når pensjonisten nådde pensjonsalderen i folketrygden, som opprinnelig var 70 år. Det vil si at pensjonstrygden for sjømenn ble gjort om til en ordning med før-tids alderspensjon.

Som en overgangsordning skulle det likevel ytes alderspensjoner fra pensjonstrygden etter 70 år (senere 67 år), enkepensjoner og barnepensjoner. Pensjonene skulle beregnes på grunnlag av fartstid opptjent før folketrygden trådte i kraft 1. januar 1967, og etter satser som ikke skulle reguleres. Det samme gjaldt for sjømannspensjonister med uførepensjon fra folketrygden.

Overgangsordningen ble opphevet fra 1. januar 2001 for nye tilfeller. Pensjoner som var innvilget med virkningstidspunkt før 1. januar 2001, utbetales som før. Det vil si at pensjonister som fylte 67 år før 2001, får beholde sine livsvarige pensjoner beregnet på grunnlag av fartstid opptjent før 1967. Tilsvarende gjelder for enkepensjon når dødsfallet fant sted før 2001. Dersom avdøde hadde rett til krigsfartstillegg, se nedenfor, ytes det også enkepensjon ved senere dødsfall beregnet på bakgrunn av fartstid før 1. januar 1967.

De årlige pensjonssettene som gjelder for alderspensjoner som fortsatt ytes etter overgangsordningen, er 29 kroner per farts måned som overordnet og 17 kroner per farts måned som underordnet. Pensjonssettene for årlig enkepensjon er 5 kroner for hver farts måned ektefellen hadde som underordnet og 12 kroner for hver måned som overordnet. Det gis 60 prosent av ektefellens krigsfartstillegg, se nedenfor, for de månedene ektefellen har opptjent slikt tillegg.

Om tjeneste til sjøs under andre verdenskrig

Mange av de pensjonistene som har pensjon etter 67 år som følge av overgangsordningen hadde tjenestegjort til sjøs under andre verdenskrig. Sjømannspensjonstrygdloven hadde flere særregler for tjeneste under andre verdenskrig (angitt som tidsrommet fra 1. september 1939 til 31. desember 1945).

Blant annet skulle tjeneste på allierte skip, tjeneste i norsk eller alliert offentlig administrasjon eller militærvesen, og tid i fiendtlig krigsfangen-

⁵ Lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser

skap regnes med som pensjonsgivende fartstid etter nærmere regler.

Det ordinære minstekravet for rett til pensjon, 150 måneder (12,5 år) er satt ned med en måned for hver pensjonsgivende farts måned som er opptjent under andre verdenskrig. Det vil si at minstekravet for rett til pensjon for en sjømann som tjenestegjorde om bord på et alliert skip i for eksempel fem måneder under krigen, er 145 måneder (12 år og 1 måned).

En person som tjenestegjorde på skip under annen verdenskrig i minst 18 måneder, har rett til sjømannspensjon uavhengig av om vedkommende har ytterligere fartstid. Pensjonen beregnes på vanlig måte, men i tillegg gis det et krigsfartstillegg. Krigsfartstillegget gis for hver farts måned opptjent under andre verdenskrig. Årlig krigsfartstillegg utgjør 0,87 prosent av grunnbeløpet i folketrygden per 1. januar 2011 for hver farts måned som underordnet, og 1,22 prosent av grunnbeløpet som overordnet. Tilleggene reguleres med G fratrukket 0,75 prosent.

Kontantutbetalinger ved små alderspensjoner

Pensjoner som ytes med faste beløp etter overgangsregler, og som årlig er mindre enn fire prosent av folketrygdens grunnbeløp skal utløses med kapitalverdien og utbetales med et engangsbeløp. Fire prosent av folketrygdens grunnbeløp utgjør årlig 3 545 kroner per mai 2014. Nye pensjoner som utløses ved engangsbeløp i dag er i hovedsak enkepensjoner.

Overgangstillegg

Det kan ytes overgangstillegg fra pensjonstrygden i to ulike situasjoner.

For det første kan det gis overgangstillegg til pensjonister som har fylt 67 år og som har fartstid før 1967, dersom pensjonen fra folketrygden er lavere enn sjømannspensjonen var før fylte 67 år.

Det gis da et overgangstillegg som tilsvarende forskjellen. Ved sammenligningen holdes eventuelle barnetillegg og pensjonstillegg fra pensjonstrygden for sjømenn utenom, og det tas heller ikke hensyn til om alderspensjonen fra folketrygden er redusert etter trygdetid. Pensjonen fra folketrygden som benyttes ved sammenligningen beregnes uten levealdersjustering. Er pensjonen fra folketrygden tatt ut før 67 år, foretas sammenligningen som om pensjonen var tatt ut ved 67 år.

Overgangstillegg kan også gis til personer som er mellom 60 og 67 år og som mottar ytelser ved uførhet fra folketrygden. Hvis ytelsen fra folketrygden er lavere enn det pensjonisten ville fått i sjømannspensjon, yter pensjonstrygden for sjømenn et overgangstillegg tilsvarende forskjellen.

3.3.4.8 Tilbakebetaling av pensjonsavgift / engangsutbetaling

Opprinnelig kunne arbeidstakeren kreve å få tilbakebetalt avgiften som var betalt etter de første 36 månedene (3 årene). Tilbakebetalingen kunne tidligst skje ved oppnådd pensjonsalder. Ved dødsfall før pensjonsalder kunne boet i visse tilfeller kreve beløpet utbetalt.

Reglene om tilbakebetaling er endret flere ganger og den gjeldende ordningen ble innført i 1993.

I dag innebærer ordningen at det på visse vilkår gis en økonomisk kompensasjon til arbeidstakere som har innbetalt arbeidstakeravgift i en viss tid uten å opptjene nok fartstid til å få rett til pensjon. Det gis ingen kompensasjon for innbetalt avgift fra rederiene.

For å få rett til tilbakebetaling av avgift må arbeidstakeren ha:

- sluttet å opptjene pensjonsgivende fartstid
- ikke ha nok farts måneder til å få pensjon (mindre enn 12,5 år)
- ha betalt avgift for minst 36 pensjonsgivende farts måneder (minst 3 år), og

Tabell 3.9 Tilbakebetalingsbeløp i kroner

Fartstid	Overordnet	Underordnet med fartstid før 1. mai 1993	Underordnet med fartstid fra og med 1. mai 1993
12 år 5 måneder	79 056	57 058	66 714
11 år	70 766	50 548	59 103
...			
4 år	25 733	18 381	21 492
3 år 1 måned	19 836	14 169	16 567

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn, G = kr 88 370

Tabell 3.10 Pensjonsutbetalinger i 2013 fordelt på type pensjonister

Pensjonsart	Antall pensjoner 2013	Sum årlige pensjoner i 1 000 kroner 2013
Alderspensjoner før 67 år	2 961	1 024 986
Alderspensjoner etter 67 år	2 717	42 858
Enkepensjoner	3 823	69 016
Justering		337
Totalt	11 501	1 137 236

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell 3.11 60–61 åringer med minst 150 farts måneder som ikke har tatt ut sjømannspensjon i prosent av alle 60–61 åringer med minst 150 farts måneder (12,5 år) fordelt på årsakene til at pensjon ikke er tatt ut

Fødselsår	Søke-år	Død ¹	Uføre og AAP ²		Utskutt alder, sluttet		Sluttet (ingen kjent årsak)		Ikke sluttet			
			60 år	61 år	60 år	61 år	60 år	61 år	60 år	61 år		
1944	1943	2004	11,8	17,3	6,4	3,6	6,4	4,3	30,8	35,1	46,2	43,3
1945	1944	2005	12,9	16,6	5,9	4,1	5,8	7,8	30,6	34,9	46,5	39,1
1946	1945	2006	12,5	18,5	4,0	3,0	6,4	6,7	31,3	34,0	47,1	40,2
1947	1946	2007	12,7	17,5	5,9	4,8	6,8	6,5	26,7	30,0	48,8	42,9
1948	1947	2008	12,9	17,9	5,0	5,1	5,6	7,7	30,4	27,6	47,5	43,4
1949	1948	2009	8,8	17,1	26,7	32,1	1,9	0,8	14,1	8,1	49,2	43,3
1950	1949	2010	10,9	10,9	22,8	31	0,8	1,3	12,3	10,9	53,7	46,6
1951	1950	2011	10,8	13,2	24,2	26,3	0,9	0,3	15,9	12,8	49,6	48,7
1952	1951	2012	11,4	13,5	19,7	26,2	1,6	0,3	21,2	15,3	46,7	46,5
1953	1952	2013	7,3	12,9	21,1	21,1	1,1	1,0	26,3	22,0	44,8	43,6

¹ De som er registrert med dødsdato før søkeåret

² Består av tidsbegrenset uførepensjon, rehabiliteringspenger, attføring og arbeidsavklaringspenger

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

- ha nådd pensjonsalderen (det vil si har fylt 60 år eller nådd forhøyet, glidende pensjonsalder mellom 60 og 65 år)

Alle betingelsene ovenfor må være oppfylt. Kravet må settes frem senest den kalendermåneden vedkommende fyller 67 år. Tilbakebetalingsbeløpet er uavhengig av den konkrete innbetalingen, og måles som en andel av grunnbeløpet i folketrygden. Tilbakebetalingsbeløpet utgjør 2/3 av ett års pensjon, beregnet på grunnlag av de pensjongivende farts månedene som er opptjent og pensjonssatsene på utbetalingstidspunktet. Det utbetales i én sum (engangsbeløp). Eksempler på tilbakebetalingsbeløp er gitt i tabell 3.9.

Selv om alle vilkårene ovenfor er oppfylt foretas det ikke tilbakebetaling av avgift dersom personen mottar full uførepensjon eller arbeidsavkla-

ringpenger fra folketrygden, eller full AFP fra offentlig ordning. Hvis vedkommende mottar graderte ytelse fra folketrygden, blir tilbakebetalingsbeløpet forholdsmessig avkortet.

3.3.4.9 Pensjonsbestanden

I tabell 3.10 er det gitt en oversikt over pensjonister i pensjonstrygden fordelt på type pensjon og aldersgrupper i 2013.

Videre er det i tabell 3.11 gitt en oversikt over personer med minst 150 farts måneder (12,5 år) som er 60 eller 61 år, men som ikke har tatt ut pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn. Tabellen viser fordelingen på de forskjellige årsakene til at pensjonen ikke er tatt ut, som andeler av alle 60–61 åringer med minst 150 farts måneder (12,5 år). Før 2009 er registreringene på årsaken uførhet

Tabell 3.12 Andel som kan ta ut pensjon ved ulike aldre

Pensjonsalder	60	60,5	61	61,5	62	62,5	63	63,5	64	64,5	65
Personer med pensjonsrett, uavhengig av fødselsår	44,0	4,0	5,0	4,0	5,0	4,0	5,0	3,0	4,0	3,0	21,0
Aktive mellom 50 og 60 år, uavhengig av pensjonsrett	70,2	2,9	4,3	3,9	5,1	2,4	3,1	2,3	3,0	1,7	1,0
Fratrådte mellom 50–60 år, uavhengig av pensjonsrett	1,5	0,3	0,6	0,5	0,8	0,7	1,1	1,0	2,0	2,5	89,0

All opptjening er beregnet med utgangspunkt i opptjeningen per 31. desember 2013 og uten forutsetninger om videre opptjening.
Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

mangelfulle, hvilket forklarer de lave prosentandelene til og med søknadsår 2008 i tabellen. For de aktuelle årene vil mange personer som skulle ha vært registrert som uføre være inkludert i en av de andre årsakskategoriene.

For å vurdere endringen i mulig uttaksalder i fremtiden er det i tabell 3.12 gitt en oversikt over andelene som kan ta ut pensjon ved ulike aldre.

I tabell 3.13 gis det en oversikt over pensjonister med pensjonstillegg fordelt på fødselsår og ut fra gjennomsnittlig pensjonstillegg per person.

Pensjon fra sjømannstrygden skal avkortes mot uførepensjon og arbeidsavklaringspenger. I tabell 3.14 gis det en oversikt over antall medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn, i aldersgruppen 60–66 år, som i 2013 mottok uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden, uavhengig av om de fylte vilkåret om 150 farts måneder for rett til pensjon.

Som nevnt vil personer som arbeider til sjøs ved 60 år ikke ha rett til pensjon fra sjømannstrygden. I tabell 3.15 er det gitt en oversikt over antall personer som i perioden fra og med 1995 til og

Tabell 3.13 Pensjonister med pensjonstillegg per 31. desember 2013 fordelt på fødselsår

Fødselsår	Antall	Gjennomsnittlig pensjonstillegg per år
1946	24	31 520
1947	370	35 319
1948	325	35 425
1949	268	29 049
1950	240	31 856
1951	184	27 392
1952	112	24 059
1953	62	22 737

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

med 2013 utsatte pensjonsalderen til 62 år fordi de fortsatte å arbeide til sjøs.

Tabell 3.14 Antall med uførepensjon/arbeidsavklaringspenger i 2013

Fødselsår	Alder	Antall personer av hele medlemsmassen aldersfordelt	Antall personer med uførepensjon/ arbeidsavklaringspenger fra folketrygden	Personer med uførepensjon/ arbeidsavklaringspenger fra folketrygden i prosent av bestanden i samme alder i pensjonstrygden for sjømenn
1947	66	12 822	5 192	40
1948	65	12 012	4 705	39
1949	64	10 700	3 526	33
1950	63	10 056	3 159	31
1951	62	9 145	2 846	31
1952	61	8 478	2 432	29
1953	60	8 267	2 281	28

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell 3.15 Utviklingen i antall personer med utsatt pensjonsalder til 62 år på grunn av fortsatt arbeid fra 1995 til 1. januar 2014

Fødselsår	Antall	Prosent
1995	80	7
2000	182	13
2005	194	15
2010	246	28
2012	310	43
2013	283	48

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

3.3.5 Finansiering/økonomi

Pensjonstrygden for sjømenn finansieres etter utligningsprinsippet. Det vil si at utgiftene i et år skal dekkes av inntekter i det samme året.

Pensjonstrygdens inntekter kommer fra avgifter fra arbeidstakere og rederier (pensjonsavgifter), finansavkastning på trygdens fond og bidrag fra staten. Utgiftene er, i tillegg til utbetalte pensjoner, tilbakebetalte avgifter (engangsbeløp) og administrasjonsutgifter.

3.3.5.1 Inntektene i pensjonstrygden

Pensjonsavgiftene

Arbeidstakerne betaler en månedsavgift som utgjør 1,17 prosent av folketrygdens grunnbeløp

for avgiftsgruppe 1 (overordnede) og 0,91 prosent av grunnbeløpet for avgiftsgruppe 2 (underordnede). Dersom arbeidstakeren har jobbet mindre enn 15 dager en måned betales halv månedsavgift.

Avgiften fra rederiene er som hovedregel 3,3 prosent av skattepliktig bruttoinntekt. I fiske og fangst er rederienes avgift faste beløp. Månedsavgiften utgjør her 150 prosent av arbeidstakerens avgift.

I tabell 3.16 er det angitt hva årlig avgift fra arbeidstakerne og rederiene er per person i prosent av lønn for enkelte lønnsnivåer. I tabell 3.17 er det angitt hva årlig avgift utgjør i kroner for de samme lønnsnivåene med grunnbeløpet i folketrygden per 1. mai 2014.

I figur 3.5 vises årlig avgift for arbeidstakere og arbeidsgivere (ikke fiskere), den totale avgiften for arbeidstakere og arbeidsgivere, og avgifter i prosent av lønn. Som det fremgår av tabell 3.16 og figur 3.5 vil den totale årlige avgiften være nærmere 7 prosent for overordnede og omtrent 6 prosent for underordnede ved en lønn på 4 G. For lønn på 12 G vil den totale årlige avgiften være omtrent 4,5 prosent av lønn for overordnede og 4,2 prosent for underordnede.

Figur 3.6 viser andel overordnede og underordnede med ulike inntekter målt i G som andel av totalt antall overordnede og underordnede med inntekter fra og med 3 G i 2013 og samlet årlig arbeidsgiver- og arbeidstakeravgift i prosent av lønn for overordnede og underordnede.

De totale avgiftsinntektene i sjømannstrygden var på nesten en milliard kroner i 2012. Avgift fra arbeidstakere utgjorde omtrent en tredjedel av

Tabell 3.16 Årlig avgift fra arbeidstakere og rederier per person i prosent av lønn

Lønn	Avgift underordnet	Avgift overordnet	Avgift rederi	Avgift rederi fiskere	
				Underordnet	Overordnet
4 G	2,73	3,51	3,3	4,10	5,27
12 G	0,91	1,17	3,3	1,37	1,76
18 G	0,61	0,78	3,3	0,91	1,17

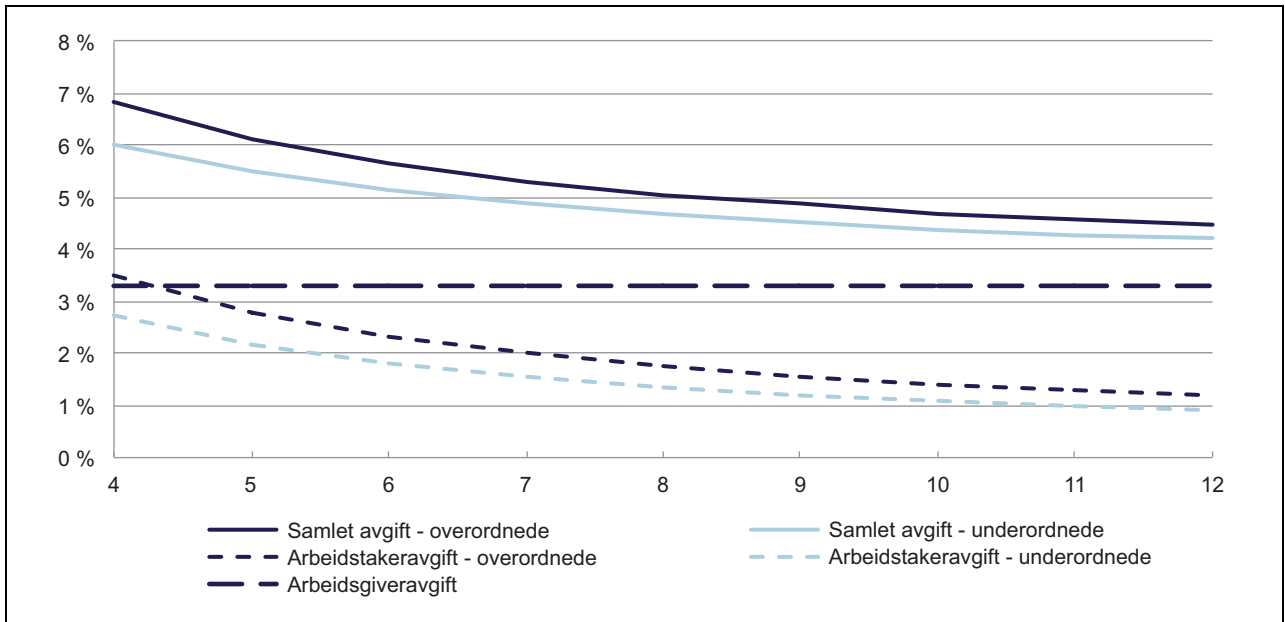
Kilde: Egne beregninger

Tabell 3.17 Årlig avgift fra arbeidstakere og rederier per person i kroner

Lønn	Avgift underordnet	Avgift overordnet	Avgift rederi	Avgift rederi fiskere	
				Underordnet	Overordnet
4 G	9 650	12 407	11 665	14 475	18 611
12 G	9 650	12 407	34 998	14 475	18 611
18 G	9 650	12 407	52 492	14 475	18 611

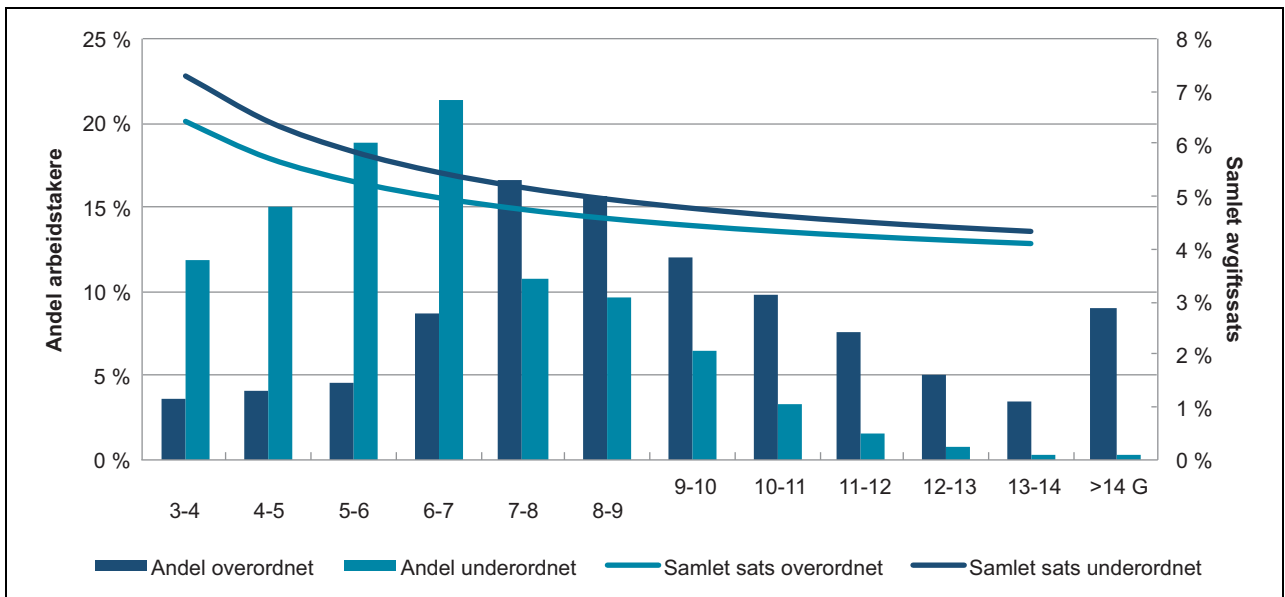
G per 1. mai 2014 = kr 88 370

Kilde: Egne beregninger

Figur 3.5 Årlig avgift for arbeidsgivere og overordnede og underordnede arbeidstakere og totalt avgift i prosent av lønn i G

Kilde: Egne beregninger

Figur 3.6 Samlet årlig avgift i prosent av lønn i G for overordnede og underordnede og overordnede og underordnede i ulike inntektskategorier i G som andel av totalt antall med inntekter over 3 G i 2013

Kilde: Egne beregninger

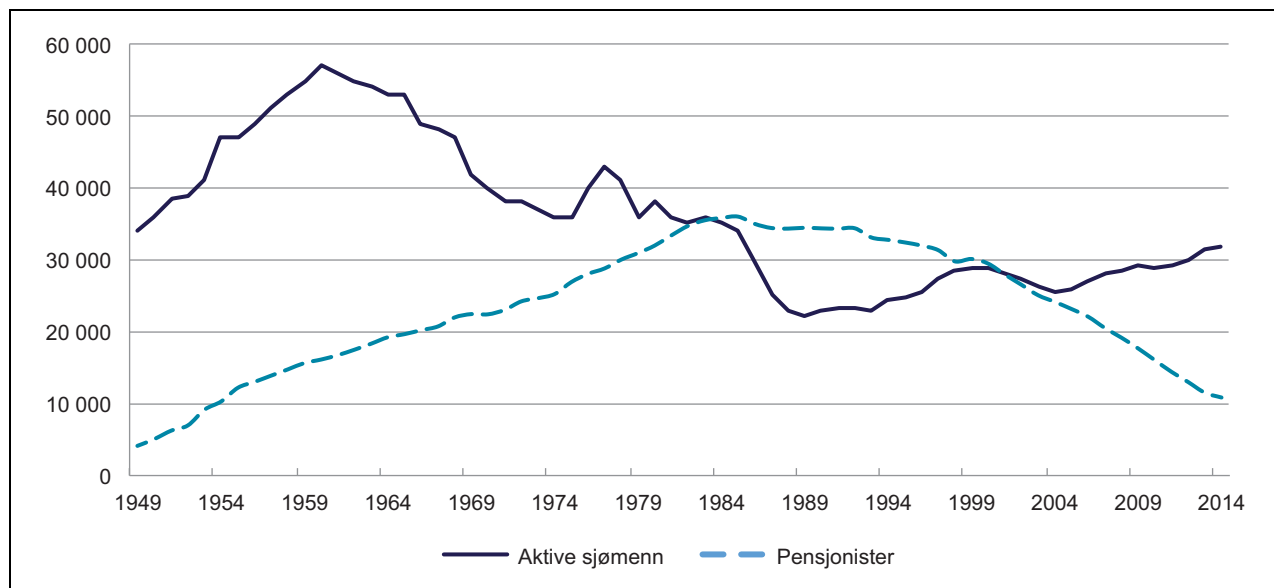
inntektene. Avgift fra arbeidsgivere utgjorde omtrent to tredjedeler av inntektene i 2013, se også tabell 3.18.

Inntektene fra arbeidsgivere og arbeidstakere utgjorde omtrent 89 prosent av trygdens inntekter i 2013. Skulle inntektene fra arbeidsgivere og arbeidstakere ha dekket hele årets utgifter måtte de altså vært omtrent 12,5 prosent høyere, se for øvrig punkt 3.3.5.3 om at ordningen forventes å gå

med overskudd fra og med 2014 og noen år fremover.

Finansinntektene

Pensjonstrygden for sjømenns finansinntekter kommer fra avkastningen av trygdens fond, som er grunnfondet og reguleringsfondet. Etter loven skal fondsmidlene forvaltes av styret etter regler

Figur 3.7 Utvikling i antall aktive sjømenn og pensjonister 1949–2014

Kilde: Pensjonstrygden for sjømanns årsrapport 2013

som er fastsatt av Kongen og godkjent av Stortinget.

Grunnfondets kapital, som utgjør fast 186 millioner kroner, skriver seg fra Nortraship-oppgjøret etter den andre verdenskrigen, jf. boks 3.1. Avkastningen av grunnfondet kan benyttes til å dekke trygdens løpende utgifter, men hovedstolen kan ikke røres.

Overskudd i regnskapsåret skal etter § 14 nr. 2 i sjømannspensjonstrygdloven legges til reguleringsfondet, og underskudd skal dekkes av dette fondet. Eventuell annen bruk av fondet skal bestemmes av Kongen med Stortingets godkjenning.

Reguleringsfondet ble bygget opp med overskudd i perioden 1949–1993. Dette skyldtes at det var mange flere aktive sjøfolk enn pensjonister. I perioden fra begynnelsen av 1980-årene og frem

til midten av 1990-årene fant det imidlertid sted en markert nedgang i antall aktive sjøfolk, jf. figur 3.7.

Det reduserte antallet aktive sjøfolk innebar at pensjonstrygden for sjømenn begynte å gå med store årlige underskudd fra og med 1994 til fondet var brukt opp i 2003.

Finansinntektene i pensjonsordningen stammer dermed kun fra avkastning på grunnfondet, se tabell 3.19, samt litt likviditetsreserver.

Finansinntektene utgjorde i 2013 bare 0,4 prosent av inntektene.

Bidrag fra staten

Staten skal ifølge sjømannspensjonstrygdloven § 15 nr. 1 dekke utgiftene til krigsfartstillegg, etterlattepensjon etter sjømenn som sluttet før

Tabell 3.18 Prosentvis fordeling av avgiftene fra arbeidstakere og rederier

	2013	2012	2011	2010	2000	1990	1980	1970	1960	1950
Avgift fra arbeidstakere	32,6	32,3	32,7	32,8	35,1	35,1	37,3	36,8	47,7	44,1
Avgift fra rederier	67,4	67,7	67,3	67,2	64,9	64,9	62,7	63,2	52,3	55,9

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell 3.19 Finansavkastning i tusen kroner

	2013	2012	2010	2005
Avkastning	4 960	6 746	6 823	6 432

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell 3.20 Statens samlede tilskudd i tusen kroner

2013	2010	2005	2000	1990	1980	1970	1960	1950
116 000	493 000	638 000	194 206	244 700	172 070	51 952	1 905	116 000

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell 3.21 Statens tilskudd i tusen kroner, fordelt på poster

	2013	2010	2005	2000
Krigsfartstillegg	81 688	108 600	151 880	176 233
Enkepensjon fra sjømann før 1.9.1939	–	–	56	142
Pensjoner for fartstid i utenlandsk hvalfangst	505	703	1 530	3 581
Årlig tilskudd t.o.m. 2006	–	–	6 250	6 250
Tilskudd veiledningskontor	–	–	1 600	–
Fast årlig tilskudd, jf. § 15	8 000	8 000	8 000	8 000
Garantitilskudd, jf. § 8	25 807	375 696	468 684	–
Sum statstilskudd	116 000	493 000	638 000	194 206

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

1. september 1939, og til pensjoner for fartstid i utenlandsk hvalfangst før og etter andre verdenskrig.

I tillegg følger det av sjømannspensjonstrygdloven § 15 nr. 3 at staten hvert år fra og med 1983 yter et årlig tilskudd på 8 millioner kroner, mens statens garantiansvar følger av sjømannspensjonstrygdloven § 8. Garantiansvaret medfører at dersom reguleringsfondet er brukt opp, og inntektene er lavere enn utgiftene, yter staten et tilskudd som dekker differansen (garantitilskudd). I 2012 utgjorde dette 17 prosent av inntektene i sjømannstrygden.

Utviklingen i de samlede tilskuddene fra staten i perioden 1950–2013 fremgår av tabell 3.20.

Tilskuddene fra staten for 2000, 2005, 2010 og 2013, fordelt på de forskjellige tilskuddsformene, fremgår av tabell 3.21.

Statens tilskudd til pensjonstrygden utgjorde i 2013 omtrent 10 prosent av inntektene.

Totale inntekter

De totale inntektene i 2013 er vist i tabell 3.22.

I figur 3.8 vises den historiske utviklingen i pensjonstrygden for sjømenns økonomi i perioden 1949 til 2013.

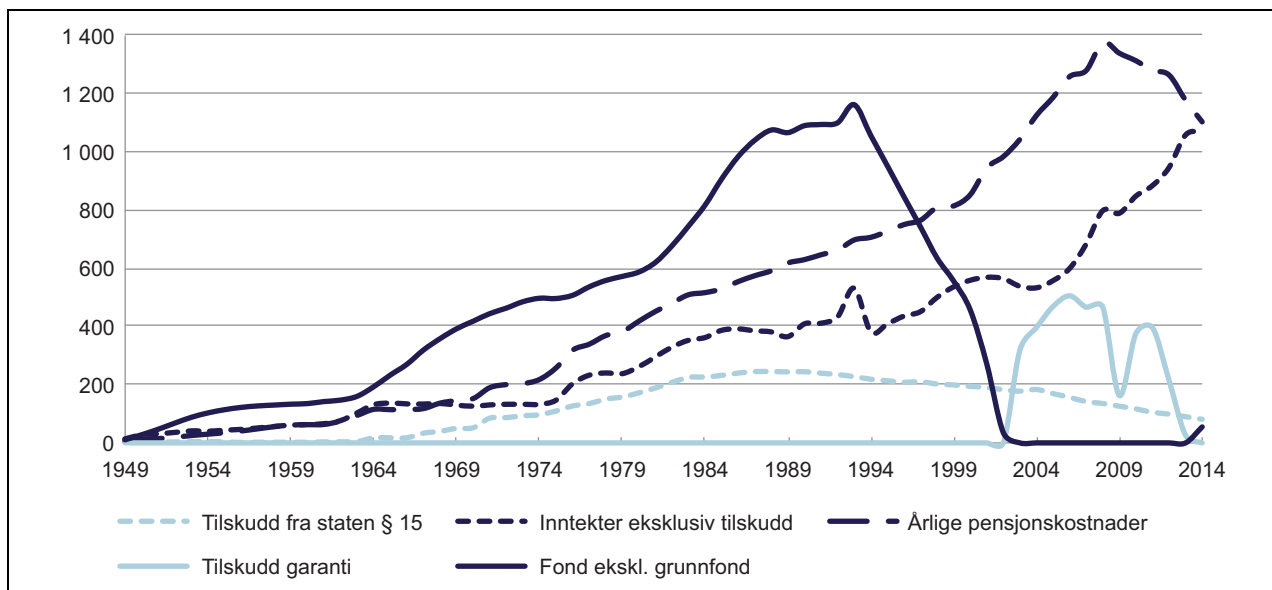
Tabell 3.22 Inntekter i sjømannstrygden i tusen kroner

	2013
Avgift fra arbeidstakere	340 590
Avgift fra rederier	05 748
Andre inntekter	2 622
Tilskudd fra staten	116 000
Finans netto	4 909
Utsatt inntekt fra tilskudd ¹	-7 752
Resultatdisponering – overført tilskudd	15 423
Inntekter i alt	1 177 540

¹ Skyldes periodisering

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

Figur 3.8 Utvikling i ordningens økonomi 1949–2014

Millioner kroner

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenns årsrapport 2013

Tabell 3.23 Utgifter i sjømannstrygden i tusen kroner

	2013
Utbetalte pensjoner	1 137 236
Tilbakebetalt avgift (engangsbeløp)	7 239
Administrasjonsutgifter	33 065
Avskrivninger av pensjoner	
Totale utgifter	1 177 540

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

3.3.5.2 Utgiftene i pensjonstrygden

Utgiftene er som nevnt utbetalte pensjoner, tilbakebetalte avgifter (engangsbeløp), avskrevne pensjonsavgifter og administrasjonsutgifter. Hvordan de forskjellige utgiftene fordeler seg er vist i tabell 3.23.

Utbetalte pensjoner utgjør det vesentligste av trygdens utgifter, med 96,6 prosent av de totale

utgiftene i 2013. Administrasjonsutgiftene lå på 2,8 prosent av de totale utgiftene i 2012.

3.3.5.3 Den økonomiske situasjonen for pensjonstrygden

Siden pensjonstrygden for sjømenn er basert på et utligningssystem, vil forholdet mellom aktive og pensjonister til enhver tid påvirke økonomien i trygden. Videre vil dette også påvirke statens tilskudd.

I NOU 1999: 6 Sjømannspensjon ble det gjort anslag over statens garantiansvar fra 2000 til 2017. Det ble da forventet at det ville være regnskapsmessig underskudd i ordningen frem til og med 2015, slik at garantiansvaret ville utløse utbetalinger.

I pensjonstrygden for sjømenns årsberetning for 2013 fremgår det imidlertid at med forventede inntekter og utgifter vil det bli avsatt midler i fond allerede fra og med 2014, jf. tabell 3.24.

Som det fremkommer i tabell 3.25, medførte statens garantiansvar i 2013 en utbetaling på om

Tabell 3.24 Inntekter, utgifter og fondsoppbygging i PTS

Millioner kroner	2015	2020	2025	2030
Inntekter	1 182	1 411	1 741	2 310
Utgifter	1 029	852	713	660
Fond per 31.12.2013	401	2 608	6 514	15 944

Forutsatt G-vekst på 3 prosent og avkastning på 6 prosent, økning i antall sjømenn

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn, årsberetning 2013

Tabell 3.25 Statens garantiansvar etter § 8 i sjømannspensjonstrygdloven og tilskudd fra staten etter § 15 (i millioner kroner)

	2013	2014	2020	2025	2030	2033
Statens garantiansvar – anslag	26	0	0	0	0	0
Tilskudd fra staten etter § 15 – anslag	90	81	37	17	11	9

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenns årsberetninger

lag 26 millioner kroner. I Pensjonstrygden for sjømenns årsmelding for 2013 er det foretatt en vurdering av fremtidig garantiansvar. Av denne fremgår at det som nevnt forventes regnskapsmessig overskudd i ordningen fra og med 2014, slik at statens garantiansvar ikke vil utløse utbetalinger. Tabellen viser at statens utgifter til ordinært statstilskudd etter sjømannspensjonstrygdloven § 15 er anslått til å utgjøre 81 millioner kroner i 2014. Slik loven er i dag, vil det faste statstilskuddet på 8 millioner kroner, som staten er forpliktet til å overføre etter sjømannspensjonstrygdloven § 15 nr. 3, fortsatt gis i 2033. Krigsfartstillegget vil imidlertid på det tidspunktet i det alt vesentlige være utfaset, selv om det teoretisk fortsatt kan være noen enker som mottar slikt tillegg. I Pensjonstrygden for sjømenns årsmeldinger er det derfor anslått at summen av det faste statstilskuddet og statens tilskudd til krigsfartstillegg i 2033 kun vil utgjøre 9 millioner kroner.

Pensjonstrygdens aktuar Lillevold & Partners AS har gjort anslag på mulige avviklingskostnader per mai 2014, se tabell 3.26.

Beregningene er basert på to alternativer for forpliktelsene:

1. I det ene alternativet beregnes forpliktelsen for dem som har opptjent rett til pensjon per 2014. I denne beregningen er det kun de som per utgangen av 2014 har tjent opp minst 150 farts måneder som får pensjon.
2. I det andre alternativet ses det bort fra kravet om minimum 150 farts måneder, slik at alle får pensjon for den fartstiden de har tjent opp ved utgangen av 2014. Forpliktelsen for løpende pensjoner er lik i begge alternativene.

De faktiske forpliktelsene (avviklingskostnadene) vil ligge et sted mellom disse to hovedtilnærmingene.

Ved slike beregninger må det gjøres en rekke forutsetninger. I beregningene i tabell 3.26 er utelukkende forpliktelsen for opptjente og løpende pensjonsrettigheter inkludert. Forpliktelsen av eventuell tilbakebetaling av innbetalt premie er ikke beregnet.

Det er antatt at medlemmer tar ut pensjon ved første anledning. Det finnes ikke tilstrekkelig informasjon om fartstidsopptjeningen til å fastsette hvem som vil motta pensjonstillegg. Av dagens pensjonistbestand mottar om lag 30 prosent pensjonstillegg, og det er dermed innarbeidet en tilsvarende prosentsats sannsynlighet for at fremtidige pensjonister vil motta tillegget. Det er ikke gjort noen antagelser angående fremtidig samordning.

Nåverdien av opptjente rettigheter (avviklingskostnadene) fremgår ved at for hvert medlem multipliserer deres beregnede ytelse med en forsikringsteknisk kontantverdi som hensyntar lønn og pensjonsregulering, diskontering, dødelighet og uførhet.

Grunnet mangel på historiske data er det ikke noe statistisk grunnlag for å ha en oppfatning av hva som er fornuftige forutsetninger med tanke på dødelighet og uførhet. I beregningene er det derfor skjønnsmessig valgt en modell for dødelighet som er noe svakere⁶ enn det som er minstekravet i tjenestepensjonsordninger regulert etter forsikringsvirksomhetsloven. Uføremodellen er

⁶ Modellen er K2013 med 2 prosent margin på startdødelighet og 10 prosent margin på fremtidig reduksjon i dødelighet.

Tabell 3.26 Estimerte avviklingskostnader per mai 2014 (i millioner kroner)

	G/lønnsvekst 4 % Avkastning 6 %	G/lønnsvekst 3,5 % Avkastning 4,4 %
Forpliktelse i henhold til lovens krav til opptjening	13 341	14 440
Forpliktelse uavhengig av opptjeningskrav	16 833	18 452

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn

valgt med utgangspunkt i erfaringer fra pensjonsordninger i offentlig sektor.

Etter hvert som trygdens inntekter og utgifter kommer i balanse, uten garantitilskudd fra staten, vil det være mulig å bygge opp et fond.

Anslag for fremtidig budsjettering, basert på dagens medlemsgrunnlag, viser imidlertid at det fortsatt er mange år til reguleringsfondet dekker alle opptjente rettigheter. Statens garantiforpliktelse vil, avhengig av utviklingen i næringen og pensjonsordningen, fortsatt være relevant for fremtidig finansiering.

Den økonomiske utviklingen for pensjonstrygden for sjømenn fremover vil avhenge av flere faktorer. Viktige faktorer er for det første hvilke rettigheter som er opptjent, hvilke rettigheter som vil bli opptjent fremover og hvilke inntekter pensjonstrygden vil få. Pensjonstrygdens inntekter bygger i stor grad på premieinnbetalinger fra arbeidstakere og arbeidsgivere i næringen. Pensjonspremien for arbeidsgiver er knyttet til arbeidstakerens inntekt, mens både pensjonsattene og arbeidstakerens avgifter er knyttet til grunnbeløpet i folketrygden.

Utviklingen i antall aktive sjømenn som er omfattet av pensjonstrygden til enhver tid, samt hvilke hyrenivå disse har, vil således få stor betydning for økonomien i pensjonstrygden fremover. På tilsvarende måte vil utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden få betydning.

Det er vanskelig å si noe sikkert om hvor mange personer som vil være omfattet av pensjonstrygden for sjømenn fremover, eller hva slags hyrenivå disse vil ha. Disse forholdene er i det vesentlige avhengige av den generelle sysselsettingssituasjonen for sjømenn og offshorepersonell på norske og utenlandske skip og installasjoner, som disponeres av norske rederier.

Inntektene avhenger også av i hvilken utstrekning rederiene ansetter arbeidstakere om bord som ikke er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn. Dette gjelder i hovedsak statsborgere utenfor EØS som etter nærmere bestemmelser i loven ikke skal være omfattet av pensjonstrygden for sjømenn, men også EØS-borgere på NIS-skip som etter avtale er unntatt fra medlemskap i norsk trygd (herunder pensjonstrygd for sjømenn).

Antallet arbeidstakere som er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn har de siste årene variert mellom 25 000 og 32 000 medlemmer, med gjennomsnitt i 2013 på 31 500 medlemmer.

Det har gjennom det siste tiåret skjedd en markant dreining av medlemsmassen fra tradisjonell skipsfart og over til offshore-relatert virksomhet. Sistnevnte gruppe utgjør nå om lag 61 prosent av

pensjonstrygdens medlemmer. Da både gjennomsnittlig antall ansatte per skip og gjennomsnittsinntektene er høyere i denne gruppen enn ellers, har denne utviklingen medført en positiv økonomisk utvikling for pensjonstrygden, som har kompensert for reduksjonen av sjømenn innenfor den tradisjonelle skipsfarten.

Basert på de generelle markedsvurderingene, samt en analyse av medlemsmassen, er det ingenting som tyder på at det vil bli store endringer i medlemsmassen de nærmeste årene.

3.3.6 Omfordelingsmekanismer i pensjonstrygden

Pensjonstrygden for sjømenn blir finansiert løpende gjennom innbetalinger fra arbeidstakere og arbeidsgivere, samt noe tilskudd fra staten. Staten står også som garantist for ordningen. I prinsippet skal utgiftene hvert år bli dekket av inntektene det samme året.

Pensjonstrygden er utformet slik at det skjer en stor grad av omfordeling mellom ulike arbeidstakere og arbeidsgivere tilknyttet ordningen, det vil si at det er lite samsvar mellom hva som blir betalt inn for et enkelt medlem og hva vedkommende får utbetalt i pensjon. De fleste pensjonsordninger, både folketrygden, AFP og de fleste tjenestepensjonsordninger har, i større eller mindre grad, slike omfordelende elementer i seg.

I pensjonstrygden for sjømenn bidrar særlig følgende elementer til omfordeling:

- Full pensjon er opptjent etter 360 farts måneder (30 år), men arbeidstaker og arbeidsgiver skal betale inn til ordningen også for fartstid ut over dette.
- Ved manglende fartstid etter fylte 40 år, blir pensjonsalderen utsatt forholdsmessig og det blir dermed betalt ut pensjon i færre år. Ved fortsatt arbeid som sjømann, utsettes pensjonsalderen uansett til 62 år.
- Fartstid kortere enn 150 måneder (12,5 år) gir kun rett til en begrenset engangsutbetaling, ved fartstid kortere enn 36 måneder (3 år) bortfaller også denne retten.
- Arbeidsgiver betaler premie til ordningen på grunnlag av all lønn, men pensjonen er uavhengig av lønnen og utgjør dermed mer for lavtlønte enn for høytlønte.

I tillegg er det slik at personer som mottar uførepensjon eller har avgått ved døden ikke har rett til sjømannspensjon.

Et mål på omfordelingen er forholdet mellom hva som blir betalt inn for et medlem av pensjons-

Tabell 3.27 Samlet avgift og pensjon for ulike lønnsnivåer i G¹

Bruttolønn i G		Samlet avgift i G	Samlet pensjon i G	Pensjon i prosent av samlet avgift
5	Underordnet	8,23	18,73	228
	Overordnet	9,16	22,42	245
9	Underordnet	12,19	18,73	154
	Overordnet	13,12	22,42	171
13	Underordnet	16,15	18,73	116
	Overordnet	17,08	22,42	131
17	Underordnet	20,11	18,73	93
	Overordnet	21,04	22,42	107

¹ Forutsatt 30 års fartstid og uttak fra 60 år. Videre forutsettes avkastning på innbetalte avgifter lik veksten i folketrygdens grunnbeløp.

Kilde: Egne beregninger

trygden og hva vedkommende får utbetalt i pensjon. Avgiften som arbeidstaker betaler inn avhenger av status som underordnet eller overordnet og utgjør 0,1092 G per år for en underordnet og 0,1404 G per år for en overordnet, forutsatt 12 farts måneder i året. Avgiften som arbeidsgiver betaler inn avhenger av lønnen og utgjør eksempelvis 0,165 G per år for en lønn på 5 G, 0,297 G per år for en lønn på 9 G og 0,429 G per år for en lønn på 13 G, også forutsatt 12 farts måneder i året. Første års pensjon utgjør 2,736 G for en underordnet og 3,276 G for en overordnet. Deretter blir utbetalt pensjon målt i G redusert med 0,75 prosent per år.

Fordi innbetalinger og utbetalinger for et medlem skjer til ulike tidspunkt og pensjonsutbetalingen og arbeidstakeravgiften utgjør andeler av G, måles for enkelthets skyld alle størrelser i G og det blir dermed regnet med at avkastningen på innbetalte midler tilsvarende G-reguleringen.

Forholdet mellom pensjon og innbetalinger ved ulike lønnsnivåer og fartstider

Tabell 3.27 viser hvor mye samlet pensjon utgjør i forhold til samlet avgift for noen ulike lønnsnivåer målt i G, gitt at samlet fartstid er 360 måneder (30 år) og fartstid etter fylte 40 år er minst 120 måneder (10 år), det vil si tilstrekkelig lang til at pensjonen kan tas ut fra 60 år.

Mer enn 100 prosent samlet pensjon i forhold til samlet avgift betyr at det blir betalt ut mer pensjon enn samlet avgiftsinnbetaling utgjør, mens mindre enn 100 prosent angir at det blir betalt inn mer i avgifter samlet sett enn det blir betalt ut i pensjon.

Sjømenn vil få relativt mer fra pensjonstrygden i forhold til avgiftsinnbetalingene, jo lavere inntekten er. Med gitte forutsetninger om fartstid og uttakstidspunkt, vil samlet utbetalt pensjon overstige samlede avgiftsinnbetalinger for inntekter helt opp til om lag 15,5 G for en underordnet og om lag 18,5 G for en overordnet. Det er ikke nødvendigvis realistisk at en person har den samme inntekten målt i G i 30 år eller har status som enten overordnet eller underordnet i hele perioden. Men så lenge inntekten over tid ligger på eller under disse nivåene som henholdsvis underordnet og overordnet, vil vedkommende kunne få betydelig mer i samlet pensjon enn avgiftsinnbetalingene isolert sett skulle tilsi.

Det samme forholdet mellom pensjon og samlet avgift som er innbetalt for ulike inntektsnivåer, vil gjelde også for alle fartstider under 360 måneder (30 år), så lenge fartstiden etter fylte 40 år er minst 120 måneder (10 år) og samlet fartstid er minst 150 måneder (12,5 år). Dette skyldes at både innbetalte avgifter og utbetalt pensjon blir redusert tilsvarende ved kortere fartstid. For sjømenn med samlet fartstid på 40 år, må lønnen fortsatt være relativt høy (11 G for underordnet og 13 G for overordnet) for at sjømannen ikke skal få igjen i pensjon minst det som er betalt i avgift, under forutsetning av at fartstiden etter fylte 40 år er tilstrekkelig lang til at uttak kan skje fra 60 år. Dette indikerer at høy lønn alene i mange tilfeller ikke vil være tilstrekkelig til at det kan hevdes at det skjer en omfordeling fra høyt-lønte til lavere lønte i pensjonstrygden for sjømenn. Det at det blir betalt inn avgift fra arbeidsgiverne på grunnlag av all lønn kan likevel være en viktig omfordelende faktor i kombinasjon med

Tabell 3.28 Samlet avgift og pensjon ved et lønnsnivå på 7 G og 30 års opptjening ved ulike uttaksaldre

Uttaksalder		Samlet avgift i G	Samlet pensjon i G	Pensjon i prosent av samlet avgift
61	Underordnet	10,21	16,11	158
	Overordnet	11,14	19,29	173
62	Underordnet	10,21	13,48	132
	Overordnet	11,14	16,14	145
63	Underordnet	10,21	10,82	106
	Overordnet	11,14	12,96	116
64	Underordnet	10,21	8,15	80
	Overordnet	11,14	9,75	88
65	Underordnet	10,21	5,45	53
	Overordnet	11,14	6,53	59

Avkastningen på innbetalte avgifter forutsettes lik veksten i folketrygdens grunnbeløp.

Kilde: Egne beregninger

andre omfordelende mekanismer i pensjonstrygden.

I 2013 ble det fra arbeidsgivere betalt inn avgift for personer med en akkumulert inntekt på vel 20 milliarder kroner. Dette inntektsgrunnlaget genererer arbeidsgiveravgifter på om lag 674 millioner kroner⁷. Om lag 1,5 prosent av avgiften, tilsvarende om lag 10 millioner kroner, ble generert fra inntekter for underordnede og overordnede som overstiger de inntektsnivåene for hvilke utbetalinger fra pensjonstrygden er minst like høye som samlet avgiftsinnbetaling, uansett fartstid med disse inntektene.

Forholdet mellom pensjon og innbetalinger ved ulike fartstider etter 40 år

Tabell 3.28 viser hvor mye samlet pensjon utgjør i forhold til samlet avgift ved en inntekt på 7 G og 360 måneder fartstid (30 år), når manglende fartstid etter fylte 40 år gjør at uttaket må utsettes i et visst antall år. Pensjonen utsettes som kjent med en måned for hver annen måned arbeidstakeren mangler for å ha 120 måneder (10 år) etter fylte 40 år. Ved ingen fartstid etter fylte 40 år, betales det altså ut pensjon i bare to år.

Ved full opptjening vil en underordnet med inntekt på 7 G fortsatt få igjen en samlet pensjon som svarer til avgiftsinnbetalingene, selv om uttaket må utsettes til noe over 63 år. For en overordnet går grensen for når samlet pensjon og samlet

avgiftsinnbetaling balanserer ved 63,5 år, når inntekten altså har vært 7 G i 360 måneder (30 år). Det er ikke realistisk å regne med 360 måneders (30 års) fartstid før fylte 40 år, og lite eller ingen fartstid etter dette, men forholdet mellom pensjon og avgifter er som nevnt det samme også for kortere fartstider enn dette, så lenge samlet fartstid er mer enn 150 måneder (12,5 år). Må uttaket utsettes mer enn dette på grunn av manglende fartstid etter fylte 40 år, vil det altså skje en omfordeling fra under- og overordnede medlemmer med denne inntekten og fartstiden til andre medlemmer.

Jo høyere inntekten er, desto kortere vil uttaket kunne utsettes før medlemmene det gjelder vil få mindre i pensjon enn avgiftsinnbetalingene gir grunnlag for. Bestemmelsen om utsatt pensjonsalder kan være et viktig omfordelende element i pensjonstrygden for sjømenn, fordi samlede pensjonsutbetalinger blir redusert betydelig når antall utbetalingsår blir redusert. Bestemmelsen gjelder for sjømenn som begynte i tjeneste etter 1. januar 1969. Det betyr at det først er i de senere årene bestemmelsen har fått virkning, jf. at en person som var 20 år i 1969 fylte 60 år først i 2009. Bestemmelsen vil dermed kunne få større betydning fremover enn den har hatt til nå.

Blant alle aktive medlemmer i alderen 50–60 år, det vil si personer som er i en alder hvor de kan ha tilstrekkelig fartstid etter 40 år til å kunne ta ut pensjon fra 60 år, og som startet opptjeningen etter 1969, kan om lag 70 prosent ta ut pensjon fra 60 år, mens om lag 19 prosent må vente med å ta ut pensjon til de er 62 år eller eldre. Personer som har en stund igjen til de er 60 år, vil imidlertid fort-

⁷ Regnestykket er basert på inntekt for året 2013, som ikke vil samsvare helt med inntekten som ligger til grunn for premie innbetalt i 2013. Innbetalt premie fra arbeidsgivere i 2013 var på 718 millioner kroner.

Tabell 3.29 Samlet avgift og eventuell engangsutbetaling ved et lønnsnivå på 7 G og ulike fartstider i måneder

Fartstid i måneder		Samlet avgift i G	Samlet utbetaling i G	Utbetaling i prosent av samlet avgift
< 36	Underordnet	0–1,02	0	0
	Overordnet	0–1,11	0	0
36–150	Underordnet	1,02–5,08	0,18–0,76	18
	Overordnet	1,11–5,47	0,22–0,91	20

Kilde: Egne beregninger

satt kunne fylle opp manglende fartstid, og det er rimelig å legge til grunn at de fleste aktive medlemmer som i dag er mellom 50 og 60 år og som startet opptjeningen etter at bestemmelsen om utsatt pensjonsalder trådte i kraft, vil kunne ta ut pensjon senest ved 62 års alder.

Blant fratrådte medlemmer i alderen 50–60 år som startet opptjeningen etter 1969, ligger det an til at 89 prosent, om lag 40 000 personer, ikke vil kunne ta ut pensjon før fra 65 år ut fra fartstid som er registrert så langt. Utsatt pensjonsalder vil dermed være et viktig omfordelende element i pensjonstrygden for sjømenn.

Forholdet mellom pensjon og innbetalinger ved korte fartstider

Tabell 3.29 viser avgiftsinnbetalinger og utbetalinger fra pensjonstrygden for tilfeller hvor samlet fartstid er kortere enn 150 måneder (12,5 år), som er minstekravet til fartstid for rett til pensjon. I slike tilfeller har arbeidstakeren rett til tilbakebetaling av arbeidstakeravgift i form av et engangsbetrag som utgjør 2/3 av ett års pensjon, justert for tjenestetid. Ved fartstid mindre enn 36 måneder (3 år), har arbeidstakeren ikke rett til noen utbetaling overhodet.

Det fremgår av tabellen at ved fartstider mellom 36 og 150 måneder, det vil si mellom 3 og 12,5 år, vil et medlem av pensjonstrygden med en inntekt på 7 G kun få igjen en utbetaling som utgjør om lag 20 prosent av det som er betalt inn i arbeidstaker- og arbeidsgiveravgifter for vedkommende. Er inntekten rundt 15 G, utgjør utbetalingen om lag 10 prosent av samlet avgiftsinnbetaling. Det innebærer at dersom det er mange som ikke fyller minstekravet til fartstid for rett til pensjonstrygd, vil dette være et viktig omfordelende element i pensjonstrygden.

Tall fra Pensjonstrygden for sjømenn viser at blant dagens aktive og fratrådte medlemmer, har

om lag 135 000 personer eller om lag 89 prosent ikke tilstrekkelig fartstid til å kunne få pensjon, det vil si at de har mindre enn 150 måneders (12,5 års) fartstid. Om lag 92 000 personer, det vil si 60 prosent, har mindre enn 36 måneders (3 års) fartstid og har ikke krav på engangsutbetaling heller. Mange av disse er fortsatt aktive sjømenn, som trolig fortsatt vil opparbeide fartstid.

Det synes likevel klart at bestemmelsen om en minstetid på 150 måneders (12,5 års) fartstid for rett til pensjon i sterk grad bidrar til at det blir betalt inn avgift til pensjonstrygden for mange personer som aldri vil få noen pensjon. Også bestemmelsen om en minstetid på 36 måneder for rett til tilbakebetaling av deler av arbeidstakeravgiften kan ha stor betydning, spesielt siden det synes å være mange personer i denne kategorien. Særlig vil avgiftsbetalinger på vegne av personer som har høy lønn i kombinasjon med kort fartstid kunne være et viktig omfordelende element i trygden, dersom det er et betydelig antall slike personer tilknyttet ordningen. Uten tilgang til slik kombinert statistikk, er det imidlertid umulig å tallfeste dette noe nærmere.

Døde, uføre og fortsatt sjømenn

Som nevnt innledningsvis, utbetales det ikke pensjon når sjømenn blir uføre eller dør før pensjonsuttak, eller når en sjømann fortsatt er i arbeid til sjøs i alderen mellom 60 og 62 år. Dette vil for mange personer også bidra til at det betales mer inn i avgifter enn det blir utbetalt i pensjon, men dette vil avhenge av tidspunktet for dødsfall eller uførhet.

Blant årskullene 1943–1952 døde om lag 12 prosent av medlemmene i pensjonstrygden for sjømenn før de fylte 60 år. Videre døde om lag 10 prosent av pensjonistene fra 1930-kullet og om lag 7 prosent av pensjonistene fra 1945-kullet i alderen 60–67 år.

3.3.7 Organisering og administrasjon

Pensjonstrygden for sjømenn har siden oppstarten vært administrert av en egen institusjon, ledet av et styre som oppnevnes av Arbeids- og sosialdepartementet. Styret har blant annet medlemmer som er foreslått av arbeidsgivernes og arbeidstakernes organisasjoner. Departementet tilsetter pensjonstrygdens daglige leder.

Pensjonstrygden har hatt et komplisert regelverk som det har vært arbeidskrevende å administrere, blant annet med særregler for fartstid under andre verdenskrig og kompliserte regler for beregning og samordning av pensjoner mv. Regelverket har etter hvert blitt forenklet.

Pensjonstrygden har i de senere årene modernisert organisasjonen ved å utvikle selvbetjeningsløsninger for medlemmer og arbeidsgiver, og bemanningen er redusert fra 40 stillinger i 2010 til 24 stillinger i 2014.

Arbeids- og velferdsetaten har tidligere foretatt utbetalingen av pensjonene, men Pensjonstrygden for sjømenn overtok selv ansvaret for pensjonsutbetalingene med virkning fra 1. mai 2014.

3.4 Obligatorisk tjenestepensjon og tariffavtaler om pensjon

3.4.1 Innledning

I henhold til mandatet skal utvalget kartlegge og beskrive pensjonsrettighetene til arbeidstakere som er omfattet av lov om pensjonstrygd for sjømenn. Kartleggingen skal omfatte pensjonsrettigheter arbeidstakerne har i tillegg til folketrygden.

Sjømenn har, i tillegg til pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn, rett til pensjon fra tjenestepensjonsordninger som er opprettet etter pensjonslovgivningen i privat sektor. Som et minimum skal rederiene ha en tjenestepensjonsordning for sine ansatte som tilfredsstiller kravene i lov om obligatorisk tjenestepensjon⁸. Det har videre vært avklaringer med Finansdepartementet, der departementet har godkjent ytelsespensjon mellom 60 og 67 år for sjømenn innenfor lov om foretakspensjon. Departementet har videre angitt at det må vurderes hvorvidt en slik ordning er tilstrekkelig til å dekke kravet til obligatorisk tjenestepensjon. Brevet fra Finansdepartementet til Norges Rederiforbund av 8. desember 2006 er tatt inn i vedlegg 5.

⁸ Lov 21. desember 2005 nr. 124 om obligatorisk tjenestepensjon

Mange rederier har opprettet tjenestepensjonsordninger for sjømenn som gir pensjon mellom 60 og 67 år, og som sammen med pensjonstrygden for sjømenn sikrer om lag 60 prosent av tidligere lønn.

Proba Samfunnsanalyse har på oppdrag fra utvalget gjennomført en spørreundersøkelse blant rederiene som er tilknyttet pensjonstrygden for sjømenn, for å kartlegge hvilke pensjonsordninger de har. Undersøkelsen avdekket at ikke alle sjømenn er sikret pensjon ut over sjømannstrygden, men de fleste ansatte som det er gitt svar for i undersøkelsen er tilknyttet rederier som har en av de tariffavtalte ordningene. Noen rederier har også innskuddspensjon eller ytelsespensjon som gir pensjon mellom 60 og 67 år og etter 67 år, ut over det som følger av tariffavtale. Resultatene fra spørreundersøkelsen er oppsummert i vedlegg 4.

Pensjonsbestemmelsene i tariffavtalene i sjøfartsnæringen utgjør en stor del av sjøfolks pensjonsrettigheter. På arbeidstakersiden har de store sjømannsorganisasjonene Norsk sjømannsforbund, Det norske maskinistforbund og Norsk Sjøoffisers forbund, samt organisasjonene Industri Energi og SAFE, inngått flere ulike avtaler om pensjon med organisasjonene Norges Rederiforbund, Fraktefartøyenes Rederiforening og NHO Sjøfart på arbeidsgiversiden.

Pensjonsbestemmelsene i tariffavtalene går først og fremst ut på at sjømenn skal sikres en pensjon på 60 prosent av lønnen fratrukket sjømannspensjonen mellom 60 og 67 år. Ordningene tegnes i livsforsikringsselskap og følger lov om foretakspensjon. Ved innføring av lov om obligatorisk tjenestepensjon ble det nødvendig med vurderinger av om tjenestepensjonen var tilstrekkelig til å tilfredsstille kravene i loven. Finansdepartementet har godtatt litt forskjellige tilpasninger, og forskjellige tariffområder har valgt forskjellige løsninger.

I tabell 3.30 vises noen av hovedtrekkene i de tjenestepensjonsordningene som er avtalt med forskjellige arbeidsgiverorganisasjoner.

Den beregnede ytelsespensjonen fastsettes ut fra antatt full opptjening i sjømannstrygden (eventuelt avkortet, dersom full tjenestetid i tjenestepensjonen ikke er mulig), og som regel uten pensjonstillegget som gis for personer født før 1964.

I alle avtalene oppnås full årlig alderspensjon etter 30 års medlemstid i de ulike ordningene, og pensjonen avkortes forholdsmessig ved kortere opptjeningstid. Videre vil retten til pensjonen ikke ha innvirkning på arbeidstakerens rett til å arbeide etter 60 år.

Tabell 3.30 Hovedtrekk ved tjenestepensjonsordninger etter (sentral) tariffavtale

	Pensjon fra 60 til 67 år	Pensjon fra 67 år (med mulighet for uttak fra 62 til 75 år)
Norges Rederiforbund	60 prosent ytelsesordning sammen med sjømannspensjon, likevel minst 50 prosent av G	
Norges Rederiforbund, offshoreansatte	60 prosent ytelsesordning sammen med sjømannspensjon, likevel minst 50 prosent av G	60 prosent ytelsesordning (sammen med folketrygd)
NHO Sjøfart	60 prosent ytelsesordning sammen med sjømannspensjon	
Fraktefartøyenes Rederiforbund	60 prosent ytelsesordning sammen med sjømannspensjon	

Kilde: De respektive organisasjonene

Ordningene praktiseres imidlertid forskjellig med hensyn til hva som defineres som lønn, og med hensyn til om det er mulig å medregne tjenestetid i andre tilsvarende ordninger.

Hva gjelder pensjonsytelser etter 67 år varierer tariffavtalene fra å gi livsvarig pensjon på 60 prosent av lønn sammen med en beregnet folketrygd til ikke å gi noe ytterligere pensjon. Etter endringen i lov om foretakspensjon og lov om innskuddspensjon i 2011 kan utbetalingen starte ved 62 år.

Det er ikke alle rederier som er tilknyttet en tariffavtale om pensjon. Flere arbeidsgivere har i stedet egne bedriftsvise pensjonsordninger. De aller fleste sjøfolk vil derfor ha pensjonsrettigheter utover pensjonen fra pensjonstrygden for sjømenn, særlig for å tilfredsstille lov om obligatorisk tjenestepensjon.

3.4.2 Norges Rederiforbunds avtaler om pensjon

Pensjonsbestemmelsene i tariffavtalene Norges Rederiforbund har inngått med de ulike arbeidstakerorganisasjonene i næringen er forskjellige for de ulike gruppene av arbeidstakere.

For ansatte på flyttbare offshoreinnretninger på norsk kontinentalsokkel har Norges Rederiforbund inngått tariffavtaler om like pensjonsytelser med arbeidstakerorganisasjonene SAFE, Industri Energi, Det Norske maskinistforbund og Norsk Sjøoffisersforbund.

For ansatte på skip har Norges Rederiforbund inngått pensjonsavtale med Norsk Sjøoffisersforbund, Det norske maskinistforbund og Norsk sjømannsforbund, som gjelder besetningen på NOR-registrerte skip i utenriksfart og nordiske borgere

på NIS-registrerte skip, forutsatt medlemskap i folketrygden.

Pensjon mellom 60 og 67 år

Norges Rederiforbund har inngått tariffavtale med alle arbeidstakerorganisasjonene om en ytelsesordning mellom 60 og 67 år i tillegg til sjømannspensjon. Årlig pensjon skal sammen med en beregnet full pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn utgjøre ca. 60 prosent av sluttlønnen etter 30 års medlemstid i ordningen, likevel minimum 50 prosent av folketrygdens grunnbeløp. Øvrige vilkår for pensjonen følger av bestemmelsene i rammeavtalen inngått med DNB Livsforsikring AS. Avtalen med DNB gjelder både for arbeidstakere på skip og arbeidstakere på flyttbare offshoreinnretninger. Avtalen følger lov om foretakspensjon og inneholder en rekke bestemmelser som utfyller tariffavtalen. Rederiene står fritt til å velge pensjonsleverandør, forutsatt at rammeavtalen legges til grunn for pensjonsavtalen.

Ved beregning av pensjonsytelsene benyttes den lønnen foretaket oppgir, begrenset oppad til 12 G. Det sees bort fra variabel overtid, skattepliktige naturalytelser og utgiftsgodtgjørelser eller andre variable eller midlertidige tillegg.

Som følge av bestemmelser i lov om obligatorisk tjenestepensjon blir det gitt helt eller delvis premiefritak for betaling av premie ved hel eller delvis arbeidsuførhet.

I henhold til forsikringsavtalen kan personer som bytter arbeidsgiver velge om de vil ha tidligere tjenestetid og premiereserve innregnet hos ny arbeidsgiver.

For arbeidstakere på flyttbare offshoreinnretninger ble pensjonsordningene innført fra

1. januar 1994. For arbeidstakere på skip ble pensjonsordningene innført fra 1. januar 1995.

Tilføyelse i tariffavtalen for ansatte på flyttbare offshore innretninger

I en tilføyelse til tariffavtalen for ansatte på flyttbare offshoreinnretninger ble partene enige om at de ansatte som hadde fylt 50 år 1. juni 2004 skulle sikres en tilleggsytelse til ytelsespensjonen, som gir den som fratrer ved 60 år en totalytelse som minst tilsvarer AFP i privat sektor pluss 1 G, begrenset opp til 66 prosent av regulativlønn. Ordningen gjelder også nyansatte som er i samme aldersgruppe som de som omfattes av ordningen. Ordningen ble i 2013 utvidet til ytterligere to årskull i påvente av de forventede endringer i sjømannspensjonen.

For å få rettigheter etter denne ordningen må arbeidstakeren på uttakstidspunktet være ansatt og reell arbeidstaker under denne overenskomsten. Videre må vedkommende ha fylt 60 år og ha vært ansatt i bedriften de siste tre årene eller hatt fem års forutgående tjeneste under denne overenskomsten. Vedkommende kan heller ikke ta arbeid i konkurrerende offshorevirksomhet, eller ha lønnsinntekt over 2 G etter fratredelse.

Det følger av merknad til tilføyelsen i tariffavtalen at retten også gjelder oppsagte i den perioden de har gjeninntakelsesrett. Hovedregelen er at arbeidstakere skal være i sin ordinære jobb på avgangstidspunktet. Arbeidstakere som må slutte på grunn av sykdom anses likevel som ansatt i bedriften i hele sykepengeperioden, maksimum 52 uker. Videre fremgår det av tilføyelsen at ordningen skal sikres gjennom et forsikringsselskap.

Protokolltilførsel i 2002

I avtalen for offshoreansatte ble partene enige om at arbeidsgiver skal foreta en månedlig innbetaling på 110 kroner per arbeidstaker som er uorganisert eller medlem av IE eller SAFE.

Fondets formål er å gi pensjonsrettigheter til arbeidstakere mellom 57 og 60 år som har minst 15 års ansiennitet og som ikke kan benytte seg av den utvidede fortrinnsretten til stillingen etter tariffavtalens bestemmelser.

Pensjon fra 67 år

Ansatte på flyttbare innretninger på norsk kontinentalsokkel

I tariffavtalen for ansatte på flyttbare offshoreinnretninger på norsk sokkel ble partene enige om å

innføre en livsvarig tjenstepensjonsordning fra 67 år fra 1. juli 1999. Ordningen består av en alderspensjon og uførepensjon (til 67 år) og utgjør 60 prosent av regulativlønn sammen med en beregnet folketrygd. Det kreves 30 års opptjening for full pensjon.

Norges Rederiforbund inngikk en rammeavtale med Storebrand i perioden 1999–2002, som gjaldt rederier med ansatte i medlemsbedrifter på flyttbare innretninger.

Rammeavtalen opphørte i 2002. Avtalen var imidlertid kun en anbefaling fra Norges Rederiforbund, og de enkelte medlemsbedrifter kan fritt inngå forsikringsavtaler med andre leverandører.

Ansatte på skip

Det er ikke tariffestet tjenstepensjon utover 67 år for arbeidstakere om bord på skip registrert i NOR/NIS.

Norges Rederiforbund henvendte seg til Finansdepartementet for en nærmere vurdering av om de tariffbaserte pensjonsordningene ut over sjømannstrygden som er inngått med sjømannsorganisasjonene kunne vurderes som tilstrekkelige til å oppfylle kravene til obligatorisk tjenstepensjon. I brev av 8. desember 2006 pekte Finansdepartementet blant annet på en del betingelser som måtte være oppfylt for å tilfredsstille kravene i obligatorisk tjenstepensjon.

Norges Rederiforbund endret på denne bakgrunn pensjonstillegget mellom 60 og 67 år, slik at minimum alderspensjon skal minst utgjøre 50 prosent av folketrygdens grunnbeløp per 1. mai 2007.

3.4.3 NHO Sjøfarts tariffavtaler om pensjon

NHO Sjøfart er en arbeidsgiverorganisasjon for innenriks skipsfart, hvor medlemmenes fartøyer er inndelt i fartøysgrupper. NHO Sjøfart har inngått ulike tariffavtaler med de ulike sjømannsorganisasjonene for hver enkelt fartøysgruppe. Det er fastsatt bestemmelser om en ytelsespensjon som utbetales mellom 60 og 67 år i alle avtalene. Videre skal det være en innskuddsordning fra 67 år.

Pensjon mellom 60 og 67 år

NHO-avtalene om ytelsespensjon ble inngått i 2000, med virkning fra 1999.

Alle faste ansatte og midlertidige ansatte med ansettelse ut over tre måneder er omfattet av en ytelsespensjon fra 60 til 67 år. Årlig samlet pensjon skal sammen med pensjonstrygden for sjømenn

utgjøre 60 prosent av et nærmere angitt lønnsgrunnlag etter 30 års opptjeningstid, men begrenset oppad til 12 G. Full pensjonsytelse forutsetter at pensjonisten har fulle rettigheter i pensjonstrygden for sjømenn. Ved kortere tjenestetid reduseres pensjonen forholdsmessig.

Opptjente pensjonsrettigheter i tidligere pensjonsforsikringer kan ikke medregnes.

I alle tariffavtalene med unntak av avtalen for ferje- og lokalfart har lønnsgrunnlaget vært definert som sykepengegrunnlaget (uten folketrygdens maksimalgrense på 6 G). I avtalen for ferje- og lokalfart ble det frem til 1. januar 2006 benyttet et normert lønnsgrunnlag som ble betegnet som «skalahyre pluss 20 prosent». Dette lønnsgrunnlaget skulle utgjøre et gjennomsnitt av sjømannens bruttolønn. Tariffavtalen for ferje- og lokalfart ble endret i 2012, slik at fra og med 2006 er lønnsgrunnlaget i praksis definert som sykepengegrunnlaget. Dette innebærer at pensjonsberegninger for denne gruppen blir foretatt ut fra normert lønnsgrunnlag i perioden 1999 til og med 2005 og ut fra det nye sykepengegrunnlaget fra 2006.

NHO Sjøfart inngikk rammeavtale med DNB Livsforsikring 24. mars 2000 om forvaltning av pensjonsordninger, hvor det fremgår at det i pensjonsgrunnlaget skal sees bort fra overtid, skattepliktige naturalytelser og andre varierende eller midlertidige tillegg. Det kan likevel ikke sees bort fra faste tillegg. Pensjonsgrunnlaget begrenses oppad til 12 G. Videre fremgår det at det ikke er anledning til å ta med tjenestetid i andre ordninger

Rederiene er ikke bundet til å forsikre seg i dette selskapet, men kan fritt tegne avtaler med andre forsikringsselskap.

Kompensasjonsordning

NHO Sjøfart og de tre største sjømannsorganisasjonene ble i avtale av 20. august 2004 enige om å opprette en kompensasjonsordning for de som har rett til ytelsespensjonsordning, men som ikke fyller kravet om pensjonstillegg fra pensjonstrygden for sjømenn (se punkt 3.3.4.3 om pensjonstillegg fra pensjonstrygden for sjømenn).

Det ble innført en egen ordning, organisert som en avlønningpensjon og finansiert via et fond bygget opp av NHO Sjøfarts medlemmer. Hvor mye den enkelte har krav på avgjøres på individuelt grunnlag når vedkommende fyller 60 år. For å få en slik ytelse er det et vilkår at medlemmet har avsluttet sitt tjenesteforhold innenfor NHO Sjøfarts tariffområde.

Kompensasjonsordningen anses som en «fripolise», og utbetalingene beskattes som pensjon etter hvert som de utbetales. Reglene om opptjeningstid og avkorting av ytelsen er de samme som i ytelsesordningen.

Ordningen ble iverksatt fra 1. januar 2005.

Pensjon fra 67 år

Det er ingen tariffavtaler om pensjon etter 67 år. NHO Sjøfart har oppgitt at alle rederiene har etablert sin egen tjenestepensjonsordning etter regelverket for obligatorisk tjenestepensjon. NHO Sjøfart har anbefalt sine medlemmer å opprette en innskuddsordning på 2 prosent.

3.4.4 Fraktefartøyenes Rederiforenings tariffavtaler om pensjon

Fraktefartøyenes Rederiforening (FR) er en interesseorganisasjon for fartøyer som i hovedsak går langs kysten. De har inngått tariffavtaler om pensjon med Norsk Sjøoffisersforbund, Det Norske maskinistforbund og Norsk Sjømannsforbund om pensjon i tillegg til sjømannstrygden.

Pensjon mellom 60 og 67 år

Avtalen om ytelsespensjon ble inngått i 2002 med tilbakevirkende kraft fra 1. januar 2001. Den årlige alderspensjonen vil sammen med pensjonstrygden for sjømenn utgjøre om lag 60 prosent av sluttlønnen etter 30 års medlemstid i ordningen.

Da avtalen ble etablert, inngikk Fraktefartøyenes Rederiforening avtale med Nordea om tegning av ytelsesordning mellom 60 og 67 år for medlemmer av foreningen.

Det fremgår av den reviderte avtalen med Nordea fra 1. april 2010 at lønn defineres som fast årslønn som oppgis av foretaket, men begrenset opp til 12 ganger grunnbeløpet. Overtidsgodtgjørelse eller andre varierende eller midlertidige tillegg regnes ikke med.

Opptjente pensjonsrettigheter i tidligere pensjonsforsikringer kan ikke medregnes.

Avtalen med Norda var opprinnelig obligatorisk for alle rederiene gjennom deres medlemskap i foreningen. Denne forpliktelsen ble senere avvirket. Rederiene står nå fritt til å inngå avtale om utbetaling av pensjon ut over sjømannspensjonen med det selskapet de selv ønsker, i henhold til gjeldende regelverk i lov om foretakspensjon.

Pensjon fra 67 år

Det er ikke inngått noen tariffavtale om pensjon etter 67 år, men i avtalen med Nordea er det forutsatt at det i tillegg til ytelsesordningen skal være en innskuddsordning der rederiene betaler 1,4 prosent av lønnen i innskudd til en innskuddspensjonsordning.

De rederiene som ikke har avtale med Nordea skal i utgangspunktet følge de alminnelige reglene i lov om obligatorisk tjenstepensjon med minimum 2 prosent innskudd for lønn mellom 1 og 12 G.

3.5 Skatteregler for sjøfolk

Ved en vurdering av hvor mye årlig pensjon utgjør av lønn, kan det være relevant også å vurdere hvor mye årlig pensjon utgjør av lønn når det tas hensyn til skatt. Ved sammenligning av pensjon med andre grupper i befolkningen vil også skatte spørsmålet kunne være relevant.

Skatteplikten for sjøfolk reguleres av skatteloven⁹.

Hovedregelen er at personer som er skattemessig bosatt i Norge anses som skattepliktige for all inntekt opptjent på norskregistrerte skip (NOR eller NIS). For personer bosatt i Norge vil skatteplikten til Norge som hovedregel gjelde også for inntekt opptjent på utenlandske skip. Etter den nordiske skatteavtalen vil alle som bor i Norden og som tjenestegjør på et utenlandskregistrert skip som er bareboat-befraktet av et norsk selskap, eller som arbeider for et norsk rederi eller en norsk arbeidsgiver som driver virksomhet på slikt fartøy, være skattepliktig til Norge.

Personer som arbeider på NIS-skip og som er bosatt utenfor Norden, er unntatt skatteplikt til Norge etter skatteloven. For øvrig kan Norge ha inngått skatteavtaler med personens bostedsland som begrenser Norges rett til å beskatte inntekten om bord på skip.

Arbeidstakere på fartøy i petroleumsrelatert virksomhet på norsk kontinentalsokkel er skattepliktige til Norge etter petroleumsskatteloven¹⁰ § 2, jf. § 1. Selv om loven har særregler, vil vesentlige deler av skattelovens alminnelige regler komme til anvendelse for denne gruppen arbeidstakere.

Sjømannsfradrag

Det følger av § 6–61 i skatteloven at norske sjøfolk som har sin hovedbeskjeftigelse om bord på skip eller flytende installasjoner på visse vilkår kan få et særskilt fradrag i alminnelig inntekt på 30 prosent av inntekten om bord, begrenset til 80 000 kroner.

Ifølge skatteloven § 5–15 første ledd er verdien av fritt opphold om bord på skip ikke skattepliktig for sjøfolk. Det samme gjelder ekstra hyre, tariffmessig hyretillegg for egen kost, effektgodtgjørelse og andre godtgjørelser ved forlis og krigsrisikotillegg opptjent om bord under fart i erklærte krigssoner. Dette gjelder både på norske og utenlandske skip.

Skatt på sjømannspensjon

Sjømannspensjon skatlegges som andre pensjonsytelser med lav trygdeavgift og lavt minste fradrag. Sjømannspensjonen gir, i likhet med tjenstepensjoner, ikke rett til skattefradrag for pensjonsinntekt. Skattefradraget ble innført fra 2011 og erstattet skattebegrensingsregelen for alderspensjon fra folketrygden og avtalefestet pensjon (i offentlig sektor og gammel ordning i privat sektor). Det særskilte sjømannsfradraget beregnes av inntekt om bord og ikke av sjømannspensjon. Begge disse forholdene, ikke skattefradrag for pensjonsinntekt og særskilt sjømannsfradrag av arbeidsinntekt, bidrar til at kompensasjonsnivået (etter skatt) er lavere for sjøfolk enn det som vil være det typiske for en vanlig lønnsmottaker som går fra arbeidsinntekt og over på for eksempel alderspensjon fra folketrygden.

3.6 Pensjonsberegning for noen utvalgte typeeksempler

I dette punktet illustreres pensjonsberegninger for sjømenn ved hjelp av noen utvalgte typeeksempler. Generelt vil mange ulike forhold påvirke beregningen av pensjon og innbetaling til pensjonstrygden for sjømenn, for eksempel samlet fartstid, fartstid som henholdsvis underordnet og overordnet, inntektsnivå, inntektskarriere, avgangsalder og hvilke år opptjeningen har skjedd. Typeeksemplene vil illustrere noen av disse effektene.

De typeeksemplene som introduseres i dette punktet vil gå igjen i senere kapitler og de vil bli benyttet til å illustrere forskjeller mellom dagens pensjonsordning for sjømenn og alternative

⁹ Lov 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt

¹⁰ Lov 13. juni 1975 nr. 35 om skattlegging av undersjøiske petroleumsforekomster mv.

Boks 3.3 Forutsetninger i typeeksemplene

Jan:

Født i 1984. Starter i jobb som underordnet som 22-åring, med en lønn på 5 G. Forblir underordnet og står med samme lønn frem til 62 år. Han har opptjening i en tariffestet tilleggspensjonsordning som gir 60 prosent av lønnen fratrukket beregnet sjømannspensjon fra 2004.

Anne:

Født 1964. Starter i jobb som underordnet som 22-åring, med en lønn på 5 G. Ved fylte 27 år går hun opp i lønn til 6 G. Ved fylte 32 år går hun opp i lønn til 7 G. Ved fylte 37 år går hun opp i lønn til 8 G. Ved fylte 42 år går hun opp i lønn til 9 G, og hun beholder dette lønnsnivået til hun er 62 år. Hun forblir underordnet hele yrkeslivet. Hun har opptjening i en tariffestet tilleggspensjonsordning som gir 60 prosent av lønnen fratrukket beregnet sjømannspensjon fra 1994.

Geir:

Født 1984. Starter i jobb som underordnet som 22-åring, med en lønn på 5 G. Ved fylte 27 år skif-

ter han status til overordnet og går opp i lønn til 7 G. Han beholder status som overordnet og det samme lønnsnivået resten av yrkeslivet. Han har opptjening i en tariffestet tilleggspensjonsordning som gir 60 prosent av lønnen fratrukket beregnet sjømannspensjon fra 2004.

Hege:

Født 1964. Starter i jobb som underordnet som 22-åring, med en lønn på 5 G. Ved fylte 27 år går hun opp i lønn til 6 G. Ved fylte 32 år går hun opp i lønn til 7 G. Ved fylte 37 år blir hun overordnet og går hun opp i lønn til 8 G. Ved fylte 42 år går hun opp i lønn til 9 G. Ved fylte 47 år går hun opp i lønn til 10 G. Ved fylte 52 år går hun opp i lønn til 11 G, og hun beholder dette lønnsnivået til hun er 62 år. Hun har opptjening i en tariffestet tilleggspensjonsordning som gir 60 prosent av lønnen fratrukket beregnet sjømannspensjon fra 1994.

modeller. Eksempelpersonene er derfor konstruert slik at de kan illustrere sentrale forskjeller mellom de ulike modellene for personer som i dag er med i ordningen. Statistikk fra Pensjonstrygden for sjømenn over stillingsskifter og lønn ved ulik alder viser at det er store variasjoner i karriereløp for sjømenn. Det er ikke én type karriereløp som utmerker seg som det typiske. Ulike pensjonsmodeller vil slå forskjellig ut, avhengig av hvorvidt lønnen gjennom yrkeslivet er relativt stabil eller om den varierer. Det er derfor lagt vekt på å velge karriereløp som er forskjellige, slik at forskjellen mellom de ulike modellene kommer klare frem når det i senere kapitler ses på alternative modeller.

De fire eksemplersonene, som kommer til å bli benyttet gjennomgående for å illustrere pensjonsberegninger i utredningen, er presentert i boks 3.3.

Figur 3.9 illustrerer lønnskurvene til de fire typeeksemplene.

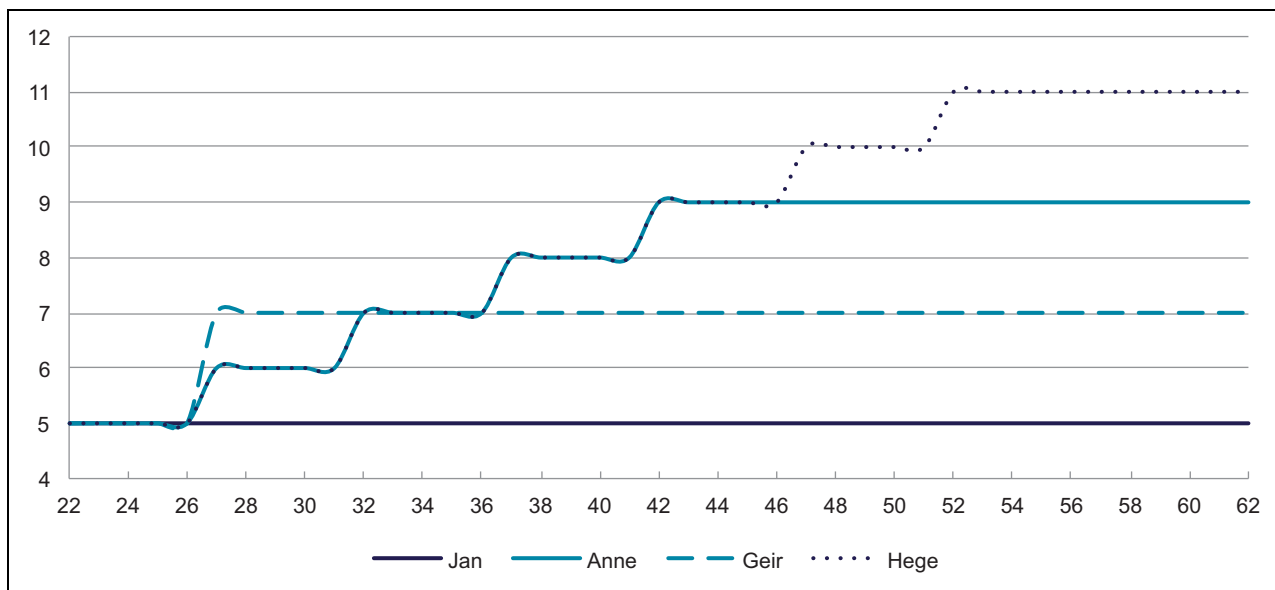
Figur 3.10 illustrerer verdien av det som vil bli betalt inn til pensjonstrygden for sjømenn for de fire eksemplersonene og verdien av henholdsvis 7 og 5 års pensjonsutbetalinger fra pensjons-

trygden, dersom dagens ordning videreføres uforandret.

Som det går frem av figur 3.10 vil samlet utbetalt pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn være lik for Jan og Anne. Ved 60 år vil de begge ha full opptjening som underordnet og de vil kunne motta full sjømannspensjon i 7 år. Verdien av disse pensjonsutbetalingene ved 60 år er om lag 19 G.

Verdien av innbetalt arbeidstakeravgift er den samme for Jan og Anne. Summen av arbeidsgiveravgiften er imidlertid noe høyere for Anne enn for Jan, siden arbeidsgiveravgiften avhenger av lønn og Anne har tjent mer enn Jan.

Av figur 3.10 fremgår det at summen av utbetalt pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn er noe høyere for Geir enn for Hege. Geir har full opptjening som overordnet og vil få full sjømannspensjon som overordnet. Hege har derimot kun 25 år opptjent som overordnet og får sin sjømannspensjon delvis beregnet som underordnet. Av samme grunn er innbetalingene i arbeidstakeravgift noe høyere for Geir enn for Hege. Innbetalt arbeidsgiveravgift er derimot høyere for Hege enn for Geir, ettersom gjennomsnittlig lønn er høyere for Hege enn for Geir.

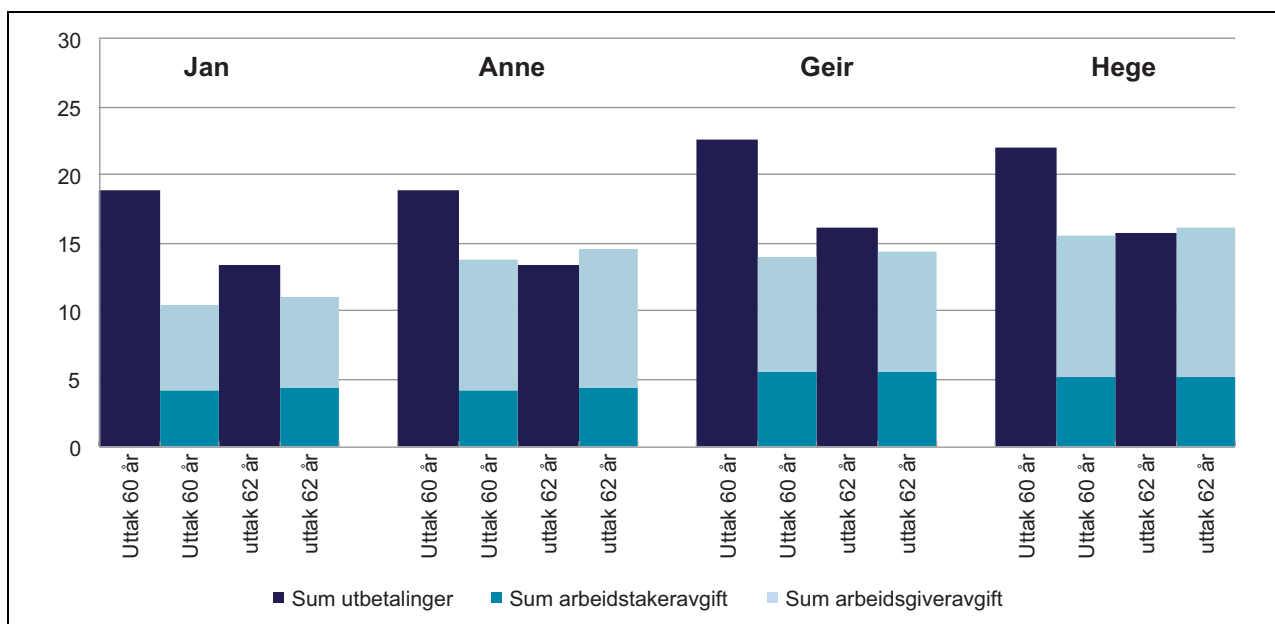
Figur 3.9 Lønn i G ved ulike aldre for de fire typeeksemplene

Kilde: Egne beregninger

Det går videre frem av figur 3.10 at verdien av samlet utbetaling i sjømannspensjon er avhengig av om typeeksemplene slutter som sjømenn ved 60 år eller ikke. Dersom de jobber som sjømenn til 62 år vil de kun motta sjømannspensjon i 5 år, og verdien av samlede utbetalinger er derfor mindre enn om de slutter i sjømannsyrket ved 60 år og mottar sjømannspensjon i 7 år. Samtidig vil samlede innbetalinger være høyere dersom de jobber som sjømenn til 62 år, ettersom det betales

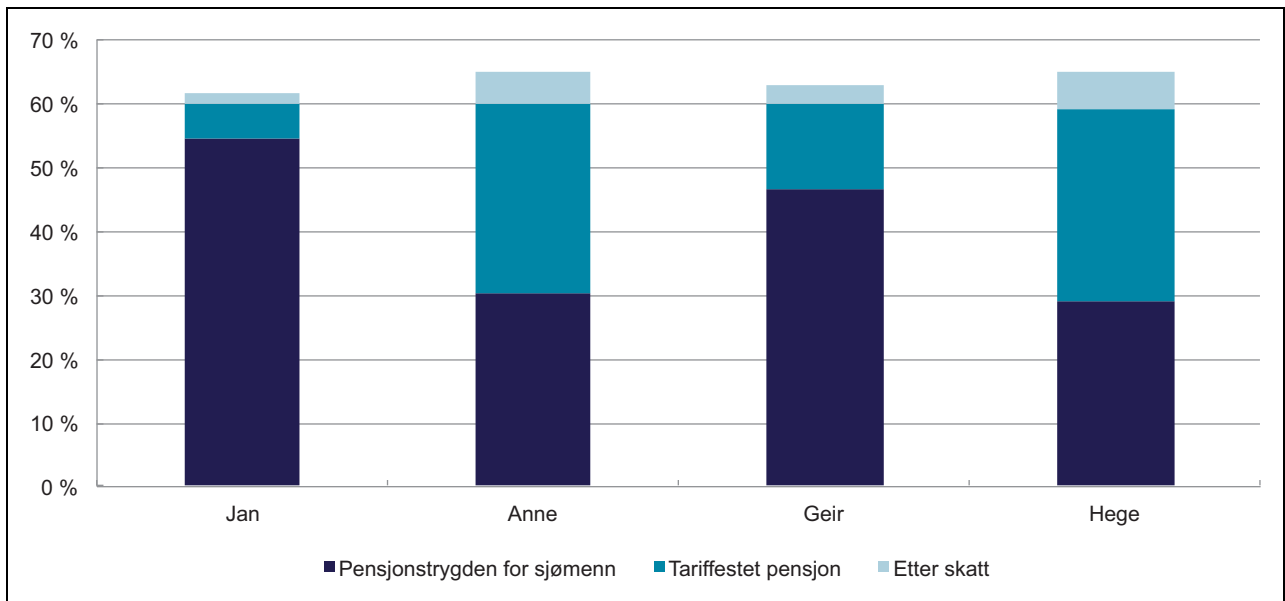
arbeidstakeravgift og arbeidsgiveravgift for to år ekstra.

Figur 3.11 illustrerer kompensasjonsgraden i forhold til sluttlønn ved 60 år for de fire eksempelpersonene, før og etter skatt. I figuren vises både bidraget fra pensjonstrygden for sjømenn og bidraget fra den tariffestede ordningen, som da antas å være en 60 prosent ytelsesordning fratrukket sjømannspensjon. For enkelhets skyld er det forutsatt at eksempelpersonene har opptjening i

Figur 3.10 Samlede innbetalinger og utbetalinger i G i pensjonstrygden, uttak ved 60 og 62 år for de fire typeeksempler

Kilde: Egne beregninger

Figur 3.11 Kompensasjonsgrader ved 60 år før og etter skatt for de fire typeeksemplene

Tariffestet pensjon er 60 prosent av lønn fratrukket sjømannspensjon. Det forutsettes full opptjening, det vil si 30 år, i den tariffestede pensjonen.

Kilde: Egne beregninger

ytelsesordningen som sikrer dem full opptjening, det vil si at de har vært med i ordningen i 30 år. I skatteberegningene er det lagt til grunn skatteregler for 2014 og gjennomsnittlig grunnbeløp for 2014 på 87 328 kroner.

I figur 3.11 vises at kompensasjonsgraden i samlet pensjon før skatt er lik for Jan og Anne. Begge har full opptjening i en tariffestet tilleggspensjonsordning som gir 60 prosent av lønnen fratrukket sjømannspensjonen. Dvs. at den tariffestede ordningen fyller opp det sjømannspensjonen ikke dekker, opp til 60 prosent av sluttlønn. Ettersom Anne har en høyere sluttlønn enn Jan, vil kompensasjonsgraden fra sjømannspensjonen i forhold til sluttlønn være lavere for Anne enn for Jan. Den tariffestede pensjonen utgjør derfor en større andel av den samlede pensjonen for Anne. Selv om Anne og Jan får dekket samme andel av sluttlønn i samlet pensjon, er samlet pensjon i kroner høyere for Anne enn for Jan.

Anne har en sluttlønn på 9 G og får en samlet pensjon på 60 prosent av dette, mens Jan har en sluttlønn på 5 G og får en samlet pensjon på 60 prosent av dette. Gjennomsnittsskatten, både på lønn og pensjonsinntekt, er økende med inntekt. Differansen i lønn er større i kroner enn differansen i pensjon og kompensasjonsgraden etter skatt vil derfor være høyere for Anne enn for Jan.

Av figur 3.11 fremgår det videre at kompensasjonsgraden i samlet pensjon før skatt er noe høyere for Geir enn for Hege. Begge har full opptje-

ning i en tariffestet tilleggspensjonsordning som gir 60 prosent av lønnen fratrukket beregnet sjømannspensjon. For Hege, som ikke har full opptjening som overordnet, vil den beregnede sjømannspensjonen som benyttes i beregningen av den tariffestede pensjonen være lavere enn faktisk utbetalt sjømannspensjon. Det vil si at Heges samlede pensjon blir noe lavere enn 60 prosent av sluttlønnen. Selv om Hege får dekket en lavere andel av sluttlønnen i samlet pensjon enn Geir, er samlet pensjon i kroner likevel høyere for Hege enn for Geir. Siden gjennomsnittsskatten er økende med inntekt, vil kompensasjonsgraden etter skatt derfor likevel være høyere for Hege enn for Geir.

For alle de fire typeeksemplene er kompensasjonsgraden etter skatt høyere enn kompensasjonsgraden før skatt. Pensjonsutbetalingene i kroner er lavere enn lønnsinntekten i kroner og i et progressivt skattesystem vil dette gi høyere kompensasjonsgrader etter skatt enn før skatt. Dette forsterkes ved at trygdeavgiften er lavere for pensjonsinntekt enn for lønnsinntekt og dempes av at minstefradraget er lavere for pensjonsinntekt enn for lønnsinntekt.

Forskjellen i kompensasjonsgrad før og etter skatt er likevel mindre enn det som vil være det typiske for en vanlig lønsmottaker som går fra arbeidsinntekt og over på for eksempel alderspensjon fra folketrygden. Det er to forhold som bidrar til dette. For det første gir ikke sjømannspensjon

rett til skattefradrag på pensjonsinntekt, noe som gjør beskatningen av sjømannspensjon mindre gunstig enn beskatning av alderspensjon fra folketrygden og avtalefestet pensjon. For det andre har sjøfolk et særskilt sjømannsfradrag som gjør lønnsbeskatning noe gunstigere for sjøfolk enn for andre lønsmottakere. Dette bidrar til å redusere forskjellen i kompensasjonsgrad før og etter skatt, sammenlignet med vanlige lønsmottakere.

3.7 Andre lands pensjonsordninger for sjøfolk

Utvalget har foretatt en gjennomgang av hvilke pensjonsordninger som finnes for sjøfolk i en del andre europeiske land. Det finnes imidlertid begrenset med informasjon om disse ordningene i offentlig tilgjengelige kilder. Utvalget har derfor valgt å begrense dette arbeidet, og må ta forbehold om at det kan eksistere private ordninger i de aktuelle landene som ikke fremgår av oversikten.

Funnene fra gjennomgangen er nærmere presentert i vedlegg 3 til utredningen.

Som det vil fremgå av kapittel 5 nedenfor, omhandler ILO-konvensjon nr. 71 pensjonsordninger for sjøfolk. Konvensjonen er hittil kun ratifisert av 13 land. Blant europeiske land er det bare Hellas, Italia og Nederland og Norge som har ratifisert konvensjonen.

Tabell 3.31 gir en skjematisk oversikt over enkelte funn fra gjennomgangen. Et av funnene er at sjøfolkene i en rekke europeiske land kun er omfattet av det alminnelige pensjonssystemet, uten særordninger. Enkelte land har imidlertid offentlige og/eller private særordninger for sjømenn eller visse særregler for pensjonering innenfor det offentlige pensjonssystemet.

Et annet funn er at det blant de landene som har særordninger for sjøfolk, ser ut til å være en tendens til heving av pensjonsalderen eller utfasing av ordningene.

Pensjonsalderen i det alminnelige pensjonssystemet varierer fra land til land.

Som det fremgår, har *Danmark* og *Slovenia* ingen særskilt pensjonsordning for sjøfolk.

Sverige hadde frem til 1994 en egen pensjonsordning for sjøfolk, etablert i 1864. Dette var en privat forsikringsordning som ga mulighet for å ta ut pensjon mellom 55 og 65 år. Ordningen er under utfasing og de siste pensjonene blir utbetalt i 2014. I dag omfattes sjømenn av den offentlige alderspensjonen i Sverige.

Storbritannia har en frivillig pensjonsordning som bare dekker offiserer. Denne ble imidlertid stengt for nye medlemmer 31. oktober 1996. Det finnes forskjellige private pensjonsordninger som tilbys til sjøfolk.

I *Finland* er sjømannspensjonen en del av det ordinære alderspensjonssystemet, hvor Sjømannspensjonskassen er en av flere pensjonstilbydere. Sjøfolk har imidlertid mulighet til å ta ut pensjonen tidligere enn det som er vanlig for andre arbeidstakere. Mens det for andre er mulig å søke om tidliguttak fra fylte 62 år, er det for sjøoffiserer mulig å ta ut pensjon ved fylte 60 år og for mannskap fra fylte 55 år.

En parts sammensatt arbeidsgruppe som 27. juni 2014 fremla en enstemmig utredning, anbefalte imidlertid å innføre samme pensjonsalder for sjøfolk som for andre, etter en viss overgangsperiode.

Island har en nasjonal pensjonsordning (folketrygdpensjon) som dekker alle som er bosatt på Island og som gir udifferensierte inntektsprøvede pensjoner, utmålt på bakgrunn av hvor lenge vedkommende har vært bosatt i landet. Det kreves 40 år for rett til full pensjon. Pensjonsalderen er 67 år. Det er gitt spesielle regler for sjøfolks rett til alderspensjon fra denne ordningen. Sjøfolk kan som hovedregel få pensjon fra fylte 65 år. De kan i nærmere bestemte tilfeller gis folketrygdpensjon allerede fra 60 år.

I tillegg dekkes alle økonomisk aktive personer av et arbeidspensjonssystem som gir inntektsbaserte pensjoner beregnet ut fra avgiftsinnbetalingene og varigheten av medlemskapet i ordningen. Arbeidspensjonssystemet omfatter også sjømenn, slik at disse har en obligatorisk tilleggspensjon i et pensjonsfond. I det fondet sjøfolkene er omfattet av, kan alderspensjon tas ut mellom fylte 60 og 70 år. Blir pensjonen tatt ut før fylte 67 år, reduseres den månedlige pensjonen, og dersom den blir tatt ut mellom fylte 67 og 70 år, økes den. Pensjonen er en livsvarig ytelse som blir utbetalt uavhengig av eventuelle andre pensjoner mottakeren har rett til.

Nederland har en egen sjømannspensjon, innført fra 1. januar 2006, i tillegg til den generelle alderspensjonsordningen som omfatter alle innbyggerne.

Ordningen er obligatorisk for alle offiserer og mannskap mellom 21 og 65 år som arbeider på fartøy registrert i Nederland. Personer som ikke er nederlandske statsborgere og som heller ikke er bosatt i et EØS-land eller i et land Nederland har en bilateral trygdeavtale med, er imidlertid unntatt fra pliktig medlemskap.

Tabell 3.31 Pensjonsordninger for sjøfolk i utvalgte land

	Pensjonsalder i det off. pensjonssystemet	Egen off. pensjonsordning for sjømenn	Private pensjonsordninger for sjømenn	Mulig uttaksalder for offentlig/privat sjømannspensjon
Finland	63 år Tidligpensjon fra 62 år	Ja	Nei	63 år Tidligpensjon fra: – offiserer: 60 år – mannskap: 55 år (Er foreslått endret)
Sverige	61 år	Nei	Nei	–
Danmark	65 år	Nei	Nei	–
Island	65 år Tidligpensjon for sjømenn: 60 år	Nei	Ja	60 år
Storbritannia	65 år (menn) / 60 år (kvinner) Trappes opp til 66 år for begge kjønn i 2020	Nei	Ja	–
Nederland	65 år og 1 mnd. Trappes opp til 67 år i 2023	Nei	Ja	65 år Trappes opp til 67 år i 2023 Tidligpensjon fra 60 år
Tyskland	65 år Trappes opp til 67 år i 2029 Tidligpensjon fra 63 år	Ja	Nei	56
Slovenia	60 år	Nei	Nei	–
Hellas	65 år Tidligpensjon fra 60 år	Nei	Ja	50

Kilde: Informasjon samlet av Arbeids- og sosialdepartementet

Ordinær alderspensjon kan tas ut fra fylte 65 år, mens tidligpensjon kan tas ut allerede fra fylte 60 år.

Fra 2014 vil imidlertid pensjonsalderen i sjømannspensjonen bli gradvis hevet, til 66 år i 2019 og til 67 år i 2023, slik at den vil være i overensstemmelse med endringene som gjøres i den generelle alderspensjonsordningen.

Dersom sjømannen tar ut tidligpensjon vil pensjonsbeløpet blir lavere enn dersom pensjonen tas ut fra fylte 65 år. Tilsvarende øker beløpet dersom sjømannen utsetter pensjonsuttaket til etter fylte 65 år.

Tyskland har en særskilt pensjonsordning for sjømenn, finansiert av avgifter fra arbeidstakerne og arbeidsgiverne. Alle sjømenn som er ansatt på fartøy som går i fart på havet og som er omfattet av den obligatoriske tyske pensjonsordningen, er i tillegg obligatoriske medlemmer i ordningen for sjømenn.

Sjømannspensjonen er et supplement til den ordinære tyske pensjonsordningen og åpner for at sjømenn kan ta ut en tidligpensjon fra fylte 56 år, gitt at nærmere vilkår er oppfylt. Tidligpensjonen tilsvarende det beløpet de kan forvente å få i ordinær alderspensjon.

Når det foreligger rett til full alderspensjon fra det obligatoriske systemet må denne tas ut og tidligpensjonen opphører. Etter overgangen til alderspensjon vil det fortsatt bli utbetalt en ytelse fra sjømannspensjonsordningen som et supplement til alderspensjonen, dersom vilkårene for dette er oppfylt. Denne ytelsen er imidlertid tidsbegrenset til to år.

Hellas har en særskilt pensjonsordning for sjømenn. Ordningen ble etablert allerede i 1861, og finansieres av avgifter fra arbeidstakerne (inntil 9 prosent av lønn) og arbeidsgiverne (inntil 14 prosent av lønn).

Greske sjømenn som er bosatt i Hellas, kypriotiske sjømenn som er bosatt i Hellas, samt EØS-

borgere, er omfattet dersom de arbeider på greske skip eller utenlandske skip som er forsikret i ordningen.

Pensjonen kan på nærmere vilkår gis allerede fra fylte 50 år.

I tillegg til den ordinære pensjonen kan det, på visse vilkår, gis en behovsprøvd ytelse til pensjonister over 60 år som har liten inntekt.

Kapittel 4

Det norske pensjonssystemet

4.1 Innledning

Det samlede pensjonssystemet i Norge består av en rekke ulike pensjonsordninger med ulike kjennetegn hva angår utforming, organisering og finansiering. Pensjonssystemet deles gjerne inn i tre hoveddeler: folketrygdens pensjoner, som er offentlige ordninger som ytes til alle, tjenestepensjonsordninger og andre arbeidsmarkedsrelaterte ordninger og individuelle pensjonsspareordninger. Omtalen i dette kapitlet er begrenset til folketrygdens ytelser og ulike tjenestepensjonsordninger i offentlig og privat sektor, herunder ordningene med avtalefestet pensjon (AFP).

Mens folketrygdens alderspensjon består både av en grunnsikring, som er uavhengig av tidligere inntekt, og en supplerende ytelse, som står i forhold til inntekten som yrkesaktiv, har tjenestepensjonsordningene i stor grad som oppgave å yte tilleggsytelser til folketrygden. Tjenestepensjonsordningene er til dels svært ulikt utformet i offentlig og privat sektor, og mens enkelte offentlige tjenestepensjonsordninger finansieres på samme måte som folketrygden, det vil si gjennom et utlikningsprinsipp, er pensjonsordningene i privat sektor fonderte ordninger. Gjennom tjenestepensjonssystemet har enkelte arbeidsgrupper, særlig innenfor offentlig sektor, både plikt og rett til å gå av med pensjon ved en lavere alder enn det som følger av hovedreglene. Utenfor tjenestepensjonssystemet er ordningene med AFP, som er basert på avtaler mellom partene i arbeidslivet, de viktigste frivillige førtidspensjonsordningene.

Det norske pensjons- og trygdesystemet er inne i en omfattende reformprosess.

Arbeidet med pensjonsreformen startet opp i 2001 med opprettelsen av Pensjonskommissjonen. Bakgrunnen var de utfordringene pensjonssystemet sto overfor knyttet til aldring av befolkningen, tiltagende tidligpensjonering og sterk vekst i pensjonsutgiftene på lang sikt.

Overordnede mål i reformen er å gjøre pensjonssystemet mer økonomisk bærekraftig og stimulere til høy yrkesdeltakelse. Mange andre land

med lignende utfordringer har gjennomført, eller er i ferd med å gjennomføre, omfattende pensjonsreformer. Dette gjelder blant annet Sverige, Finland, Frankrike og Italia. De aller fleste OECD-landene har gjort større eller mindre endringer i de offentlige pensjonssystemene for å øke pensjonsalderen og yrkesdeltakingen.

I 2004 la Pensjonskommissjonen frem sin rapport med noen hovedkonklusjoner for endring av pensjonssystemet i Norge og forslag om en modernisert alderspensjon i folketrygden. Forslaget til ny alderspensjon var basert på prinsipper om at det skulle være en nær sammenheng mellom den enkeltes inntekt og pensjon, at det skulle gis pensjonsmessig uttelling for alle år i arbeid, at alle pensjonister skulle være garantert en grunnsikring, at pensjonssystemet skulle være robust for stigende levealder og at pensjon under utbetaling skulle reguleres noe mindre gunstig enn pensjon under opptjening.

Gjennom Stortingets vedtak i mai 2005 og april 2007 ble hovedtrekkene i det nye pensjonssystemet fastlagt. Stortingsforlikene dannet grunnlaget for endringene i folketrygdens alderspensjon og for senere endringer i tilgrensende og supplerende pensjonsytelser.

Ny alderspensjon i folketrygden trådte i kraft 1. januar 2010. De viktigste elementene i den nye alderspensjonen er alleårsopptjening, fleksibelt uttak av pensjon fra 62 år, nøytralt utformede uttaksregler, levealdersjustering og ny regulering av pensjon under utbetaling.

Folketrygdens alderspensjon er bærebjelken i pensjonssystemet og øvrige pensjonsordninger bygger på denne. Tilpasninger i andre folketrygdutbetalinger og andre pensjonsordninger er derfor nødvendige for å sikre at det samlede pensjonssystemet bygger opp under prinsippene i den nye alderspensjonen og støtter opp under målene med pensjonsreformen.

Siden ny alderspensjon i folketrygden trådte i kraft, har arbeidet med pensjonsreformen vært konsentrert om tilpasninger, både kortsiktige og varige, i folketrygdens andre ytelser, tjenestepen-

sjonsordningene i privat og offentlig sektor, AFP i offentlig og privat sektor og i flere andre ordninger.

I tilpasninger til ny alderspensjon i folketrygden har utgangspunktet gjerne vært at opptjeningen i pensjonsordningen skal gi en netto livsvarig årlig ytelse som kommer i tillegg til annen pensjon, det vil si uten noen form for samordning med andre pensjonsordninger, samt at pensjonen skal kunne tas ut fleksibelt. Slike endringer er gjennomført i en rekke pensjonsordninger, herunder i privat tjenstepensjon og privat AFP, og i pensjonsordningen for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer mv.

I offentlig sektor er det innført levealdersjustering og ny regulering av pensjonen, men utformingen av tjenstepensjonsordningen er for øvrig i liten grad tilpasset prinsippene i ny alderspensjon. Offentlige tjenstepensjoner er fortsatt bruttoordninger og offentlig AFP er videreført som en førtidspensjonsordning med ikke-nøytrale uttaksregler. Det er heller ikke foretatt endringer i særaldersgrensene som innebærer rett til en pensjon som ikke er justert for uttaksalder og som medfører at insentivene i folketrygden til å stå lenger i arbeid kan bli svekket. Særaldersgrenser er særlig utbredt i offentlig sektor. Alt i alt er tilpasningene til pensjonsreformen i offentlig sektor, med få unntak, dermed annerledes enn i privat sektor, og fleksibelt uttak av pensjon, samt alleårsopptjening som i folketrygden, er ikke innført.

I pensjonstrygden for sjømenn er det hittil kun gjort et minimum av tilpasninger til pensjonsreformen, ved at reguleringsprinsippene i ny folketrygd er innført. Endringer i folketrygden har historisk ført til endringer i pensjonstrygden for sjømenn. Det er nå behov for å modernisere pensjonstrygden og tilpasse den blant annet til at alderspensjonen fra folketrygden kan tas ut fra 62 år, og til alleårsopptjeningen, hvor hvert år i arbeid gir rett til pensjon, for å støtte opp om arbeidslinjen i folketrygden. Slike forhold skal dette utvalget utrede.

I punkt 4.2 omtales folketrygdens ytelser, med særlig vekt på alderspensjonen i folketrygden. I punktene 4.3 og 4.4 omtales supplerende pensjonsordninger i henholdsvis offentlig og privat sektor, herunder enkelte lovbestemte pensjonsordninger. I punkt 4.5 omtales særaldersgrenser i pensjonsordninger i både offentlig og privat sektor.

4.2 Folketrygden

Folketrygden ble opprettet i 1967, og er i dag regulert i folketrygdloven av 1997¹.

Av § 1-1, lovens formålsparagraf, fremgår:

«Folketrygdens formål er å gi økonomisk trygghet ved å sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter ved arbeidsløshet, svangerskap og fødsel, aleneomsorg for barn, sykdom og skade, uførhet, alderdom og dødsfall.

Folketrygden skal bidra til utjevning av inntekt og levekår over den enkeltes livsløp og mellom grupper av personer.

Folketrygden skal bidra til hjelp til selvhjelp med sikte på at den enkelte skal kunne forsørge seg selv og klare seg selv best mulig til daglig.»

Ved opprettelsen av folketrygden ble det også innført tilleggspensjon basert på tidligere arbeidsinntekt. Siktemålet med tilleggspensjonen var å gi alle en viss mulighet til å opprettholde tilvent levestandard ved pensjonering. Pensjonsytelsene i folketrygden omfatter i dag alderspensjon, barnepensjon, uførepensjon og pensjon til gjenlevende ektefelle.

Etter hovedreglen er alle som er bosatt eller arbeider i Norge pliktige medlemmer i folketrygden. Under opphold i utlandet som varer i inntil tolv måneder beholdes medlemskapet i folketrygden, men dette opphører likevel normalt ved inntektsgivende arbeid i utlandet. Personer som oppholder seg i utlandet og som ikke er pliktige medlemmer i folketrygden, kan på nærmere vilkår søke om frivillig medlemskap, under forutsetning av medlemskap i folketrygden i minst tre av de fem siste årene før søknadstidspunktet, samt nær tilknytning til det norske samfunnet.

Folketrygden finansieres ved medlemsavgifter fra arbeidstakere, selvstendig næringsdrivende og andre medlemmer av folketrygden (trygdeavgift), arbeidsgiveravgift og tilskudd fra staten. Avgiftsatsene og tilskuddet fra staten fastsettes av Stortinget.

4.2.1 Alderspensjon

Ny alderspensjon i folketrygden ble innført ved lov 5. juni 2009 nr. 32 om endringer i folketrygdloven. Sentrale elementer i ny alderspensjon er:

- *Alleårsopptjening* Inntektspensjonen i ny alderspensjon tjenes opp med en sats på 18,1 pro-

¹ Lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd

sent av inntekten, fra første krone og opp til et tak på 7,1 G per år. Alle år med inntekt mellom 13 og 75 år er pensjonsgivende.

- *Garantipensjon* En minstesikring i form av en garantipensjon som avkortes 80 prosent mot opptjent inntektpensjon. All arbeidsinnsats gir dermed pensjonsmessig uttelling.
- *Fleksibelt nøytralt uttak* Pensjonen kan tas ut fleksibelt fra 62 år. Årlig pensjon øker jo senere den tas ut, som følge av at pensjonen da skal utbetales over færre år. Alderspensjon og arbeidsinntekt kan kombineres fritt uten avkorting av pensjonen.
- *Levealdersjustering* Pensjonen ved en gitt uttaksalder justeres for utviklingen i befolkningens levealder. Yngre årskull må arbeide noe lenger for å oppnå samme alderspensjon som andel av inntekten hvis levealderen i befolkningen fortsetter å øke.
- *Ny regulering av alderspensjon* Alderspensjon under opptjening reguleres med lønnsveksten, mens alderspensjon under utbetaling reguleres i samsvar med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 prosent.

Nye opptjeningsregler ble gjort gjeldende fra 1. januar 2010, mens mulighet for fleksibelt uttak fra 62 år ble gjort gjeldende fra 1. januar 2011.

Opptjening av pensjon – alleårsregel

I ny alderspensjon fra folketrygden opptjenes inntektpensjonen gjennom den enkeltes inntekt over livsløpet, og alle opptjeningsår teller med. Pensjonsopptjeningen tilsvarende 18,1 prosent av inntekten fra første krone opp til 7,1 G.² Det tjenes opp inntektpensjon i alderen 13 til og med 75 år.

Årlig pensjonsopptjening akkumuleres i en pensjonsbeholdning. Pensjonsbeholdningen reguleres med den alminnelige lønnsveksten i samfunnet³. Pensjonsbeholdningen omgjøres til en årlig pensjon på tidspunktet for uttak av pensjon ved at beholdningen deles på et delingstall. Pensjonsbeholdningen er en teknisk hjelpetørrelse som benyttes til å beregne den enkeltes pensjon. Den enkelte har ikke annen rett til pensjonsbeholdning.

² Opptjeningsprosenten i ny alderspensjon er en omskriving av Stortingets vedtak om at det hvert år skulle opptjenes pensjonsrettigheter tilsvarende 1,35 prosent av inntekten for en person som tar ut pensjon fra 67 år gitt levealderen i 2010. Delingstallet for en person som tar ut pensjon fra 67 år i 2010, 1943-kullet, er 13,42.

³ Jf. forskrift til folketrygdloven 6. mai 2011 nr. 465 om beregning av lønnsvekst som skal benyttes ved regulering av grunnbeløpet og alderspensjon i folketrygden

gen enn at den danner grunnlaget for beregning av utbetalt pensjon.

Alleårsopptjeningsprinsippet innebærer at all inntekt er pensjonsgivende og opptjeningsmodellen innebærer at inntektpensjonen opptjenes proporsjonalt med pensjonsgivende inntekt. Det vil si at pensjonen står i direkte forhold til arbeidsinntekten gjennom hele yrkeskarrieren, for inntekter opp til 7,1 G. Proporsjonal opptjening fra første krone kombinert med alleårsregel innebærer også at like livsinntekter i hovedsak vil gi samme pensjon for en gitt alder for uttak av pensjon.

Innføring av en alleårsregel i folketrygdens alderspensjon innebærer at perioder utenfor arbeidslivet, eller perioder med lav inntekt på grunn av omsorgsarbeid, får større konsekvenser for pensjonsopptjeningen enn de hadde etter tidligere opptjeningsregler. Etter tidligere regler skulle de 20 beste inntektsårene legges til grunn ved beregning av pensjonen, og full pensjon var tjent opp etter 40 år. Dermed hadde år med lav inntekt mindre betydning for pensjonens størrelse enn i ny alderspensjon. I ny alderspensjon er denne effekten av ny opptjeningsmodell i noen grad kompensert med en mer sjenerøs ordning for omsorgsopptjening enn etter tidligere regler, med pensjonsopptjening for vernepliktige og forbedret pensjonsopptjening for arbeidsledige.

Personer med liten eller ingen opptjening er sikret en garantipensjon. Garantipensjonen avkortes med 80 prosent av opptjent inntektpensjon. Dermed får alle som har vært yrkesaktive en pensjon utover minstenivået. Garantipensjonen er på nivå med minstepensjonen i det tidligere systemet.

Nye opptjeningsregler i folketrygdens alderspensjon fases gradvis inn med årskullene 1954–1962. Dette innebærer at 1953-kullet blir det siste som får hele sin alderspensjon beregnet etter tidligere opptjeningsregler, mens 1963-kullet blir det første som fullt ut omfattes av nye opptjeningsregler. Innfasingen innebærer at personer født mellom 1954 og 1962 får beregnet sin alderspensjon med andeler fra dagens og ny alderspensjon. En person født i 1954 vil få 9/10 av sin pensjon beregnet etter tidligere regler og 1/10 beregnet etter nye regler, mens en person født i 1962 vil få 1/10 av pensjonen etter tidligere regler og 9/10 etter nye. Personer født i 1963 og senere, som får hele sin pensjon beregnet etter nye opptjeningsregler, vil på grunn av alleårsregelen få full effekt av ett års ekstra opptjening.

Tabell 4.1 viser pensjon i tidligere og ny alderspensjon for gitte inntekter og ulike antall

Tabell 4.1 Inntekt og første års pensjon ved uttak fra 67 år i tidligere og ny alderspensjon¹

Inntekt i G	Inntekt	Tidligere alderspensjon (enslig) 40 opptjeningsår	Tidligere alderspensjon (enslig) 43 opptjeningsår	Ny alderspensjon (enslig) 40 opptjeningsår	Ny alderspensjon (enslig) 43 opptjeningsår
3	265 110	173 274	173 274	201 318	203 421
4,5	397 665	218 088	218 088	215 340	226 106
6	530 220	274 424	274 424	280 441	301 474
8	706 960	344 556	344 556	331 856	356 745
12	1 060 440	394 607	394 607	331 856	356 745

Forutsetning: Jevn inntekt i henholdsvis 40 og 43 år og gitt forventet levealder i 2014. G = kr 88 370

Kilde: Egne beregninger

opptjeningsår. Tabellen illustrerer egenskaper i tidligere og ny pensjonsmodell, blant annet at det i tidligere alderspensjon ikke ble gitt pensjonsmessig uttelling for arbeid ut over 40 år og at pensjonister kunne ende med minsteytelsen selv etter mange år i arbeidslivet. Minsteytelsen etter høy sats utgjør 173 768 kroner per 1. mai 2014. Det fremgår også at ny alderspensjon gir pensjonsmessig uttelling for alle år i arbeid.

Fleksibelt uttak av alderspensjon

Fra 2011 har det vært mulig å ta ut alderspensjon fra folketrygden fleksibelt. Pensjonen kan tas ut mellom 62 og 75 år og kan graderes i 20, 40, 50, 60, 80 og 100 prosent. I tillegg er det mulig å arbeide ubegrenset ved siden av, uten at pensjonen avkortes.

Pensjonsalderen i folketrygden var tidligere 67 år. Et stort flertall av de yrkesaktive sluttet likevel i arbeid før 67 år, gjennom andre pensjons- eller trygdeordninger. Tidligpensjon som ikke hadde helserelaterte årsaker, var tidligere forbeholdt dem som hadde tilgang til pensjonsordninger utenfor folketrygden, for eksempel avtalesfattet pensjon (AFP) eller tjenestepensjonsordninger med særaldersgrenser.

Formålet med å innføre fleksibel alderspensjon i folketrygden var å gi økte valgmuligheter for den enkelte, både når det gjaldt uttaksalder og grad av pensjonsuttak. Det var også et viktig mål å motivere eldre arbeidstakere til å stå lenger i arbeid og gjennom dette bidra til at finansieringsbyrden på de yrkesaktive ikke blir for stor.⁴

Uttaksreglene i ny alderspensjon bidrar til å redusere skillet mellom arbeidsliv og pensjonisttilværelse og gjør det mulig å trappe ned yrkesak-

tiviteten uten helt å bryte tilknytningen til arbeidslivet.

Reglene om fleksibelt uttak gjelder pensjon beregnet etter både tidligere og nye opptjeningsregler. En forutsetning for å kunne ta ut hel eller delvis alderspensjon før 62 år, er at årlig pensjon fra 67 år minst tilsvarer minste pensjonsnivå. I vurderingen av om vilkåret for uttak av pensjon er oppfylt, teller den livsvarige delen av ny privat AFP med.

Også garantipensjonen kan tas ut fleksibelt. Mange ville ikke hatt mulighet til å ta ut pensjon fra 62 år dersom de bare skulle ta hensyn til inntektpensjon. Både inntektpensjon og garantipensjon kan altså tas ut før 67 år, så lenge samlet pensjon ved 67 år minst tilsvarer garantipensjonsnivået.

Levealdersjustering og nøytralt uttak

Levealdersjustering innebærer at pensjonsalderen eller pensjonsnivået knyttes til utviklingen i befolkningens levealder. Årlig pensjon skal reflektere forventet antall år som pensjonist. Når levealderen i befolkningen øker, må yngre årskull arbeide noe lenger enn eldre årskull for å få samme årlige pensjon fra en gitt alder, fordi opparbeidede pensjonsrettigheter da skal fordeles på lengre levetid. I lys av forventningene om stadig økende levealder er levealdersjusteringen det viktigste enkelttiltaket for å gjøre pensjonssystemet bærekraftig på sikt.⁵

Levealdersjusteringen er innført i folketrygdens alderspensjon med virkning fra 1. januar 2011 og har virkning for alderspensjonister som tar ut pensjon både etter nye og tidligere opptjeningsregler i folketrygden.

⁴ Ot.prp. nr. 37 (2008–2009), kapittel 6

⁵ Statistisk Sentralbyrå (2007/11): *Pensjonsreformen: Virkninger på statsfinanser, effektivitet og fordeling*

Tabell 4.2 Prognoser på delingstall for ulike årskull og uttaksaldrer

	1963	1964	1968	1973	1978	1983	1984
62 år	20,07	20,17	20,59	21,09	21,58	22,06	22,16
65 år	17,64	17,74	18,15	18,65	19,15	19,63	19,72
67 år	16,03	16,13	16,54	17,03	17,52	18,01	18,10
70 år	13,63	13,73	14,13	14,62	15,10	15,57	15,67
75 år	9,77	9,86	10,23	10,68	11,13	11,57	11,66

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten, juni 2014

Levealdersjustering av pensjon opptjent etter nye opptjeningsregler i folketrygden gjennomføres ved hjelp av delingstall. Pensjonsbeholdningen delt på delingstallet gir den årlige pensjonen.

Delingstallene fastsettes med utgangspunkt i forventet gjestående levetid ved uttakstidspunktet, beregnet for kvinner og menn samlet. Etter hvert som levealderen i befolkningen øker, øker delingstallene for yngre årskull.

Etter tidligere opptjeningsregler for alderspensjon i folketrygden, opptjenes pensjonen i form av rett til en årlig ytelse. Levealdersjusteringen av alderspensjon opptjent etter disse opptjeningsreglene gjennomføres ved hjelp av forholdstall. Forholdstallene fastsettes i prinsippet på samme måte som delingstallene, men på et noe annet grunnlag, og fases gradvis inn med de første årskullene som kan ta ut fleksibel pensjon. I praksis innebærer dette at delingstallene gir en noe sterkere levealdersjustering av pensjonen enn forholdstallene.

Levealdersjusteringen innebærer altså at etter som levealderen i befolkningen øker, må den enkelte arbeide noe lenger for å opprettholde det samme pensjonsnivået. Alternativt kan pensjonen tas ut tidligere, men nivået vil da være lavere.

Levealdersjusteringen henger slik sett nøye sammen med innføringen av fleksibilitet i alderspensjonen. Delingstallene og forholdstallene er fastsatt «nøytralt», slik at den samlede pensjonen en person kan regne med å få utbetalt gjennom livsløpet ikke vil påvirkes av valg av uttaksalder. Årlig pensjon skal reflektere forventet antall år som pensjonist uansett uttaksalder.

Levealdersjusteringen kommer til uttrykk ved at delingstallet for en gitt uttaksalder endres mellom årskull, mens fleksibelt uttak kommer til uttrykk ved at delingstallet for et årskull er høyere, jo tidligere uttaket skjer. Den årlige pensjonen vil derfor bli høyere, jo lenger pensjonsuttaket blir utsatt. Tabell 4.2 viser oppdaterte prognoser på delingstall ved noen ulike uttaksaldrer for

årskullene 1963, 1964, 1968, 1973, 1978, 1983 og 1984.

På uttakstidspunktet deles opparbeidet pensjonsbeholdning på delingstallet som gjelder for vedkommende årskull for å finne årlig pensjon. Dersom det skal kompenseres fullt ut for levealdersjusteringen, må årskull født etter 1943 utsette uttaket så lenge etter fylte 67 år at delingstallet er 13,42, eller noe kortere om det fortsatt tjenes opp pensjon.

Tabell 4.3 viser hvor mye lenger personer fra ulike årskull antas å måtte arbeide for å kompensere for levealdersjusteringen, det vil si få like høy pensjon som før levealdersjustering under ellers like forutsetninger. Det minnes om at eksempelpersonene i denne utredningen er født i henholdsvis 1964 og 1984.

Det forventes at levealderen fortsetter å øke, og de som er unge i dag må derfor regne med å jobbe lenger dersom de vil kompensere for levealdersjusteringen. Økt levealder vil likevel føre til at unge i dag kan regne med minst like lang tid som pensjonist som dagens pensjonister.

For at pensjonssystemet samlet skal være nøytralt, forutsetter dette at også garantipensjonen justeres for uttakssalder. Personer som ikke har opptjent noen inntektspensjon vil ikke kunne ta ut alderspensjon før de fyller 67 år. Alle som har tjent opp inntektspensjon vil få en alderspensjon ved uttak fra fylte 67 år som er høyere enn garantipensjonsnivået.

Garantipensjonen regnes om til en beholdning og justeres for uttakssalder ved å benytte de samme delingstallene som for uttak av inntektspensjon.

Tabell 4.4 viser hvordan årlig pensjon øker dersom uttakstidspunktet utsettes, i forhold til uttak fra 67 år og 62 år. Det er lagt til grunn hypotetiske delingstall for 1943-kullet, som er det første årskullet som kunne ta ut fleksibel alderspensjon. Isolert sett betyr ett års utsatt uttakstidspunkt (fra 62 til 63 år) at pensjonsnivået øker med

Tabell 4.3 Anslag på hvilken alder personer fra ulike årskull må utsette uttaket til, for å kompensere for levealdersjusteringen

Årskull	Nødvendig uttaksalder for å kompensere for levealdersjusteringen ¹	Forventet levealder på uttakstidspunktet ²	Forventet antall år som pensjonist ²
1943	67 år	85 år 5 md.	18 år 5 md.
1948	67 år 5 md.	86 år	18 år 7 md.
1953	68 år	86 år 7 md.	18 år 7 md.
1958	68 år 9 md.	87 år 3 md.	18 år 6 md.
1963	69 år 4 md.	87 år 10 md.	18 år 6 md.
1964	69 år 5 md.	87 år 11 md.	18 år 6 md.
1968	69 år 9 md.	88 år 4 md.	18 år 7 md.
1973	70 år 2 md.	88 år 10 md.	18 år 8 md.
1978	70 år 7 md.	89 år 4 md.	18 år 9 md.
1983	71 år	89 år 10 md.	18 år 10 md.
1984	71 år 1 md	89 år 11 md.	18 år 10 md.
1988	71 år 5 md.	90 år	18 år 10 md.

¹ Dette viser bare den direkte effekten av levealdersjusteringen. I tillegg kommer effekten av at nye opptjeningsregler for alderspensjon i gjennomsnitt er noe gunstigere enn gamle opptjeningsregler, og særlig ved mer enn 40 år i arbeid. Om det tas hensyn til dette, kan uttaksalderen utsettes noe kortere.

² Prognoser for levealder og antall år som pensjonist der det er tatt hensyn til redusert dødelighet i befolkningen også i løpet av tiden som pensjonist.

Tabell 4.4 Prosentvis endring i første års pensjon ved ulike uttaksaldre sammenliknet med uttak ved 67 og 62 år for gitt opptjening

	62 år	63 år	64 år	65 år	66 år	67 år	68 år	69 år	70 år
Delingstall	17,42	16,61	15,81	15,00	14,21	13,42	12,64	11,86	11,10
Prosentvis endring i årlig pensjon i forhold til uttak ved 67 år	-23	-19	-15	-11	-6	0	6	13	21
Prosentvis endring i årlig pensjon i forhold til uttak ved 62 år	0	5	10	16	23	30	38	47	57

Forutsetning: Før levealdersjustering

Kilde: Egne beregninger

om lag 5 prosent. Effekten av ett års utsatt uttak øker med alder, ettersom ett år da betyr relativt mer i forhold til forventet gjenstående levetid. Ved å utsette uttaket fra 62 år til 67 år, øker årlig pensjon med om lag 30 prosent. Dersom levealderen øker, vil forskjellen i årlig pensjon mellom uttak fra 62 år og fra 67 år reduseres noe for senere årskull, ettersom de fem årene mellom 62 år og 67 år da betyr relativt mindre i forhold til den samlede forventede tiden som pensjonist.

Tabell 4.5 viser prognoser på delingstall for 1963-kullet ved ulike uttaksaldre og eksempler på hva årlig ytelse kan utgjøre under gitte forutset-

ninger om inntekt og opptjeningstid. 1963-kullet tjener opp all pensjon i folketrygden etter nye opptjeningsregler. Dette innebærer blant annet at det ikke er noen begrensninger i hvor mange opptjeningsår som gir pensjonsmessig uttelling for dette kullet.

En person født i 1963, som har 40 års opptjening med en jevn inntekt på 6 G, får en årlig ytelse på om lag 231 000 kroner ved uttak fra 67 år basert på disse prognosene for delingstall. Dersom vedkommende utsetter uttaket til 68 år, vil årlig ytelse ha økt til om lag 243 000 kroner. Samtidig vil vedkommende ved å fortsette i arbeid tjene

opp pensjonsrettigheter i ytterligere ett år og ha en total opptjeningsstid på 41 år ved fylte 68 år. Ytelsen øker da til om lag 249 000 kroner per år. Det understrekes at delingstallene i tabellen er basert utelukkende på prognoser for utviklingen i levetid fremover. Delingstallene fastsettes som nevnt med endelig virkning det året et årskull fyller 61 år. For 1963-kulletts vedkommende skjer dette først i 2024.

Ved utsatt uttak av alderspensjon vil det normalt tjenes opp ytterligere pensjonsrettigheter gjennom arbeid. Effekten av denne opptjeningen kommer da i tillegg til uttaksaldereffekten og bidrar til å øke årlig pensjon. For en gitt uttaksalder vil ett års økt pensjonsopptjening typisk gi om lag 2,5 prosent høyere årlig pensjon, for eksempel for en person med 40 opptjeningsår med jevn inntekt. Totaleffekten av å utsette pensjonsuttaket med ett år vil typisk være om lag 7,5 prosent høyere årlig pensjon. I tillegg til opptjeningseffekten og uttaksaldereffekten inkluderer totaleffekten også en mindre samspillseffekt, ved at økningen i opptjeningen fordeles på kortere forventet gjestående levetid.

Regulering av pensjon under opptjening og utbetaling

Fra 2011 er det innført nye reguleringsregler for alle alderspensjonister i folketrygden. Pensjon under opptjening skal reguleres med den alminnelige lønnsveksten (lik veksten i folketrygdens grunnbeløp). Pensjon under utbetaling reguleres med lønnsvekst og fratrekkes deretter 0,75 prosent. Dette antas å ville gi om lag samme regulering som et gjennomsnitt av pris- og lønnsvekst over tid⁶.

Minsteytelsen reguleres med lønnsveksten fratrukket effekten av levealdersjusteringen.

Reguleringen skjer med virkning fra 1. mai hvert år.

4.2.2 Folketrygdens ytelser til uføre og etterlatte

Ved lov 16. desember 2011 nr. 59 er det bestemt at dagens uførepensjon skal erstattes med ny uføretrygd fra 2015. Den nye uføretrygden skal tilsvare 66 prosent av den inntekten som har falt bort på grunn av uførhet for inntekt opp til 6 G. Ytelsen skal skatlegges som lønn. Omleggingen innebærer også at uføre får incentiver til å opprettholde tilknytningen til arbeidslivet.

Uføre skal fortsatt overføres til alderspensjon ved 67 år. Uføre skal fortsatt få godskrevet opptjening til alderspensjon som om de var i arbeid, og slik opptjening gis til fylte 62 år for pensjon opptjent etter nye regler. Videre skal uføre født i årene 1944–1951 ved overgangen til alderspensjon skjermes for 0,25 prosentpoeng av den årlige virkningen av levealdersjusteringen. I 2018 skal det vurderes hvordan uføres alderspensjon videre skal skjermes for virkningen av levealdersjusteringen, ut fra en helhetlig vurdering der utviklingen av arbeidsføres tilpasning og utviklingen i antall uføre vektlegges.⁷

Folketrygdens ytelser til etterlatte er midlertidig tilpasset fleksibelt uttak og levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon.

⁶ Ot.prp. nr. 37 (2008–2009), punkt 8.4

⁷ Prop. 130 L (2010–2011)

Tabell 4.5 Prognoser på delingstall for 1963-kullet ved ulike uttaksaldre og pensjonsytelse forutsatt jevn inntekt 6 G

Uttaksalder	62 år	63 år	64 år	65 år	66 år	67 år	68 år	69 år	70 år
Delingstall	20,07	19,26	18,45	17,64	16,83	16,03	15,22	14,43	13,63
Antall opptjeningsår	35	36	37	38	39	40	41	42	43
Årlig ytelse i kroner	167 361	179 383	192 460	206 738	222 390	239 476	258 526	279 330	302 766
Prosentvis endring i årlig pensjonsytelse ved fortsatt arbeid i ett år		7,2	7,3	7,4	7,6	7,7	8,0	8,0	8,4

Forutsetning: G = kr 88 370

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og egne beregninger

4.3 Supplerende pensjonsordninger i offentlig sektor

4.3.1 Tjenestepensjonsordninger og AFP i offentlig sektor

Tjenestepensjonsordningene i offentlig sektor omfatter omtrent en tredel av alle arbeidstakere i Norge. Dette gjelder arbeidstakere i stat, kommune, fylkeskommune og enkelte virksomheter med offentlig tilknytning.

I staten er tjenestepensjonsordningen lovfestet, jf. Statens pensjonskasseloven⁸, som danner mønster for de øvrige offentlige tjenestepensjonsordningene.

For offentlig godkjente sykepleiere, uansett om de er ansatt i privat eller offentlig sektor, er det lovfestet en egen pensjonsordning, jf. sykepleierpensjonsloven⁹. Sykepleierpensjonsordningen administreres i dag av KLP.

Også ansatte i apotek, uansett om de er ansatt i privat eller offentlig sektor, omfattes av en egen lovfestet pensjonsordning, jf. lov om pensjonsordning for apotekvirksomhet¹⁰. Denne ordningen administreres av Statens pensjonskasse.

Det er videre en egen pensjonsordning for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer, stortings- og regjeringspensjonsloven¹¹. Det er også gitt mulighet til å opprette særskilte pensjonsordninger for folkevalgte i kommune eller fylkeskommune etter bestemmelsene fastsatt i forskrift¹² til kommuneloven, som et alternativ til den ordinære tjenestepensjonsordningen som kommunens eller fylkeskommunens ansatte er omfattet av. Så vidt vites er det få som har benyttet denne muligheten så langt. Disse ordningene er omtalt nærmere nedenfor.

For de øvrige offentlige arbeidsgiverne som plikter å ha en offentlig tjenestepensjonsordning følger denne plikten av de ulike tariffavtalene for kommuner, fylkeskommuner, helseforetak og noen andre foretak. De tariffavtalte offentlige tjenestepensjonsordningene administreres enten av livsforsikringsselskaper eller kommunale pensjonskasser. Oslo kommune har en egen ordning.

Statens pensjonskasse har inngått avtaler med andre leverandører av offentlig tjenestepensjon

om overføring av pensjonsrettigheter. Avtalene er grunnlaget for et felles overføringssystem. Overføringsavtalen forutsetter felles pensjonsregler. Det er den siste tjenestepensjonsordningen en arbeidstaker var medlem i, som utbetaler pensjon som om all pensjonsgivende tjenestetid var i denne ordningen. Overføringsavtalen innebærer at det som regel ikke skjer noen innbyrdes samordning av tjenestepensjoner. Overføringsavtalen omfatter pensjonsordningen for sykepleiere, de kommunale pensjonsordningene og pensjonsordningene for ansatte i helseforetak, mens den for pensjonsordningen for apotekvirksomhet mv. ikke gjelder arbeidstakere som ble medlemmer av ordningen 1. februar 2003 eller senere. Overføringsavtalen omfatter ikke pensjonsordninger med pensjonsregler som avviker fra de alminnelige ordningene i offentlig sektor.

Den ordinære aldersgrensen for medlemmer av de offentlige tjenestepensjonsordningene er 70 år. De aller fleste har denne aldersgrensen, men de kan likevel fratrukke seg alderspensjon fra 67 år under forutsetning av at de også tar ut alderspensjon fra folketrygden. En del arbeidstakerne har lavere aldersgrense, såkalt særaldersgrense. Dette er nærmere omtalt i punkt 4.5.

De offentlige tjenestepensjonsordningene er utformet som bruttoordninger. Det innebærer at det er den offentlige tjenestepensjonen som i hovedsak bestemmer pensjonsnivået. Den enkelte mottar pensjon fra folketrygden uavkortet, mens tjenestepensjonsordningene gjør samordningsfradrag for ytelsene fra folketrygden. Samordningen bestemmes av samordningsloven¹³.

Alderspensjon fra offentlige tjenestepensjonsordninger beregnes ved at det først beregnes brutto alderspensjon, som ved full opptjeningsstid, normalt 30 år, utgjør 66 prosent av pensjonsgrunnlaget (vanligvis sluttlønnen), opp til en inntekt på 12 G. Ved kortere tjenestetid enn 30 år og når gjennomsnittlig stillingsprosent er lavere enn 100 prosent, reduseres pensjonen forholdsmessig. Bruttopenasjonen reduseres (samordnes) deretter med alderspensjon fra folketrygden. Systemet innebærer at pensjonisten er garantert en samlet pensjon på minst 66 prosent av sluttlønnen (bruttogarantien) ved full opptjeningsstid.

I offentlig sektor ble det i 2009 forhandlet om tilpasninger i tjenestepensjonsordningene til ny folketrygd, uten at det ble oppnådd enighet. Bruttoordningen i offentlig sektor ble dermed videreført, og alderspensjonen kan derfor ikke tas ut

⁸ Lov 28. juli 1949 nr. 26 om Statens Pensjonskasse

⁹ Lov 22. juni 1962 nr. 12 om pensjonsordning for sykepleiere

¹⁰ Lov 26. juni 1953 nr. 11 om pensjonsordning for apotekvirksomhet mv

¹¹ Lov 16. desember 2011 nr. 60 om pensjonsordning for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer

¹² Forskrift 22. april 1997 nr. 375

¹³ Lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser

fleksibelt eller kombineres med arbeid på samme måte som alderspensjon fra folketrygden. Unntaket i offentlig sektor er den nye pensjonsordningen for regjeringsmedlemmer og stortingsrepresentanter, og tilsvarende mulighet for folkevalgte i kommuner og fylkeskommuner, som fullt ut er tilpasset prinsippene i pensjonsreformen. Ny pensjonsordning for regjeringsmedlemmer og stortingsrepresentanter er omtalt nærmere nedenfor.

Det er imidlertid innført levealdersjustering av offentlig tjenstepensjon, og pensjon under utbetaling reguleres på samme måte som i folketrygden. Det gis en individuell garanti for opptjente rettigheter i tjenstepensjonsordningene per 1. januar 2011, som sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger med 15 år eller mindre igjen til 67 år er sikret 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

Alle offentlige ansatte er omfattet av AFP i offentlig sektor. Også AFP ble i lønnsoppjøret besluttet videreført og er dermed fortsatt en tidligpensjonsordning beregnet etter gammel opptjeningsmodell i folketrygden for personer i alderen 62–66 år. Fra 62 til 65 år beregnes offentlig AFP etter regelverket for tidligere alderspensjon i folketrygden. Fra fylte 65 år kan offentlig AFP beregnes etter reglene for alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon, dersom dette gir en høyere pensjonsytelse enn den folketrygdberegnete.

Pensjonen avkortes forholdsmessig ved arbeid, og den kan derfor ikke fritt kombineres med arbeid på samme måte som ny AFP i privat sektor og alderspensjon fra folketrygden.

Siden levealdersjusteringen av pensjonen først skjer ved 67 år, er det vanskelig for dem som ønsker å gå av med AFP før denne alderen å kompensere for levealdersjusteringen. Yrkesaktive har anledning til utsette uttaket inntil det er kompensert for levealdersjusteringen, men brutto tjenstepensjon kan ikke bli høyere enn før levealdersjusteringen ved å utsette uttaket til etter denne uttaksalderen.

Pensjonsordningen for regjeringsmedlemmer, stortingsrepresentanter mv.

Pensjonsordningen for regjeringsmedlemmer, stortingsrepresentanter, høyesterettsdommere mv. ble endret fra 1. januar 2012. Den nye ordningen er en nettoordning som er tilpasset og harmonisert med de viktigste prinsippene i ny alderspensjon fra folketrygden. Som en foreløpig tilpassing, ble det allerede fra 1. januar 2011 innført

levealdersjustering og ny regulering av pensjon under utbetaling i de tidligere ordningene.

Den nye pensjonsordningen har i likhet med ny opptjeningsmodell i folketrygden alleårsopptjening. I tidligere pensjonsordninger ble full alderspensjon tjent opp etter en tjenestetid på seks år for statsråder og regjeringsmedlemmer og 12 år for stortingsrepresentanter mv. Gammel ordning er en bruttoordning der utbetalt ytelse er bestemt av kompensasjonsnivået i ordningen og de samordningspliktige fradragene. Den nye ordningen er utformet som en nettoordning, noe som innebærer at ytelsen beregnes uavhengig av ytelser fra folketrygden og andre pensjonsordninger. Den nye ordningen er videre utformet slik at en tjenestetid på 30 år skal kunne gi et kompensasjonsnivå på 66 prosent av lønn med fradrag for alderspensjon fra folketrygden.

Pensjonen tjenes hvert år opp ved at det akkumuleres pensjonsrettigheter i en pensjonsbeholdning. Pensjonsopptjeningen utgjør 6,03 prosent av opptjeningsgrunnlaget opp til 7,1 G og 24,13 prosent av grunnlaget mellom 7,1 og 12 G. Opptjeningen er gitt ved en prosentandel av godtgjørelsen.

Reguleringsprinsippene i den nye ordningen er også tilpasset folketrygden. Pensjon under opptjening reguleres i takt med lønnsveksten i samfunnet. Alle år i arbeid har dermed lik pensjonsmessig betydning. Pensjon under utbetaling reguleres i takt med lønnsveksten fratrukket en fast faktor på 0,75 prosent.

Pensjonen skal levealdersjusteres på samme måte som i folketrygden. Dersom levealderen i befolkningen øker, må dermed yngre årskull utsette pensjonsuttaket for at utbetalt ytelse skal bli like høy som for eldre årskull for en gitt uttaksalder. Pensjonen kan på tilsvarende måte som alderspensjon fra folketrygden og tjenstepensjon i privat sektor tas ut fleksibelt etter aktuarielle prinsipper (nøytralt uttak) mellom 62 og 75 år. Utsatt uttak gir dermed høyere årlige pensjonsutbetalinger og ytelsen kan fritt kombineres med arbeid.

Som nevnt trådte den nye pensjonsordningen for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer i kraft 1. januar 2012. Fra dette tidspunktet skjer opptjening etter nye regler. Det er imidlertid gitt en overgangsregel for opptjening fra 1. oktober 2009 til 31. desember 2011 for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer som etter tidligere ordninger ikke hadde tilstrekkelig tjenestetid for rett til pensjon før henholdsvis 1. oktober 2009 og 1. januar 2012. Disse får opptjening i ny ordning fra 1. oktober 2009. Samlet pensjon for medlemmer som har opptjening i ny og gammel

ordning skal imidlertid ikke overstige en pensjon beregnet etter de tidligere ordningene for hele opptjeningsperioden.

Forskrift 22. april 1997 nr. 375 til kommuneloven, som fastslår at det kan opprettes særskilt pensjonsordning for folkevalgte, ble endret som følge av ny pensjonsordning for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer. Etter forskriften kan alderspensjon til folkevalgte i kommuner og fylkeskommuner for opptjeningsperiode fra 1. januar 2014 ikke være basert på en høyere opptjeningsprosent eller være av annen art enn det som følger av stortings- og regjeringpensjonsloven.

Som nevnt innledningsvis har imidlertid få kommuner og fylkeskommuner fastsatt pensjonsordning for sine folkevalgte etter denne forskriften.

4.4 Supplerende pensjonsordninger i privat sektor

4.4.1 Tjenestepensjonsordninger i privat sektor

I privat sektor gis det skattefritak for innbetaling av premier til tjenestepensjonsordninger som er opprettet etter foretakspensjonsloven¹⁴, innskuddspensjonsloven¹⁵ eller tjenestepensjonsloven¹⁶, jf. skatteloven¹⁷ § 6-46.

¹⁴ Lov 24. mars 2000 nr. 16 om foretakspensjon (foretakspensjonsloven)

Pensjonslovene angir hvilke foretak som kan opprette slike pensjonsordninger og hvilke ansatte som kan, skal eller ikke kan være med i ordningen. Foretaket bestemmer hvordan regelverket skal utformes innenfor pensjonslovene og i tråd med eventuelle tariffavtaler eller andre avtaler med ansatte om pensjonsrettigheter. I privat sektor er pensjonsordningene nettoordninger, det vil si at de ikke samordnes direkte mot pensjon fra folketrygden.

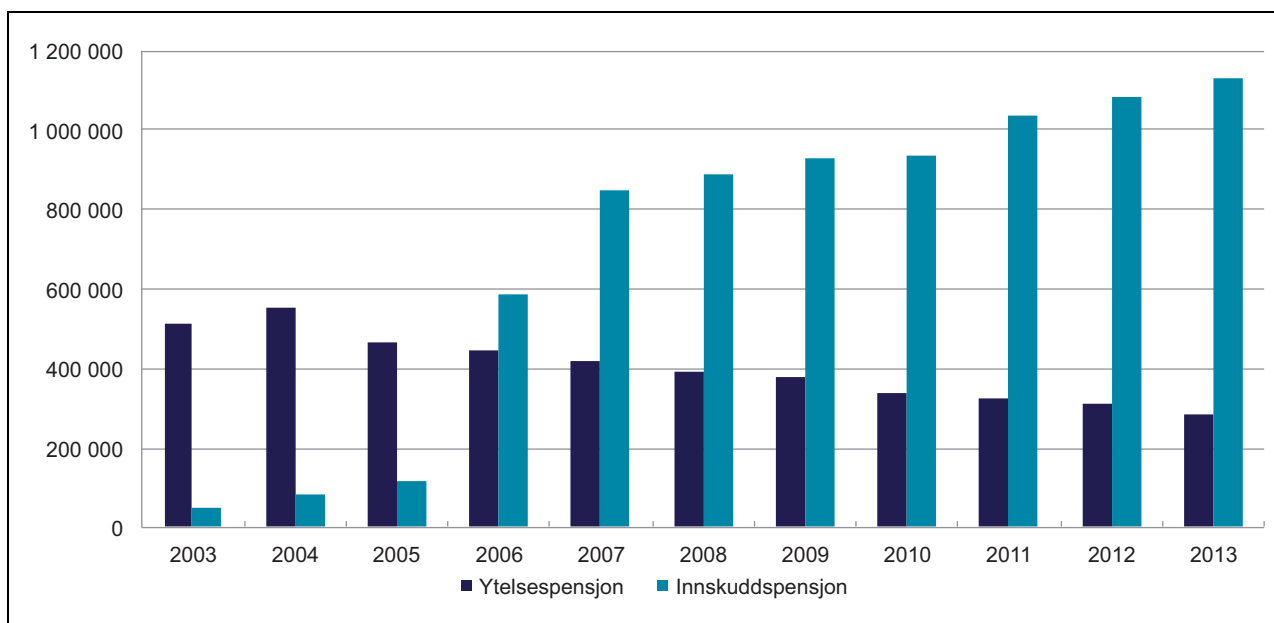
Figur 4.1 viser utviklingen i antall personer som er omfattet av de forskjellige tjenestepensjonslovene. Pensjonskasser har i dag kun ytelsesordninger.

Antall medlemmer tilknyttet innskuddsordninger har økt fra i underkant av 600 000 i 2006, til over 1 100 000 i 2013. For ytelsesordninger har antallet medlemmer gått ned fra omlag 470 000 i 2005, til 285 000 i 2013. Utviklingen har sammenheng med at det før 2001 ikke var skattefritak for innbetaling av premier til innskuddsordninger og at lov om obligatorisk tjenestepensjon trådte i kraft i 2006, samt regnskapsregler som krever balanseføring av pensjonsforpliktelsene i ytelsesordninger i bedriftenes regnskaper.

¹⁵ Lov 24. november 2000 nr. 81 om innskuddspensjon i arbeidsforhold (innskuddspensjonsloven)

¹⁶ Lov 13. desember 2013 nr. 106 om tjenestepensjon (tjenestepensjonsloven)

¹⁷ Lov 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt (skatteloven)

Figur 4.1 Antall aktive medlemmer i private tjenestepensjonsordninger

Kilde: FAFO, basert på statistikk fra Finans Norge og Norske Pensjonskassers Forening

Selv om antall medlemmer i innskuddsordninger er langt større enn antall medlemmer i ytelsesordninger innenfor pensjonslovene, er fondsavsetningene større i ytelsesordningene. Som det fremgår av figur 4.2 er premiereserven i ytelsesordninger omtrent fem ganger så stor som pensjonskapitalen i innskuddsordninger ved utgangen av 2013.

Utviklingen i premie/innskudd er vist i figur 4.3. Premien som ble betalt for ytelsesordninger lå bare 7 prosent over premien som ble betalt for innskuddsordninger i forsikringsselskapene i 2013. Pensjonskassene er ikke inkludert her. Premien per person må likevel være mye høyere i ytelsesordninger enn innskuddene i innskuddsordninger, jf. at antall personer tilknyttet innskuddsordninger er langt høyere enn antall personer tilknyttet ytelsesordninger.

Lovverket for de private tjenestepensjonsordningene er tilpasset nye regler om fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden. Det innebærer at pensjonen kan tas ut helt eller delvis fra 62 år, at den kan kombineres med arbeid, at den kan tas ut samtidig med privat AFP og at det er ikke et krav at alderspensjon fra folketrygden må tas ut samtidig. Ved 75 år kommer pensjonen uansett til utbetaling. Uttaket er nøytralt, ved at senere uttakstidspunkt gir høyere årlig pensjon. Det er fastsatt lavere aldersgrenser for noen spesielle yrker.

Det foretas ingen samordning mot andre pensjonsytelser.

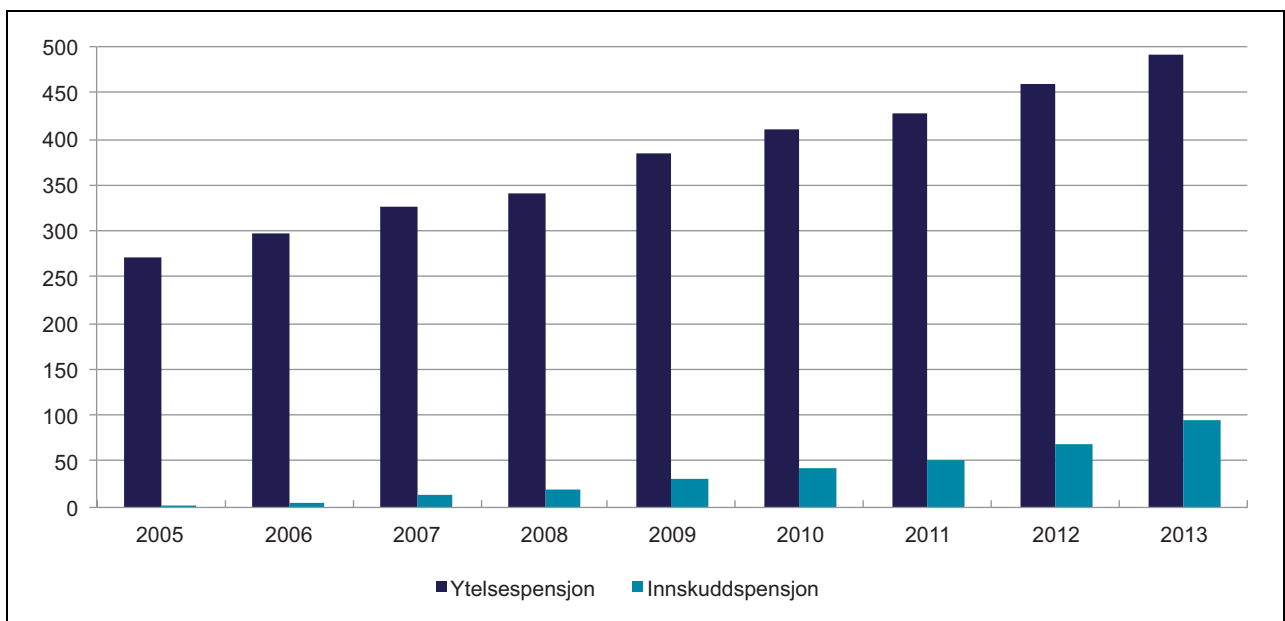
Ved fortsatt arbeid skal pensjon minst kunne tjenes opp til fylte 75 år.

Lønnen som legges til grunn for beregning av pensjon eller innskudd er definert i pensjonslovene og kan gi et annet pensjonsgrunnlag enn det som gjelder for opptjening i folketrygden. For eksempel kan det i pensjonsordningen ses bort fra godtgjørelse for overtid, skattepliktige naturalytelser, utgiftsgodtgjørelser og andre varierende eller midlertidige tillegg.

Utover alderspensjon, skal pensjonsordningen ha regler om premiefritak (eller innskuddsfritak) ved uførhet, som innebærer at det i tilfelle av uførhet fortsatt vil bli betalt premie (innskudd) for alderspensjonen. I tillegg kan pensjonsordningen fastsette om det skal tilknyttes supplerende deknninger som uførepensjon, ektefellepensjon, samboerpensjon og barnpensjon. Premiefritaket kan omfatte slike deknninger også.

Pensjonslovene angir at pensjonsordninger skal opprettes hos pensjonsinretninger. Pensjonsinretningene er underlagt en rekke andre lover. For eksempel er forsikringsselskap og pensjonskasser underlagt forsikringsvirksomhetsloven¹⁸ med krav til ansvarlig kapital, utforming av premier og avsetninger for pensjonsforpliktelser.

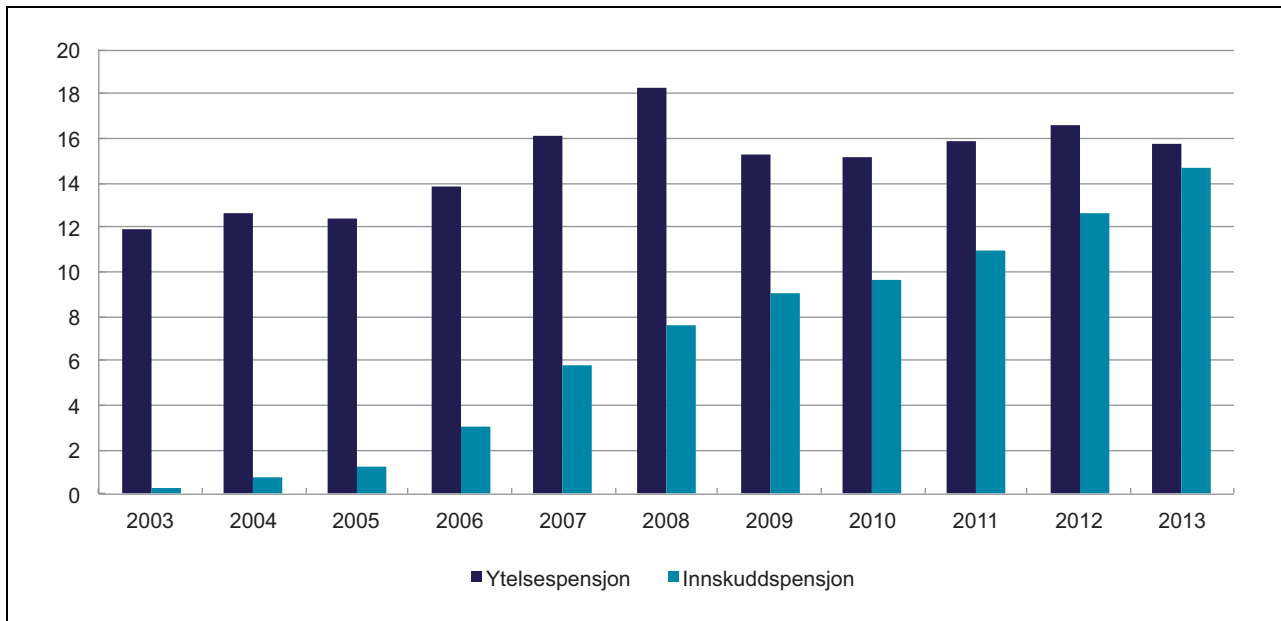
¹⁸ Lov 10. juni 2005 nr. 44 om forsikringsselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet mv. (forsikringsvirksomhetsloven)

Figur 4.2 Premiereserve/pensjonskapital i private tjenestepensjonsordninger

Milliarder kroner

Kilde: FAFO, basert på statistikk fra Finans Norge og Norske Pensjonskassers Forening

Figur 4.3 Premie/innskudd i private tjenestepensjonsordninger

Milliarder kroner
Kilde: Finans Norge

Det er innenfor forsikringsvirksomhetsloven kun tillatt med pensjonsordninger som er fullt fondert.

Personer som slutter i foretakene og som har mer enn 12 måneders tjenestetid, har rett til å få med seg oppsparte midler / pensjonsrettigheter som deretter vil utgjøre et eget rettsforhold mellom den enkelte og pensjonsinretningen.

Foretak som har tjenestepensjonsordninger må regnskapsføre disse etter regnskapsstandarder utarbeidet av Norsk Regnskapsstiftelse.

4.4.2 Obligatorisk tjenestepensjon

Lov om obligatorisk tjenestepensjon (heretter «OTP-loven») trådte i kraft 1. januar 2006. Loven oppstiller krav om at foretak med arbeidstakere i sin tjeneste skal etablere tjenestepensjonsordning som sikrer arbeidstakerne i foretaket alderspensjon. I tillegg må ordningenes regelverk gi medlemmene rett til innskudds- eller premiefritak ved uførhet. Ordningen kan omfatte etterlattepensjon og uførepensjon i henhold til bestemmelsene i foretakspensjonsloven og innskuddspensjonsloven.

OTP-loven fastsetter minstekrav til størrelsen på oppsparing til alderspensjon, avhengig av om pensjonsordningen etableres i form av en innskuddsordning, pensjonsordning etter tjenestepensjonsloven, eller en ytelsesordning. I en innskuddspensjonsordning eller en pensjonsordning etter tjenestepensjonsloven skal foretaket innbe-

tale et innskudd hvert år som utgjør minst 2 prosent av lønn mellom 1 og 12 G som det enkelte medlem mottar fra foretaket.

For ytelsesbasert pensjon avhenger minstekravet både av størrelsen på pensjonen og av utbetalingstiden. OTP-loven fastsetter at dersom utbetalingstiden er 10 år, skal en klart overveiende del av arbeidstakerne sikres en alderspensjon som minst tilsvarer alderspensjon fra en pensjonsordning med innskuddspensjon som oppfyller minstekravene som gjelder for en innskuddspensjonsordning eller pensjonsordning etter tjenestepensjonsloven. Har ordningen en lengre utbetalingstid enn 10 år, skal denne merverdien vektlegges ved sammenligningen av ytelsesordningen mot en innskuddsordning etter minstekravene. Det er hjemmel i loven til å gi forskrift om dette kravet, men slik forskrift er så langt ikke gitt.

4.4.3 Lov om foretakspensjon

Lov om foretakspensjon regulerer skattefavorede ytelsespensjonsordninger i privat sektor. Ytelsespensjon kjennetegnes av at pensjonen er definert som en fastsatt ytelse, ofte som en bestemt andel av medlemmets lønn ved pensjonsalder fratrukket en beregnet folketrygd. Den *beregnete* folketrygden blir gjerne beregnet ut fra felles beregningsregler avtalt mellom forsikrings-selskapene i Finans Norge.

Ytelsesordningene i private foretak er nettoordninger. Dette innebærer at tjenstepensjonsordningen ikke garanterer at den faktiske samlede pensjonen fra ordningen og fra folketrygden nøyaktig vil tilsvare den prosenten av lønnen som er nedfelt i pensjonsplanen.

Foretakspensjonsloven fastsetter tak på samlet ytelse i prosent av lønnsgrunnlaget. For lønn mellom 1 og 6 G utgjør dette 100 prosent, og for lønn mellom 6 og 12 G er taket på 70 prosent. Pensjonen utbetales som regel livsvarig, men det er mulig å ha opphør tidligst ved 77 år. Enkelte ordninger har også avtrappende pensjoner, det vil si at pensjonen er høyere før for eksempel 77 år enn etterpå. Ved dødsfall tilfaller midlene tilknyttet pensjonsretten fellesskapet hos pensjonsinnretningen. Årlig pensjon er ikke levealdersjustert.

Pensjonsordningens fastsatte ytelsesnivå forutsetter full opptjening. For at den enkelte skal ha rett til fulle pensjonsytelser, kreves det i henhold til foretakspensjonsloven en tjenestetid på minst 30 år, men ikke over 40 år. Krav til minste antall år skal fremgå av regelverket for pensjonsordningen. Lavere tjenestetid enn det som kreves for full pensjon gir en forholdsmessig reduksjon i pensjonsytelsen.

Premie for foretakspensjon fastsettes ut fra lønn, tidligere opptjeningstid og mulig opptjeningstid, kjønn og alder på det enkelte medlem. Kostnader kommer i tillegg. I henhold til foretakspensjonsloven kan arbeidstakere betale inntil 4 prosent av lønnen i egenandeltilskudd til et foretaks pensjonsordning. Dette egenandeltilskuddet kan ikke utgjøre mer enn halvparten av den premie (uten omkostningstillegg) som betales for arbeidstakeren av arbeidsgiveren.

Regulering av pensjoner under utbetaling vil i de fleste private foretakspensjonsordninger skje med siste års tilførte avkastning utover grunnlagsrenten, slik at pensjonistene får «sin» andel av overskuddet til fordeling. Noen pensjonsordninger har garantert pensjonsregulering, knyttet til utviklingen i folketrygdens grunnbeløp eller til pris- eller lønnsveksten. For disse pensjonsordningene kan reguleringen av løpende pensjoner utløse krav om innbetaling av reguleringspremie fra foretaket.

Pensjonsordninger etter lov om foretakspensjon må regnskapsføres etter reglene for ytelsesordninger. Dette innebærer blant annet at forpliktelsene må balanseføres og at årets pensjonskostnad må beregnes ut fra forventet lønnsvekst, avkastning m.m., noe som gir en annen kostnad enn årets premie.

Banklovkommissjonen vurderer for tiden ytterligere tilpasninger av ytelsespensjonsordninger til folketrygden.

4.4.4 Lov om innskuddspensjon

Lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold regulerer skattefaviserte innskuddspensjonsordninger i privat sektor. Innskuddspensjon er en ren spareordning. Vanligvis utgjør innskuddet en bestemt prosentandel av lønnen. Oppspart pensjonskapital er resultatet av innbetalte innskudd, avkastningen på disse og verdiutviklingen på pensjonskapitalen. Det er anledning til å knytte avkastningsgaranti, for eksempel null prosent, til midlene.

Også innskuddspensjonsordninger er nettoordninger.

Ved pensjonsuttak fremkommer alderspensjonen ved å dele pensjonskapitalen på antall utbetalingsår. Pensjonen er ikke levealdersjustert. Minste utbetalingstid er 10 år, men pensjon skal utbetales til minimum 77 år. Alternativt kan pensjonskapitalen konverteres til en forsikring med livsvarig utbetaling. Ved dødsfall skal pensjonskapitalen benyttes til etterlattepensjoner, eventuelt utbetales midlene til medlemmets bo. Dersom det har skjedd en konvertering til forsikring etter pensjonsuttak, vil pensjonskapitalen tilfalle fellesskapet hos pensjonsinnretningen.

Før 1. januar 2014 var maksimal innskuddssats 5 prosent for lønn mellom 1 og 6 G og 8 prosent for lønn mellom 6 og 12 G. Innenfor en pensjonsordning kunne ikke innskuddssatsen for lønn mellom 6 og 12 G være mer enn det dobbelte av satsen for lønn mellom 1 og 6 G. Det kunne ikke innbetales innskudd for lønn under 1 G eller for lønn over 12 G.

Fra 1. januar 2014 er de maksimale innskuddssatsene i innskuddsordningene økt til 7 prosent av all lønn opp til 12 G, og det er åpnet for adgang til å betale et ytterligere innskudd på 18,1 prosent av lønn mellom 7,1 og 12 G. Det er også gitt adgang til å betale innskudd fra første lønnskroner. Det er mulig å fastsette i regelverket at innskuddene et enkelt år kan være 25 prosent høyere eller lavere enn den fastsatte innskuddssatsen, likevel innenfor lovens maksimalgrenser.

I tabell 4.6 er det gitt en oversikt over hvordan foretakene har tilpasset seg med forskjellige innskuddprosent. Premie for innskuddsfritak og andre supplerende ytelser fastsettes ut fra lønn, kjønn og alder og der det er aktuelt ut fra tidligere opptjeningstid og mulig opptjeningstid, på det enkelte medlem.

Tabell 4.6 Oversikt over innskuddsprosenter

	Forsikringer		Forsikrede	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Minimum innskudd – 2 % av lønn	65 912	62,1	517 618	45,7
Mellom 2 % og 5 % av lønn	27 761	26,1	202 821	17,9
Mellom 5 % og 8 % av lønn	3 356	3,2	139 937	12,4
Maksimalt innskudd – 8 % av lønn	9 140	8,6	271 070	24,0
Totalt	106 169	100,0	1 131 446	100,0

Kilde: Finans Norge, privat kollektiv pensjonsforsikring 2013

Tabell 4.7 Oversikt over supplerende deknings til innskuddspensjonsordninger

	Forsikringer		Forsikrede	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Uførepensjon	19 022	17,8	483 298	42,6
Ektefellepensjon	1 430	1,3	33 472	3,0
Samboerpensjon	772	0,7	14 526	1,3
Barnpensjon	2 523	2,4	103 559	9,1

Kilde: Finans Norge, privat kollektiv pensjonsforsikring 2013

Det kan også være avtalt at medlemmene skal betale innskudd, og hver kan da maksimalt betale 4 prosent av lønn, maksimalt halvparten av innskuddene etter innskuddsplanen.

Innskuddet for alderspensjonen er uavhengig av kjønn og alder på medlemmet, med mindre foretaket har bestemt at pensjonskapitalen skal konverteres til forsikring fra utbetalingstidspunktet. I så fall skal innskuddet være større for kvinner enn for menn. I tabell 4.7 er det gitt en oversikt over hvor vanlig det er med supplerende deknings til innskuddspensjonsordninger.

Pensjonskapitalen i en innskuddsordning kan forvaltes på flere måter, enten ved såkalt alminnelig forvaltning der institusjonen ordningen er opprettet i har forvalteransvaret, som en kollektiv investeringsportefølje der foretaket avtaler med institusjonen hvordan porteføljen skal sammenettes, eller som en ordning med individuelt investeringsvalg der det enkelte medlem tilordner kontoen en investeringsportefølje innenfor bestemmelsene i regelverket.

Eventuell regulering av pensjonen under utbetaling vil skje som følge av tildelt overskudd på avtalen og hensyntatt eventuell verdiutvikling av kapitalen.

Pensjonsordninger etter lov om innskuddspensjon skal i sin enkleste form regnskapsføres ved at

årlig premie føres i regnskapet. Eventuelt innskuddsfond skal balanseføres.

4.4.5 Ny tjenstepensjonslov

Ny tjenstepensjonslov trådte i kraft 1. januar 2014. Gjennom dette ble det åpnet for at bedrifter i privat sektor kan velge et nytt skattefavourisert kollektivt alderspensjonsprodukt for sine ansatte, tilpasset prinsippene i ny alderspensjon i folketrygden. Produktet er et alternativ til dagens ytelsespensjonsordninger og innskuddspensjonsordninger, og er som disse en nettoordning.

Arbeidsgiver skal i opptjeningsperioden bygge opp medlemmenes pensjonsbeholdning ved årlige innskudd i prosent av lønn, det vil si en alleårsopptjening.

Summen av årlige innskudd, avkastningen på eller garantert regulering av midlene, kapital som frigjøres når andre medlemmer dør (dødelighetsarv), og eventuell verdiutvikling utgjør arbeidstakers pensjonsbeholdning.

Pensjonsbeholdningen ved uttakstidspunktet brukes til en livsvarig eller tidsbegrenset alderspensjonsytelse. Tidsbegrensede alderspensjonsytelser skal være i minst 10 år og uansett til minst fylte 80 år. Årlig pensjon bestemmes ut fra størrelsen på pensjonsbeholdningen og forventet gjennstående levetid, med mindre det er avtalt at pen-

sjonen skal opphøre før. På denne måten blir årlig pensjon avhengig av fødselsår, og levealderjustert på tilsvarende måte som i folketrygden. Ved dødsfall skal pensjonsbeholdningen tilfalle fellesskapet hos pensjonsinstitusjonen.

Maksimalsatsene for innskudd til alderspensjon er 7 prosent av lønn mellom 0 og 12 G, med mulighet for et tilleggsinnskudd på inntil 18,1 prosent for lønn mellom 7,1 og 12 G (det vil si maksimalt 25,1 prosent av lønn mellom 7,1 og 12 G). I pensjonsordninger etter ny tjenstepensjonslov skal det betales innskudd fra første lønnskroner. Det skal betales inn et høyere innskudd for kvinner enn for menn. Tillegget til årlig innskudd for kvinner skal settes slik at den årlige pensjonen som innskuddene ventes å gi er uavhengig av medlemmets kjønn. Hvor mye større innskudd bedriften må betale for pensjon til en kvinnelig ansatt enn for en mannlig, vil dermed avhenge blant annet av alderspensjonens varighet og hvor stor andel av lønnen innskuddet skal utgjøre. Premie for innskuddsfritak og supplerende deknninger vil i utgangspunktet bli fastsatt som for innskuddspensjonsordninger.

Arbeidsgiver kan velge en pensjonsordning der pensjonsbeholdningene årlig skal økes i tråd med alminnelig lønnsvekst eller i tråd med lønnsveksten i foretaket. Hvis arbeidsgiver ikke garanterer for regulering, tilføres oppnådd avkastning til pensjonsbeholdningen. Pensjonsinstitusjonen skal garantere at pensjonsbeholdningene ikke kan synke i nominell verdi, med mindre det er valgt individuelt investeringsvalg i ordningen. Arbeidsgiveren kan også i utbetalingsperioden velge å garantere regulering av pensjonsytelser på samme måte som alderspensjonsutbetalinger i folketrygden skal reguleres, det vil si regulering med alminnelig lønnsvekst, deretter fratrukket 0,75 prosent.

Norsk Regnskapsstiftelse har angitt om pensjonsordning etter lov om tjenstepensjon skal regnskapsføres som en innskuddsordning eller en ytelsesordning avhengig av hvordan regelverket for pensjonsordningen utformes.

Det er foreløpig ikke fastsatt regler om (eventuell) overgang fra ytelsespensjon til et pensjonsprodukt opprettet i henhold til ny tjenstepensjonslov.

4.4.6 Avtalefestet pensjon i privat sektor

AFP-tilskottsloven¹⁹ angir vilkårene for statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pen-

sjon i privat sektor etter avtale mellom landsomfattende organisasjoner av arbeidsgivere og arbeidstakere eller mellom bedrifter og landsomfattende organisasjoner av arbeidstakere. Avtalene må omfatte alle arbeidstakere i den enkelte bedrift som avtalen gjelder for, med unntak av arbeidstakere som etter lov eller tariffavtale har lavere aldersgrense enn 62 år. Dette innebærer at medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn i utgangspunktet ikke er omfattet av AFP-ordningen i privat sektor.

Avtalefestet pensjon i privat sektor ble i 2011 endret fra å være en tidsbegrenset tidligpensjonsordning til å utgjøre en livsvarig ytelse tilpasset hovedprinsippene i ny alderspensjon i folketrygden. AFP utgjør nå et livsvarig tillegg til alderspensjon fra folketrygden og beregnes ut fra arbeidstakerens pensjongivende inntekt frem til 62 år. Opptjeningsreglene for ny AFP bygger ellers på de nye opptjeningsreglene for inntektspensjon i folketrygdens alderspensjon. Det er kun arbeid i bedrifter tilsluttet ordningen via tariffavtale (AFP-bedrifter) som kan gi rett til AFP i privat sektor.

Årlig pensjon fra AFP tjenes opp med 0,314 prosent av årlig pensjongivende inntekt opp til en øvre grense på 7,1 G frem til fylte 62 år. Utbetalt ytelse blir bestemt av de opptjente rettighetene og forholdstallet ved den aktuelle uttaksalderen. AFP-ordningen har imidlertid et tonivå-uttak som innebærer at det gis et kronetillegg dersom ytelsen tas ut før 67 år. Dette motsvares av at den livsvarige delen av ytelsen blir tilsvarende lavere, og årlig ytelse blir dermed lavere etter fylte 67 år. Det gis også et kompensasjonstillegg for dem som er omfattet av ordningen, som er finansiert fullt ut av staten. Dette tillegget fases gradvis ut i takt med innfasingen av ny opptjeningsmodell.

Det kreves at arbeidstakeren på uttakstidspunktet er ansatt i en bedrift som er tilsluttet avtalen og har vært ansatt i en slik bedrift i minst 7 av de siste 9 årene. For kullene født i årene 1944 til 1954 er dette kravet mindre strengt. Retten til AFP knytter seg altså til yrkeshistorikken i en relativt kort periode før uttak av pensjon. Ansettelsesforhold i en AFP-bedrift gir bare pensjonsmessig uttelling så lenge vedkommende er ansatt i en AFP-bedrift ved uttakstidspunktet. Dersom en

¹⁹ Lov 19. februar 2010 nr. 5 om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor

Tabell 4.8 Alderspensjon fra folketrygden og AFP ved ulike uttakstidspunkt¹

Alder	62 år	65 år	67 år	70 år
Alderspensjon	207 355	238 047	263 690	313 618
AFP, livsvarig del	44 949	54 536	62 736	74 615
AFP, kronetillegg	19 200	19 200	–	–
Komp.tillegg	11 600	14 353	16 920	22 501
Sum første år	283 104	326 136	343 347	410 734
Sum livsvarig del	263 904	306 936	343 347	410 734

Forutsetning: G=87 328

¹ 1952-kullet, forutsatt inntekt 6 G i 40 år

Kilde: Egne beregninger

person har skiftet arbeid til eller fra en AFP-bedrift i løpet av de siste årene før 62 år vil dette kunne medføre at vedkommende ikke kan få privat AFP.

Uttak av uførepensjon medfører at retten til privat AFP faller bort. En ansatt kan altså ha hatt en lang yrkeskarriere i en AFP-bedrift, uten at det gir noen rettigheter til ytelsen. Slik sett kan retten til AFP sies å være basert på kvalifikasjonskrav heller enn å være en livsløpsbasert opptjent rettighet slik som i folketrygden og i de nye tjenstepensjonsproduktene det åpnes for i ny tjenstepensjonslov.

På samme måte som alderspensjon fra folketrygden beregnes årlige AFP-ytelser etter aktuarielle prinsipper. Dette innebærer at samlet utbetaling i perioden som pensjonist (forventet nåverdi) skal være uavhengig av den alderen pensjonen tas ut fra (nøytralt uttak). I AFP-ordningen øker imidlertid bare de årlige utbetalingene ved utsatt uttak frem til fylte 70 år, og ikke til 75 år som i folketrygden og i privat tjenstepensjon.

I motsetning til AFP etter gamle regler, kan ny AFP kombineres med arbeidsinntekt uten at pensjonen avkortes. Samtidig er det et krav om at alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig som AFP. AFP kan heller ikke tas ut gradert.

Beregninger viser at AFP-ytelsen utgjør et betydelig supplement til alderspensjon fra folketrygden, se tabell 4.8. Tabellen viser pensjonsutbetalingene ved ulike uttakstidspunkt for en person født i 1952, som jobber fra han er 22 år og som har en inntekt på 6 G (523 000). Ytelsene er beregnet med forholdstall for 1952-kullet og med gjennomsnittlig G for 2014 (87 328). Som en forenkling er det ikke korrigert for at kronetillegget på 19 200 kroner og justeringsbeløpene for å beregne tonivåuttaket er nominelle størrelser, og det ses bort fra at referansebeløpene for kompen-

sasjonstillegg som ble fastsatt i 2010 er regulert med fylte 67 år. I likhet med alderspensjon fra folketrygden øker ytelsen jo senere den tas ut.

Privat AFP og sjømannspensjon

Etter vedtektene for Fellesordningen for avtalefestet pensjon (AFP) § 3-7 er det et vilkår for rett til AFP at arbeidstakeren i de tre siste årene før fylte 62 år ikke har fått utbetalt pensjon, ventelønn eller annen tilsvarende ytelse fra sitt nåværende eller et tidligere arbeidsforhold, og den årlige verdien av ytelsen i hvert av de tre årene er mindre enn 1,5 G. Bestemmelsen vil i praksis avskjære retten til å ta ut AFP i privat sektor for personer som har tatt ut sjømannspensjon, da denne ytelsen som regel vil overstige 1,5 G årlig. Se også punkt 3.3.4.6.

4.4.7 Pensjonstrygden for fiskere

Pensjonstrygden for fiskere ble opprettet ved lov 28. juni 1957 nr. 12 om pensjonstrygd for fiskere. Ordningen administreres av Garantikassen for fiskere. Fiskerpensjonen har klare likhetspunkter med sjømannspensjonen, men har lavere ytelsenivå og noe enklere utforming. Som pensjonstrygden for sjømenn, er pensjonstrygden for fiskere en tidligpensjonsordning tilpasset folketrygden, slik folketrygden var utformet før endringene som følge av pensjonsreformen. På samme måte som blant annet andre lovfestede ordninger med alderspensjon, reguleres fiskerpensjoner under utbetaling som alderspensjon fra folketrygden, jf. nedenfor. Foreløpig har ikke pensjonsreformen medført andre endringer i fiskerpensjonen. Arbeids- og sosialdepartementet har varslet at det på lengre sikt skal foretas en bredere gjennomgang av pensjonstrygden for fiskere i samråd med partene,

med sikte på å finne frem til en varig løsning for pensjonstrygden for fiskere tilpasset prinsippene i pensjonsreformen.

Pensjonstrygden for fiskere omfatter som utgangspunkt alle fiskere som er registrert på blad B i fiskermanntallet, det vil si personer som har fiske og fangst som hovednæring. Medlemskapet i ordningen er obligatorisk, også når medlemmet har tjent opp full fiskerpensjon. Det gjelder enkelte unntak fra medlemsplikten, blant annet dersom personen er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn eller mottar fiskerpensjon. I 2013 var det 5 188 fiskere som innbetalte medlemspremie til Pensjonstrygden for fiskere.

Fiskerpensjon (alderspensjon) gis fra fylte 60 til 67 år. Formålet med fiskerpensjonen er å være en nedtrappingspensjon. Den er ikke ment som en fulltids pensjonsordning, og pensjonen kan fritt kombineres med fortsatt arbeidsinntekt, også innenfor næringen.²⁰

Full alderspensjon tjenes opp etter 1 560 premieuker (30 år). Minste opptjeningsstid som gir rett til alderspensjon er 750 premieuker (14,4 år). Ved mindre enn 1 560 premieuker avkortes pensjonen forholdsmessig. En fisker som har opptjent mer enn 75 premieuker, men mindre enn 750 premieuker ved fylte 60 år, og ikke mottar uførepensjon mv., kan få tilbakebetalt innbetalt premie etter nærmere regler. Det ytes barnetillegg på 30 prosent av grunnbeløpet per barn under 18 år. Tillegget avkortes forholdsmessig dersom pensjonisten har mindre enn 1560 premieuker.

Opptjening i pensjonstrygden for sjømenn kan medregnes for å oppfylle minstekravet for rett til fiskerpensjon når personen har opparbeidet minst 12 pensjonsgivende fartsmåneder, det vil si at det kan gis pensjon når samlet opptjeningsstid i de to pensjonsordningene er 750 uker. Som det fremgår av punkt 3.3.3.3 foran, gjelder det en tilsvarende regel i pensjonstrygden for sjømenn. Opptjeningsstid i den andre pensjonsordningen regnes ikke med ved pensjonsberegningen utover å oppfylle kravet til minste opptjeningsstid. Fiskerpensjonen beregnes på grunnlag av opptjente premieuker i pensjonstrygden for fiskere, og sjømannspensjonen beregnes på grunnlag av opptjente fartsmåneder som sjømann.

Full årlig alderspensjon fra pensjonstrygden for fiskere utgjør på uttakstidspunktet 1,6 ganger folketrygdens grunnbeløp, det vil si 141 392 kroner med G per 1. mai 2014. Dermed øker pensjoner under opptjening og oppsatte rettigheter i takt med grunnbeløpet, som reguleres årlig fra 1. mai i

samsvar med lønnsveksten i samfunnet. Alderspensjon under utbetaling reguleres fra samme tidspunkt i samsvar med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 prosent.

I 2013 var det 1 867 pensjonister i fiskerpensjonsordningen. Gjennomsnittlig pensjon var om lag 77 000 kroner. Årsaken til at beløpet er såpass lavt er at mange fiskere ikke har full opptjeningsstid.

Forholdet mellom alderspensjon fra pensjonstrygden for fiskere, og uførepensjon eller visse andre ytelser fra folketrygden, er regulert i lov om pensjonstrygd for fiskere. For øvrig gjelder samordningsloven²¹, med visse unntak.

Det følger av fiskerpensjonsloven at alderspensjonen faller bort når pensjonisten har uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden for hel uførhet. Er ytelsen fra folketrygden gradert, faller en tilsvarende del av fiskerpensjonen bort. Tilsvarende gjelder når pensjonisten mottar full eller gradert avtalefestet pensjon (AFP) i offentlig sektor frem til 65 år. Fra 65 år skal AFP til arbeidstakere i offentlig sektor samordnes etter samordningslovens regler om samordning av tjenestepensjoner.

Dersom den som mottar fiskerpensjon har sjømannspensjon eller alderspensjon fra en offentlig tjenestepensjonsordning som omfattes av samordningsloven, kommer samordningslovens regler til anvendelse. Hovedregelen er da at summen av pensjonene ikke skal overstige full pensjon i den pensjonsordningen der pensjonen er opptjent sist (siste ordning). Overstiges dette taket, settes pensjonen fra siste ordning ned med det overskytende beløpet. Dersom pensjonen fra første ordning har best kvalitet, skal kvalitetsforskjellen holdes utenfor samordningen. Det vises til vedlegg 6, der det er vist eksempler på samordning.

Det skal foretas samordningsfradrag i fiskerpensjonen etter samordningsloven dersom pensjonisten også har etterlattepensjon fra folketrygden.

Pensjonstrygden for fiskere finansieres av næringen selv gjennom et utligningssystem, der utgiftene i et kalenderår i prinsippet skal dekkes av inntekter i det samme året. Finansieringskildene er medlemspremie og omsetningsavgift på fisk. Medlemspremien fastsettes årlig ved kongelig resolusjon. For 2014 er medlemspremien 6 305 kroner. Omsetningsavgiften er 0,25 prosent av førstehåndsverdien av omsetningen av fisk. Det er bygget opp et likviditetsfond som fungerer som en

²⁰ Prop. 18 L (2010–2011)

²¹ Lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser (samordningsloven)

buffer ved variasjoner i inntektene, og som i en del år har bidratt til å dekke deler av pensjonsforpliktelsene. Trygden er garantert av staten, men garantiansvaret er ikke utløst for ordningen. I 2013 var samlede utgifter i ordningen om lag 148 millioner kroner. Inntektene fra medlemspremie utgjorde om lag 30,5 millioner kroner og omsetningsavgift utgjorde 35,6 millioner kroner. Det ble overført om lag 82 millioner kroner fra Likviditetsfondet for å dekke kostnadene. Gjennom flere år har trygdens inntekter vært lavere enn utgiftene, og kapitalen i Likviditetsfondet har blitt redusert. Som nevnt innledningsvis tas det sikte på at også denne ordningen skal gjennomgås og tilpasses prinsippene i pensjonsreformen. Med virkning fra 1. januar 2011 ble det innført samme regulering av tidligpensjonsordningene for sjømenn og fiskere som for andre alderspensjonsytelser, jf. lov 17. desember 2010 nr. 77 og Prop. 18 L (2010–2011).

Departementet varslet i Ot.prp. nr. 37 (2008–2009) Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon) under punkt 1.4.7 at det på lengre sikt skulle foretas en bredere gjennomgang av disse ordningene i samråd med partene, med sikte på å finne frem til en varig løsning for pensjonstrygden for sjømenn og pensjonstrygden for fiskere tilpasset prinsippene i pensjonsreformen.

4.5 Særaldersgrenser

Aldergrenser lavere enn den ordinære aldersgrensen i offentlig sektor omtales gjerne som særaldersgrenser. Tilsvarende lavere aldersgrenser forekommer også i privat sektor, men er mest utbredt i offentlig sektor.

Av lov om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn²² følger det at den alminnelige aldersgrensen i staten er 70 år. Ved denne alderen plikter de ansatte å fratrukke stillingen og de får full pensjon så sant de har 30 års opptjening. I enkelte yrker er aldersgrensen satt lavere, til 65, 63 eller 60 år. De største gruppene er innen politi (60 år), forsvaret (60 år), renholdere (65 år) og sykepleiere og hjelpepleiere (65 år).

Ifølge aldersgrenseloven kan aldersgrensen settes lavere enn 70 år dersom stillingen

- medfører uvanlig fysisk eller psykisk belastning slik at arbeidstakerne normalt ikke makter å skjøtte arbeidet forsvarlig til fylte 70 år, eller

- stiller spesielle krav til fysiske eller psykiske egenskaper, som normalt blir sterkere svekket før fylte 70 år enn det en forsvarlig utførelse av tjenesten tilsier.

Aldersgrensen er altså satt lavere enn 70 år for å skjerme arbeidsgiver eller samfunnet fra konsekvensene av at noen står i stilling uforsvarlig lenge, ikke av hensyn til arbeidstakerne.

Aldersgrenseloven omfatter medlemmer av Statens pensjonskasse. Aldersgrensen etter denne loven fastsettes av Arbeids- og sosialdepartementet, eller av Stortinget dersom det gjelder større grupper eller vedtaket har prinsipiell betydning.

Aldersgrensen for forsvarspersonell og sykepleiere er nedfelt i henholdsvis lov om personell i forsvaret og lov om pensjonsordning for sykepleiere. Lov om pensjonsordning for ballettdansere, sangsolister og korsangere ved Den norske opera angir egne aldersgrenser for disse gruppene, henholdsvis 41, 52 og 56 år.

De statlige særaldersgrensene får virkning i kommunal sektor. Hovedtariffavtalen i kommunal sektor kapittel 2 henviser til de prinsipper for fastsettelse av særaldersgrenser og regler for rett til å ta ut alderspensjon, som gjelder i lov om Statens pensjonskasse. Aldersgrenser er også omtalt i vedlegg 5 til hovedtariffavtalen, § 6-1. Her fremgår det at aldersgrensen er 70 år, eller den aldersgrensen som til enhver tid gjelder i staten for tilsvarende stilling dersom særaldersgrensen i staten er 65 år eller lavere. Forskrift 22. april 1997 nr. 374 om pensjonsordninger for kommunalt eller fylkeskommunalt ansatte, jf. kommuneloven § 24, fastsetter også at aldersgrensen for kommunalt og fylkeskommunalt ansatte ikke må være lavere enn det som gjelder for tilsvarende stillinger for offentlige tjenestemenn etter aldersgrenseloven. For kommunal sektor inneholder B-rundskriv nr. 10/2005 en oversikt over hvilke stillinger som har særaldersgrense.

85-årsregelen innebærer at alderspensjon kan tas ut inntil tre år før aldersgrensen, dersom summen av alder og tjenestetid er minst 85 år, jf. lov om Statens pensjonskasse § 21. Regelen har bare betydning for personer med aldersgrense 65 år eller lavere, og innebærer at for eksempel en person med aldersgrense 60 år, kan ta ut pensjon fra 57 år. Er vedkommende ansatt i offentlig sektor, for eksempel i politiet, vil han eller hun ikke kunne arbeide i offentlig sektor ved siden av særaldersgrensepensjonen, men vil kunne ta arbeid i privat sektor uten at dette påvirker retten til pensjon.

²² Lov 21. desember 1956 nr. 1 om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn m.fl.

I privat sektor er det mulighet for tidlig uttak av tjenestepensjon ved spesielle aldersgrenser gitt i forskrifter til pensjonslovene. Etter forskriftene har det enkelte foretak mulighet til å sette lavere aldersgrense enn 67 år i sin pensjonsplan for noen spesielle yrker, blant annet piloter og dykkere, men det følger ikke nødvendigvis en plikt til å fra- tre. Finansdepartementet har tillatt uttak av pensjon fra 60 år fra ytelsesordninger for sjømenn.

I tillegg finnes enkelte lovfestede ordninger for noen særskilte yrkesgrupper med lavere aldersgrense. Pensjonstrygden for fiskere, som er omtalt i punkt 4.4, gir i likhet med pensjonstrygden for sjømenn pensjon mellom 60 og 67 år. Pensjonstrygden for skogsarbeidere ga pensjon mellom 63 og 67 år, men ordningen er nå avviklet.

Oversikter over stillinger med særaldersgrenser i offentlig sektor og over yrker for hvilke det er mulighet til å fastsette lavere alder for uttak av pensjon enn 62 år i privat sektor er tilgjengelige på Internett.²³

Omfang

Totalt har om lag 450 stillinger i offentlig og privat sektor særaldersgrenser, men dette utgjør små andeler av totalt antall stillinger i de ulike sektorene.

Antall personer som innehar stillinger med særaldersgrenser er imidlertid langt flere. Innen-

for det statlige tariffområdet har om lag 20 prosent av arbeidstakerne særaldersgrenser, hovedsakelig innen forsvaret, politiet og fengselsvesenet. Majoriteten av disse har en aldersgrense på 60 år. Det anslås at om lag 30 prosent av arbeidstakerne i kommunal sektor har særaldersgrense. De fleste med særaldersgrenser i kommunene er innen helsesektoren (hovedsakelig 65 år). Andelen med særaldersgrense er høyest i helseforetakene, der nesten halvparten av de ansatte har særaldersgrense (hovedsakelig 65 år). For Statens pensjonskasse viser statistikk for 2004–2013 at av i alt 108 000 personer som gikk fra aktiv stilling til en pensjonsytelse, gikk om lag halvparten til uførepensjon, en tredel til AFP, en tolvdel gikk av med særaldersgrensepensjon og en tolvdel med alderspensjon.

---

²³ Aldersgrenser i staten: http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/L%C3%B8nns-%20og%20personalpolitikk/Aldersgrensehefte_09.pdf
Aldersgrenser i kommunal sektor: <https://www.klp.no/person/pensjon/offentlig-tjenestepensjon/alderspensjon/finn-aldersgrensen-for-stillingen-din#7.7131>
Aldersgrenser i Oslo kommune: http://www.opf.no/Pensjon/Generelt_om_pensjon/Tillegg_til_vedtekten/
Stillinger med mulighet for lavere opptjenings- og uttaksalder i privat sektor følger av forskrift til lov av 24. mars 2000 nr. 16 om foretakspensjon: <http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2000-12-01-1212?q=FOR-2000-12-01-1212> Tilsvarende bestemmelser finnes i forskrifter til lov om innskuddspensjon og lov om tjenestepensjon.

Kapittel 5

Internasjonale forpliktelser

I dette kapitlet gjennomgås i hvilken grad de forpliktelsene Norge har påtatt seg gjennom å ratifisere internasjonale avtaler begrenser Norges handlingsrom med hensyn til pensjonsordninger for sjøfolk. Punkt 5.1 inneholder en gjennomgang av de forpliktelsene som følger av ILO-konvensjon nr. 71, mens punkt 5.2 inneholder en gjennomgang av de forpliktelsene som følger av EØS-avtalen.

5.1 ILO-konvensjon nr. 71 om pensjoner til sjømenn

5.1.1 Innledning

Utvalget skal i henhold til mandatet kartlegge rekkevidden og betydningen av ILO-konvensjon nr. 71.

Det internasjonale arbeidsbyrå (International Labour Organization – ILO) ble grunnlagt allerede i 1919, som følge av fredsforhandlingene i Versailles etter første verdenskrig. Etter opprettelsen av FN ble ILO i 1946 tatt inn som FNs første såkalte særorganisasjon. FNs særorganisasjoner er selvstendige organisasjoner i juridisk, organisatorisk og økonomisk forstand, men de samarbeider med hverandre og med FN gjennom FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC).

ILO har i dag 185 medlemsstater. Organisasjonen har blant annet som målsetting å støtte utvikling av demokrati og grunnleggende arbeidstakerrettigheter, bidra til økt sysselsetting og fattigdomsbekjempelse samt beskyttelse av arbeidstakere. Dette gjøres gjennom vedtakelse av en rekke konvensjoner og rekommandasjoner.

Et særtrekk ved ILO, som skiller organisasjonen fra andre mellomstatlige organisasjoner, er det såkalte trepartsprinsippet, som innebærer at representanter for arbeidsgivere og arbeidstakere deltar på lik linje med representanter for myndighetene i medlemslandene når konvensjoner og rekommandasjoner skal utformes og vedtas.

ILO-konvensjon nr. 71 om pensjoner til sjømenn (heretter kalt «konvensjonen») ble vedtatt

på Det internasjonale arbeidsbyrås konferanse i Seattle i 1946. Konvensjonen ble ratifisert av Norge 4. juli 1949, men den trådte først i kraft 10. oktober 1962, etter at den var ratifisert av et tilstrekkelig antall land, jf. ikrafttredelsesbestemmelsen i artikkel 6 nr. 2.

Konvensjonen er hittil kun ratifisert av 13 land. Disse er: Algerie, Argentina, Bulgaria, Djibouti, Egypt, Frankrike, Hellas, Italia, Libanon, Nederland, Norge, Panama og Peru. Som det fremgår, er konvensjonen ikke ratifisert av noen andre nordiske land enn Norge, og den er bare ratifisert av et begrenset antall skipsfartsnasjoner. Den foreløpig siste ratifiseringen fant sted i 1993, da Libanon tiltrådte konvensjonen. Libanon har imidlertid ennå ikke implementert konvensjonen.

Det ble i NOU 1999: 6 gitt en relativt omfattende redegjørelse for rekkevidden og betydningen av konvensjonen, som utvalget i det vesentlige slutter seg til.

Fremstillingen nedenfor er derfor i betydelig grad basert på fremstillingen i Sjømannspensjonsutvalgets utredning.

I hvilken utstrekning de modellene utvalget har utredet kan anses å være i overensstemmelse med konvensjonens krav, er vurdert i forbindelse med beskrivelsen av de ulike modellene, se kapittel 7.

5.1.2 Plikten til å ha en pensjonsordning for sjøfolk – lovfesting

Selve plikten til å ha/etablere en pensjonsordning fremgår av artikkel 2 i konvensjonen, hvor det er fastslått at: «*Enhver medlemsstat [...] som denne konvensjonen er i kraft for, skal [...] opprette eller sørge for opprettelsen av en ordning for betaling av pensjoner til sjømenn når de trekker seg tilbake fra sjømannsyirket*».

Det er ikke eksplisitt uttalt i konvensjonen at en slik ordning må være etablert i lovs form. Imidlertid pålegger konvensjonen de ratifiserende landene en plikt til å opprette en pensjonsordning som skal være obligatorisk, siden konvensjonen

må forstås slik at den i utgangspunktet krever at enhver sjømann skal omfattes, jf. punkt 5.1.3 nedenfor.

Allerede et pålegg om å delta i en pensjonsordning vil i seg selv utgjøre et inngrep i private rettssubjekters rettssfære. I tillegg kommer at deltakelse i en pensjonsordning normalt innebærer plikt til å betale premier, samt at drift av pensjonsinnretningen medfører ansvar og byrder. Dersom sjøfolk og rederier nekter å delta eller ikke oppfyller sine plikter etter pensjonsordningen, vil myndighetene, for å oppfylle sine plikter etter konvensjonen, måtte gripe inn for å sørge for at sjøfolkene har en pensjonsordning som oppfyller kravene i konvensjonen.

Det er i Norge sikker rett at statens inngrep i private rettssubjekters rettssfære krever hjemmel i lov. Dette i all hovedsak ulovfestede prinsippet omtales gjerne som legalitetsprinsippet. Legalitetsprinsippet regnes i norsk rett for å være et rettspriusipp av grunnlovs rang.

Et pålegg om at sjøfolk og rederier skal delta i en pensjonsordning må altså, som følge av legalitetsprinsippet, antas å kreve hjemmel i lov.

Slik det påpekes i NOU 1999: 6 er det dermed slik at konvensjonen selv ikke uttrykkelig krever at ordningen er opprettet ved lov, men at dette er nødvendig på grunn av legalitetsprinsippet i norsk rett. Konvensjonen selv peker på at ordningen skal opprettes i samsvar med nasjonale lover eller forskrifter, og dette taler også for at lovs form må benyttes, dersom dette er nødvendig etter nasjonal rett.

Det må antas å være tilstrekkelig at loven påbyr å opprette en ordning som tilfredsstillter konvensjonens krav, mens den nærmere utformingen kan skje gjennom tariffavtale. Hvis denne fremgangsmåten benyttes, vil det imidlertid måtte lages regler som sikrer at plikten oppfylles.

5.1.3 Hvem må omfattes av ordningen

Hovedregelen om hvem som må omfattes av ordningen fremgår av artikkel 2 nr. 1 i konvensjonen, hvor det er fastslått at det skal opprettes en ordning for pensjoner til «sjømenn». Hvem som regnes som sjømann fremgår av artikkel 1, hvor det er fastslått at uttrykket skal omfatte: «... enhver person sysselsatt ombord i eller i tjeneste for ethvert sjøgående skip, unntatt krigsskip, som er registrert i et område for hvilket denne konvensjon er i kraft».

Definisjonen er vid, ettersom den omfatter «enhver». Dette innebærer at begrensninger må

utledes av andre punkter i definisjonen eller at det kan gjøres unntak i henhold til artikkel 2 nr. 2.

Uttrykket «sysselsatt» innebærer at det kun er personer som har et arbeidsforhold om bord som omfattes av begrepet sjømann. Begrepet synes å omfatte både ansatte og oppdragstakere.

Et viktig tolknings spørsmål knytter seg til hva som ligger i uttrykket «... ombord i eller i tjeneste for ...». Ved tolkningen kan det synes naturlig å ta utgangspunkt i tolkningen av tilsvarende formuleringer i norske bestemmelser som omhandler sjømenn om bord i eller i tjeneste for skip, som for eksempel skipsarbeidsloven¹.

I artikkel 2 nr. 2 er det gitt en rekke unntak fra hovedregelen om hvem som må omfattes av ordningen. Denne bestemmelsen innebærer at den enkelte ratifiserende stat kan gjøre unntak for forskjellige grupper, dersom dette anses nødvendig. Unntaksmuligheten er imidlertid begrenset til de kategoriene som faller inn under bestemmelsen. De viktigste kategoriene er:

- personer sysselsatt om bord i eller i tjeneste for fiskefartøyer, selfangstfartøyer og skip mindre enn 200 brutto register tonn
- personer ansatt om bord av annen arbeidsgiver enn skipsrederen, unntatt radiooffiserer eller operatører og matstellpersonell
- personer som helt ut arbeider for egen regning
- personer som ikke bor i medlemsstatens område
- personer som ikke er borgere av medlemsstaten

5.1.4 Krav til ordningens utforming

I artikkel 3 nr. 1 stilles det opp to alternative sett av vilkår for pensjonsordningens utforming. I alternativ a) stilles det krav til pensjonsalder, i tillegg til at sjømannspensjonen sammen med eventuelle andre trygdeytelser skal være av en viss størrelse. I alternativ b) stilles det ingen krav til pensjonsalder. Det stilles her et indirekte krav til pensjonens størrelse, se nedenfor.

Alternativ a)

I artikkel 3 nr. 1 a) (I) er det fastslått at pensjonene skal ytes til sjømenn «... når de fyller 55 år, eventuelt 60 år avhengig av hva som er fastsatt i ordningen ...». Videre fremgår det av bokstav a) at «... pensjonene sammen med annen sosialtrygdstønad som samtidig ytes pensjonisten, ikke skal

¹ Lov 21. juni 2013 nr. 102 om stillingsvern mv. for arbeidstakere på skip

være mindre enn den totalpensjon en kommer til når en for hvert tjenesteår til sjøs regner 1,5 prosent av lønnen hvorav det i vedkommende år er betalt innskudd for sjømannen hvis ordningen forutsetter pensjoner fra alder 55 år, eller 2 prosent av lønnen hvis ordningen forutsetter pensjoner fra 60 år».

En pensjon som beregnes som 2 prosent av lønnen for hvert opptjeningsår frem til 60 år vil rimeligvis gi høyere pensjon jo lengre opptjeningsstid som legges til grunn. Enkelt regnet ser 2 prosent av lønnen i 30 opptjeningsår ut til å gi en pensjon på 60 prosent av lønnen ved 60 år. Det fremgår imidlertid ikke av konvensjonens ordlyd at de årlige inntektene som pensjonen beregnes fra skal oppreguleres med lønns- eller prisutviklingen. Dersom de nominelle årlige inntektene legges til grunn i eksemplet over, vil kravet til pensjonens størrelse etter 30 opptjeningsår være vesentlig lavere enn 60 prosent av sluttlønnen. Det er også viktig å merke seg at sjømannspensjonen skal legges sammen med «... annen sosialtrygdstønad som samtidig ytes pensjonisten ...» ved vurderingen av om konvensjonens krav til pensjonens størrelse er oppfylt.

Alternativ b)

Av alternativ b) fremgår det som nevnt ikke noen krav til pensjonsalder. De ratifiserende statene må dermed ha betydelig frihet til selv å fastsette pensjonsalderen i ordningene sine, men plikten til faktisk å ha en pensjonsordning for sjøfolk, jf. punkt 5.1.2 ovenfor, må antas å være til hinder for at aldersgrensen settes svært høyt. En ordning der sjøfolk først kan ta ut pensjon ved en alder som er høyere enn gjennomsnittlig forventet levealder i det aktuelle landet, vil for eksempel neppe være i overensstemmelse med konvensjonens krav.

Alternativ b) fastslår at ordningen skal sikre pensjoner som krever en premieinntekt på minst 10 prosent av den totale lønnen som er grunnlag for tilskuddsbetalingene. Det skal også under dette alternativet tas hensyn til andre sosial- og trygdeytelser. Bestemmelsen synes å være ment slik at pensjonsytelsene skal være basert på at 10 prosent av lønnen skal gå til premier. Det er ikke sagt noe direkte om hva ytelsene skal bli, men det synes å være en forutsetning at beregningen skal skje etter forsvarlige metoder, der det tas hensyn til relevante forhold. Det synes naturlig å ta utgangspunkt i en forsikringsmessig beregning og/eller hvordan beregningen foretas for tilsvarende ordninger.

Hvilken pensjon en årlig premieinnbetaling på 10 prosent av lønnen vil gi, vil blant annet avhenge av opptjeningsstid, uttaksalder og utbetalingsperiodens lengde. Sammenliknet med kravet til pensjonsnivå under alternativ a, synes det imidlertid klart at en *premieinnbetaling* på 10 prosent av lønnen per år med rimelige forutsetninger vil gi en langt dårligere ytelse enn *opptjening av en pensjon* på 2 prosent av lønnen per år, gitt samme opptjeningsstid, uttaksalder og utbetalingsperiode.

5.1.5 Andre bestemmelser

Opparbeidede rettigheter ved utreden av ordningen

Artikkel 4 krever at: «Ordningen skal inneholde rimelige regler om opprettholdelse av opparbeidede rettigheter for personer som går ut av den ...». Uttrykket «rimelige regler» synes å medføre at medlemslandene har nokså stor frihet i utformingen av de aktuelle reglene. Det naturlige vil være å ta utgangspunkt i hvilke regler som er gitt for tilsvarende ordninger eller hva som er vanlig å avtale i forsikringsforhold.

Det synes i denne omgang ikke nødvendig å gå nærmere inn på tolkningen av denne bestemmelsen.

Plikt til å foreta innbetalinger – finansiering av ytelsene

I artikkel 3 nr. 2 er det fastslått at: «... sjømennene skal kollektivt ikke bidra med mer enn halvparten av utgiftene ved de pensjoner som ordningen yter». Denne regelen setter en grense for de byrder som kan pålegges sjømennene i relasjon til innbetalinger. Konvensjonen synes ikke å stille andre krav med hensyn til hvilke innbetalingsplikter ordningen kan innebære.

Krav til organisering – representasjon

I henhold til artikkel 4 nr. 4 skal rederier og sjømenn som yter tilskudd til dekking av pensjonsutgifter «... være berettiget til ...» ved representanter å delta i ledelsen av ordningen. Konvensjonen inneholder ikke noen nærmere bestemmelser om hvordan dette må gjennomføres.

Krav til overprøvingsordninger

Ved tvister angående ordningen krever konvensjonen at det skal foreligge en mulighet for overprøving. Dette er i artikkel 4 nr. 2 uttrykt slik: «Ordningen skal gi rett til anke i enhver tvist som måtte oppstå». Begrepet «tvist» er ikke entydig.

Det kan referere både til rettslige tvister og interesstvister. Det fremstår imidlertid ut fra sammenhengen som mest nærliggende å se henvisningen i artikkel 4 nr. 2 for utelukkende å gjelde rettslige tvister. Som påpekt i NOU 1999: 6 synes dermed dette punktet lite problematisk for Norge, siden alle rettslige tvister som måtte oppstå som følge av beslutninger under en norsk pensjonsordning vil kunne prøves for domstolene eller eventuelt andre konfliktløsningsorganer.

5.1.6 Norges oppfyllelse av ILO-konvensjon nr. 71

Som nevnt i punkt 5.1.1, ble konvensjonen vedtatt på ILOs generalkonferanse i 1946 og ratifisert av Norge i 1949.

Sjømannspensjonstrygdloven ble utformet i tråd med konvensjonens krav, men har siden blitt endret en rekke ganger. En kort historisk oversikt over endringene i ordningen er gitt i punkt 3.3.1.

De landene som har ratifisert de forskjellige ILO-konvensjonene, skal hvert femte år avgi en rapport over implementeringen av konvensjonenes bestemmelser. Disse rapportene blir gjennomgått av ILOs faste *Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations*, og under de årlige arbeidskonferansene i Genève kan eventuelle avvik tas opp i *Conference Committee on the Application of Standards*. Dersom komiteene har noe å bemerke til landenes implementering, vil det bli fremsatt såkalte *direct requests*, med spørsmål som landene skal besvare ved neste rapportering. Komiteene har i de siste tiårene ikke funnet grunn til å fremsette slike *direct requests* overfor Norge med hensyn til implementeringen av ILO-konvensjon nr. 71, og det legges derfor til grunn at pensjonstrygden for sjømenn i dag oppfyller alle Norges forpliktelser i henhold til konvensjonen.

Som vist i punkt 5.1.4 oppstilles det i artikkel 3 nr. 1 to alternative sett med vilkår. For utvalgets arbeid med å vurdere nye pensjonsløsninger for de arbeidstakerne som i dag er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn, var det naturlig å undersøke hvilket av de to alternativene pensjonstrygden for sjømenn hittil har blitt ansett for å oppfylle. I denne forbindelse konstaterte utvalget at Norge har rapportert til ILO i henhold til vilkårene i *begge* alternativene.

Utvalget rettet etter dette en henvendelse til Arbeids- og sosialdepartementet i brev av 30. januar 2014. Utvalget ba her om en avklaring på hvorvidt Norge til enhver tid står fritt til å velge enten alternativ a eller alternativ b i artikkel 3, til

tross for at Norge tidligere har rapportert til ILO i henhold til begge alternativene.

I brev til utvalget av 12. februar 2014 understreker Arbeids- og sosialdepartementet at den viktigste bestemmelsen i konvensjonen, med hensyn til hvilke vilkår de ratifiserende statene har ansvar for at deres nasjonale pensjonsordninger for sjømenn oppfyller, er artikkel 3 nr. 1. Innledningen til denne bestemmelsen lyder i den offisielle norske oversettelsen: «Ordningen skal tilfredsstillende ett av de følgende vilkår ...». Etter departementets oppfatning kan denne formuleringen, særlig når den ses sammen med ordet «eller», vanskelig leses på annen måte enn at det her ikke er snakk om kumulative vilkår, men kun om alternative vilkår. Departementet mener følgelig at det må være tilstrekkelig at en ratifiserende stat har en ordning som oppfyller enten vilkårene nevnt i artikkel 3 nr. 1 a eller vilkårene nevnt i artikkel 3 nr. 1 b.

Angående spørsmålet om hvilken anledning en ratifiserende stat har til å endre sin nasjonale ordning, slik at staten ved neste rapportering til ILO over implementeringen av konvensjonen kan påberope seg et annet alternativ enn den har gjort ved tidligere rapporteringer, viser departementet til at konvensjonen kun stiller krav om at ett av alternativene oppfylles. Departementet uttaler: «Konvensjonsteksten gir ingen holdepunkter som skulle tilsi at ratifiserende stater som innledningsvis har basert sine rapporter på at deres nasjonale ordning oppfyller vilkårene etter ett alternativ, ikke skulle stå fritt til – på et hvilket som helst tidspunkt – å legge om ordningen, slik at den oppfyller det andre alternativet. Å forlange at en ratifiserende stat i et slikt tilfelle skulle måtte si opp konvensjonen, for deretter å tiltre den på ny, utelukkende for å få anledning til å rapportere etter det alternativet man på nasjonalt nivå finner mest hensiktsmessig, fremstår som unødig tungvint.»

Departementet uttaler videre: «Vi kan ikke se at det faktum at en ratifiserende stat innledningsvis har overopplylt sin rapporteringsforpliktelse, gjennom å rapportere etter både alternativ a og alternativ b, skulle medføre en eksplisitt eller implisitt unilateral aksept av ytterligere begrensninger i det nasjonale handlingsrommet enn det som fremgår av ordlyden i artikkel 3 nr. 1. En slik fortolkning ville etter vårt skjønn være i strid med konvensjonens ordlyd, og vi kan heller ikke se andre tolkningsmomenter som skulle tale for et slikt resultat. Norges rapportering etter begge alternativer kan følgelig etter departementets mening ikke innebære at Norge skulle være bun-

det til å oppfylle begge alternativer helt frem til en eventuell oppsigelse av avtalen.»

Det synes etter dette som at utvalget står fritt til å utforme en pensjonsløsning for sjømenn som er i tråd *enten* med konvensjonens alternativ a) *eller* med alternativ b), og utvalgets flertall legger denne forståelsen til grunn. Utvalgets henvedelse og Arbeids- og sosialdepartementets svar vedrørende dette spørsmålet er i sin helhet gjengitt i vedlegg 1 og vedlegg 2.

Medlemmene Hege-Merethe Bengtsson, Gro Losvik og Øyvind Olsen mener at ILO-konvensjon nr. 71 artikkel 3 må forstås slik at Norge har en folkerettslig forpliktelse til å ha pensjonsordninger for sjøfolk med 60 års aldersgrense.

Når det gjelder ILO-konvensjon nr. 71 artikkel 3 foretok staten et valg da pensjonsloven kom. Selv om ordlyden i konvensjonen kun stiller krav om at ett av alternativene i a) eller b) er oppfylt, kan ikke dette trekke i retning av at staten nå står fritt til å heve aldersgrensene.

Hensynet til forutberegnelighet og kontroll tilsier en fortsatt 60 årsgrense. 60 års aldersgrense for rett til å gå av med pensjon har vært praktisert siden 1948. Hvis for eksempel aldersgrensen heves til 62 år, vil jo sjøfolk i realiteten få dårligere rettigheter til å gå av med pensjon enn det som har vært i over 60 år.

Med en rett til å gå av fra fylte 60 år og plikt til å fratru ved fylte 70 år gir dette arbeidstakere den fleksibiliteten til å stå lengre i yrket som pensjonsreformen hele tiden har lagt opp til.

Når det gjelder oppsigelse av konvensjonen etter artikkel 7, antar disse medlemmene at dette uansett er en mulighet staten ikke ønsker å benytte.

5.2 EØS-avtalen og pensjonsordninger for sjømenn

5.2.1 Innledning

EØS-avtalen ble underskrevet 2. mai 1992. Avtalen ble inngått mellom medlemmene i EFTA, hvilket på det tidspunktet var Finland, Island, Liechtenstein, Norge, Sverige, Østerrike og Sveits og medlemmene i EF, hvilket på det tidspunktet var Belgia, Danmark, Frankrike, Hellas, Irland, Italia, Luxembourg, Nederland, Portugal, Spania, Storbritannia og Nord-Irland og Tyskland, samt De Europeiske Fellesskap. På bakgrunn av en folkeavstemning valgte imidlertid Sveits å stå utenfor EØS. Avtalen trådte i kraft i 1994. Siden Liechtenstein måtte avklare flere forhold med Sveits, blant annet tollunionen, fikk EØS-avtalen anvendelse

for Liechtenstein først fra 1. mai 1995. Finland, Sverige og Østerrike forlot EFTA og ble medlemmer i EU fra 1. januar 1995.

Fra 1. mai 2004 ble ytterligere 10 land medlemmer av EU, og EØS-avtalen ble utvidet til å gjelde for Estland, Latvia, Litauen, Kypros, Malta, Polen, Slovakia, Slovenia, Den tsjekkiske republikk og Ungarn fra samme dato. Bulgaria og Romania ble medlemmer av EU 1. januar 2007, og EØS-avtalen ble tilsvarende utvidet 25. juli 2007. Kroatia ble medlem av EU 1. juli 2013, og EØS-avtalen ble utvidet til også å omfatte Kroatia 11. april 2014.

På trygdeområdet er de sentrale instrumentene forordning nr. 883/2004 om koordinering av trygdeordninger (heretter kalt forordningen) og forordning nr. 987/2009 (heretter kalt gjennomføringsforordningen). Trygdeforordningene er gjort til norsk rett ved forskrift² med hjemmel i flere lover, blant annet sjømannspensjonstrygdloven. Forordningen erstatter tidligere forordning nr. 1408/71, og gjennomføringsforordningen erstatter tidligere forordning nr. 574/72. De nye forordningene bygger på de samme prinsippene som de tidligere forordningene, som er omtalt i NOU 1999:6.

EØS-avtalen fastsetter at det mellom EU-landene og EØS/EFTA-landene skal være fri bevegelighet for arbeidstakere. Dette innebærer at forskjellsbehandling av arbeidstakere på grunnlag av statsborgerskap skal avskaffes hva gjelder sysselsetting, lønn og andre arbeidsvilkår.

EU har ikke myndighet til å gi bestemmelser om medlemsstatenes trygdeordninger. Dette innebærer at det ikke finner sted noen *harmonisering* av de enkelte medlemsstatenes nasjonale lovgivning om trygd, kun en *koordinering* mellom dem. Det betyr at det er fastsatt felles regler og prinsipper som skal overholdes av de nasjonale myndighetene og domstolene når de anvender nasjonal lovgivning i grensekryssende tilfeller. Formålet med reglene er å sikre at personer som ønsker å benytte seg av muligheten til fri bevegelighet for å arbeide, ikke hindres i å flytte fra et land til et annet, ved at de taper trygderettigheter eller blir utsatt for forskjellsbehandling.

Forordningen innebærer at alle pensjonsordninger som er etablert ved lov som hovedregel omfattes av forordningen. For Norges del omfatter forordningen således blant annet pensjonstrygden for sjømenn. Avtalefestede ordninger i arbeidslivet og vanlige private tjenestepensjoner basert på avtale er derimot ikke omfattet.

² Forskrift 22. juni 2012 nr. 585 om inkorporasjon av trygdeforordningene i EØS-avtalen

Spørsmålet om hvorvidt en ny pensjonsordning for sjømenn vil omfattes av forordningen ble utredet i NOU 1999: 6, punkt 7.1.2. Det ble i den forbindelse uttalt at hvis sjømannspensjonen fortsetter å være en lovbasert trygdeordning, vil forordningen få anvendelse.

5.2.2 Betydningen av at pensjonsordningen omfattes av forordningene i EØS-avtalen

Lovvalgsreglene

Lovvalgsbestemmelsene fastsetter hvilken lovgivning en person skal være underlagt i grensekryssende situasjoner. En person skal bare være omfattet av ett lands lovgivning. Dette skal hindre at en person blir medlem av to lands trygdeordninger samtidig, med tilhørende plikt til å betale trygdeavgifter til begge land, eller at vedkommende ikke blir medlem i noen trygdeordning.

Hovedregelen i forordningen er at personer som utfører arbeid eller utøver næringsvirksomhet i et land skal være underlagt lovgivningen i dette landet. Det er gitt særlige regler for arbeidstakere på skip.

Lønnet arbeid eller selvstendig næringsvirksomhet som normalt utføres om bord på et skip som fører et flagg tilhørende en EØS-stat, skal regnes som arbeid utført i flaggstaten. Det betyr at EØS-borgere som arbeider om bord på et norskregistrert skip (i NOR eller NIS), er omfattet av flaggstatens lovgivning. De vil dermed som oftest bli medlem i de aktuelle trygdeordningene som er etablert etter norsk lovgivning, dvs. folketrygden og pensjonstrygden for sjømenn, forutsatt at de oppfyller de ordinære vilkårene for å bli medlem. Vilkår om bosetting i Norge eller norsk statsborgerskap kan imidlertid ikke gjøres gjeldende. Sjømennenes forsørgede familiemedlemmer får rett til avledede ytelser, men regnes ikke selv som medlemmer i ordningen. De skal i utgangspunktet være omfattet av lovgivningen i bostedslandet, hvis ikke andre lovvalgsregler kommer til anvendelse.

Dersom en arbeidstaker om bord på et skip som fører et flagg tilhørende en EØS-stat, lønnes av en virksomhet som har sitt hjemsted eller forretningskontor i en annen EØS-stat, skal vedkommende være omfattet av sistnevnte lands lovgivning, såfremt han/hun er bosatt i dette landet. Virksomheten som utbetaler lønnen, skal da regnes som arbeidsgiver i henhold til den nevnte lovgivningen. En person som for eksempel er bosatt i Spania og utfører arbeid om bord på et norsk skip,

men som er ansatt av og lønnet av et bemannings-selskap med forretningskontor i Spania, skal være omfattet av spansk lovgivning. Bestemmelsen gjelder bare for personer som har lønnet arbeid, det vil si ikke for selvstendig næringsdrivende.

Ettersom arbeid om bord på skip registrert i et EØS-land skal betraktes på linje med arbeid i vedkommende land, får forordningens bestemmelser om utsendte arbeidstakere tilsvarende anvendelse for sjøfolk. Dette innebærer at en person som har trygdedekning som arbeidstaker om bord på et skip som fører et EØS-lands flagg, på visse vilkår kan opprettholde sitt trygdeforhold til dette landet, hvis han/hun sendes ut av sin arbeidsgiver for å arbeide om bord på et skip som fører et annet EØS-lands flagg. Tilsvarende gjelder for selvstendige næringsdrivende.

En person som vanligvis ikke arbeider til sjøs, og som uten å tilhøre mannskapet utfører arbeid på et skip i havn i eller i territorialfarvannet til et annet EØS-land enn skipets flaggstat, skal være omfattet av lovgivningen i det landet hvor skipet befinner seg.

Personer som er ansatt i hotell- og restaurantvirksomhet om bord på turistskip registrert i NIS er unntatt fra medlemskap både i folketrygden og i pensjonstrygden for sjømenn. Ettersom bestemmelsen unntar både norske og andre lands statsborgere fra medlemskap og således er helt generelt utformet, anses den ikke for å være i strid med likebehandlingsreglene i EØS-avtalen og forordningen.

Etter forordningen kan det gjøres avtaler om annet lovvalg enn det som følger av de ordinære lovvalgsbestemmelsene, både for enkeltpersoner og grupper. Slike unntak skal være i arbeidstakerens interesse. Norge har inngått intensjonsavtaler med Polen, Romania og Latvia som innebærer at sjøfolk som er bosatt i et av disse landene og som er ansatt om bord på skip registrert i NIS skal være omfattet av trygdelovgivningen der de er bosatt.

Sammenlegging av opptjenings tid i de enkelte EØS-land

I alle land er retten til visse ytelser betinget av at den det gjelder har fullført en viss opptjeningsperiode. Arbeidstakere som gjennom yrkeslivet har arbeidet i flere land, kan risikere ikke å oppfylle kravet til opptjeningsperiode i noe land.

For å oppveie for dette har forordningen regler om at utenlandske perioder skal legges sammen med innenlandske perioder i angitte situasjoner. Det betyr at dersom lovgivningen i et land

vektlegger trygdeperioder, arbeidsperioder, perioder med selvstendig næringsvirksomhet eller bostedsperioder for å oppnå eller beholde rett til en ytelse, skal den kompetente institusjonen, så langt det er nødvendig, ta i betraktning slike perioder tilbakelagt i ethvert annet EØS-land, som om disse var tilbakelagt under den lovgivningen som institusjonen anvender. Dette gjelder også der de nevnte periodene tillegges vekt for å bestemme lengden av en ytelsesperiode, for å avgjøre om en viss dekning er omfattet av lovgivningen eller for å oppnå adgang til eller unntak fra obligatorisk, valgfri fortsettelse av eller frivillig trygdedekning.

Dette innebærer at selv om Norge skulle sette vilkår om svært mange pensjongivende farts måneder for å kunne få pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn, må perioder som er tilbakelagt og anerkjent i et annet EØS-land legges sammen med de norske periodene når det skal avgjøres om vilkåret er oppfylt. Eventuelle forlengelser av kvalifiseringsperioden for medlemskap eller opptjeningsperioder for rett til ytelser vil derfor ikke i nevneverdig grad begrense gruppen utenlandske EØS-borgere som kan bli omfattet av pensjonstrygden for sjømenn og få rett til ytelser fra ordningen.

Dersom pensjonsordningen gjelder for en bestemt yrkesgruppe, som for eksempel sjømenn, er det bare opptjening i ordninger for denne yrkesgruppen som kan brukes til sammenlegging.

Et land er ikke forpliktet til å gi ytelser basert på medlemstid som samlet er kortere enn ett år, med mindre landets lovgivning gir slik rett. Ettersom lov om pensjonstrygd for sjømenn ikke åpner for å gi rett til pensjon basert på kortere medlemstid enn ett år, kreves det således opptjening i minst 12 pensjongivende farts måneder i pensjonstrygden for sjømenn, forutsatt at kravet til 150 pensjongivende farts måneder kan oppfylles ved trygdetid opptjent i pensjonsordninger for sjømenn i andre EØS-land. Pensjonen kan dermed i EØS-tilfellene komme til utbetaling med svært små delpensjoner. Det er en forutsetning at pensjonsalderen er nådd og at de øvrige vilkårene for rett til pensjon er oppfylt. Det er ikke noe krav om at arbeidstakeren har nådd pensjonsalder i det andre EØS-landets pensjonsordning for å anvende perioder fra denne ordningen til sammenlegging.

Pensjonstrygden for sjømenn anslår at det årlig er om lag 20 saker hvor det gis rettigheter som følge av slik sammenlegging, hvilket utgjør

om lag 2 prosent av alle saker hvor det tilstås pensjon.

Pro rata beregning av pensjon

Det er som nevnt adgang til å legge sammen trygdeperioder for å oppnå rett til pensjon. Pensjonen utmåles imidlertid utelukkende på bakgrunn av trygdetid i Norge. Dersom sammenlegging er nødvendig for å oppnå rett til pensjon i Norge, gis en pensjonsutbetaling som skal reflektere opptjeningsperioden her, i forhold til all pensjonsopptjening i alle EØS-land, det vil si en delpensjon. Dette omtales som proporsjonalitetsprinsippet eller delpensjonsprinsippet og innebærer at pensjonen utmåles i forhold til hvor lang opptjening vedkommende har i det enkelte land.

En sjømann som har 24 måneder med pensjongivende fartstid i pensjonstrygden for sjømenn og 192 måneder fartstid i ordningen i Finland, har for eksempel krav på 24/216 av den pensjonen vedkommende ville ha fått fra pensjonstrygden for sjømenn, dersom all fartstid hadde vært opptjent der. Sjømannen vil også ha krav på en tilsvarende forholdsmessig delpensjon fra Finland.

Eksport av pensjon

I flere land er det slik at lovgivningen setter bosted som vilkår for å få utbetalt pensjon. Dersom en person som har opptjent rett til pensjon i et EØS-land, ikke skulle få pensjonen utbetalt bare fordi vedkommende har flyttet tilbake til sitt opprinnelige hjemland, ville dette de facto hindret friheten til å arbeide i et annet EØS-land. Det ville også ha hindret pensjonister i å bosette seg i et annet EØS-land. Et slikt bostedskrav ville altså utgjøre en klar hindring for den frie bevegeligheten, i strid med EØS-avtalen.

Forordningen fastslår at kontantytelser som ellers kan utbetales i henhold til lovgivningen i et EØS-land eller forordningen, ikke skal være gjenstand for reduksjon, endring, suspensjon, tilbake trekking eller konfiskering bare fordi den begunstigede eller hans/hennes familiemedlemmer bor i et annet EØS-land enn det landet der utbetalingsinstitusjonen befinner seg.

Lov om pensjonstrygd for sjømenn har imidlertid ikke krav til bosted for å få rett til pensjon. Dette innebærer at personer som har rett til pensjon fra ordningen, mottar denne uavhengig av hvor de er bosatt, både i og utenfor EØS.

5.3 Pensjonskassedirektivet

Som følge av EØS-medlemskapet gjelder også EUs pensjonskassedirektiv³ (også omtalt som «tjenestepensjonskassedirektivet») for Norge. Direktivet er gjennomført i norsk rett ved forsikringsvirksomhetsloven kapittel 7 om pensjonskasser og kapittel 8 om innskuddspensjonsforetak.

En pensjonskasse er i loven definert som en selveiende institusjon med virksomhet basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretak eller kommune som deltar i pensjonskassen. Som kollektiv pensjonsordning regnes kommunale pensjonsordninger og pensjonsordninger opprettet i samsvar med reglene i foretakspensjonsloven og innskuddspensjonsloven, samt andre kollektive pensjonsordninger. Ordninger opprettet i samsvar med ny tjenestepensjonslov vil også omfattes. To eller flere uav-

hengige foretak kan også inngå avtale om å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse, såkalt fellespensjonskasse.

Direktivet stiller krav til medlemsstatenes nasjonale rett om at tjenestepensjonsordninger i arbeidsforhold skal organiseres og sikres i henhold til direktivet og underlegges tilsyn. Pensjonskassedirektivet omfatter som hovedregel alle slags pensjonsordninger som skal gi medlemmene alderspensjon, både livslang pensjon eller pensjon begrenset i tid eller til et engangsbeløp. Dette gjelder uavhengig av om pensjonsordningen og dens medlemmer hører hjemme i privat eller offentlig sektor. Pensjonsordningen må dessuten være fondsbasert.

Pensjonstrygden for sjømenn er i dag ikke fondert, og faller dermed i samsvar med pensjonskassedirektivet utenfor virkeområde for forsikringsvirksomhetsloven kapittel 7. Også det faktum at pensjonstrygden er en lovbestemt pensjonsordning garantert av staten er et forhold som isolert sett tilsier at ordningen ikke omfattes av forsikringsvirksomhetsloven, jf. § 15-1.

---

³ Direktiv 2003/41/EF av 3. juni 2003 om virksomhet i og tilsyn med tjenestepensjonsforetak

Kapittel 6

Hovedprinsipper

6.1 Innledning

Utvalget skal i henhold til mandatet vurdere ulike alternativer for pensjonsløsninger for sjømenn, der prinsippene for ny alderspensjon i folketrygden skal være førende. Det vil si at alternative pensjonsløsninger skal ha som utgangspunkt alleårsopptjening, levealdersjustering og nøytralt fleksibelt uttak av pensjonene. Det skal også utredes alternativer for nivået på ytelsen og nedre og øvre aldersgrense for uttak.

I kapittel 3 er det gitt en beskrivelse av dagens pensjonstrygd for sjømenn. Som det fremgår er pensjonstrygden en førtids alderspensjonsordning som i hovedsak utbetaler pensjon i perioden fra 60 til 67 år, det vil si frem til den alderen som var definert som pensjonsalder i folketrygden før det ble innført en ordning med fleksibelt nøytralt uttak av alderspensjon fra 62 år (med virkning fra 1. januar 2011).

På visse vilkår om alder og tjenestetid kan det utbetales pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn allerede fra fylte 55 år, men pensjonen blir da redusert i hele utbetalingsperioden.

Kravet til tjenestetid (pensjonsgivende fartstid) for å kvalifisere for rett til pensjon er høyt, og pensjonen faller bort i den utstrekning den tidligere sjømannen mottar uførepensjon fra folketrygden. Pensjonstrygden finansieres etter utligningsprinsippet, og staten garanterer for pensjonene.

En pensjonsordning for sjømenn kan ha forskjellige målsettinger og krav som skal oppfylles. I kapitlet her drøftes hovedprinsipper som i større eller mindre grad kan være styrende ved utforming av en fremtidig pensjonsordning:

- omfordeling
- arbeidsinsentiver (herunder alleårsopptjening og fleksibelt og nøytralt uttak)
- mobilitet
- tidligpensjonsordning kontra tilleggs pensjonsordning
- utbetalingsalder og utbetalingsperiode
- levealdersjustering

- regulering av pensjoner
- internasjonale forpliktelser, herunder ILO-konvensjonen
- regnskapsregler
- finansiering

Andre hovedprinsipper utvalget har diskutert, er at pensjonsordningen må ivareta sjømannsyrkets særegenheter og at den bør være forutsigbar både for arbeidstakere og arbeidsgivere. Ordningen bør samtidig være mest mulig forståelig og enkel. Utvalget har i sine vurderinger lagt til grunn at ordningen skal fungere uavhengig av aldersgrensen i skipsarbeidsloven.

6.2 Formålet med en pensjonsordning for sjømenn

Pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet like etter andre verdenskrig, da de sosiale trygdene var lite utbygd. Som nevnt i kapittel 3 var det ved opprettelsen av ordningen bred enighet om at det var berettiget med en egen pensjonsordning for sjøfolk, og at aldersgrensen skulle være lavere enn det som gjaldt for øvrig. Det ble lagt til grunn at sjømannsyrkets spesielle arbeidsvilkår med stadig skiftende arbeidsforhold og lange fravær fra hjemmet tilsa en egen ordning for denne yrkesgruppen. Det ble også lagt vekt på skipsfartens økonomiske betydning for landet, og at gode sosiale vilkår ville medvirke til å sikre stabilitet og rekruttering til sjømannsyrket.

Den offentlige alderstrygden som var innført noen år før krigen, ga pensjon med lave beløp etter behovsprøving. Formålet med pensjonstrygden var blant annet å gi sjømennene en alderspensjon fra 60 år og livet ut.

Etter at folketrygden ble innført fra 1967, ble pensjonstrygden for sjømenn endret til å gi en førtids alderspensjon frem til pensjonsalderen i folketrygden som den gangen var 70 år, men som senere ble redusert til 67 år.

AFP i privat sektor er lagt om og tilpasset folketrygden, ved at den nå gir en livsvarig ytelse fra 62 år (tidligste uttakstidspunkt). AFP i offentlig sektor er fremdeles en førtidspensjonsordning som gir en rimelig høy pensjon fra 62 år (tidligste uttakstidspunkt) til 67 år og ingenting deretter.

Obligatorisk tjenestepensjon er innført ved lov i privat sektor. Dette skal sikre arbeidstakerne en pensjon i tillegg til folketrygden. Samtidig vil arbeidstakerne også kunne ta ut privat AFP, dersom bedriften er tilsluttet AFP-ordningen. Tidligste uttaksalder for pensjonsordninger i privat sektor er 62 år, med unntak for visse yrker. For eksempel er det tillatt med en ytelsesordning med pensjon fra 60 til 67 år innenfor lov om foretaks-pensjon.

For sjømenn kan sjømannspensjonen sies å erstatte AFP i privat sektor.

Norge er for øvrig, som vist i kapittel 5, traktatforpliktet til å sørge for en pensjon for sjømenn. Dette nødvendiggjør riktignok ikke en egen pensjonsordning. Traktatforpliktelsen kan oppfylles for eksempel ved å lovfeste at sjøfolk skal være dekket av andre ordninger. Kravet i ILO-konvensjonens artikkel 4 nr. 4, om at rederier og sjømenn skal være berettiget til å delta i ledelsen av ordningen, ville imidlertid kunne være utfordrende ved en slik løsning.

Det er lang tradisjon for en egen ordning. Finansieringsopplegget for den nåværende ordningen med utligning («pay as you go») gjør det også krevende å gå bort fra en egen ordning for denne yrkesgruppen.

6.3 Omfordeling

6.3.1 Innledning

Pensjonstrygden for sjømenn er en utligningsordning der årlige innbetalinger går til å dekke de årlige utbetalingene av pensjon. Denne typen ordninger er i seg selv omfordelende, ved at det er de aktive som betaler for pensjonistene og ikke pensjonistene som selv har spart opp til sin pensjon.

På oppdrag fra utvalget har Aktuarfirmaet Lilevold & Partners AS gjort fremskrivninger av opptjening og lønn for dagens medlemsmasse i pensjonstrygden for sjømenn. Ifølge disse fremskrivingene vil i underkant av 26 prosent av dagens bestand kvalifisere til pensjon på grunn av kravet om 12,5 års samlet fartstid. Videre viser disse fremskrivingene at av dem som oppfyller dette kravet, vil i underkant av 66 prosent ha tilstrekkelig fartstid etter 40 år til å få pensjon fra 60 år (17 prosent av bestanden), i underkant av 72 prosent

av dem med pensjonsrett vil ha tilstrekkelig fartstid etter 40 år til å få pensjon innen 61 år (18,5 prosent av bestanden), om lag 87 prosent av dem med pensjonsrett vil ha tilstrekkelig fartstid etter 40 år til å få pensjon innen 62 år (22,5 prosent av bestanden), om lag 91 prosent av dem med pensjonsrett vil ha tilstrekkelig fartstid etter 40 år til å få pensjon innen 63 år (23,7 prosent av bestanden), og om lag 94 prosent av dem med pensjonsrett vil ha tilstrekkelig fartstid etter 40 år til å få pensjon innen 64 år (24,3 prosent av bestanden). Av sjøfolkene med tilstrekkelig samlet fartstid til å kvalifisere for pensjon, er det dermed om lag 6 prosent som ikke har opptjening etter 40 år, og som derfor ikke vil kunne motta pensjon før ved 65 år.

Pensjonstrygden for sjømenn er altså en omfordelende pensjonsordning. Det er ikke noen regelbestemt sammenheng mellom utbetalt pensjon og tidligere inntekt. Andre omfordelende elementer er at dersom sjømannen dør eller blir ufør før et mulig utbetalingstidspunkt, blir det ikke utbetalt noe fra ordningen. På den annen side vil det være sjømenn som får mer fra ordningen enn det innbetalingene for dem ville gitt dersom det var en entydig sammenheng mellom inn- og utbetalinger.

Det er også ulik pensjon for samme lønnsinntekt avhengig av om medlemmet har vært overordnet eller underordnet. I punkt 3.3.6 ble det beskrevet nærmere hvilke mekanismer i pensjonstrygden for sjømenn som bidrar til omfordeling mellom grupper av arbeidstakere.

Dagens omfordelingselementer har gjort at det har vært mulig å opprettholde et rimelig høyt pensjonsnivå for dem som får pensjon fra pensjonstrygden, med dagens regler for innbetaling. Samtidig er omfordelingselementene uforutsigbare, og effekten vil variere med utvikling i dødelighet, uførhet, lønn og tilbud av og etterspørsel etter arbeid til sjøs.

Mange sjømenn oppfatter flere av dagens omfordelingsmekanismer som urimelige. Utvalget har fått innspill på forhold som flere ønsker endret, blant annet kravet om 3 års opptjening for å få noen rettigheter overhodet, kravet om 12,5 år før sjømannen får rett til pensjon, samt kravet til 10 års tjenestetid etter 40 år for å kunne ta ut pensjon fra 60 år.

Siden pensjonstrygden for sjømenn er en ordning der den enkelte sjømannen også selv betaler inn til ordningen, kan omfordelingsmekanismene virke mer urettferdig enn i pensjonsordninger der den ansatte ikke betaler inn noe. Også arbeidsgiverne i skipsfartsnæringen er opptatt av at sjø-

mennene de har betalt inn avgift for skal få pensjon.

Ved en omlegging til alleårsopptjening og rett til pensjon for eksempel allerede etter 12 måneders fartstid, vil det kunne bli større svar mellom arbeid og pensjon. Omfordelingselementet kan videre reduseres ved at det kun er dødsfall som vil føre til at pensjonsopptjening ikke gir utbetaling.

I dag mottar omtrent 30 prosent av 60-åringene i pensjonstrygden uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger og får dermed ikke pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn. Ved en omlegging der uføre får en pensjonsrett ut fra arbeidstid, vil det ikke lenger skje en omfordeling fra denne gruppen til andre grupper i pensjonstrygden.

6.3.2 Omfordeling i ny folketrygd og ulike tjenestepensjonsordninger

For sammenligningens skyld kan det nevnes at også folketrygden har stor grad av omfordeling. Samtidig baserer nå utmålingen av alderspensjon fra folketrygden seg på hvert år i arbeid og inntekten i de årene. Omfordelingen som tidligere var mellom grupper av arbeidstakere ut fra at pensjonen ble basert på de 20 årene med høyest inntekt, er dermed fjernet. Privat AFP, som er et utligningssystem som folketrygden, har også regler som gir store omfordelinger fra dem det blir betalt inn avgift for og til dem som får utbetalt pensjon.

Også i offentlig og privat tjenestepensjon, med unntak av innskuddspensjonsordninger, er det omfordelingselementer. Ordningene har solidaritet ved at dersom en person dør, går den kapitalen som er oppspart med til å finansiere pensjoner for andre innenfor samme risikofellesskap. For offentlige ordninger benyttes videre et system med kjønns- og aldersnøytrale premier, beregnet ut fra hvilket premiefellesskap pensjonsordningen tilhører. I offentlige ordninger skjer det dermed en omfordeling både mellom arbeidsgivere og mellom arbeidstakere.

I private ytelsesbaserte pensjonsordninger legges den enkeltes alder og kjønn til grunn når premien skal beregnes. Dødelighet og uførhet vil kunne gi utbetalinger til de etterlatte eller den uføre, noe som kan sies å ha en omfordelende virkning, og som for så vidt er kjennetegnet på forsikring.

En pensjonsordning etter lov om innskuddspensjon har ingen omfordelende elementer.

I offentlig AFP er det mulig å ha forskjellige fellesskap ut fra om det er ønskelig med solidariske premier eller ikke. Det betales kun for AFP som kommer til utbetaling. I privat AFP betaler alle samme premie for ansatte ut fra lønn, men uavhengig av alder og kjønn. Det er ingen sammenheng mellom innbetalingene knyttet til den enkeltes lønn og hva vedkommende vil kunne få i AFP, om noe.

6.3.3 Endrede omfordelingseffekter i pensjonstrygden for sjømenn

Dagens omfordelingseffekter i pensjonstrygden er lite i tråd med omfordelingsvirkningene i folketrygden og andre tjenestepensjonsordninger i privat sektor. Mindre omfordeling, med de samme forutsetninger om forventede utbetalinger som i dagens ordning, vil tilsi at de som får pensjon må få lavere pensjon. Samtidig kan det at flere av dem som har betalt avgift til ordningen får noe igjen, bli betraktet som mer rettferdig enn dagens system, og det vil være i tråd med overgangen til alleårsopptjening i folketrygden.

Alleårsopptjening vil gi uttelling i form av økt pensjon for hvert år en person er i arbeid. Muligheten for full pensjon etter 30 år vil i så fall opphøre.

Med alleårsopptjening og fleksibelt uttak av pensjon er det videre naturlig å fjerne kravet om 10 års arbeid etter 40 år for å få rett til tidligst mulig uttak av pensjon. Den mulige omfordelingseffekten vil dermed opphøre.

Innføring av opptjening etter lønn og ikke etter om en person er over- eller underordnet vil gjøre at omfordelingen som i dag finner sted mellom over- og underordnede vil opphøre. Det kan imidlertid fremdeles være omfordeling mellom høyt- og lavtlønnede i ordningen, avhengig av hvordan inntektssiden i pensjonsordningen utformes.

Reduksjon i kravet til fartstid for å få rett til pensjon vil gi mindre omfordeling fra dem med kort fartstid i ordningen til dem med lang fartstid i ordningen.

At alle skal få utbetaling, uansett om de er uføre eller ikke, vil gjøre at det ikke lenger blir en omfordeling fra uføre til andre i ordningen.

En endring i pensjonstrygden i tråd med momentene nevnt over vil gi mindre omfordelingseffekter enn i dag og gjøre at pensjonstrygden i større grad ligner folketrygden og andre tjenestepensjonsordninger i dette henseende. Samtidig vil en effekt kunne være at trygden vil gi mindre i pensjon til dem som i dag får mest ut av ordningen, gitt at opptjeningen må fastsettes ut fra at

inntektene i ordningen ikke skal endres og at utgiftene i ordningen ikke skal øke ut over det dagens regelverk gir.

6.4 Arbeidsinsentiver (herunder alleårsopptjening)

6.4.1 Innledning

Utformingen av pensjonssystemer kan ha betydning for motivasjonen til arbeid på ulike måter:

- Sammenhengen mellom arbeidsinntekt og pensjonsopptjening kan påvirke arbeidstilbudet i yrkesaktiv alder.
- Reglene for fleksibelt og nøytralt uttak av pensjon kan påvirke valg av pensjoneringsalder.
- Reglene for kombinasjon av pensjon og arbeidsinntekt kan påvirke arbeidstilbudet blant dem som har tatt ut pensjon.

Ulike tjenestepensjonsordninger kan også påvirke i hvilken grad opptjeningsmodellen og uttaksreglene i folketrygden har betydning for den enkeltes samlede pensjon og insentiver til arbeid. Der som tjenestepensjonsordningene fullt ut motvirker sammenhengen mellom ytelsesnivå og opptjeningsmodell, har ikke opptjeningen i folketrygden noen betydning for den enkeltes pensjonsnivå eller arbeidsinsentiver. Dette kan skje dersom tjenestepensjonsordningene for eksempel kunne kompensert for levealdersjusteringen i folketrygden. En slik kompensasjon er ikke tillatt for noen pensjonsordninger innenfor skattereglene i dag.

I pensjonsordninger hvor det er tett sammenheng mellom årlig arbeidsinntekt og opptjening av pensjon, kan utsiktene til å få bedre pensjon være en viktig drivkraft for den enkeltes tilbud av sitt arbeid. Alleårsopptjening av pensjon antas dermed å kunne gi arbeidsinsentiver.

Med «nøytralt uttak» menes at totalt utbetalt pensjon i utgangspunktet skal være upåvirket av tidspunktet for uttak. Pensjonsordninger, som pensjonstrygden for sjømenn, som ikke gir noe ekstra til personer som tar ut pensjon senere enn de kan, er ikke nøytralt utformet. Ordninger med nøytralt uttak antas å gi sterkere insentiver til arbeid enn ordninger uten slik nøytralitet.

Det faktum at folk ikke tvinges til å velge mellom enten å ta ut pensjon eller å fortsette å arbeide, ved at de har anledning til å ta ut både alderspensjon fra folketrygden, privat AFP og private tjenestepensjonsordninger, samtidig med at de fortsetter i arbeid, antas å ha som effekt at folk arbeider lenger.

Ved at dagens pensjonstrygd for sjømenn er en tidligpensjonsordning som ikke er nøytralt utformet, på samme måte som offentlig AFP, gir dagens ordning svake pensjonsmessige insentiver til å stå lenge i arbeid. For personer som har arbeidet 30 år eller mer som sjømenn, gis det ikke noe ytterligere pensjonsuttelling i pensjonstrygden av å stå lenger i jobb.

Ved at pensjonen for dem som har full opptjening ikke øker ved utsatt uttak eller videre arbeid, gir ordningen ingen insentiver til utsatt pensjonsuttak, snarere tvert i mot. Aktive sjøfolk som venter ett år med uttak av pensjon, og altså først tar ut pensjonen fra 61 år, går glipp av ett års pensjon og får ikke høyere pensjonsytelse når pensjonen tas ut.

Sjømenn som er under 62 år kan bare få alderspensjon dersom de har sluttet å tjene opp pensjongivende fartstid og ikke har tilsvarende tjeneste på utenlandsk skip. Dette kan bidra til pensjonsmotivert uttrede fra arbeid som sjømenn, og gir således dårlige arbeidsinsentiver innenfor næringen.

De ulike terskeeffektene i kvalifiseringsreglene for pensjon kan også ha dårlige arbeidsinsentiver. En person som uansett ikke rekker å tjene opp 12,5 års fartstid vil ikke få noe pensjonsopptjening av å stå lenger i jobb. Terskeeffektene kan imidlertid også gi sterke arbeidsinsentiver innenfor et intervall ved at pensjonsopptjeningen øker mye ved å komme over minstekravet for å kvalifisere for pensjon.

Som offentlig AFP gir også pensjonstrygden for sjømenn et substitutt til uttak av folketrygden. Det er ingen levealdersjustering av pensjonstrygden og den er ikke nøytralt utformet.

Samtidig gir pensjonstrygden mulighet for arbeid i privat sektor ved siden av uttak av pensjon, og fra 62 år mulighet for fortsatt arbeid som sjømann. På den måten vil det være mulig å kompensere for levealdersjusteringen i folketrygden, noe som kan gi arbeidsinsentiver.

6.4.2 Arbeidsinsentiver i ny folketrygd og ulike tjenestepensjonsordninger

Folketrygden

Et viktig mål med pensjonsreformen er å gjøre pensjonssystemet økonomisk bærekraftig. Et viktig tiltak for å nå dette målet var å utforme pensjonssystemet slik at det stimulerer til å stå i jobb. Gjennom pensjonsreformen er det blitt mer sammenheng mellom inntekt som yrkesaktiv og inn-

tekt som pensjonist gjennom alleårsopptjening og fjerning av bestårsregelen.

De viktigste grepene for å forbedre arbeidsinsentivene i pensjonsreformen er alleårsopptjening, levealdersjustering og nøytralt fleksibelt uttak. Alleårsopptjening gir økt pensjonsopptjening for alle inntektsår frem til 75 år. De gamle opptjeningsreglene i folketrygden ga ikke noe ytterligere opptjening etter 40 år. For personer som har 40 eller flere arbeidsår vil overgangen til alleårsopptjening styrke insentivene til å stå i jobb.

Levealdersjustering innebærer at når levealderen øker må yngre årskull jobbe lenger for å oppnå samme pensjonsnivå som eldre årskull med lavere levealder. Levealdersjusteringen gir derfor insentiver til å jobbe lenger for å oppnå et gitt pensjonsnivå.

Nøytralt fleksibelt uttak styrker også arbeidsinsentivene ved at forventet samlet utbetaling er uavhengig av uttaksalder. Det vil si at medlemmene i folketrygden ikke mister pensjonen dersom den ikke tas ut ved første mulighet. Utsatt uttak gir høyere nivå på den livsvarige pensjonsutbetalingen.

Ved at den nye alderspensjonen i folketrygden er nøytralt fleksibelt utformet, kan den fritt kombineres med arbeid uten avkorting. I og med at pensjonisten selv bærer kostnadene ved tidliguttak, i form av lavere livsvarig pensjon, kan pensjonen gis uten avkorting mot arbeidsinntekt. Det er med andre ord ingen subsidiering av frivillig tidligpensjon.

Innskuddspensjon

Pensjonen i en innskuddsordning beregnes ut fra de årlige innskuddene og hva verdien av disse med avkastning utgjør på uttakstidspunktet. Uttak kan skje fra 62 år, uavhengig av om vedkommende fortsatt er i arbeid.

Uttaksreglene er fullt ut nøytralt utformet på den måten at ingen pensjonskapital går tapt bare som følge av at uttaket flyttes utover i tid. Videre arbeid gir også videre opptjening. På denne måten kan det gjerne sies at innskuddspensjon har gode arbeidsinsentiver.

I motsetning til folketrygden er innskuddspensjon, som hovedregel, en opphørende ytelse. Det vil si at innskuddspensjon ikke tar hensyn til ulik forventet levealder mellom årskull i utmålingen av pensjonsnivåene. En person som har en forventet gjenværende levealder på 11 år vil få samme nivå

på pensjonen som en person med forventet gjenværende levealder på 20 år, for en gitt uttaksalder.

Mens pensjonistene i folketrygden betaler for økning i forventet levealder med lavere pensjonsnivåer, betaler altså pensjonistene i en innskuddspensjonsordning for lang levetid med flere år uten pensjon. Begge disse mekanismene bidrar trolig til at folk vil jobbe lenger når levealderen øker.

Privat ytelsespensjon

Pensjonen i en privat ytelsespensjonsordning beregnes gjerne ut fra en prosent av sluttlønnen etter minimum 30 års opptjening, fratrukket en beregnet folketrygd. Opptjeningsprinsippet betraktes gjerne ikke som «alleårsopptjening» som i folketrygden, selv om det hvert år tjenes opp en pensjon.

Faktisk samlet pensjon kan være høyere eller lavere enn nivået i pensjonsavtalen. Ved arbeid ut over 67 år vil det også skje en opptjening av pensjon.

Ytelsesordninger har ingen mekanisme som gjør at pensjonsnivåene blir lavere når forventet levealder øker. Kostnadene ved økt levealder påvirker kun premien og ikke pensjonsnivåene.

Ytelsesordninger kompenserer imidlertid heller ikke for at folketrygden blir lavere ved økt forventet levealder, og på denne måten støtter den opp under levealdersmekanismen i folketrygden.

Videre er ytelsesordninger tilpasset fleksibelt uttak slik at pensjonsnivåene øker ved utsatt uttak. Ved tidlig uttak omregnes pensjonene ut fra rene aktuarielle prinsipper, noe som gjerne gir en sterkere avkorting av pensjon ved tidlig uttak enn det som gjelder i folketrygden.

Det er derfor en rekke elementer i private ytelsesordninger som kan sies å gi arbeidsinsentiver for eldre arbeidstakere, selv om disse elementene er utformet noe annerledes enn i folketrygden.

Ny tjenstepensjon

I motsetning til i innskuddsordningene skal pensjonsbeholdningen tilføres en dødelighetsarv, og utbetalingen av pensjon skal som hovedregel være livsvarig. Omregningen til en årlig pensjon skal ta utgangspunkt i forventet gjestående levetid på uttakstidspunktet. Ny tjenstepensjon har med andre ord de samme insentivmekanismene som folketrygden.

Offentlig tjenestepensjon

Offentlig tjenestepensjon er en bruttoordning hvor pensjonsløftet er definert som et samlet nivå, fra folketrygden og tjenestepensjonen, av sluttlønnen. I motsetning til ytelsesordninger i privat sektor har offentlig tjenestepensjon en bruttogaranti som sikrer at samlet pensjonsnivå ikke blir lavere enn bruttogarantien på 66 prosent av sluttlønn ved full opptjening før levealderjustering. Det er innført levealderjustering av offentlig tjenestepensjon.

Som for privat ytelsesbasert ordning betraktes ikke opptjeningen i offentlig tjenestepensjon som en alleårsopptjening. AFP-ordningen i offentlig sektor, som er slik at dersom pensjonen ikke blir tatt ut før 67 år, så blir det ingen utbetaling, kan i seg selv ikke sies å styrke arbeidsinsentivene. Samtidig vil behovet for å stå lenger i arbeid for å få økt pensjon både fra folketrygden og tjenestepensjonsordningen, øke ettersom yngre årskull vil få en merkbart lavere pensjon som følge av levealderjusteringen.

Privat AFP

AFP i privat sektor levealderjusteres ved at beregningsgrunnlaget divideres med det samme forholdstallet som i folketrygden. Uttaksreglene er dermed også nøytrale i betydningen at samlet pensjon ikke kan økes ved å ta ut AFP tidlig. Jo senere pensjonen tas ut, desto høyere blir den årlige pensjonen.

Ny AFP i privat sektor har således langt på vei de samme arbeidsinsentivene som folketrygden og forsterker dermed mekanismene i folketrygden.

Enkelte elementer i ny AFP i privat sektor kan sies å bidra sterkere enn folketrygden til å motivere til videre jobb. At retten til AFP kan falle bort ved å tre ut av arbeidslivet før 62 år, kan gi sterke insentiver til å stå i jobb til minimum 62 år. Samtidig gir det ikke ytterligere opptjening i AFP å arbeide etter 62 år, og folketrygden må tas ut samtidig. Disse forholdene kan svekke arbeidsinsentivene noe.

Offentlig AFP

AFP i offentlig sektor er en tidligpensjonsordning for alderen 62–66 år. AFP i offentlig sektor har kun verdi for dem som slutter å jobbe før 67 år. Insentivene til å jobbe lenger er dermed vesentlig svakere enn i AFP i privat sektor.

I offentlig sektor «mistes» AFP om den ikke tas ut før 67 år, offentlig ansatte kan i utgangspunktet ikke ha arbeidsinntekt ved siden av full AFP, og de kan ikke ta ut alderspensjon fra folketrygden.

AFP i offentlig sektor gir offentlig ansatte et substitutt til uttak av folketrygden, slik at de ikke selv må bære kostnadene ved tidligpensjonering. Det er ingen levealderjustering av offentlig AFP, men den offentlige tjenestepensjonen som skal utbetales fra 67 år vil være levealderjustert. Personer som har tatt ut AFP i offentlig sektor vil ikke ha mulighet for å arbeide inn levealderjusteringen av tjenestepensjonsordningen med mindre de begynner i arbeid igjen ved 67 år.

6.4.3 Forbedrede arbeidsinsentiver i pensjonsordningen for sjømenn

Å gå fra en ordning hvor øvre grense for opptjening er 30 år til et system hvor all fartstid bidrar til økt pensjon, også utover 30 år, vil kunne styrke arbeidsinsentivene for sjømenn.

Sterkere sammenheng mellom arbeidsinntekt og pensjonsnivå fra ordningen kan også styrke arbeidsinsentivene for sjømenn. At pensjonsopptjeningen for ett års arbeid blir likere for ulike sjømenn, regnet som andel av arbeidsinntekten, vil kunne bidra til en mer effektiv pensjoneringsadferd. Å forsterke arbeidsinsentivene for sjømenn gjennom å få en tettere sammenheng mellom arbeidsinntekt og pensjonsnivå vil føre til at pensjonsnivåene blir høyere for noen og lavere for andre, og fordelingsprofilen blir dermed endret.

Det som kanskje i størst grad hadde forbedret arbeidsinsentivene for sjømenn ville vært å endre uttaksreglene. Å gå over til en nøytralt utformet pensjonsordning hvor sjømenn vil få sin pensjon uansett når de velger å ta den ut, vil kunne styrke insentivene til å stå lenger i jobb.

I et pensjonssystem med nøytralt uttak velger individet selv sitt pensjoneringstidspunkt basert på når verdien av pensjon og fritid overstiger verdien av den lønnsinntekt vedkommende alternativt kunne fått.

Dersom vedkommende tar ut pensjonen tidlig, vil de årlige pensjonsytelsene bli lavere enn om pensjonen tas ut senere. Dersom pensjoneringen utsettes, vil det bli tjent opp større pensjonsrettigheter og de årlige pensjonsutbetalingene blir høyere.

Å styrke arbeidsinsentivene ved å gå over til en pensjonsordning med nøytralt pensjonsuttak vil gi høyere pensjoner for dem som står lenge i jobb. Nøytralt uttak vil endre fordelingsprofilen

sammenlignet med dagens ordning. Styrkede arbeidsinsentiver gjennom nøytrale uttaksregler må derfor veies mot hvor lave pensjoner som kan gis til personer som ikke står lenge i arbeid.

Dersom det fortsatt skal være mulig å ta ut pensjon fra pensjonstrygden før fylte 62 år, vil en fjerning av kravet om at alderspensjon før 62 år kun gis dersom sjømenn har sluttet å tjene opp pensjonsgivende fartstid, kunne motvirke pensjonsmotivert uttrede fra arbeid til sjøs, og således styrke arbeidsinsentivene. Dersom det innføres en generell regel om at første uttakstidspunkt er ved 62 år, vil det nevnte kravet oppheves.

6.5 Mobilitet

6.5.1 Innledning

God mobilitet er en forutsetning for et velfungerende arbeidsmarked. Hvorvidt en pensjonsordning påvirker mobiliteten er generelt ikke påvist. Samtidig er det klart at like pensjonsordninger hos forskjellige arbeidsgivere og i forskjellige næringer vil kunne gjøre det lettere å bytte jobb uten å miste pensjonsrettigheter.

Forhold i en pensjonsordning som kunne påvirket mobiliteten kan være hvilke pensjonsrettigheter som følger med ved jobbskifte, om pensjonsrettigheter beholdes innenfor en sektor (som i offentlig tjenestepensjon og sjømannstrygden) om pensjonsrettigheter oppnås ved medlemskap i bedrifter tilsluttet samarbeidsavtaler (som AFP i privat sektor). Videre kan hvor mye pensjonsordningen gir i alderspensjon, være avgjørende for valg av arbeidsgiver.

I dagens pensjonstrygd for sjømenn er verdien av tidligere opptjening avhengig av fremtidig opptjening. Dersom en sjømann ikke har 12,5 års fartstid, men for eksempel kun 10 års fartstid, vil pensjonskostnadene ved å slutte som sjømann være veldig høye. Denne regelen vil dermed for en del sjømenn måtte antas å være en mobilitetshindrende faktor.

En annen mobilitetshindrende faktor ved dagens ordning kan være kravet til fartstid etter 40 år for rett til uttak ved en viss alder.

I dagens pensjonstrygd for sjømenn er full pensjon tjent opp etter å ha jobbet i 30 år. Pensjonen økes ikke ved ytterligere fartstid ut over 30 år. Dette kan bidra til pensjonsmotivert mobilitet.

Samtidig skjer det ingen avkorting i pensjonen selv om en sjømann som har 30 års fartstid går over i annet arbeid, slik det er i offentlig sektor. Pensjonstrygden kan på den måten sies å ha

bedre mobilitetsegenskaper enn pensjonsordningene i offentlig sektor.

6.5.2 Mobilitetsutfordringer i ulike tjenestepensjonsordninger

I offentlig sektor må en person ha jobbet i minst tre år for å få en pensjonsrett. Disse tre årene kan imidlertid være hos helt forskjellige arbeidsgivere innen offentlig sektor. I privat sektor er det tilstrekkelig med ett års arbeid for å få med seg en pensjonsrett, under forutsetning av at det er ett sammenhengende år hos samme arbeidsgiver. I pensjonstrygden får en tidligere sjømann ikke med seg noen som helst rett til pensjon eller tilbakebetaling hvis samlet arbeidstid til sjøs er mindre enn 3 år. Til gjengjeld gjelder opptjeningstiden uavhengig av hvilken arbeidsgiver sjømannen har i disse årene.

Opptjente rettigheter i offentlig sektor reguleres med G. Samtidig er det slik at rettigheten beregnes ut fra minimum 30, maksimum 40 års mulig opptjening ved fratreden. En person som eksempelvis har 30 opptjeningsår ved 55 år og som så slutter, vil ikke få full pensjon, bare 30/40 av full pensjon.

I privat sektor vil ytelsesordningene kunne gi en fripolise ut fra opptjeningen, og regulering vil kun skje dersom tildelt overskudd hvert år er større enn de garantiene som allerede er lagt til grunn for avkastning i fripolisen (pensjonsreguleringen av fripoliser har historisk vært svært lav). I innskuddspensjonsordninger reguleres kapitalen ut fra avkastning.

For offentlig AFP er det enkelte krav knyttet til pensjon før 67 år, og kravene er litt forskjellige i staten og kommunene. I privat AFP er kravene annerledes enn i offentlig sektor. I begge tilfellene er hovedvekten lagt på at vedkommende er ansatt (og blant annet ikke ufør) ved uttak. Det vises til punktene 4.3 og 4.4, som sier mer om kvalifikasjonskravene i disse ordningene.

Pensjonsordninger med slike «enten/eller»-kvalifiseringskrav vil kunne gi både pensjonsmotivert mobilitet og innlåsingeffekter. For eldre arbeidstakere vil det være store økonomiske tap knyttet til å bytte jobb fra en AFP-bedrift til en ikke-AFP-bedrift, og tilsvarende store økonomiske gevinster av å bytte jobb til en AFP-bedrift i tide til å oppfylle kvalifiseringskravene.

Tjenestepensjonsordningene i offentlig og privat sektor kan gi svært ulik alderspensjon, og ulik uføre- og etterlattepensjon. Innenfor privat sektor er det også store forskjeller i pensjonsordningene, ved at noen er ytelsesbaserte og andre er inn-

skuddsbaserte, og ved at de er basert på helt forskjellige nivåer på pensjon eller innskudd.

Utmålingen av pensjon i sjømannstrygden og offentlig og privat AFP gjøres i dag totalt forskjellig. Dette, sammen med helt ulike kvalifikasjonskrav, kan sies å gjøre at førtidspensjonssystemet i Norge ikke har gode mobilitetsegenskaper.

6.5.3 Forbedrede mobilitetsegenskaper i pensjonsordningen for sjømenn

En overgang til et alleårssystem uten krav til fartstid etter 40 år for rett til uttak ved en viss alder, samt en kraftig reduksjon i kravet om fartstid for å få rett til pensjon, vil kunne gi bedre mobilitetsegenskaper enn dagens ordning.

Terskeeffektene i dagens ordning gjør at mange ikke får pensjon, eller får veldig lite pensjon, for de farts månedene de faktisk har jobbet som sjømenn. Det vil si at det skjer en stor grad av krysssubsidiering eller omfordeling gjennom disse kvalifiseringsgrensene. Å gå over til et system med alleårsopptjening vil bety at alle får pensjon for den fartstiden de faktisk har jobbet.

Dersom de forventningsmessige kostnadene i pensjonssystemet ikke skal endres, betyr dette at pensjonsnivåene nødvendigvis må bli lavere i et system hvor alle får pensjon for sin fartstid, enn dersom dette ikke er tilfelle. Det vil si at ønsket om bedre mobilitetsegenskaper må veies opp mot ønsket om å opprettholde pensjonsnivåene til dem som faktisk oppfyller kvalifikasjonskravene og mulige ønsker om omfordeling.

Dersom pensjonstrygden for sjømenn ble endret på en slik måte at tidligpensjon for eksempel måtte tas ut via privat AFP eller ved at den ble lik en av pensjonsordningene i privat sektor, ville dette kunne gi egenskaper som kunne tilsi økt mobilitet mellom sjømannsyrket og andre yrker innenfor privat sektor.

Å flytte pensjonstrygden inn i det offentlige pensjonssystemet, for eksempel ved å la sjøfolkene gå inn i Statens pensjonskasse, ville ført til tilsvarende egenskaper som kunne tilsi økt mobilitet mellom sjømannsyrket og yrker innenfor offentlig sektor. Det er imidlertid så store forskjeller på de forskjellige pensjonsordningene i privat sektor og mellom offentlig og privat sektor, at det vil være vanskelig å si om disse egenskapene ville ført til faktisk økt mobilitet.

Å beholde pensjonstrygden som et eget system med egne regler for medlemskap (nesten) uavhengig av arbeidsgiver så lenge sjømannen arbeider, vil sikre mobiliteten innenfor sjømannsyrket. En overgang til det private pensjonssys-

temet vil ikke gi tilsvarende insentiver, og vil i verste fall kunne føre til tap av pensjonsopptjening. En sjømann som jobber 8 måneder hos en arbeidsgiver ett år og 10 måneder hos en arbeidsgiver et annet år, vil ikke få noe fra pensjonsordninger i privat sektor. I sjømannstrygden vil alle de 18 månedene bli registrert.

Alleårsopptjening er et av de viktige punktene i tilpassing av pensjonstrygden til folketrygden. Det vil også være rimelig enkelt å tilpasse supplerende pensjonsordninger til en sjømannstrygd med alleårsopptjening.

Alleårsopptjening med et lavt krav til tid med opptjening for rett til pensjon vil gjøre det lettere for den enkelte å forflytte seg mellom forskjellige arbeidsplasser med forskjellige pensjonsordninger og forhindrer innelåsningseffekter på arbeidskraft.

6.6 Tidligpensjonsordning eller tilleggspensjonsordning

Som nevnt i punkt 6.2 er sjømannspensjonen nå en tidligpensjonsordning (førtidspensjonsordning) og AFP i offentlig sektor er videreført som en tidligpensjonsordning, mens AFP i privat sektor er omgjort til en livsvarig tilleggspensjon.

Det kan diskuteres hvorvidt pensjonstrygden skal gjøres om til en tilleggspensjonsordning som AFP i privat sektor eller om den fortsatt skal være en tidligpensjonsordning. Det kan være fordeler og ulemper ved begge alternativer. Et sentralt tema i en slik diskusjon vil være hvilken alder pensjonstrygden skal gi pensjon fra, samt nivået på pensjonen og om den vil kunne være noe «å leve av» fra en tidlig alder (minst svarende til minste pensjonsnivå i folketrygden).

Ved å bevare pensjonsordningen for sjømenn som en tidligpensjonsordning blir utbetalingsperioden relativt kort, og uten å gi økte kostnader i forhold til dagens ordning kan derfor pensjonsnivåene bli relativt høye sammenlignet med livsvarende pensjoner. Fordelen med en tidligpensjonsordning er at dette ivaretar hensynet til dem som av helsemessige grunner ikke kan jobbe som sjømenn etter en gitt alder.

Tidligpensjonsordninger tvinger gjerne frem en avveining mellom hensynet til dem som trenger tidlig uttreden fra arbeidslivet og hensynet til dem som ønsker, og kan, stå lenge i jobb. Begge disse hensynene kan ivaretas innenfor en tidligpensjonsordning ved å innføre nøytrale uttaksregler.

Ved å gjøre om pensjonsordningen for sjømenn til en tilleggspensjonsordning, som gis som

et livsvarig, eller langvarig, påslag til folketrygden, blir de årlige pensjonsnivåene lave sammenlignet med dagens ordning. Dersom pensjonen skal gis i mange år og til alle, uavhengig av behovet for å tre tidlig ut av sjømannsyrket, vil pensjonsnivåene, uten å gi økte kostnader i forhold til dagens ordning, bli vesentlig lavere enn i dag og langt flere vil motta pensjon enn gjennom dagens ordning.

Ved en overgang til en tilleggspensjonsordning vil det kunne være naturlig å stille krav til størrelsen på, og uttak av, alderspensjonen fra folketrygden, som i AFP i privat sektor. I så fall må første mulighet for uttak endres til 62 år.

Fordelen med å utforme pensjonsordningen for sjømenn som en tilleggspensjonsordning som gis over mange år og med levealdersjustering vil være at den vil fungere godt sammen med den nye alderspensjonen i folketrygden. Levealdersjusteringen i folketrygden skal stimulere til å stå lenger i jobb, og det kan da være uheldig om verdien av tjenestepensjonsordninger blir lavere for dem som faktisk jobber lenge. Ved å gå over til en tilleggspensjonsmodell med levealdersjustering vil de som står lenge i jobb både få høyere folketrygd og sjømannspensjon.

Ulempen ved å gå over fra en tidligpensjonsordning til en tilleggspensjonsordning er at de som av ulike årsaker ikke står lenge i jobb kan tape mye sammenlignet med i dag. Dette skyldes dels at nivået på sjømannspensjonen blir lavere, og dels at de ikke har noe reelt substitutt til folketrygden og derfor i tillegg får lavere livsvarig alderspensjon fra folketrygden.

Ved vurdering av en endring i pensjonstrygden for sjømenn må det derfor tas hensyn til de forskjellige effektene det vil ha om den endrede pensjonsordningen legges opp som en tidligpensjonsordning eller en tilleggspensjonsordning.

6.7 Utbetalingsalder og utbetalingsperiode

I henhold til mandatet skal utvalget utrede øvre og nedre aldersgrense for uttak. I den sammenheng må det vurderes hvorvidt sjømennenes pensjoner bør utbetales i en avgrenset periode eller som en livsvarig ytelse. Videre må det ved utformingen av ny pensjonsordning tas stilling til om den skal ha fleksibelt nøytralt uttak.

6.7.1 Videreføring av uttaksalder 60 år eller endring

Pensjonsalderen for sjømenn er i dag som hovedregel 60 år, men det er på visse vilkår mulig å ta ut pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn allerede fra fylte 55 år, se nærmere beskrivelse i punkt 3.3.3 foran. Disse aldersgrensene har ligget fast siden pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet i 1948.

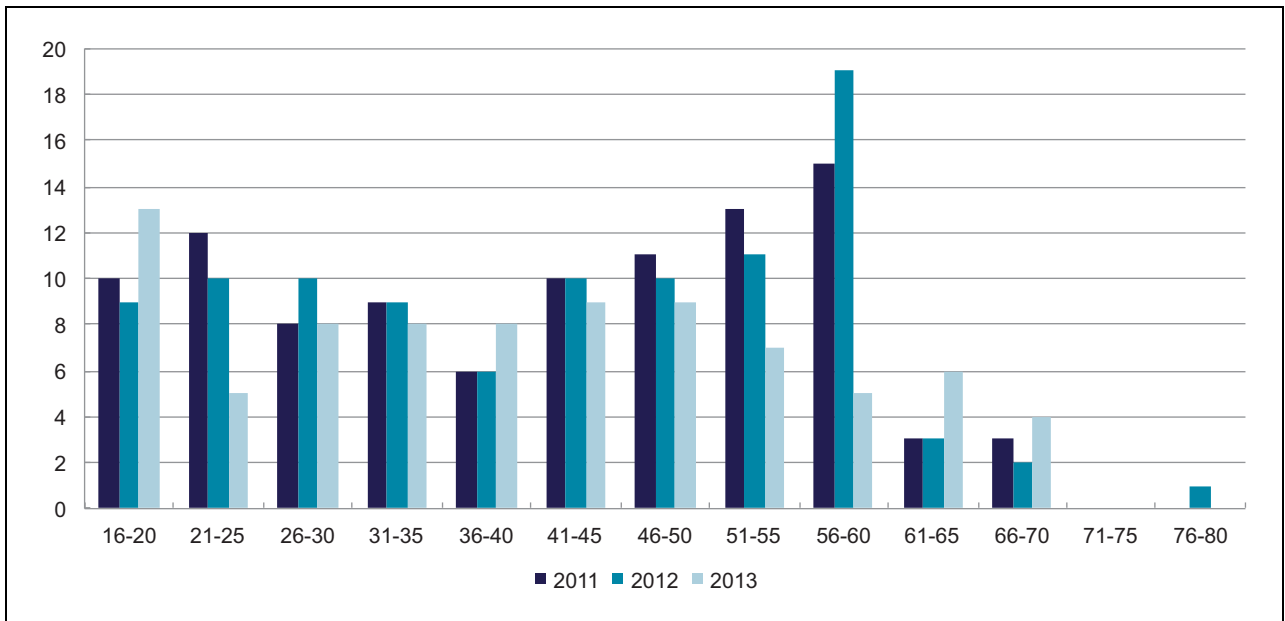
Forrige gang pensjonstrygden for sjømenn ble utredet, se NOU 1999: 6, ble spørsmålet om pensjonsalder i liten grad drøftet. Dette skyldtes at det allerede i utvalgets mandat lå en føring om at sjøfolk skulle ha en pensjonsordning som ga dem adgang til pensjon fra 60 år. Formuleringen i mandatet synliggjør imidlertid at det var utformet ut fra en oppfatning om at ILO-konvensjon nr. 71 pålegger Norge plikt til å ha en pensjonsordning for sjøfolk fra 60 år. Uten å problematisere dette ytterligere ble det i NOU 1999: 6 uttalt at: «Pensjonsalder er kun eksplisitt nevnt i relasjon til ett av alternativene, og konvensjonen synes dermed ikke å sette noe absolutt krav om en gitt pensjonsalder». Som nevnt under punkt 5.1.6 foran, legger utvalgets flertall til grunn at utvalget står fritt til å utforme en pensjonsløsning som enten er i overensstemmelse med alternativ a, hvor det er nødvendig med en pensjonsalder på maksimum 60 år, eller i overensstemmelse med alternativ b, hvor det ikke stilles noen krav med hensyn til pensjonsalderen.

Siden Norge ut fra dette ikke har noen konvensjonsrettslig plikt til å videreføre en pensjonsalder på 60 år, har spørsmålet for utvalget vært hvilke hensyn som taler for en slik videreføring og hvilke hensyn som taler for en endring av pensjonsalderen i pensjonstrygden for sjømenn.

Allerede i den utvalgsinnstillingen som ble avgitt 30. november 1946, og som lå til grunn for opprettelsen av pensjonstrygden for sjømenn, ble det sagt at det er «... sjømannsyrkets krav til utøveren som betinger en egen pensjonsordning med lavere pensjonsalder enn en vanlig ser i andre yrker». Sjømannsyrket stilte særskilte krav til helse og fysikk som det kunne bli vanskeligere og vanskeligere å oppfylle ved tiltakende alder.

Det ble i 2013 vedtatt en ny skipsarbeidslov der hovedregelen er at arbeidsgiveren lovlig kan bringe arbeidsforholdet til opphør, med alder som eneste årsak, når sjømannen fyller 70 år. Utredningen fra skipsarbeidslovutvalget¹, som lå til grunn for endringen, inneholder enkelte vurderinger av

¹ NOU 2012: 18 «Rett om bord»

Figur 6.1 Antall innvilgede søknader om fravik fra helsekrav etter aldersgruppe i 2011, 2012 og 2013

Kilde: Sjøfartsdirektoratet

sjømenns helse som mer eller mindre eksplisitt har vært en del av grunnlaget for å heve denne aldersgrensen fra 62 til 70 år.

Skipsarbeidslovutvalget drøftet «... om det er grunnlag for å ha lavere generell aldersgrense i skipsfart enn i arbeidslivet for øvrig». Etter å ha vist til at det i forarbeidene til sjømannspensjonsstrygdloven loven ble sagt at sjømannsyrket den gangen førte med seg «... forholdsvis stor påkjenning og risiko ...», som satte «... særlige krav til [sjøfolkene] både med omsyn på fysisk og psykisk utrustning», og videre til at det ved endringer i sjømannspensjonstrygdloven i 1985 ble gjort en antakelse om «... større psykisk og fysisk arbeidspress enn til lands ...», tok Skipsarbeidslovutvalget for seg den såkalte Kystlinkdommen², hvor retten sa seg enig i at forholdene i sjøfarten hadde forandret seg og «... at den helse- og sikkerhetsmessige situasjonen ikke lenger adskiller seg fra normalsituasjonen på land ...». Skipsarbeidslovutvalget konkluderte med at dommen viste «... at det er tvilsomt om det i dag er særlige forhold i skipsfart som tilsier en generell lavere aldersgrense ...».

Et særskilt trekk ved sjømannsyrket er imidlertid at sjømannen må ha gyldig helseerklæring for arbeidstakere på skip³. Det er i forskrifter⁴ gitt

detaljerte krav til sjømannens helse, som skal sikre at arbeidstakerne er helsemessig skikket til tjeneste om bord og ikke utgjør en fare for andre eller for sikker drift av fartøyet.

Sjøfartsdirektoratet opplyser at rundt 500 sjømenn hvert år mister helsesertifikatet. Det foreligger ikke opplysninger om alder på dem som mister helsesertifikatet eller hvorfor de mister det (diagnose). Hvert år er det imidlertid om lag 100 sjøfolk som får innvilget sin søknad om fravik fra helseforskriften, herunder en del med begrensninger, og for disse er opplysninger om alder og diagnose tilgjengelig. Det gis ingen opplysninger om hvor lenge den enkelte har vært uten gyldig helsesertifikat.

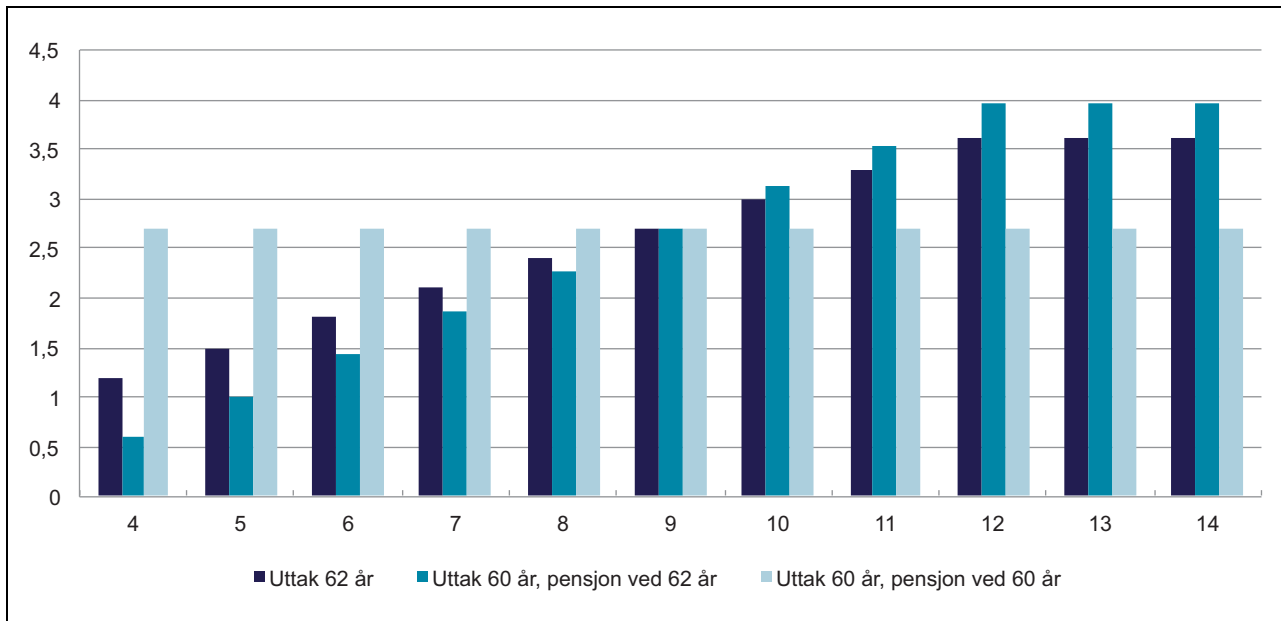
Figur 6.1 viser hvordan de som får tilbake helsesertifikatet fordeler seg på ulike aldersgrupper.

Aldersfordelingen blant dem som får innvilget sine søknader om fravik fra helseforskriften er ikke nødvendigvis den samme som blant dem som mister helsesertifikatet. Det er likevel interessant å merke seg at det er stor aldersmessig spredning og at alle aldersgrupper derfor må være representert blant dem som i utgangspunktet mister det. Det er også interessant å merke seg at en del sjøfolk i relativt høy alder får innvilget sine søknader om fravik fra helseforskriften, både med og uten begrensninger.

² Gjengitt i Norsk Retstidende 2010 s. 202

³ Se forskrift 22. desember 2011 nr. 1523 om kvalifikasjoner og sertifikater for sjøfolk

⁴ Se forskrift 19. oktober 2001 nr. 1309 om helseundersøkelse av arbeidstakere på skip

Figur 6.2 Årlig pensjon i G for ulike inntekter i G, uttak av pensjon ved henholdsvis 60 og 62 år

Forutsetninger: Årlig opptjening på 6 prosent av lønn opp til 12 G i 35 år. Utbetalingsperioden er 7 år uansett uttaksalder.
Kilde: Egne beregninger

En pensjonsalder på 60 år vil ikke hjelpe dem som mister helsesertifikatet når de er for eksempel 18, 40 eller 58 år gamle.

Et annet, men beslektet spørsmål dreier seg om forventet levealder for sjømenn. Tilgjengelig statistikk viser at yrkesklasser som omfatter sjømenn, både tradisjonelle sjømenn og olje- og gassutvinningsarbeidere, gjennomsnittlig har høyere dødelighet som yrkesaktive og kortere forventet levetid enn gjennomsnittet for alle yrkesaktive.

For nærmere detaljer vedrørende sjømanns helse og levealder vises det til punkt 6.8 om levealdersjustering.

Om pensjonene skal kunne tas ut fra 62 år eller allerede fra 60 år vil kunne få betydning for pensjonsnivået. I en modell med alleårsopptjening vil hvert år med arbeid gi økt pensjon.

I dagens ordning vil 30 års opptjening gi full pensjon. Arbeid ut over disse 30 årene vil ikke gi økt pensjon. Dersom pensjonstrygden for sjømenn var bygget opp med alleårsopptjening som etter 30 år ga for eksempel 3 G i årlig pensjon, ville ett års arbeid kunne gi 3,1 G i årlig pensjon.

Dersom det forutsettes at et uttak som skjer fra 60 år skal gi «en pensjon å leve av» frem til muligheten for også å ta ut alderspensjon fra folketrygden ved 62 år, kan en mulig løsning være at det åpnes for at den enkelte kan velge å ta ut en høyere pensjon mellom 60 og 62 år enn senere. Det er likevel ikke nødvendig at uttaket skal være

høyere enn i dagens ordning før 62 år. Ved en slik løsning vil det da kunne være lite igjen til fordeling på de gjenværende årene som pensjonist, hvilket vil resultere i relativt lave pensjoner fra pensjonstrygden for sjømenn.

Figur 6.2 viser hva som kan være pensjonsnivået ved 60 og 62 år, dersom pensjonen skal utbetales i 7 år. Den første søylen viser pensjonsnivået ved 60 og 61 år når pensjonsuttaket starter ved 60 år. Den andre søylen viser pensjonsnivået fra 62 til 67 år når pensjonsuttaket starter ved 60 år. Den tredje søylen viser pensjonsnivået fra 62 til 69 år dersom pensjonsuttaket starter ved 62 år. Det er forutsatt at pensjon før 62 år kan tas ut som et fast beløp på 2,7 G. Utbetalingsperioden er 7 år uansett uttaksalder.

6.7.2 Videreføring av mulighet for tidlig uttak ved 55 år eller endring

I utvalgsinnstillingen fra 1946, nevnt under punkt 6.7.1, ble det foreslått å videreføre den muligheten til uttak av pensjon fra fylte 55 år som tidligere gjaldt i Statens Sjømannsfond. Som begrunnelse la utvalget blant annet vekt på at det i lovutkastet deres ikke var lagt opp til at pensjonsordningen skulle sikre medlemmene rett til uførepensjon. Forslaget innebar nemlig kun en begrenset, skjønnsmessig adgang til å bevilge midlertidig uførestønad til personer som hadde fått nedsatt

arbeidsevne på grunn av sykdom eller skade som hadde inntruffet i tiden som sjømann. Slik ytelse kunne bare gis dersom trygden hadde midler «... utover dem som er nødvendige for å dekke opparbeidet pensjonsansvar og reguleringsfond».

I Ot.prp. nr. 13 (1948) fulgte regjeringen opp utvalgets forslag om mulighet til pensjonsuttak fra fylte 55 år, blant annet under henvisning til at ordningen imøtekom et behov for pensjon fra tidligere alder hos særlig utsatte grupper som fyrbøtere og andre maskinfolk. På dette tidspunktet eksisterte det nemlig ikke noen allmenn uføreordning. Etter at folketrygden ble innført i 1967 og pensjonstrygden for sjømenn ble tilpasset denne, ble den ovennevnte ordningen med midlertidig uførestønad avvirket. Medlemmer i folketrygden har på gitte vilkår rett til ytelser ved uførhet.

Det er imidlertid slik at det er en del sjøfolk som mister helsesertifikatet, jf. pkt. 6.7.1, uten å fylle vilkårene for uføreytelser fra folketrygden. For en sjømann i slutten av femtiårene, med redusert helse, vil det kunne være utfordrende å skaffe seg nytt arbeid på land.

Uttak av pensjon før 60 år medfører at pensjonen blir varig redusert i hele utbetalingsperioden frem til 67 år, se punkt 3.3.3.2. Utbetalingen fra 55 år kan maksimalt utgjøre 58 prosent av full pensjon ved 60 år. Med 30 års opptjeningstid tilsvarer dette 1,9 G i årlig pensjon for overordnede og mellom 1,36 og 1,59 G for underordnede. Dette er mindre enn det folketrygden har definert som en pensjon «å leve av». De tariffbaserte pensjonsordningene gir ikke pensjon før fra 60 år. Det er tvilsomt om utbetalinger før 60 år fremstår som et reelt alternativ til arbeid.

Det er et meget begrenset antall personer som benytter seg av muligheten til å ta ut redusert pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn før fylte 60 år. Som det fremgår av tabell 3.5 i punkt 3.3.3.2, har det årlige antallet de siste fem årene ikke oversteg 20 personer.

Siden adgangen til å ta ut redusert alderpensjon fra fylte 55 år blir så lite benyttet, ble den foreslått opphevet i Ot.prp. nr. 20 (1999–2000). Stortinget valgte imidlertid å videreføre denne adgangen.

6.7.3 Fleksibilitet og nøytralt uttak

Blant de endringene som kom inn i folketrygdens alderspensjon ved pensjonsreformen, er fleksibilitet og nøytralt uttak, jf. punkt 4.2.

At pensjon kan tas ut fleksibelt, betyr at den enkelte kan velge ved hvilken alder pensjonen tas ut innenfor et gitt aldersspenn. For folketrygdens

og private pensjonsordningers vedkommende er dette spennet fra 62 til 75 år. For AFP i privat sektor er det fra 62 til 70 år.

Til grunn for fleksibelt uttak av alderspensjon ligger prinsippet om nøytralt uttak. Nøytralt uttak innebærer at pensjonene blir beregnet med sikte på at samlet utbetalt pensjon i perioden som pensjonist skal være uavhengig av alderen da pensjonen tas ut første gang. Dette er nærmere omtalt i punkt 6.4.

Samtidig åpnes det for å kombinere arbeid og pensjon uten avkorting mot arbeidsinntekt. Jo lenger en fortsetter i arbeid og jo senere pensjonen tas ut, desto høyere blir den årlige pensjonen. Den enkelte må selv dekke hoveddelen av kostnadene dersom han eller hun velger å gå av tidlig, ved at den årlige pensjonen da blir lavere.

I henhold til skipsarbeidsloven § 5-12 kan arbeidsgiver nå bringe arbeidsforholdet til opphør når sjømannen fyller 70 år. Det ville derfor kunne sees som naturlig at seneste uttaksalder i pensjonstrygden for sjømenn ble satt til 70 år.

6.7.4 Livsvarig eller opphørende

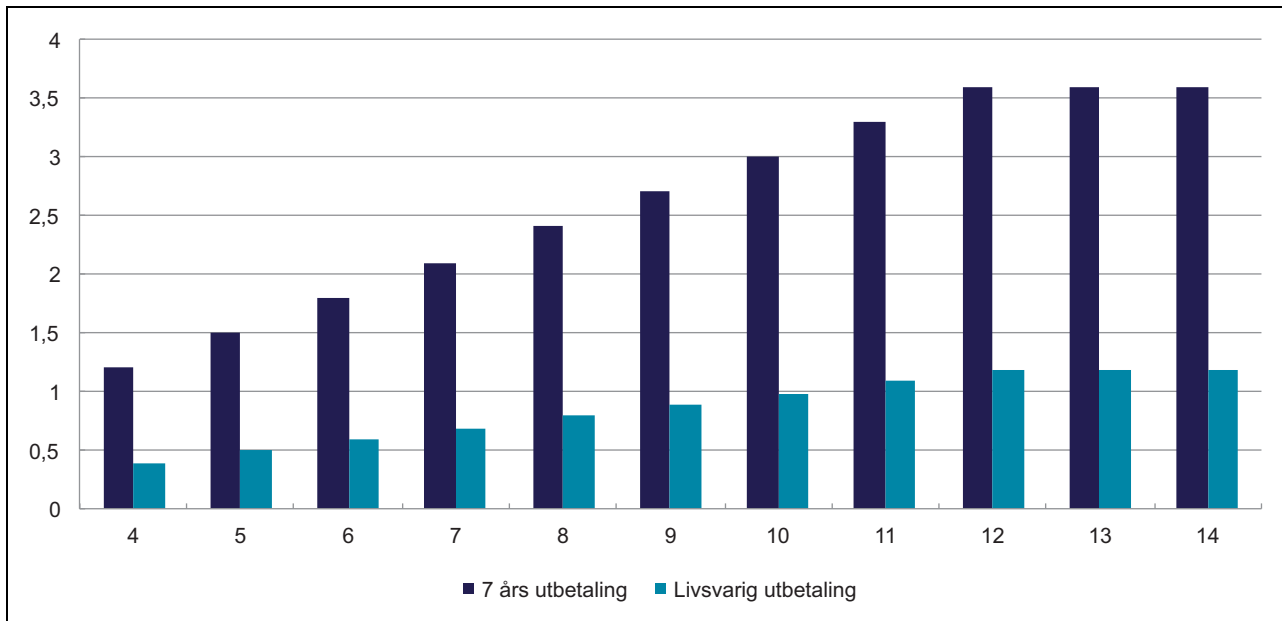
Et sentralt spørsmål ved utformingen av en ny pensjonsordning for sjømenn er om pensjonene skal ytes for en avgrenset periode, eller om pensjonene skal gis livsvarig.

Som nevnt i kapittel 3 ga pensjonstrygden for sjømenn opprinnelig pensjoner frem til pensjonistens død, som følge av at sjømennene normalt ikke kunne påregne å motta noen andre ytelser til livsopphold i alderdommen. Innføringen av en allmenn alderspensjon i Norge, skulle derfor isolert sett tilsi at det i dag ikke er behov for en livsvarig ytelse. Dette er også bakgrunnen for at pensjonstrygden for sjømenn ble omgjort til en tidligpensjonsordning som ga en ytelse frem til sjømannen kunne få alderspensjon fra folketrygden.

På den annen side kan det påpekes at alderspensjonen fra folketrygden etter pensjonsreformen i normaltillfellene kan tas ut allerede fra 62 år, hvilket isolert sett skulle tilsi at det i dag er et redusert behov for en tidligpensjonsordning.

Som nevnt i punkt 6.7.1, viser tilgjengelig statistikk at sjømenn i gjennomsnitt har kortere forventet levetid enn gjennomsnittet for alle yrkesaktive. Kortere forventet levetid vil kunne gjøre det mindre attraktivt å endre pensjonstrygden for sjømenn til en livsvarig ytelse. Dette ville imidlertid teoretisk kunne kompenseres, for eksempel ved at pensjonen beregnes ut fra en kortere forventet levetid.

Figur 6.3 Årlig pensjon for ulike inntekter i G i en alleårsopptjeningsmodell med nøytralt uttak – pensjonsuttak ved 62 år

Forutsetninger: Opptjeningssatsen er 6 prosent av lønn opp til 12 G i 35 år. Pensjonsnivået ved livsvarig utbetaling er beregnet med utgangspunkt i folketrygdens delingstall for 1975-kullet ved 62 år.

Kilde: Egne beregninger

Figur 6.3 viser årlig pensjon målt i G i en alleårsopptjeningsmodell med nøytralt uttak dersom utbetalingsperioden er henholdsvis 7 år og livsvarig.

6.8 Levealderjustering

Levealderjustering innebærer at de forventede samlede utbetalingene til pensjon skal være om lag upåvirket av utviklingen i levealderen. Det foretas ingen levealderjustering av utbetalt pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn i dag. Pensjonen fra folketrygden, offentlig tjenstepensjon og pensjon etter lov om tjenstepensjon levealderjusteres.

Levealderen i Norge har økt kraftig og det ventes ytterligere økning. Statistisk sentralbyrås seneste befolkningsfremskrivninger indikerer at det i 2060 vil kunne være en forventet levealder ved fødsel på 86,5 år for menn og 89,1 år for kvinner.

Levealderen utvikler seg riktignok noe ulikt i ulike grupper av befolkningen, men forventet levetid har likevel økt for alle yrkesgrupper. I vedlegg 7 er det sett nærmere på dødelighet og utvikling i levealder for norske sjøfolk.

Gjennomgangen viser at yrkesklasser som omfatter sjømenn, både tradisjonelle sjømenn og

arbeidere innenfor olje- og gassutvinning, har høyere dødelighet som yrkesaktive og kortere forventet levetid enn gjennomsnittet for alle yrkesaktive.

Sammenliknet med andel døde i hele befolkningen, tyder tallene på betydelig overdødelighet før 60 år blant dem som er medlemmer av pensjonstrygden for sjømenn. Dette gjelder for alle årskull som det er innhentet opplysninger for. Ved en sammenligning med andel døde menn i befolkningen, hvilket antas å være mest realistisk for de aktuelle årskullene, er forskjellene imidlertid mindre. For medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn gjelder, som for befolkningen som helhet, at dødeligheten før 60 år har sunket over tid og den er dermed lavere for yngre årskull enn for eldre årskull.

Levealderen har økt også for sjømenn. Forventet gjenstående levetid fra 60 år har økt med nesten 4 år for menn og nesten 4,5 år for kvinner siden pensjonsordningen for sjømenn ble etablert i 1948. Levealderen for sjøfolk har i gjennomsnitt økt prosentvis om lag like mye som for resten av den yrkesaktive befolkningen i perioden fra 1981–1985 til 1996–2000. Det er imidlertid fremdeles forskjell i levealderen mellom sjømenn og befolkningen som helhet.

Dersom en sjømann slutter å arbeide før 67 år for å ta ut pensjon fra pensjonstrygden for sjø-

menn, vil det kunne være en utfordring å starte i arbeid på nytt etter 67 år for å kompensere for levealdersjusteringen i folketrygden. Vedkommende vil i så fall få en lavere alderspensjon fra folketrygden enn andre i samme årskull som har stått i arbeid hele tiden og som dermed lettere kan fortsette å jobbe og få høyere alderspensjon fra folketrygden.

Det må antas å ville være fordelaktig for sjømenn å ha mulighet til både å få utbetaling fra sjømannstrygden og ha mulighet til å stå lenge i arbeid, for å kunne kompensere for levealdersjusteringen i folketrygden og eventuelt i sjømannspensjonen.

Valget mellom en fremtidig pensjonsordning for sjøfolk som gir pensjoner i en avgrenset periode, slik som i dag, og en fremtidig pensjonsordning for sjøfolk som gir livsvarige pensjoner, slik pensjonstrygden for sjømenn gjorde ved innføringen, vil ha konsekvenser for hvorvidt og hvordan pensjonen skal levealdersjusteres.

Dersom den nye pensjonsordningen for sjøfolk skal utformes som en livsvarig pensjon som skal levealdersjusteres, oppstår spørsmålet om hvilken betydning det skal ha at sjømenn har en annen, lavere forventet levealder enn befolkningen for øvrig.

Levealdersjustering av en ny pensjonsordning for sjøfolk, dersom denne utformes som en opphørende pensjon som bare utbetales mellom 60 og 67 år, vil gi svært mye mindre utslag enn levealdersjustering av livsvarige ytelser. Dette fordi levealdersjustering av en slik opphørende pensjon må antas å skulle korrigere kun for økte overlevelsessannsynligheter mellom 60 og 67 år. I første omgang kan det derfor være naturlig ikke å levealdersjustere en pensjon med så kort utbetalingsperiode.

Dersom det blir valgfritt for den enkelte om han eller hun vil ha livsvarig utbetaling, må det i så fall fastsettes et sett med delingstall til dette formålet.

6.9 Regulering av pensjoner

Det må tas stilling til hvordan pensjonene fra en fremtidig pensjonsordning skal reguleres.

Folketrygden, offentlig tjenestepensjon, offentlig AFP og pensjonstrygden for sjømenn benytter i dag samme prinsipp for regulering av pensjon. Dette prinsippet går ut på en regulering i forhold til G frem til uttak, og G fratrukket 0,75 prosent etter uttak.

For innskuddspensjon vil pensjonskapitalen hele tiden være bestemt av verdien på pensjonskapitalen (innskudd, samt avkastning og verdiutvikling). Pensjoner under utbetaling reguleres ut fra avkastning, eventuelt fratrukket kostnader, og verdiutviklingen av pensjonskapitalen. For private ytelsesordninger reguleres pensjonen med den individuelle lønnsutviklingen før pensjonsuttak, og som hovedregel ut fra overskudd på avkastning etter pensjonsuttak. I ny lov om tjenstepensjon åpnes det for flere reguleringsprinsipper.

Ved en tilpassing av pensjonstrygden til folketrygden vil det ikke være naturlig å endre den tilpassingen som allerede har skjedd på området ved at pensjonstrygden reguleres som folketrygden.

Dersom det skulle bli lagt opp til en annen finansieringsform av pensjonstrygden enn dagens utligningssystem ville det kunne diskuteres en annen finansiering av regulering av pensjon enn i dag. Ved fondering kunne dette bli gjort ved at rederiene garanterte for en regulering der denne først og fremst finansieres med fjorårets avkastning. Dette kunne eventuelt kombineres med en statsgaranti. Et annet alternativ kunne være å la reguleringen være avhengig av avkastningen året før, og hvis denne blir mindre enn lønnsveksten (dagens regel), kunne dette bli tatt igjen ved senere høyere avkastning. En siste variant kunne være at reguleringen bare var *målsatt* å være som i dag, men at den ble det den ble ut fra avkastningen.

Dersom pensjonstrygden fortsetter med et utligningssystem, kan dagens regelverk på området opprettholdes. Dette innebærer at innbetalingene fra de aktive finansierer de regulerte utbetalingene.

6.10 ILO-konvensjon nr. 71

Som vist i punkt 5.1 medfører Norges ratifisering av ILO-konvensjon nr. 71 (heretter ILO-konvensjonen) visse forpliktelser, som begrenser handlingsrommet ved utformingen av en ny pensjonsordning for sjøfolk.

Lovkrav

I NOU 1999: 6 Sjømannspensjon ble det vurdert om Norges ratifisering av ILO-konvensjonen medfører en forpliktelse for Norge til å ha en egen lov om pensjonsordning for sjøfolk. Det ble der konkludert med at «... konvensjonen selv ikke uttrykkelig krever at ordningen er opprettet ved lov,

men at dette er nødvendig på grunn av legalitetsprinsippet som følger av norsk rett. [...] Det kan antas å være tilstrekkelig at loven påbyr å opprette en ordning som tilfredsstillende konvensjonens krav, men at den nærmere utformingen skjer gjennom tariffavtale.»

En fremtidig pensjonstrygd for sjømenn kan lovfestes på flere måter. Det kan være en lov med helt egne pensjonsregler eller det kan være en lov som sier at for eksempel innskuddspensjonsloven skal følges.

Krav om styrerepresentasjon

For å tilfredsstillende artikkel 4 nr. 4 i ILO-konvensjonen, skal både rederne og sjøfolkene »... være berettiget til ved representanter å delta i ledelsen av ordningen».

I AFP i privat sektor er det etter AFP-tilskottsloven et styre som skal bestå av partene i de ulike avtalene. Kravene i ILO-konvensjonen kan sikres ved at rederier og sjøfolk får ta del i et slikt styre. Det må videre gjøres klart på hvilken måte dette styret kan påvirke eller «lede» pensjonsordningen.

Lov om innskuddspensjon har krav om en styringsgruppe når det er mer enn 15 ansatte, der ansatte skal være representert. Styringsgruppen har kun en rådgivende rolle. Utvalget er usikre på om en slik styringsgruppe vil tilfredsstillende kravet i ILO-konvensjonen. Dersom dette ikke er tilfelle, bør det muligens være en annen, lovfestet styringsregel for pensjonsordninger som omfatter sjømenn.

Pensjonstrygden tilfredsstillende i dag ILO-konvensjonens krav om styrerepresentasjon.

Medlemmer i pensjonsordning

Hvem som i henhold til ILO-konvensjonen skal omfattes av pensjonsordningen er beskrevet i punkt 5.1.3.

En AFP-liknende modell vil ikke uten videre tilfredsstillende kravene til hvem som skal være medlem uten tilpasninger.

Innskuddspensjonsordninger vil også kunne gi en litt annen medlemskrets enn det som er angitt i ILO-konvensjonen, og det er mulig det må foretas tilpasninger for å tilfredsstillende ILO-konvensjonens krav om medlemskap.

En tilpasset pensjonstrygd vil kunne ha samme medlemskrets som i dag, og dermed tilfredsstillende ILO-konvensjonens krav.

Det vises for øvrig til vedlegg 8 om hvem som omfattes i forskjellige pensjonslover og pensjonsløsninger.

Uttaksalder

ILO-konvensjonen angir to alternative utforminger av sjømannspensjonen, der mulig uttaksalder er henholdsvis 55 og 60 år i det ene alternativet, mens det andre alternativet ikke stiller noe krav med hensyn til uttaksalder. Som beskrevet i kapittel 5 mener utvalget at Norge står fritt til å velge hvilke av de to alternativene landet skal følge i fremtiden.

Både en AFP-liknende modell, en innskuddspensjonsordning og en tilpasset pensjonstrygd kan ha uttak av pensjon fra 62 år. Uttak fra et tidligere tidspunkt vil for AFP-modellen kreve tilpasninger.

Kongen kan i medhold av lov om innskuddspensjon gi tillatelse til å opprette en pensjonsordning med særaldersgrenser lavere enn 62 år.

Pensjonstrygden har allerede mulig uttak fra 55 år, og en tilpasset pensjonstrygd kan ha senere uttaksalder.

Minstekrav til pensjon

Etter ILO-konvensjonen er det et minstekrav til ytelsen i forhold til innbetalt beløp og sammen med folketrygd. Dette forutsettes ivaretatt uansett om løsningen blir en endring i dagens pensjonstrygd eller en overgang til en av pensjonslovene i privat sektor.

Fondsavsetninger/kostnader

ILO-konvensjonen inneholder ikke krav om fondsavsetninger. Men det er et krav at eventuelt bidrag fra sjøfolk ikke skal utgjøre mer enn halvparten av kostnadene ved pensjonsordningen.

En AFP-liknende ordning vil tilfredsstillende dette kravet. Reglene for arbeidertilskudd i de private pensjonslovene tilfredsstillende også kravet. Det samme gjelder dagens avgiftssatser i pensjonstrygden for sjømenn.

6.11 Regnskapsregler

Dette avsnittet gir en omtale av regnskapsreglene på pensjonsområdet og av hvordan ulike offentlige og private pensjonsordninger omfattes av internasjonale og norske regler for regnskapsfø-

ring. For arbeidsgivere vil regnskapsregler kunne være førende for valg av pensjonsordning.

Regnskapet til et foretak skal gi opplysninger om foretakets eiendeler, forpliktelser og egenkapital og om inntekter og kostnader. Det er et grunnleggende prinsipp at regnskapet skal reflektere underliggende økonomiske realiteter og gi god informasjon om foretakets økonomi. Dette har betydning for nåværende og potensielle investorer som skal danne seg en oppfatning av verdien på foretakets aksjer, og for långivere for å vurdere selskapets låneevne.

Norske foretak må avlegge regnskap i samsvar med regnskapsloven. Regnskapsloven gjelder i utgangspunktet både for foretak som avlegger regnskap etter god regnskapsskikk (regnskapsloven § 4-6) og foretak som avlegger regnskap i samsvar med IFRS (International Financial Reporting Standards). Sistnevnte gruppe er imidlertid unntatt fra å følge de fleste bestemmelsene i regnskapsloven. Børsnoterte selskap må avlegge regnskap i samsvar med de internasjonale regnskapsstandardene. Andre foretak har i stor grad valgfrihet når det gjelder valg av regnskapsspråk. Det finnes også egne regler for små foretak.

Finansdepartementet har det overordnede ansvaret for norsk regnskapsregulering. Utfyllende anbefalinger utarbeides og fastsettes av private (og uavhengige) standardsetterorganer. Norske regnskapsstandarder (NRS-er) fastsettes av Norsk Regnskapsstiftelse, mens internasjonale regnskapsstandarder (IAS-er/IFRS-er) fastsettes av IASB (International Accounting Standards Board). Finanstilsynet kontrollerer og håndhever regnskapsreglene for børsnoterte foretak og finansielle foretak som driver virksomhet som krever konsesjon fra Finanstilsynet.

Innenfor IFRS er det IAS 19 *Ytelser til ansatte* som regulerer regnskapsføringen av pensjonsytelser, mens det under god regnskapsskikk er NRS 6 *Pensjonskostnader* som kommer til anvendelse. Regnskapsloven § 5-10 og NRS 8 *God regnskapsskikk for små foretak* har særregler for regnskapsføring av pensjonsytelser for små foretak. Små foretak kan etter disse bestemmelsene unnlate å balanseføre pensjonsforpliktelser som er forsikret, og anse premien som pensjonskostnaden. Regnskapsreglene for små foretak omtales ikke nærmere her.

Regnskapsstandardene inneholder prinsipper for klassifisering av pensjonsordninger. Klassifiseringen får igjen betydning for regnskapsføringen. Gitt alle de ulike tjenstepensjonsordningene som finnes, er regnskapsføring av pensjon et komplekst område innenfor regnskapsfaget. Spørsmå-

let som må vurderes er om pensjonsordningen faller innenfor regnskapsstandardenes bestemmelser om pensjonsytelser. Standardene favner bredt, og omfatter i utgangspunktet alle typer pensjonsløfter et foretak har gitt sine ansatte. Regnskapsstandardene gjelder uavhengig av hvordan pensjonsordningen er finansiert eller organisert.

Det fremgår av bestemmelsene om standardenes virkeområde at en pensjonsytelse er noe som oppstår som følge av et ansettelsesforhold, og at det er noe et foretak gir sine ansatte. Skattefinansierte ordninger som er lovet av offentlig myndighet synes derfor å falle utenfor, til tross for at foretak og medlem bidrar til å finansiere ordningene (i Norge arbeidsgiveravgift og trygdeavgift).

For pensjonsordninger som faller innenfor virkeområdet til standardene, er det avgjørende skillet for regnskapsføringen om ordningen er å anse som en innskuddsplan eller en ytelsesplan. Dette skillet gjelder også for ordninger som omfatter flere foretak og lovpålagte offentlige ordninger. Innskuddsbaserte ordninger er ordninger der foretaket betaler inn faste bidrag (premier) til en separat juridisk enhet og hvor foretaket ikke har noen juridisk eller underforstått plikt til å betale ytterligere bidrag. Den fremtidige pensjonen vil avhenge av bidragenes størrelse og avkastningen på kapitalen.

I praksis er rene spareordninger uten regulering av pensjonskapitalen innskuddspensjon etter standardene. Den regnskapsmessige behandlingen av rene innskuddsordninger er relativ enkel. Foretakets forpliktelse anses oppfylt ved bidragsbetalingen (premiebetalingen), og bidraget/premien kostnadsføres. I tillegg gis det opplysninger i kommentarene til regnskapet (noteopplysninger). Det er ingen balanseføring av pensjonskapitalen til medlemmene. Innskuddsfondet balanseføres.

I ytelsesbaserte ordninger har foretaket en risiko for at ytelsen vil koste mer enn forventet og en risiko for at investerte eiendeler ikke vil være tilstrekkelig til å finansiere forventede ytelser. Ytelsesordninger skal regnskapsføres ut fra blant annet forutsetninger om fremtidig lønnsvekst og regulering av pensjoner under utbetaling, og ikke ut fra årets premie. Pensjonsforpliktelser som ut fra disse beregningene overstiger pensjonsmidler skal balanseføres ut fra aktuarbasert beregning av forpliktelser og eiendeler i ordningen. De mer detaljerte reglene for måling av pensjonsforpliktelser er nærmere omtalt i standardene.

I en uttalelse fra 19. desember 2013 har Norsk Regnskapsstiftelse angitt hvordan pensjonsordninger etter lov om tjenstepensjon skal regn-

skapsføres. Dersom det er avtalt at pensjonsbeholdningen skal reguleres med lønnsvekst i opp-tjeningstiden og/eller det er avtalt en regulering i utbetalingstiden, så skal regnskapsføringen bli som for en ytelsesordning. Om dette vil gi noen særlige effekter i balansen for det enkelte foretak er imidlertid usikkert, for modellen for beregning av forpliktelser vil være helt annerledes enn for en ytelsesordning.

I offentlig sektor regnskapsføres både tjenestepensjonsordninger og AFP-ordningen etter nærmere regler fastsatt av Kommunal- og moderniseringsdepartementet og av Norsk Regnskapsstiftelse.

Basert på en rapport fra en arbeidsgruppe som har vurdert regnskapsføring av privat AFP og høringsuttalelser knyttet til denne, uttalte Finansdepartementet i Nasjonalbudsjettet for 2014 at det ikke er grunnlag for å konkludere med at det er plikt til å balanseføre ny AFP. Spørsmålet er altså ikke endelig avklart. Det er likevel mulig å regnskapsføre pensjonsordningen som en ytelsesordning dersom bedriften ønsker dette.

For pensjonsordninger som omfatter flere foretak og hvor forpliktelsen er beregnet for ordningen sett under ett, må det vurderes om det er grunnlag for å allokere en andel av den totale forpliktelsen og kostnaden til det enkelte foretak på en konsekvent og pålitelig måte. Dersom dette ikke lar seg gjøre, kan foretak med ytelsesordninger benytte seg av en unntaksbestemmelse og kostnadsføre premien (slik det gjøres for rene innskuddsordninger).

Ordninger opprettet ved lov for å omfatte alle foretak eller foretak i en bestemt kategori og som faller inn under standardens virkeområde (offentlig tjenestepensjon, pensjonstrygden for sjømenn mv.), regnskapsføres på samme måte som flerforetaksordninger.

Dagens pensjonstrygd for sjømenn følger samme regnskapsregler som innskuddspensjonsordninger, det vil si at årets utgifter føres i regnskapet, og at det ikke skjer noen balanseføring av forpliktelser.

Utvalget antar at en endring i dagens pensjonstrygd som opprettholder dagens finansieringssystem og regel om statlig garanti ikke fører til endring i denne praksisen. Regnskapsføring av andre modeller må imidlertid vurderes særskilt, og er omtalt i modellbeskrivelsene i kapittel 7.

6.12 Prinsipper for overgangsløsning ved innføring av nye pensjonsregler

---

6.12.1 Innledning

Gjennom årene har det vært gjort betydelige endringer i lovgivningen og annet regelverk om pensjoner. Utviklingen av velferdsstaten har for en stor del skjedd gjennom lovgivning som har gitt borgerne nye og forbedrede rettigheter. Etter hvert har det også vært foretatt endringer som i noen grad har medført mindre rettigheter for grupper av pensjonister. Dette kan skyldes endret prioritering innenfor gruppen, noen har fått mindre, mens andre har fått mer. Det kan også være endringer som er begrunnet i et ønske om å begrense utgiftene. Pensjonsreformen er et eksempel på dette. Et grunnleggende formål med reformen er å gjøre pensjonssystemet mer bærekraftig. Blant annet er de nye reglene for alderspensjon i folketrygden utformet slik at de skal gi insentiver til å arbeide lenger, og levealdersjustering og nye prinsipper for regulering av alderspensjoner er viktige elementer for å begrense folketrygdens utgifter i fremtiden.

Når pensjonsregelverket endres, oppstår det spørsmål om når endringene skal gjelde fra, hvem endringene skal omfatte og om det skal være overgangsløsninger. Pensjonsrettigheter er viktige for borgerne, og de vil ofte ha karakter av opparbeidede rettigheter. Spørsmålene som reiser seg vil ikke nødvendigvis være av juridisk art. Ofte vil det være spillerom for flere løsninger, og det vil være av betydning om det dreier seg om større eller mindre endringer, hva som er formålet med endringen og om endringen har betydelig kostnad. Dersom formålet med en endring er å rette opp en urimelig regel uten særlig kostnad, er det større grunn til å gi endringen virkning også for pensjoner som allerede er opptjent eller som er under utbetaling, enn dersom det innføres nye regler som har betydelige kostnader.

En ny pensjonsordning for sjømenn vil ganske sikkert få regler som i stor grad fraviker fra dagens pensjonsordning, og det blir spørsmål om overgangsløsninger for personer som har opptjent rettigheter i dagens ordning. Nedenfor (punkt 6.12.2) gjennomgås noen viktige reformer i pensjonsregelverket, herunder endringer i sjømannspensjonen, med særlig vekt på hvem endringene har omfattet og om det har vært gitt overgangsordninger. Det pekes på en del valg som vil være aktuelle ved innføring av nye regler for sjømannspensjon (punkt 6.12.3).

6.12.2 Overgangsløsninger ved tidligere reformer av pensjonsregler

Lovgiver står ikke fritt til å vedta endringer som griper inn i borgernes rettigheter. Grunnloven § 97, som bestemmer at ingen lov må gis tilbakevirkende kraft, innebærer en skranke for Stortingets lovgivningsmyndighet, også når det gjelder pensjoner og trygderettigheter. Tilbakevirkningsforbudet omfatter tilfeller der det knyttes nye byrder til tidligere handlinger, men omfatter også fremtidig endring i en etablert rettsposisjon (såkalt uegentlig tilbakevirkning).

Etter Høyesteretts praksis er det imidlertid ikke enhver tilbakevirkning som rammes. På områder der lovgiver endrer bestående rettsforhold til skade for den enkelte, blant annet når det gjelder pensjonsforhold, er det tilbakevirkning som er særlig urimelig eller urettferdig som rammes av tilbakevirkningsforbudet. Hittil har det ikke vært noen avgjørelser i Høyesterett der pensjonslovgivning har blitt kjent ugyldig med grunnlag i Grunnloven § 97.

Endringer i folketrygden

Med virkning fra 1. januar 1992 ble reglene for tilleggspensjonen fra folketrygden endret. Av inntekter mellom 6 og 12 G skal bare en tredjedel tas med ved beregning av poengtall fra og med året 1992 (tidligere gjaldt dette inntekter mellom 8 og 12 G), og pensjonsprosenten ved beregning av tilleggspensjon ble endret fra 45 prosent til 42 prosent for poengår fra og med 1992. Det ble også foretatt andre endringer, blant annet ble det innført behovsprøving av forsørgingstillegg. Endringene fikk også virkning for pensjoner som var under utbetaling. For tilleggspensjon gjaldt dette for uførepensjonister og gjenlevendepensjonister, for forsørgingstillegg gjaldt dette for uførepensjonister og alderspensjonister. Høyesterett fant i to dommer fra 1996 at det ikke var i strid med tilbakevirkningsforbudet i Grunnloven at endringene fikk generell virkning, også for pensjoner som allerede var innvilget og under utbetaling. Det ble blant annet lagt vekt på formålet med endringene (folketrygdens økonomi), likebehandling av pensjonister og at det var gitt overgangsregler som innebar at endringene ble innført gradvis ved at pensjonsutbetalingene ikke ble redusert i nominelle kroner.

Viktig deler av pensjonsreformen som nøytralt fleksibelt pensjonsuttak og levealdersjustering ble innført fra 2011 for alderspensjoner fra og med 1943-årskullet. Flexibelt uttak av pensjoner gir

økt valgfrihet, noe som er positivt for pensjonistene. Levealdersjustering gir noe redusert pensjon, men med mulighet til å avhjelpe dette ved å arbeide lenger. Nye regler for opptjening av alderspensjon trådte i kraft 1. januar 2010, men får full virkning for personer født i 1963 og senere. De gamle opptjenings- og beregningsreglene gjelder fullt ut for personer født før 1954. For de mellomliggende årskullene fases de nye reglene gradvis inn. Samtidig er det gitt en garantiregel som går ut på at pensjonen ikke skal bli lavere enn pensjon beregnet etter de gamle reglene på grunnlag av pensjonsrettigheter opptjent per 31. desember 2009 justert for effekten av levealdersjustering.

Det fremgår av lovforarbeidene at det også ble vurdert et annet alternativ for innfasing av nye regler, nemlig å sette et skjæringspunkt slik at alle født etter 1950 fikk pensjon fullt ut etter nye regler. Alle født tidligere ville da følge gamle opptjenings- og beregningsregler. Dette kunne kombineres med en garanti for opptjent pensjon. En slik løsning ville gitt raskere innfasing av de nye reglene. Årsaken til at denne løsningen likevel ikke ble valgt, var ifølge forarbeidene at den kunne føre til uønskede terskeeffekter og ville gitt betydelig høyere utgifter enn gradvis innfasing.

Endringer i offentlig tjenestepensjon

I 2000 ble pensjonsgrunnlaget (inntekten det beregnes pensjon av) forbedret for inntekter mellom 8 og 12 G. Hele inntekten skal regnes med, mens inntekt i dette intervallet tidligere bare ble medregnet med en tredjedel. I Statens pensjonskasse og de andre lovfestede tjenestepensjonsordningene med tilsvarende pensjoner ble endringen innført ved lov, men endringen ble også innført i regelverket for kommunale tjenestepensjonsordninger. Forbedringen i pensjonsgrunnlaget var en følge av tariffoppgjøret våren 2000, og ble innført for alle med sluttlønn på 8 G og høyere som fikk pensjon fra mai 2000 og senere. En gruppe pensjonister som hadde fått pensjon tidligere, saksøkte Statens pensjonskasse med krav om å få regulert pensjonene tilsvarende, men tapte i Høyesterett.

I forbindelse med pensjonsreformen ble det innført levealdersjustering også i de offentlige tjenestepensjonsordningene, men med en overgangsløsning (individuell garanti). Det innebærer at personer som er født i 1958 eller tidligere er garantert samlet pensjon etter samordning (folketrygd pluss tjenestepensjon) på 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved full opptjeningstid. Garantien gjelder tidligst fra 67 år. Dersom pensjonisten har

valgt å ta ut alderspensjon fra folketrygden tidligere etter reglene om nøytralt fleksibelt uttak, skal garantien beregnes som om pensjonen var tatt ut ved 67 år. Dette har sammenheng med at de offentlige tjenstepensjonsordningene, som fortsatt er såkalte bruttoordninger, ikke skal kompensere for tidliguttak av alderspensjon fra folketrygden.

For stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer er det en egen lovfestet tjenstepensjonsordning som trådte i kraft 1. januar 2012. Alderspensjonene som gis etter denne ordningen er livsvarige nettoppensjoner som ikke skal samordnes med folketrygden eller andre pensjoner. Pensjonsrettighetene tjenes opp i en pensjonsbeholdning, og det er innført levealdersjustering og nøytrale uttaksregler fra tidligst 62 år. De tidligere pensjonsordningene for disse gruppene (samordningspliktige bruttoordninger) er videreført som overgangsordninger, men det er innført levealdersjustering, og det er dessuten bestemt at pensjonene skal reguleres på samme måte som i folketrygden (reguleringen fulgte tidligere reguleringen av godtgjørelsen til stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer).

De tidligere ordningene og den nye pensjonsordningen for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer er svært forskjellige. Det er bestemt at all opptjening etter 1. januar 2012 skal skje i den nye ordningen, og tidligere opptjening beholdes i de gamle ordningene. For noen skjer opptjening i den nye ordningen allerede fra 1. oktober 2009. Alle pensjoner som er innvilget tidligere, utbetales etter de tidligere opptjenings- og beregningsreglene. Det samme gjelder for pensjon som innvilges senere og som er opptjent etter de tidligere reglene. Dersom det er opptjent pensjon både etter tidligere og nye regler, beregnes pensjon etter begge (eventuelt alle tre) regelsett. Det er gitt en overgangsregel om samlet maksimal pensjon, og det er i tilfelle pensjonen etter den nye ordningen som skal settes ned. Overgangsreglene innebærer at dersom det er opptjent rett til full pensjon etter de tidligere reglene, vil det ikke bli utbetalt pensjon fra den nye pensjonsordningen.

Omlegging av ordningen med avtalefestet pensjon i privat sektor

Samtidig med at det ble innført blant annet levealdersjustering og nøytralt fleksibelt uttak av alderspensjon fra folketrygden fra 1. januar 2011, ble avtalefestet pensjon (AFP) i privat sektor lagt vesentlig om. Tidligere var AFP i privat sektor,

slik AFP i offentlig sektor fortsatt er, en tidligpensjonsordning fra 62 til 67 år. Opptjenings- og uttaksreglene for ny AFP er tilpasset ny alderspensjon i folketrygden, med levealdersjustering og nøytralt uttak av pensjonen som et livsvarig tillegg til fleksibel alderspensjonen fra folketrygden. Pensjonen kan tidligst tas ut sammen med folketrygden fra 62 år. Dersom pensjonen tas ut senere, blir den høyere ved uttak frem til 70 år.

Gammel og ny AFP i privat sektor kan ikke kombineres. AFP i privat sektor som er innvilget med virkningstidspunkt før 1. januar 2011, følger de gamle reglene og er tidligpensjon frem til 67 år. AFP som er innvilget med virkningstidspunkt 1. januar 2011 og senere, følger de nye reglene. Det innebærer at for en del årskull, vil noen pensjonister ha gammel AFP og noen ny AFP, alt ettersom de har sluttet i arbeid og tatt ut pensjon før eller etter årsskiftet 2010/2011.

I ny AFP kreves det at arbeidstakeren ved fylte 62 år har vært arbeidstaker i én eller flere bedrifter som var omfattet av en avtale om AFP i minst 7 av de siste 9 årene. Fordi dette innebar skjerpede kvalifikasjonskrav, ble det innført overgangsregler slik at kravet er 3 av de siste 5 årene for arbeidstakere født i 1944 til 1951. Kvalifikasjonskravet økes så gradvis for hvert årskull til og med 1954-kullet, der det er 6 av de siste 8 årene. For senere årskull gjelder det nye kvalifikasjonskravet fullt ut. Det ble også innført en overgangsordning med et kompensasjonstillegg i ny AFP for personer født til og med 1962. Begrunnelsen var at disse pensjonistene har hatt begrensede muligheter til å tilpasse seg levealdersjustering og nye opptjeningsregler.

Omlegging av pensjonstrygden for sjømenn til en førtidspensjonsordning

Innføring av folketrygden medførte at pensjonstrygden for sjømenn gikk over fra å være en ordning som ga alderspensjon livet ut, til å gi pensjon frem til pensjonsalderen i folketrygden, 70 år, senere 67 år. Samtidig ble andre pensjonsarter enn alderspensjon avskaffet. Det ble også bestemt at pensjonen skulle falle bort i den utstrekning pensjonisten hadde eller fikk uførepensjon fra folketrygden.

Det ble innført en overgangsordning som innebar at det i mange år ble gitt alderspensjon etter 70/67 år, alderspensjon til uføre og pensjoner til etterlatte. Disse pensjonene ble bare gitt for pensjonsgivende fartstid opptjent før folketrygden ble innført, og pensjonssatsene ble ikke regulert. Dermed ble disse pensjonsrettighetene gradvis utfaset.

Med virkning fra 1. januar 2001 ble overgangsordningen opphevet for nye tilfeller, det vil si at for dem det gjaldt falt opptjente rettigheter bort, selv om disse pensjonene etter hvert var blitt svært små. Det ble lagt vekt på det skjedde en del andre endringer samtidig, at de økonomiske virkningene for dem det gjaldt var små, og at besparelsene gikk til å finansiere et behovsprøvd tillegg til pensjonene for sjømenn som hadde fortsatt i yrket frem mot pensjonsalderen.

6.12.3 Momenter til overgangsløsninger ved innføring av en ny sjømannspensjonsordning

Hvordan overgangen fra dagens regler til en ny ordning skal reguleres, vil avhenge av hvordan den nye ordningen blir. Ut fra utvalgets mandat må det legges til grunn at opptjenings- og beregningsreglene i en ny ordning vil skille seg vesentlig fra dagens regler. Situasjonen blir dermed ganske annerledes enn ved tidligere revisjoner av sjømannspensjonsordningen. Den vil ha likhetstrekk med innføringen av nye opptjenings- og beregningsregler i folketrygden, i AFP i privat sektor og i pensjonsordningen for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer.

Uansett er det naturlig å legge til grunn at pensjoner som allerede er innvilget når en ny ordning innføres (overgangstidspunktet), utbetales som før frem til 67 år (eventuelt til tidspunktet for uførepensjonering).

En overgangsløsning vil kunne være at alle som har opptjening etter dagens regler fortsetter i dagens ordning, og at den nye ordningen bare gjelder nye sjømenn. Dette vil innebære at det vil ta svært mange år før dagens ordning er utfaset. Det antas at dette ikke er noen ønskelig løsning.

Opptjeningen bør, i alle fall som hovedregel, skje i den nye ordningen fra overgangstidspunktet. Det bør vurderes om det skal gjøres unntak for personer som har relativt kort tid igjen til 60 år, 10 år, alternativt 5 år, forutsatt at de har tjenestetid i dagens ordning.

For personer som får opptjening i begge ordningene, må det foretas en avklaring på forholdet til reglene i dagens ordning om minstekrav for rett til pensjon og reglene om forhøyet («glidende») pensjonsalder. Det er ikke aktuelt med tilsvarende regler i en ny ordning. Det vil være rimelig at opptjeningstid etter overgangstidspunktet regnes med når disse reglene anvendes. Skal det kunne gis pensjon for opptjening i begge ordningene, vil det være naturlig med regler om maksimal samlet pensjon fra de to ordningene dersom

også ny ordning skal finansieres etter utligningsprinsippet.

Alt etter hvordan den nye ordningen blir, kan det vurderes om det er hensiktsmessig å konvertere opptjening i dagens ordning til rettigheter i den nye ordningen for noen grupper. Både for et slikt opplegg og overgangsløsningen for øvrig, vil kostnadene få betydning.

Det viktigste kostnadsspørsmålet oppstår dersom den nye ordningen skal ha full kapitaldekning for forpliktelsene, og premien fra arbeidsgivere og arbeidstakere går med til å finansiere den nye ordningen. Det vil blant annet innebære en overgang fra en statsgarantert ordning til en ordning uten slik garanti. Spørsmålet blir da hvordan kostnadene til rettigheter som er opparbeidet i dagens ordning skal dekkes.

6.13 Finansieringsystemer for pensjoner

6.13.1 Innledning

Pensjonsutbetalinger kan finansieres løpende med de finansieringskildene (normalt pensjonspremier) pensjonsordningen har (utligningsprinsippet, eller «pay as you go»). En annen måte å finansiere pensjoner på, er at det bygges opp kapital som er stor nok til å finansiere de pensjonsrettigheter som er opptjent til enhver tid. Det kan også skje en fondsoppbygging kombinert med en løpende finansiering.

6.13.2 Finansiering ved utligning («pay as you go»)

Pensjonsutgiftene i et kalenderår kan finansieres løpende ved tilførsler av midler som skal dekke utgiftene det samme året. Det innebærer at det ikke er spart opp midler på forhånd, gjennom fond eller på annen måte, til å dekke de pensjonene som skal utbetales. Pensjonene som utbetales til personer som er trådt ut av arbeidslivet, finansieres av de yrkesaktive og deres arbeidsgivere. Etter hvert som nye kull av yrkesaktive blir pensjonister, vil de neste generasjonene finansiere pensjonene deres.

Det har vært trukket frem som en egenskap ved finansiering gjennom utligningsprinsippet, at det kan gis pensjon fra første dag når det opprettes en pensjonsordning, og det er nok yrkesaktive til å betale for pensjonene.

Finansiering gjennom utligning kan være sårbar fordi det kan oppstå situasjoner der det ikke vil være tilstrekkelig med midler til å finansiere

pensjonene. Dette vil være tilfelle dersom antall aktive medlemmer i ordningen går ned, slik at det blir færre til å finansiere pensjonene, og innbetalingene ikke økes, se nedenfor i punkt 6.13.4 om pensjonstrygden for sjømenn.

For at finansiering på denne måten skal gi trygghet for pensjonsutbetalingene, er det derfor nødvendig at noen (staten) garanterer for pensjonene. Når pensjoner er finansiert gjennom utligning, er det også komplisert å gå over til et kapitaldekningssystem, fordi dette vil innebære at løpende pensjon for noen og fremtidige pensjoner for andre må finansieres samtidig.

Innenfor et utligningssystem kan det derfor være hensiktsmessig med en viss fondsoppbygging i form av en buffer som kan komme til nytte ved svingninger i pensjonsutgiftene og/eller inntektene. Når inntektene for eksempel svikter over lengre tid vil dette imidlertid ofte ikke være tilstrekkelig, og det blir nødvendig at innbetalingene fra bidragsyterne økes eller at noen andre bidrar til å dekke pensjonsutgiftene.

Når det opprettes pensjonsordninger for foretak, vil utligningssystemet i praksis ikke være aktuelt fordi lov om obligatorisk tjenestepensjon setter som krav at foretakene skal ha pensjonsordninger etter foretakspensjonsloven, innskuddspensjonsloven eller tjenestepensjonsloven. Det vil si ordninger opprettet innenfor rammene for skattefaviserte pensjonsordninger. Det er da nødvendig med kapitaldekning for forpliktelsene, se nedenfor i punkt 6.13.3. Lov om obligatorisk tjenestepensjon gjelder ikke foretak som har pensjonsordning i henhold til lov eller tariffavtale for statlig eller kommunalt ansatte. Bortsett fra Statens pensjonskasse, skal imidlertid også slike ordninger funderes.

Pensjonene i folketrygden finansieres gjennom utligning, det vil si at det ikke er knyttet kapitaloppbygging til pensjonene. Det tidligere folketrygdfondet og det tidligere Statens Petroleumsfond er nå etablert som Statens pensjonsfond Norge og Statens pensjonsfond utland. Formålet med Statens pensjonsfond er statlig sparing for finansiering av folketrygdens pensjonsutgifter og å sikre langsiktige hensyn ved anvendelse av statens petroleumsinntekter. Det er likevel ingen juridiske bindinger mellom folketrygden og Statens pensjonsfond.

Et annet eksempel på utligningsfinansiering er Statens pensjonskasse. Både for folketrygden og Statens pensjonskasse garanterer staten for utgiftene. De kommunale pensjonsordningene, som gir pensjon etter tilnærmet identiske regler som Statens pensjonskasse, er imidlertid pålagt å finansiere

ere pensjonsutgiftene ved at det bygges opp fond for forpliktelsene.

Både folketrygden og Statens pensjonskasse er lovfestede ordninger. Også de lovfestede pensjonsordningene for sjømenn og fiskere er finansiert gjennom utligning («pay as you go») og med statlig garanti for pensjonene.

Videre finansieres avtalefestet pensjon i privat sektor etter utligningsprinsippet. Det er ingen statsgaranti, men staten gir tilskudd som dekker 30 prosent av pensjonene. Premien som bedriftene betaler til ordningen fastsettes slik at den er tilstrekkelig til å dekke løpende utgifter til pensjon og dessuten gi grunnlag for opplegg av et pensjonsfond som skal gi tilstrekkelig sikkerhet for dekning av forventede fremtidige forpliktelser.

6.13.3 Finansiering ved kapitaldekning

Etter lov om obligatorisk tjenestepensjon skal foretak ha pensjonsordninger etter foretakspensjonsloven, innskuddspensjonsloven eller tjenestepensjonsloven. Disse lovene innebærer at tjenestepensjonen skal utformes innenfor visse rammer som lovene gir.

Pensjon etter de ovennevnte lovene er nettoppensjoner som gir pensjon som tillegg til folketrygden. Ellers er pensjonene utformet etter forskjellige prinsipper, se nærmere under punkt 4.4.

Alle pensjonsordningene etter disse lovene er basert på at det er full kapitaldekning (fondsoppbygging) for forpliktelsene, det vil si at det er betalt og avsatt tilstrekkelige midler til de pensjonsforpliktelsene som er opptjent til enhver tid. Pensjonsordningene er underlagt et omfattende regelverk, blant annet om forvaltning av midlene.

Kapitaldekning sikrer at hver generasjon eller hver enkelt (ved innskuddspensjon) sparer til sin egen pensjon. Systemet er økonomisk pålitelig og fungerer ved svingninger i antall medlemmer i ordningen. Det vil være samlet opp nok midler til å dekke opparbeidede pensjonsforpliktelser dersom ordningen avvikes, for eksempel dersom foretaket går konkurs.

Kapitalen som samles opp, vil etter hvert kunne bli stor og gi betydelig avkastning. Dette vil normalt føre til at premien vil være lavere enn i et utligningssystem.

De kommunale pensjonsordningene gir pensjoner som tilsvarer pensjonene i Statens pensjonskasse, men disse ordningene er pålagt å ha kapitaldekning for pensjonsforpliktelsene, altså at forpliktelsene forhåndsfinansieres. Det samme gjelder pensjonsordningen for sykepleiere og pensjonsordningen for apoteketaten, som er lovfes-

tede ordninger. Disse ordningene og de kommunale pensjonsordningene er såkalte bruttoordninger som samordnes med folketrygden, og de inneholder noen elementer som ikke kan premiesettes på forhånd ut fra forsikringstekniske beregninger. Det skal beregnes premie for dette på det tidspunktet pensjonsrettighetene oppstår. Det finnes også en del foretak med tidligere offentlig tilknytning som har valgt en pensjonsordning som tilsvarer de kommunale pensjonsordningene (bruttoordninger). Det gjelder samme krav til kapitaldekning for disse ordningene som for de kommunale ordningene.

6.13.4 Særlig om pensjonstrygden for sjømenn

En viktig årsak til at det ble besluttet at pensjonstrygden for sjømenn skulle finansieres etter utligningsprinsippet, var at det kunne utbetales pensjoner til eldre sjømenn fra første dag basert på fartstiden til sjøs. Gjennom mange år ble det bygget

opp en buffer gjennom reguleringsfondet. Etter hvert ble det ubalanse mellom inntekter og utgifter, og i løpet av 1990-årene gikk reguleringsfondet med til å dekke årlige underskudd. Deretter har staten gitt betydelige tilskudd på grunn av sin garanti for pensjonene, inntil de årlige inntektene og utgiftene nå igjen er i balanse.

En slik underdekning ville ikke ha kunnet skje dersom pensjonsforpliktelsene hadde vært forhåndsfinansiert gjennom tilstrekkelig fondsoppbygging. Utviklingen i pensjonstrygden for sjømenn er slik sett en illustrasjon på hvordan en pensjonsordning basert på utligning kan få utfordringer med finansieringen hvis antall aktive medlemmer reduseres i forhold til antall pensjonister.

Pensjonstrygden for sjømenn er som nevnt ikke basert på et krav om kapitaldekning for forpliktelsene. Det er dermed ikke mulig å gå over til et kapitaldekningssystem uten tilførsel av midler til fondering av allerede opparbeidede forpliktelser.

Kapittel 7

En ny modell for sjømannspensjon

7.1 Innledning

I dette kapitlet foreslår et samlet utvalg en ny pensjonsmodell for sjømenn som er i tråd med prinsippene i pensjonsreformen. I mandatet bes utvalget kartlegge og beskrive pensjonsrettighetene til arbeidstakere som er omfattet av lov om pensjonsstrygd for sjømenn. Med utgangspunkt i utvalgets kartlegging og endringene som er gjort i folketrygdens alderspensjon, bes utvalget vurdere alternativer for supplerende pensjonsløsning for arbeidstakere som i dag er omfattet av pensjonsstrygden for sjømenn. Ved vurderingen av tilpassninger av pensjonsordningen bes utvalget legge til grunn at prinsippene for ny alderspensjon i folketrygden skal være førende. Det vil si at alternative pensjonsløsninger skal ha som utgangspunkt alleårsopptjening, levealdersjustering og nøytralt fleksibelt uttak. Det skal også utredes alternativer for nivået på ytelsen og nedre og øvre aldersgrense for uttak. Utvalget bes videre utrede overgang til en pensjonsløsning som følger pensjonslovgivningen i privat sektor.

Samtidig har det under arbeidet med utredningen fremkommet sterke ønsker om å rette opp forhold som kan oppfattes som urettferdige eller uheldige ved dagens ordning, og som harmonerer dårlig med pensjonsreformen og andre pensjonsordninger. Dette gjelder blant annet et høyt krav til antall år i arbeid for å få rett til pensjon, manglende fleksibilitet for uttak av pensjon, innbetaling til ordningen ved arbeid etter at pensjonen er utbetalt, med videre. Det forventes at bare om lag 17 prosent av dagens medlemmer vil kunne ta ut alderspensjon fra 60 år etter gjeldende kvalifikasjonsregler.

Utvalget har vurdert om arbeidstakere som i dag er omfattet av lov om pensjonstrygd for sjømenn på en god måte kan ivaretas innenfor eksisterende pensjonslovgivning i privat sektor, eller om sjømenn best ivaretas innenfor en egen lov om pensjonsordning for sjømenn.

Utvalget har vurdert overgang til avtalefestet pensjon (AFP) i privat sektor og overgang til lov

om innskuddspensjon. Begge disse alternativene vil være godt tilpasset pensjonsreformen og for øvrig bygge på pensjonsprinsipper tilpasset dagens samfunn. Begge bygger på alleårsopptjening og nøytralt fleksibelt uttak, og AFP har levealdersjustert pensjon.

Et av de grunnleggende trekkene ved AFP er at den er en kvalifikasjonsordning, og ikke en pensjonsordning i tradisjonell forstand. Mange sjømenn slutter i yrket før pensjonsalder, og de vil da ikke uten videre tilfredsstillende kravene til å få AFP. Utvalget har kommet til at det gir liten mening å erstatte dagens kvalifikasjonsordning med en annen kvalifikasjonsordning. Utvalget er også kjent med at privat AFP skal evalueres i 2017, og utfallet av en slik evaluering er vanskelig å forutsi. Utvalget mener derfor at overgang til privat AFP ikke er ønskelig.

En overgang til innskuddspensjon etter lov om innskuddspensjon innebærer overgang fra en kvalifiseringsordning til en mer tradisjonell privat pensjonsordning der alle innskudd gir pensjon, og vil dermed kunne sikre pensjon til alle sjømenn. Innskuddspensjon vil også lett kunne kombineres med dagens tariffbaserte supplerende pensjonsordninger, særlig dersom disse endres til en (fortsatt tariffbestemt) økning i innskuddssatsen innenfor ordningen. På mange måter vil derfor innskuddspensjon kunne fungere godt som en pensjonsordning for sjømenn.

I innskuddspensjon etter lov om innskuddspensjon er både lavest mulig uttaksalder og utbetalingsperiode gitt. Utvalget er av den oppfatning at sjømannsyrket er av en slik karakter at sjømenn har behov for regler, særlig med hensyn til utbetalingsperiode, som avviker fra det som er tillatt etter lov om innskuddspensjon.

Etter lov om innskuddspensjon må all opptjening fonderes. Ved en overgang til innskuddspensjon må derfor all ny opptjening fonderes samtidig som opptjente rettigheter løpende skal finansieres. En overgang til innskuddspensjon står og faller på at det finnes en løsning på overgangsproblemene ved å gå fra dagens finansiering av pen-

sjonsutgiftene gjennom utligning, til en pensjonsordning med kapitaldekning for pensjonsforpliktelsene. Selv om utvalget ser mange fordeler med en overgang til en fondert løsning, for eksempel etter lov om innskuddspensjon, er utvalget av den oppfatning at det kan være vanskelig å få finansiert større innbetalinger til dekning av rettigheter som allerede er opptjent, parallelt med premiebetaling til en ny fondsbasert ordning. Utvalget kan ut fra disse vurderingene ikke se at det nå er grunnlag for en overgang til en fondert løsning.

Ved å gå over til innskuddspensjon eller AFP vil også medlemskretsen kunne bli forskjellig fra dagens medlemskrets i pensjonstrygden for sjømenn, jf. vedlegg 8. Dette gjelder både tilfeller hvor enkelte av dagens medlemmer vil falle utenfor en innskuddsordning og tilfeller hvor foretak vil måtte innlemme personer som i dag ikke er medlemmer av ordningen. Utvalget har som utgangspunkt at en ny ordning for sjømenn skal omfatte samme medlemskrets som dagens ordning.

Utvalget har også vurdert om dagens regler i pensjonstrygden for sjømenn langt på vei skal videreføres med kun minimale justeringer. Utvalget mener at en minimumstilpasset pensjonsordning er fullt mulig, men den vil ikke tilfredsstille ønsket om nøytralt fleksibelt uttak og en minimumstilpasset løsning vil heller ikke rette opp i noen av de kritiserte kvalifikasjonskravene eller virke forenklende.

Utvalgets vurdering er dermed at en endret pensjonsordning innenfor pensjonstrygden for sjømenn er den løsningen som gir det handlingsrommet som er ønskelig og nødvendig for å utforme en pensjonsordning som på en god måte ivaretar sjømenn. I en tilpasset ordning innenfor pensjonstrygden vil det være større frihet til å fastsette uttaksalder, utbetalingsperiode, kvalifiseringskrav, opptjeningssatser, uttaksregler og mulighet for løpende finansiering, enn ved å gå over til eksisterende lovverk for privat tjenestepensjon.

I kapittel 8 beskrives to alternative løsninger for sjømannspensjon. En løsning følger reglene i innskuddspensjonsloven og en annen løsning viderefører dagens ordning med kun minimale endringer. Dette er løsninger utvalget ikke har valgt å anbefale.

Videre i dette kapittelet presenterer utvalget en ny pensjonsordning for sjømenn som bygger på prinsippene i folketrygden. I punkt 7.2 presenteres hovedtrekk i en ny modell for sjømannspensjon. I punkt 7.3 beskrives enkeltpunktene i modellen nærmere, herunder mulige overgangs-

regler. I punkt 7.4 illustreres hvordan årlig pensjon vil bli med den nye modellen, under ulike forutsetninger om opptjeningssatser, opptjeningsår, lønn og utbetalingsperioder. I punkt 7.5 illustreres samlet pensjon fra pensjonstrygden, folketrygden og en minimums obligatorisk tjenestepensjon (minimum OTP) under ulike forutsetninger. I punkt 7.6 gis det en kort oppsummering av utvalgets forslag til ny modell.

7.2 Hovedtrekk i en ny modell for sjømannspensjon

Utvalget legger her frem forslag til en helt ny pensjonsordning for sjømenn som etableres innenfor Pensjonstrygden for sjømenn. Utvalget legger til grunn at dagens utligningssystem, hvor pensjonsutgiftene finansieres løpende og hvor staten garanterer pensjonsutbetalingene, videreføres. Forslaget til en ny pensjonsordning for sjømenn bygger på prinsippene i folketrygden om alleårsopptjening og nøytralt fleksibelt uttak og oppfyller i det vesentlige de målsetninger og krav som er omtalt i kapittel 6.

Utvalget legger til grunn at avgiftene fra rederiene og sjømennene skal være på om lag samme nivå som i dag, og at statsgarantien ikke skal øke i forhold til dagens ordning. I utligningssystemet som trygden i dag har, vil resultatet av inntekter og utgifter hvert år avhenge av antall pensjonister og antall aktive sjømenn i bestanden, samt deres inntekt. For å vurdere en endring i en slik pensjonsordning er det derfor naturlig å forutsette at de forventede pensjonsutgiftene samlet ikke må øke utover det som følger av dagens regler for opptjening og utbetaling, men at pensjonsutbetalingene kan fordeles på en annen måte og etter andre prinsipper enn i dag.

Utvalget har ikke vurdert om dagens ordning på sikt vil gå med underskudd eller overskudd. Hvorvidt dagens regelverk, dersom det ble videreført, på sikt ville generert et overskudd eller underskudd vil blant annet avhenge av forholdet mellom aktive og pensjonerte sjømenn, avkastning, fremtidig gjennomsnittlig fartstid i ordningen mv.

Utvalget viser til at det i oppfølgingen av utvalgets innstilling, herunder fastsetting av satser og parametere, bør foretas en ytterligere kvalitetssikring av de økonomiske konsekvensene, blant annet forholdet mellom ordningens forventede inntekter og utgifter og ordningens langsiktige bærekraft.

Boks 7.1 Formel

$$\text{Årlig pensjon}_t = \begin{cases} \frac{\text{opptjeningssats} \times \text{opptjeningstid}}{\text{utbetalingsperiode}} & \text{hvis opptjeningstid} \geq n \\ 0 & \text{hvis opptjeningstid} < n \end{cases}$$

Her referer t til uttaksalder og n til minstekravet til opptjeningstid for å kvalifisere for pensjon.

I en alleårsopptjeningsmodell med nøytrale uttaksregler kan en enkel formel beskrive årlig pensjon, jf. boks 7.1.

Hvilke pensjonsnivåer denne typen modell produserer, vil blant annet avhenge av valg av opptjeningssats, opptjeningstid, utbetalingsperiode og kvalifiseringskrav.

Dersom for eksempel opptjeningssatsene knyttes tett opp til finansieringssatsene (arbeidsgiveravgift pluss arbeidstakeravgift) vil ordningen kunne ligne en innskuddsmodell, dersom kvalifiseringskravet for å få rett til pensjon settes høyt vil ordningen ha preg av en kvalifiseringsordning, dersom utbetalingsperioden er kort vil den nye ordningen fortsatt kunne betraktes som en tidligpensjonsordning osv.

I punkt 7.3 spesifiseres de ulike dimensjonene i en ny pensjonsordning for sjømenn nærmere, med blant annet konkrete forslag til opptjeningssats, utbetalingsperiode og kvalifikasjonskrav.

7.3 Nærmere om enkeltpunktene i modellen

7.3.1 Personkrets

Pensjonstrygden for sjømenn omfatter som hovedregel arbeidstakere på skip og andre flyttbare innretninger. Utvalget legger til grunn at det ikke foretas endringer i pensjonstrygden med hensyn til hvem som skal være omfattet av ordningen. Se punkt 3.3.2 for detaljer om hvem som i dag er medlemmer.

7.3.2 Rettslig regulering

Som vist i punkt 5.1.2, innebærer Norges ratifisering av ILO-konvensjon nr. 71 blant annet at Norge er forpliktet til å lovfeste en pensjonsordning for sjøfolk, som følge av legalitetsprinsippet som legges til grunn i norsk rett.

Dersom ny pensjonsordning for sjømenn etableres innenfor pensjonstrygden for sjømenn, vil gjeldende lov kunne beholdes, med kun de endringene som nødvendigjøres av omleggingen.

7.3.3 Tidligste og seneste uttaksalder

Et sentralt spørsmål ved valg av tidligste uttaksalder for en ny pensjonsordning for sjømenn er hvorvidt sjømenn har et så spesielt yrke at de har behov for å slutte i jobb ved lavere alder enn resten av befolkningen. Gitt at svaret på dette sentrale spørsmålet er ja, er det neste spørsmålet om en nøytralt utformet pensjonsordning, uten å øke de forventede samlede utgiftene utover det som følger av dagens regelverk, vil gi en pensjon det er mulig å leve av for dem som har behov for å slutte før ordinær pensjonsalder.¹

Det er mye som tyder på at svaret på det første spørsmålet er ja for enkelte sjømenn. Sjømannsyrket kan være spesielt krevende å utføre, særlig i høy alder, noe som tilsier at enkelte sjømenn har behov for å tre ut av yrket tidligere enn andre yrkesgrupper. En tilleggsdimensjon er at enkelte sjømenn mister helsesertifikatet i en alder hvor de ikke lenger er omfattet av de erstatningsordningene som næringen har for slike tap. For en del i denne gruppen kan sjømannspensjonen i sin nåværende form (eventuelt sammen med tariffestede ordninger) være det økonomiske sikkerhetsnettet.

Som omtalt i punkt 3.7 finnes det i en rekke land lave pensjonsalder for sjømenn. Trendene går nå imidlertid mot stadig økt pensjonsalder, også for sjømenn.

¹ I et utligningssystem er det årets utbetalinger som til enhver tid styrer behovet for innbetalinger det året. Ved en endring i pensjonssystemet er det derfor viktig ikke å øke de samlede fremtidige utgiftene i ordningen.

Inntektsstatistikk for pensjonerte sjømenn viser at mange av dem som mottar sjømannspensjon fra 60 år, og som derfor ikke lenger jobber som sjømenn, har høye inntekter fra annet arbeid samtidig som de mottar sjømannspensjon. I dag er det ingen incentiver til å utsette uttak av pensjon, siden det i så fall bare vil innebære tap av pensjon.

I og med at dagens ordning er utformet med stor grad av omfordeling, slik at det er lite svar mellom hva som betales inn i avgifter og hva den enkelte sjømann får i pensjon, kan det oppleves som særlig urimelig at enkelte kan motta sjømannspensjon allerede fra 60 år, samtidig som de har høye inntekter fra annet arbeid. Mange fyller uansett ikke kriteriene for uttak fra 60 år.

I en nøytralt utformet ordning vil den enkelte selv betale for tidliguttak av pensjon, enten i form av lavere årlige pensjonsnivåer (hvis det er livsvarig utbetaling) eller ved flere år uten pensjon. Gitt at ordningen utformes slik at den enkelte selv bærer kostnadene ved tidliguttak, er en lav nedre uttaksalder mindre problematisk enn i dagens system, hvor kostnadene ved tidligpensjonering bæres av andre.

Innenfor samme forventede utbetalinger som i dag vil en nøytralt utformet pensjonsordning, hvor langt flere kvalifiserer for pensjon enn det som gjelder i dagens ordning, gi lavere pensjonsnivåer ved tidliguttak enn fulle pensjoner i dagens ordning.

I dag er de fleste sjømenn omfattet av tariffestede ordninger som, gitt full opptjening, gir 60 prosent kompensasjonsgrad sammen med beregnet sjømannspensjon. Det kan ikke forutsettes at arbeidsgiverne, gjennom de tariffestede ordningene, skal kompensere for at sjømannspensjonen blir lavere enn etter dagens regelverk. Folketrygden kan ikke tas ut før tidligst ved 62 år. Ved å beholde en uttaksalder på 60 år kan det dermed stilles spørsmål ved om pensjonen blir nok til å leve av mellom 60 og 62 år.

Selv om det prinsipielt kanskje ikke er problematisk at sjømenn gis mulighet for lavere uttaksalder enn det som er vanlig gjennom andre pensjonsordninger, dersom de selv betaler for det gjennom lavere pensjonsnivåer eller flere år uten pensjon, er det ikke sikkert at en lav uttaksalder er det riktige grepet for å fange opp dem som ikke lenger klarer å jobbe og trenger noe å leve av fra 60 år. For å gi pensjoner på nivå med dagens fulle pensjoner fra 60 år, må enten innbetalingen til pensjon øke sammenlignet med dagens nivå eller så må det videreføres et vesentlig omfang av kryssubsidiering.

Å øke fleksibiliteten i utbetalingsperioden, slik at det åpnes for mulighet til å få utbetalt pensjonen over få år, vil naturligvis kunne øke pensjonsnivåene fra 60 år. Alt i alt er det mye som taler for at tidligste uttaksalder i en endret pensjonstrygd for sjømenn bør være 62 år, selv om dette innebærer at det vil være en gruppe sjømenn mellom 60 og 62 år som mister en mulighet til pensjon de ville hatt etter dagens regler. Grunnen til at uttak fra tidligst 62 år likevel kan fremstå som mest fornuftig som ordinær nedre uttaksalder, er at pensjonen da kan kombineres med uttak av folketrygden og uttak fra andre private tjenestepensjonsordninger. En forutsetning for å endre tidligste uttaksalder til 62 år vil være at det gis en romslig overgangsregel for de eldste. På den måten vil næringen få tid til å tilpasse eventuelle andre tiltak til ny uttaksalder, samtidig som de som nærmer seg pensjonsalder ikke vil miste retten til pensjonering etter gjeldende regler. Se også punkt 7.3.13 om mulig håndtering av overgang til ny ordning.

For å få et inntrykk av når sjømenn etter dagens regelverk faktisk vil kunne ta ut pensjon og for å sammenligne dagens opptjeningsmodell med en ny modell for sjømannspensjon, har utvalget bestilt beregninger fra pensjonstrygdens aktuar Lillevold & Partners AS, se uttrykt vedlegg.

Lillevold & Partners AS har tatt utgangspunkt i den faktiske opptjeningshistorikken til dagens medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn (bortsett fra pensjonistene) og fremskrevet opptjening for denne medlemsmassen frem til pensjonsalder. Dette betyr at hvert medlem har fått beregnet en fremtidig opptjeningsbane både for fartstid og for lønn.

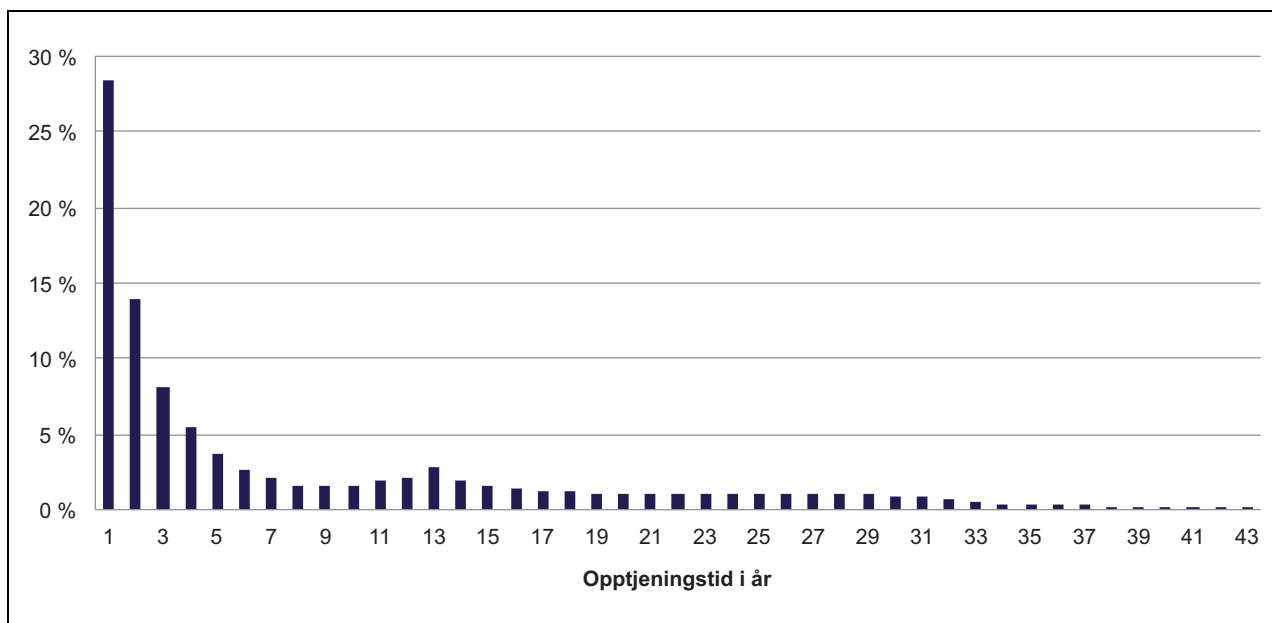
Fremskrivingen av fartstid er basert på estimerte sannsynligheter for å gå fra en tilstand, for eksempel aktiv underordnet, til en annen tilstand, for eksempel fratrudd underordnet.

Figur 7.1 viser resultatene av denne fremskrivingen for fordelingen av antall opptjeningsår i bestanden ved pensjoneringsalder.

Av figuren fremgår at det er mange med kort samlet fartstid, og de fleste har under 12,5 års samlet opptjening.

En endring av kravet til opptjeningstid for å få rett til pensjon vil dermed kunne føre til at langt flere enn i dag vil kunne få pensjon og dermed få noe igjen for sine egne innbetalinger til trygden.

Resultatene av fremskrivingen av fartstid for dagens medlemmer av pensjonstrygden for sjømenn viser at det store flertallet av medlemmene i pensjonstrygden for sjømenn (83 prosent) forventningsmessig ikke kvalifiserer for pensjon fra 60 år. Hovedgrunnen er at det store flertallet av

Figur 7.1 Fordeling av forventet antall opptjeningsår ved pensjonering

Figuren illustrerer hvor stor andel av bestanden som har en gitt samlet opptjening. Beregningene er basert på fremskriving av fartstid for dagens medlemmer. Fremskrivingen tar utgangspunkt i opptjeningsmønsteret i tiårsperioden 2003–2013.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn og beregninger utført av Aktuarfirmaet Lillevold & Partners AS

medlemmene ikke oppfyller minstekravet for å få pensjon (12,5 år). Tabell 7.1 illustrerer hvor mange som forventningsmessig får pensjon ved ulike alder med dagens regelverk.

Dersom tidligste uttaksalder blir 62 år i ny ordning, betyr det at det vil være drøye 18 prosent av dagens medlemmer som vil miste retten til å få pensjon tidligere enn 62 år. Samtidig vil et betyde-

lig antall som i dag ikke får pensjon eller kun får pensjon etter 62 år, kunne ta ut pensjon ved 62 år.

Dersom uttaket skal være nøytralt og fleksibelt, er det naturlig at det fra fylte 62 år er opp til den enkelte når pensjonen skal tas ut. Dette vil gi større fleksibilitet enn i dagens ordning for dem som i dag ikke ville kunne tatt ut pensjon før ved en senere alder. Dersom ordningen skal være nøytralt utformet, må dette gi seg utslag i at pen-

Tabell 7.1 Forventet tidligste uttaksalder i dagens ordning

Alder	Antall	Andel
Kvalifiserer for uttak ved:		
60 år	19 627	17,00 %
61 år	1 784	1,54 %
62 år	1 321	1,14 %
63 år	4 609	4,00 %
64 år	743	0,64 %
65 år	1 817	1,57 %
Kvalifiserer for pensjon	29 901	25,89 %
Kvalifiserer ikke for pensjon	85 592	74,11 %
Sum	115 493	100,00 %

Tabellen viser hvor mange av dagens medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn som gitt dagens regelverk vil få pensjon ved ulike aldre. Beregningene er basert på fremskriving av fartstid for dagens medlemmer. Fremskrivingen tar utgangspunkt i opptjeningsmønsteret i tiårsperioden 2003–2013. I beregningene er uføre betraktet som fratrukket. Det vil si at andelen som faktisk kvalifiserer til pensjon i realiteten er enda lavere enn det som fremgår av Tabell 7.1. Se uttrykt vedlegg for mer om detaljene og forutsetningene i beregningene.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn og beregninger utført av Aktuarfirmaet Lillevold & Partners AS

sjon som ikke utbetales fordi vedkommende utsettes uttaket, kommer den enkelte til gode ved senere utbetalinger.

Også i nøytralt utformede ordninger er det øvre grenser for når pensjonene senest kommer til utbetaling. I folketrygden, ny tjenstepensjon, foretakspensjon og innskuddspensjon er grensen for fleksibilitet oppover 75 år. I privat AFP er grensen for fleksibilitet oppover 70 år. Utvalget legger til grunn at fleksibiliteten oppover kan settes til 70 år i en nøytralt utformet ny ordning for sjømenn. Det vil ut fra dette ikke være naturlig med ytterligere opptjening eller innbetaling for sjømenn over 70 år.

Utvalget legger altså til grunn at tidligste uttaksalder i en ny pensjonsordning til sjømenn er 62 år og at pensjonen uansett kommer til utbetaling senest ved 70 år. Når pensjonsuttaket starter mellom 62 og 70 år er valgfritt for det enkelte medlem. Utvalget forutsetter at det gis en lang overgangsordning, slik at medlemmer som er 50 år eller eldre ved innføring av ny ordning beholder dagens pensjonsmodell, herunder uttaksalderen i dagens regelverk, se punkt 7.3.13 for mer om håndtering av overgang til ny ordning.

Medlemmene Hege-Merethe Bengtsson, Bjørg Borger, Gro Løsvik, Birger Mordt og Øyvind Olsen påpeker at ILO-konvensjon nr. 71 fra 1946 er ratifisert av Norge og lagt til grunn for Pensjonstrygden for sjømenn siden loven av 1948 ble vedtatt. Pensjonsalder for sjømenn har hele tiden vært 60 år i henhold til konvensjonen artikkel 3 første alternativ. Disse medlemmene har hele tiden ment at det fortsatt er grunnlag for opprettholdelse av denne pensjonsaldersgrense. Imidlertid har det vært forutsatt for arbeidet i utvalget at kostnadene ved en ny modell ikke skulle øke. Som medlemmer av utvalget har disse medlemmene derfor sett seg nødt til å foreta en prioritering av de mål en skulle nå ved en ny modell. Viktig var hensynet til modellens økonomi, slik at målet om fortsatt førtidspensjonsordning kunne opprettholdes.

Disse medlemmene beklager sterkt at utvalget ikke fant noen økonomisk løsning til å videreføre 60 år som pensjonsalder.

7.3.4 Utbetalingsperiode

Som det går frem av kapittel 6, har et sentralt spørsmål for utvalget vært om pensjonstrygden for sjømenn fortsatt skal være en tidligpensjonsordning som utbetales en kort periode og hvor nivåene (eventuelt sammen med tariffestede tidligpensjonsordninger) minst er av en størrelse

som det går an å leve av uten andre pensjonsutbetalinger, eller om ordningen bør være en langvarig tilleggspensjonsordning som sammen med folketrygden (eventuelt sammen med langvarige tariffestede tilleggssordninger) minst er av en størrelse som det går an å leve av.

Å endre tidligste uttaksalder til 62 år innebærer at utbetalingsperioden minimum bør settes til 5 år for å sikre utbetaling til 67 år da folketrygden uansett kan tas ut. Dersom pensjonstrygden for sjømenn fortsatt skal være en pensjonsordning som maksimalt utbetaler pensjon i et gitt antall år, innebærer nøytralt fleksibelt uttak at utbetalingsperioden må kunne ha senere opphørstidspunkt enn 67 år eller at utsatt uttak gir høyere årlig utbetaling.

Utvalget mener at den enkelte sjømann bør gis friheten til å velge om de opptjente pensjonsrettighetene skal utbetales over en relativt kort tidsperiode, for eksempel som en tidligpensjonsordning før folketrygden tas ut, eller om de opptjente pensjonsrettighetene skal spres utover flere utbetalingsår, som en tilleggspensjonsordning som kombineres med folketrygden. Utvalget går derfor inn for at utbetalingsperioden for sjømannspensjonen skal være valgfri mellom 62 og 80 år, men med en nedre grense for utbetalingsperiode på 5 år. Dette betyr i praksis at den lengste utbetalingsperioden som er mulig vil være 18 år (fra 62 til 80 år). Dersom pensjonsuttaket ikke starter før ved 70 år, vil lengste mulige utbetalingsperiode være 10 år (fra 70 til 80 år).

Yngre årskull vil forventningsmessig ha lavere dødelighet før 80 år enn eldre årskull. Dette betyr at flere vil leve frem til utbetaling av pensjon og flere vil leve ut hele den valgte utbetalingsperioden. Dette vil si at det vil bli frigjort mindre kapital på grunn av dødelighet for yngre årskull enn for eldre årskull, og at yngre årskull forventningsmessig vil få utbetalt mer samlet pensjon enn eldre årskull. Endringer i dødelighet etter 80 år mellom årskull vil derimot ikke påvirke forventede samlede utbetalinger.

For yngre årskull vil det i stor grad være endret dødelighet etter 80 år som forklarer forskjeller i forventet levealder. Hvilken effekt endret dødelighet mellom årskull får for pensjonstrygdens utgifter, vil avhenge av hvordan sjømenn velger å tilpasse uttaksalder og utbetalingsperiode i en ny pensjonsordning for sjømenn. Å levealdersjustere en opphørende ytelse som ikke utbetales lenger enn til 80 år vil uansett ha liten effekt. Uten levealdersjustering vil det altså være slik at yngre årskull får samme årlige pensjon som eldre årskull for samme uttaksalder og samme valgte utbe-

Tabell 7.2 Sammenhengen mellom opptjeningsatts og opptjeningskrav for å få pensjon innenfor dagens utgiftsramme

Opptjeningskrav	Prosent av lønn opp til 7,1 G	Prosent av lønn opp til 12 G	Prosent som ikke kvalifiserer
1 år	7,3	6,0	28,9
3 år	7,5	6,3	50,9
5 år	7,8	6,5	60,0
8 år	8,3	6,8	66,5
10 år	8,6	7,1	70,0
12,5 år	9,4	7,7	74,9

Anslag på mulig opptjeningsatts er beregnet med utgangspunkt i fremskrivninger av fartstid og lønn foretatt av Lillevold & Partners AS. I beregningene er det forutsatt at det gis opptjening av pensjon basert på inntekt opp til henholdsvis 7,1 G og 12 G. Det går frem av tabellen at det er færre som kvalifiserer til pensjon med et opptjeningskrav på 12,5 år med ny modell enn det som går frem av tabell 7.1 for dagens ordning. Dette kommer av at uttaksalderen i beregningene av ny modell er forutsatt til 62 år, mens det i dagens modell fremskrives fartstid frem til tidligste mulig uttakssalder. I beregningene er uføre betraktet som fratrudd. Det vil si at andelen som faktisk kvalifiserer til pensjon i realiteten er enda lavere enn det som fremgår av tabell 7.2. Se uttrykt vedlegg for mer om detaljene og forutsetningene i beregningene. Opptjeningsprosenten er oppgitt med kun en desimal. For å passe på at utgiftene ikke blir høyere enn etter dagens regelverk er det rundet ned til nærmeste hele tidel i tabellen.

Kilde: Lillevold & Partners AS og egne beregninger

talingsperiode. Utvalget har derfor kommet til at en ny pensjonsordning for sjømenn ikke skal levealdersjusteres.

For en nærmere vurdering av levealdersjustering ved en opphørende ytelse vises det til punkt 6.8.

7.3.5 Opptjeningsatts og omfordeling

I dag opptjenes pensjon uavhengig av lønn og pensjonsrettighetene er kun avhengig av sjømannens fartstid som over- og underordnet. I ny modell foreslås dette omgjort til opptjening i prosent av lønn.

Utgangspunktet er at de forventede utgiftene til pensjonstrygden ved en ny pensjonsordning skal være på om lag samme nivå som etter dagens regelverk. Dette betyr at det vil være en avveining mellom opptjeningsatts på den ene siden og øvre grense for hvilken inntekt som inngår som pensjonsgivende på den andre siden, og mellom opptjeningsatts på den ene siden og krav til opptjening for å kvalifisere for pensjon på den andre siden.

Hvilken opptjeningsatts som er mulig, uten å øke de forventede utgiftene til pensjonstrygden, henger derfor primært sammen med to viktige omfordelingsspørsmål. For det første hvorvidt alle som det er betalt avgifter på vegne av skal ha krav på pensjon, eller om det som i dag åpnes for at det kun gis pensjonsrett til personer som har en viss lengde på samlet opptjening. For det andre hvorvidt det gis opptjening for samme lønn som det innbetales avgifter for, eller om det som i dag

innbetales avgifter basert på høyere lønn enn det som inngår i pensjonsberegningen.

7.3.5.1 Krav til opptjeningstid og mulig opptjeningsatts

Generelt vil det være slik at jo høyere krav som stilles til opptjening for å kvalifisere for pensjon, desto høyere kan opptjeningsatts være, innenfor en gitt forventet utgiftsramme.

Tabell 7.2 illustrerer hvilken opptjeningsatts som er mulig, innenfor dagens forventede utgiftsramme, ved ulike kvalifikasjonskrav knyttet til samlet opptjeningstid for å få pensjon. Det er kun pensjonsgrunnlag opp til 7,1 G og 12 G som er vurdert, siden dette er de øvre grensene på pensjonsgivende inntekt som fremkommer i offentlige og private pensjonsordninger. Anslagene på opptjeningsatts bygger på beregninger utført av Lillevold & Partners AS, og utvalget legger til grunn at disse kvalitetssikres i oppfølgingsarbeidet.

Som det går frem av figur 6.1 og tabell 7.1 gjøres kravet om minst 12,5 års samlet fartstid for å få rett til pensjon at om lag 75 prosent av medlemmene i dagens ordning forventningsmessig ikke vil få pensjon etter dagens regelverk. Utvalget har merket seg at dette oppfattes som urimelig av mange av dagens medlemmer. Utvalget mener at dagens minstekrav bidrar til urimelige fordelings effekter og at det kan ha uheldige mobilitetsegenskaper. Utvalget legger derfor til grunn at i en ny pensjonsordning for sjømenn må kravet til minste

sammenlagte tjenestetid for å få rett til pensjon bli vesentlig lavere enn dagens grense på 12,5 år.

Etter lov om innskuddspensjon er krav til opptjening for å få pensjon 1 år, og i offentlig tjenestepensjon er minstekravet 3 års samlet opptjenings-tid. Utvalget har vurdert om minstekravet til opptjenings-tid skal settes høyere enn i andre pensjonsordninger, for eksempel til 5 år.

Ved å sette opptjeningskravet til 5 år istedenfor 3 år kan opptjenings-satsen økes noe (fra 7,5 prosent til 7,8 prosent ved opptjening opp til lønn på 7,1 G, og fra 6,3 prosent til 6,5 prosent ved opptjening opp til lønn på 12 G), men rundt 10 prosent færre vil kvalifisere til pensjon. Effekten på årlig pensjon for den enkelte er imidlertid minimal.

Utvalget har vurdert at hensynet til at flere skal få pensjon veier tyngre enn den beskjedne økningen i opptjenings-sats dette muliggjør. Utvalget har derfor kommet til at 3 års samlet opptjenings-tid skal være minstekravet for å få pensjon i en ny pensjonsordning for sjømenn, som i offentlig tjenestepensjon, og at denne pensjonsretten gis uavhengig av hvorvidt vedkommende fortsatt er aktiv sjømann eller ikke. Mulige satser for årlig opptjening er dermed rundt 6,3 prosent av lønn for lønn opp til 12 G, eller om lag 7,5 prosent av lønn for lønn opp til 7,1 G når anslagene fra Lille-vold & Partners AS legges til grunn.

7.3.5.2 Øvre grense for pensjongivende inntekt

Generelt vil det være slik at jo høyere den øvre grensen for pensjongivende inntekt settes, desto lavere kan opptjenings-satsen være, innenfor en gitt forventet utgiftsramme. Dette går også klart frem av tabell 7.2. Beregninger indikerer at dersom øvre grense for pensjongivende inntekt settes til 7,1 G istedenfor 12 G, vil opptjenings-satsen kunne ligge rundt 1,2 prosentpoeng høyere og gi om lag samme samlede forventede utgifter.

Utvalget har vurdert om øvre grense for pensjongivende inntekt bør være 7,1 G som i folketrygden og privat AFP eller om øvre grense for pensjongivende inntekt bør være 12 G som i offentlig tjenestepensjon og i lov om innskuddspensjon. Fra tabell 7.2 går det frem at opptjenings-satsen kan være om lag 7,5 prosent dersom øvre grense for pensjongivende inntekt settes til 7,1 G og om lag 6,3 prosent dersom øvre grense for pensjongivende inntekt settes til 12 G.

I dagens ordning oppnås full pensjon etter 30 års opptjening. Dersom en ny pensjonsmodell for sjømenn dimensjoneres slik at det oppnås like høye pensjoner etter 30 år som etter dagens regelverk, vil alleårsopptjening innebære at alle som

har mer enn 30 års opptjening får høyere pensjoner enn i dag. I en alleårsmodell vil det derfor være naturlig å legge til grunn et noe høyere antall opptjeningsår enn 30 når pensjonsnivåene skal sammenlignes med dagens ordning. I dimensjoneringen av maksimalsatsen i ny tjenstepensjon la Banklovkommisjonen til grunn at det skulle kunne oppnås like gode pensjoner som i de gamle ytelsesordningene etter 40 års opptjening ved 67 år. Gitt at sjømenn gjennomgående slutter noe tidligere i yrket enn andre arbeidstakere i privat sektor kan det være naturlig å legge til grunn et noe lavere antall opptjeningsår enn 40. Ut fra dette er det tatt utgangspunkt i å vurdere pensjonsnivåene i ny ordning basert på en opptjenings-tid på 35 år.

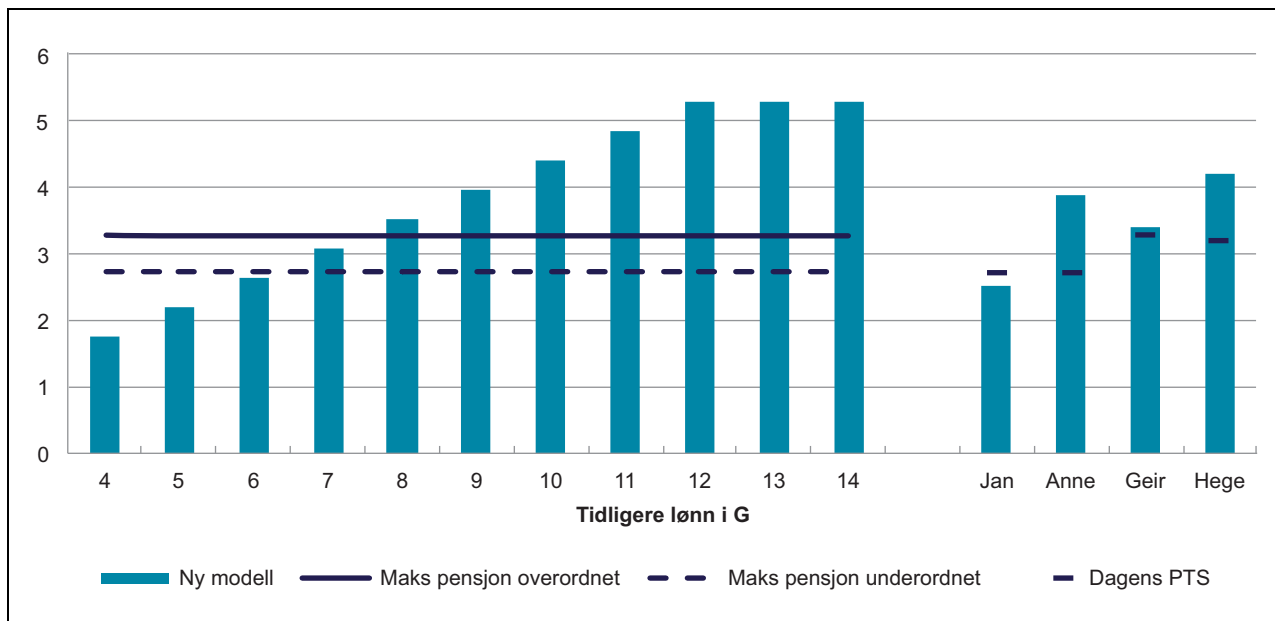
I dagens ordning er full pensjon 2,736 G som underordnet og 3,276 G som overordnet. De fleste med lang fartstid i dagens ordning har opptjening som både overordnet og underordnet, det vil si at pensjonsnivåene etter 30 års fartstid ligger i intervallet mellom 2,736 G og 3,276 G.

Eksempler på opptjeningsprofiler er gitt ved typeeksemplene Jan, Anne, Geir og Hege. Jan er underordnet hele livet med en lønn på 5 G. Anne starter som underordnet, men går trinnvis opp i lønn til hun avslutter karrieren på 9 G. Geir starter også som underordnet, men blir raskt overordnet, han starter med en lønn på 5 G, men går raskt opp til en lønn på 7 G som han beholder frem til pensjonering. Hege blir noe senere overordnet, men ender med en lønn på 11 G. Se for øvrig punkt 3.6 for nærmere beskrivelse av typeeksemplene.

Figur 7.2 illustrerer hvilke årlige pensjonsnivåer, målt i G, som kan oppnås etter 35 års opptjening med en opptjenings-sats på 6,3 prosent for inntekt opp til 12 G og en utbetalingsperiode på 5 år.

Ved å illustrere pensjonsnivåene ved 5 års utbetalingsperiode gis et bilde av maksimal årlig pensjon med den nye modellen. Som det går frem av tabell 7.1 vil flertallet av dagens medlemmer i pensjonstrygden forventningsmessig få utbetalt pensjon etter dagens regelverk i færre enn 5 år. I figur 7.14 vises mulig årlig pensjon ved andre utbetalingsperioder.

Figur 7.2 viser at de med tidligere inntekter hele livet fra om lag 7 G og oppover vil få pensjonsnivåer som minst ligger mellom det underordnede og overordnede får ved full opptjening i dagens ordning. De med tidligere inntekt lavere enn 7 G vil få lavere pensjonsnivåer enn med dagens ordning.

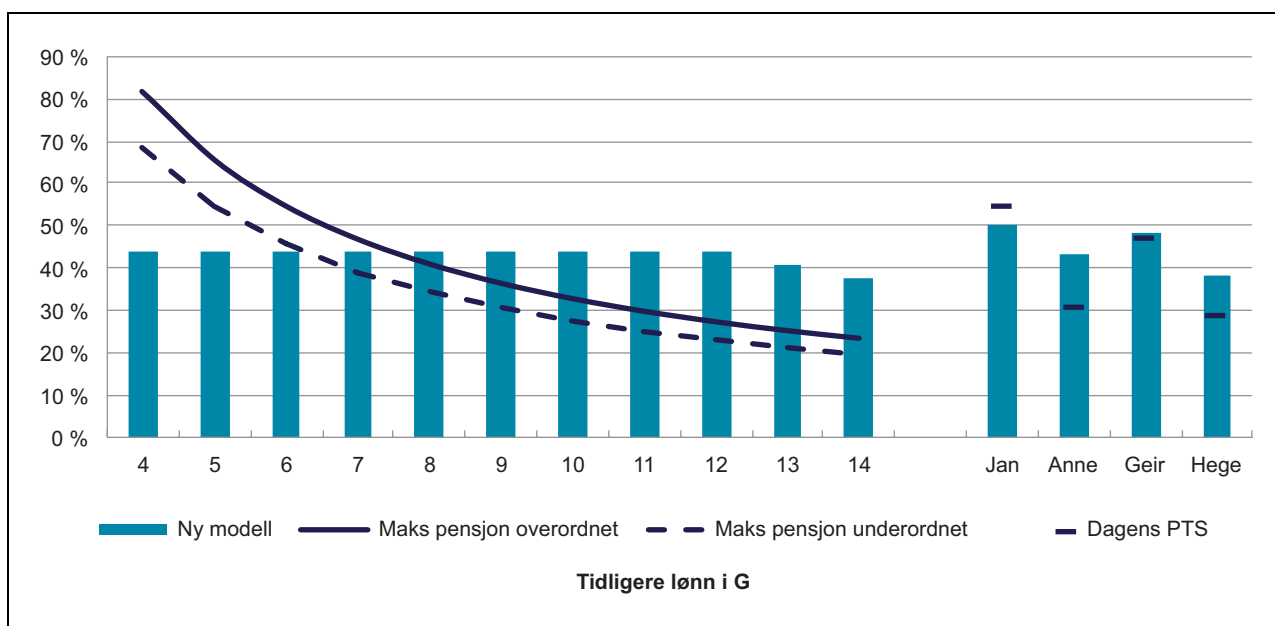
Figur 7.2 Årlig pensjon i G med en opptjenings-sats på 6,3 % for inntekt opp til 12 G

Forutsetninger: I ny modell er opptjenings-satsen forutsatt til 6,3 prosent av inntekt opp til 12 G. Utbetalingsperioden er 5 år. Figuren illustrerer pensjonsnivåer etter 35 års opptjening. Beregningene av pensjonsnivåene for typeeksemplene tar utgangspunkt i en bestemt opptjeningshistorikk, se boks 3.3 og figur 3.9 for detaljer.

Kilde: Egne beregninger

Som det fremgår av figuren vil Jan, som er underordnet hele livet, få lavere årlig pensjon med ny modell, mens Anne og Hege som har en rimelig høy sluttlønn vil få høyere årlig pensjon med en utbetalingsperiode på 5 år.

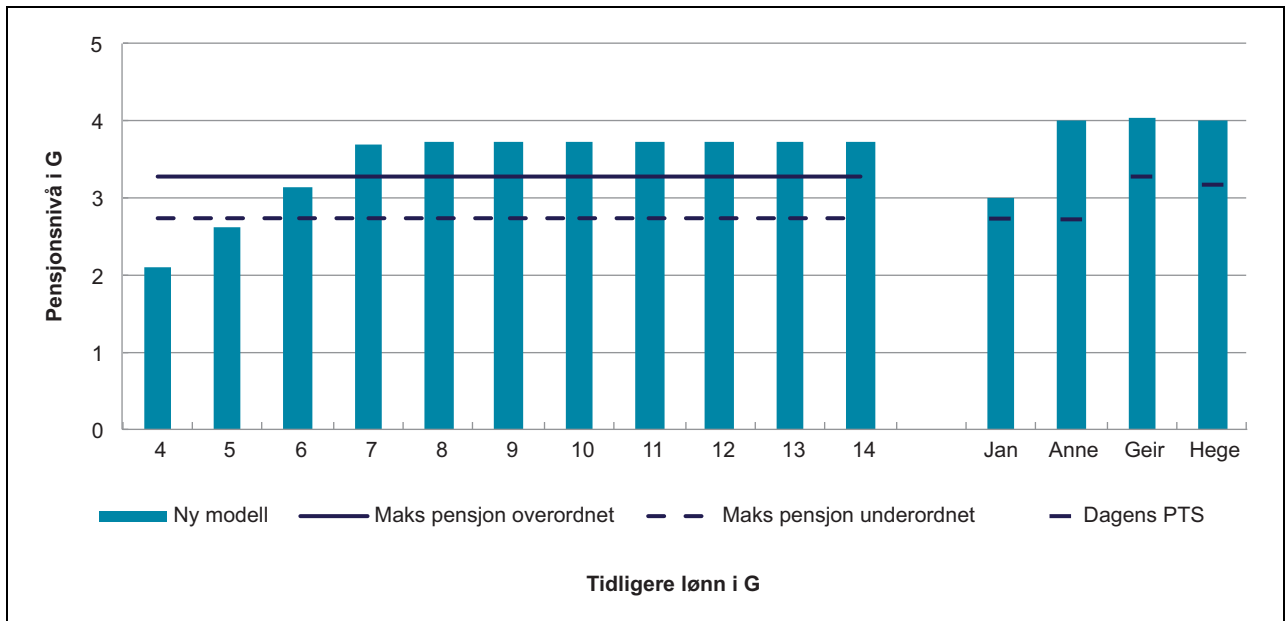
For de som har lavere og høyere opptjening enn 35 år, vil pensjonsnivåene bli henholdsvis lavere og høyere enn det som går frem av figur 7.2.

Figur 7.3 Årlig pensjon i prosent av sluttlønn, opptjenings-sats på 6,3 % for inntekt opp til 12 G

Forutsetninger: I ny modell er opptjenings-satsen forutsatt til 6,3 prosent av inntekt opp til 12 G. Utbetalingsperioden er 5 år. Figuren illustrerer pensjonsnivåer etter 35 års opptjening. Beregningene av pensjonsnivåene for typeeksemplene tar utgangspunkt i en bestemt opptjeningshistorikk, se boks 3.3 og figur 3.9 for detaljer.

Kilde: Egne beregninger

Figur 7.4 Årlig pensjon i G med en opptjeningsstas på 7,5 % for inntekt opp til 7,1 G

Forutsetninger: I ny modell er opptjeningsstasen forutsatt til 7,5 prosent av inntekt opp til 7,1 G. Utbetalingsperioden er 5 år. Figuren illustrerer pensjonsnivåer etter 35 års opptjening. Beregningene av pensjonsnivåene for typeeksemplene tar utgangspunkt i en bestemt opptjeningshistorikk, se boks 3.3 og figur 3.9 for detaljer.

Kilde: Egne beregninger

Figur 7.3 illustrerer årlig pensjon i prosent av sluttlønn, gitt de samme forutsetningene som i figur 7.2.

Som det fremgår av figuren, vil den nye modellen gi samme prosent av lønn for alle lønnsnivåer opp til 12 G. Endringene i forhold til i dag vil ikke bare avhenge av lønnsnivå, men også av om sjømannen i dag er over- eller underordnet. Dette vises tydelig i nivåene for Jan, Anne, Geir og Hege.

Figur 7.4 illustrerer hvilke årlige pensjonsnivåer en oppnår etter 35 års opptjening med en opptjeningsstas på 7,5 prosent for inntekt opp til 7,1 G og en utbetalingsperiode på 5 år.

Figur 7.4 viser at de med tidligere inntekter hele livet fra om lag 6 G og oppover vil få pensjonsnivåer som minst ligger mellom det underordnede og overordnede får ved full opptjening i dagens ordning. De med tidligere inntekt lavere enn 6 G vil få lavere pensjonsnivåer enn med dagens ordning.

En øvre grense for pensjongivende inntekt på 7,1 G i stedet for opp til 12 G, vil kunne gi mer pensjon til lavtlønnede. Samtidig vil de med lønn over 7,1 G få en pensjon som står mindre i forhold til innbetalingene som er gjort for den enkelte. Dette kan uttrykkes som at det skjer en større omfordeling av innbetalinger fra de med høy lønn til de med lav lønn dersom øvre grense for pensjongi-

vende inntekt settes til 7,1 G enn dersom øvre grense for pensjongivende inntekt settes til 12 G.

Figur 7.5 illustrerer hvilke kompensasjonsgrader pensjonsnivåene i figur 7.4 bidrar til.

Det går frem av figur 7.2 og figur 7.4 at i en ny pensjonsordning for sjømenn hvor opptjeningsstasen er en prosent av lønn vil noen komme bedre ut og noen komme dårligere ut sammenlignet med dagens modell.

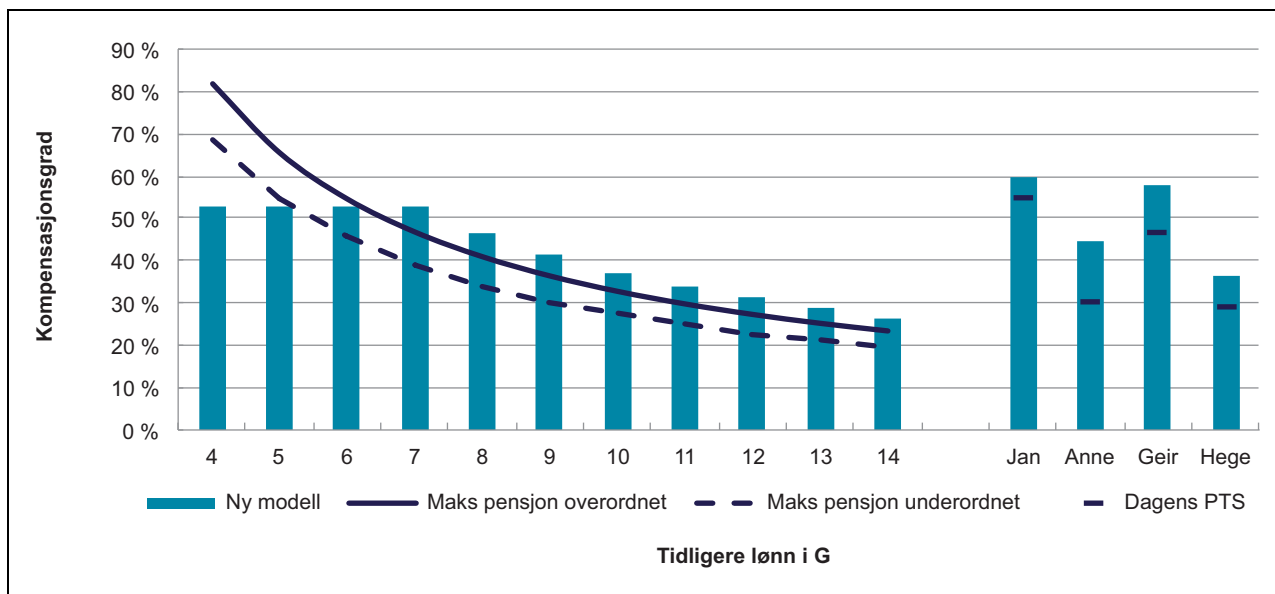
Figur 7.6 illustrerer hvilken opptjeningsprosent som ville gitt samme pensjon som i dagens ordning etter 30 års opptjening forutsatt at pensjonsopptjening skjer basert på inntekt opp til henholdsvis 7,1 G og 12 G, og utbetalingsperioden er 5 år.

Figur 7.6 viser at opptjeningsprosenten måtte vært varierende med lønn for å kunne gi samme pensjon som i dagens ordning.

Et samlet utvalg mener at opptjeningsstasen skal være en gitt prosent av lønn for alle, og ikke variere med lønnsnivå.

Figur 7.7 og figur 7.8 illustrerer samlet pensjonsbeholdning for ulike inntektsintervaller for en ny pensjonsordning for sjømenn med en opptjeningsstas på 6,3 prosent, og samlet utbetaling fra dagens ordning for overordnede og underordnede for de som kvalifiserer til pensjon i henholdsvis 7, 6, 5, 4, 3 og 2 år.

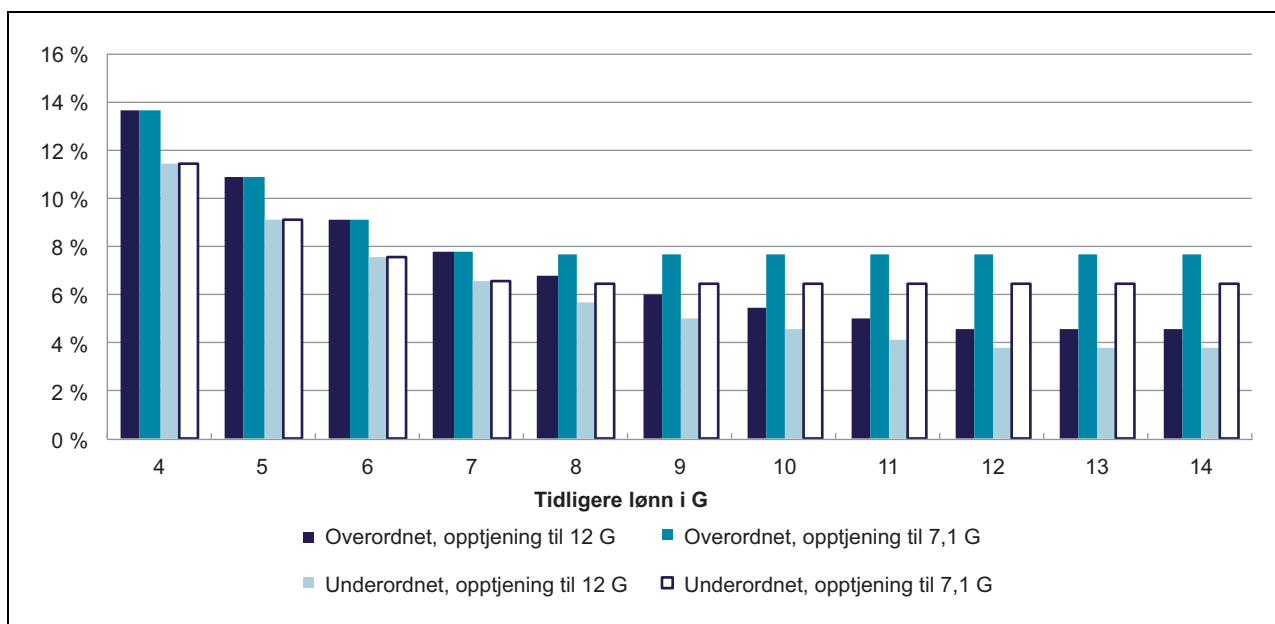
Det går klart frem av figur 7.7 og figur 7.8 at samlet utbetaling fra dagens ordning varierer mye

Figur 7.5 Årlig pensjon i prosent av sluttlønn, opptjeningsrate på 7,5 % for inntekt opp til 7,1 G

Forutsetninger: I ny modell er opptjeningsraten forutsatt til 7,5 prosent av inntekt opp til 12 G. Utbetalingsperioden er 5 år. Figuren illustrerer pensjonsnivåer etter 35 års opptjening. Beregningene av pensjonsnivåene for typeeksempelene tar utgangspunkt i en bestemt opptjeningshistorikk, se boks 3.3 og figur 3.9 for detaljer.

Kilde: Egne beregninger

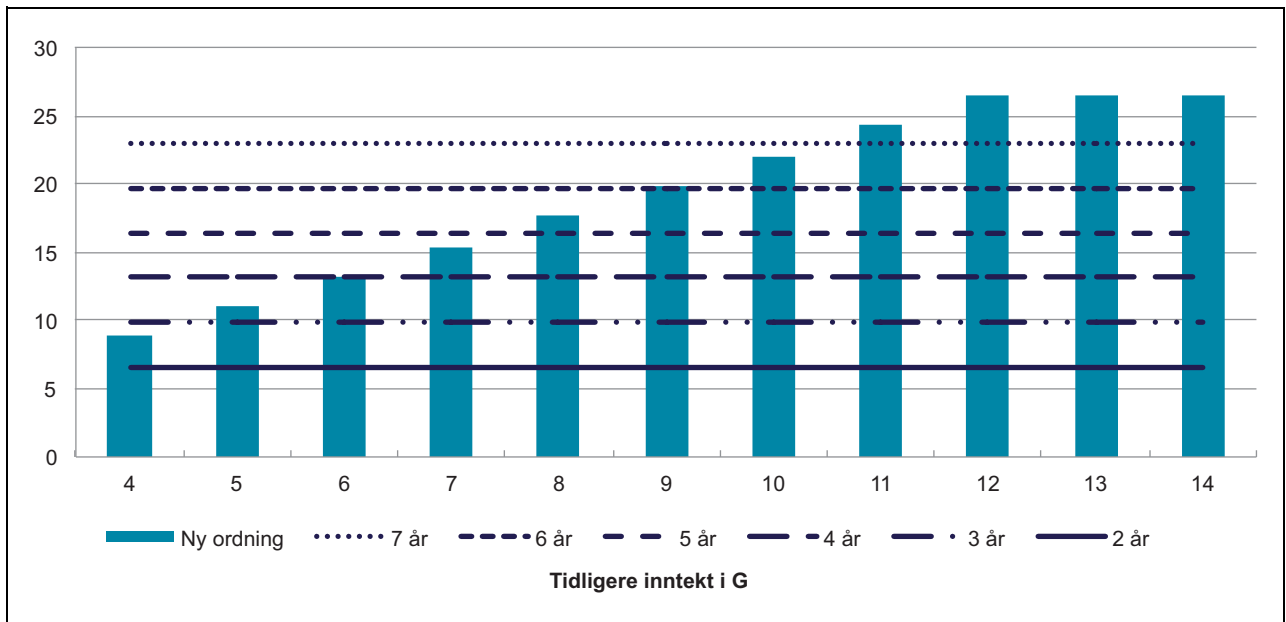
Figur 7.6 Nødvendig opptjeningsrate for å oppnå like høye pensjoner som i dagens ordning etter 30 års opptjening og en utbetalingsperiode på 5 år

Figuren illustrerer hvilken opptjeningsrate som er nødvendig for å oppnå like høye pensjoner som i dagens ordning etter 30 år når øvre grense for pensjongivende inntekt er henholdsvis 12 og 7,1 G.

Kilde: Egne beregninger

avhengig av hvorvidt sjømannen kvalifiserer for å ta ut pensjon fra 60 år eller senere. For de som ikke har fartstid etter 40 år vil sjømannspensjonen kun utbetales i to år etter dagens regelverk. Dette betyr igjen at hvorvidt samlet pensjon fra en ny

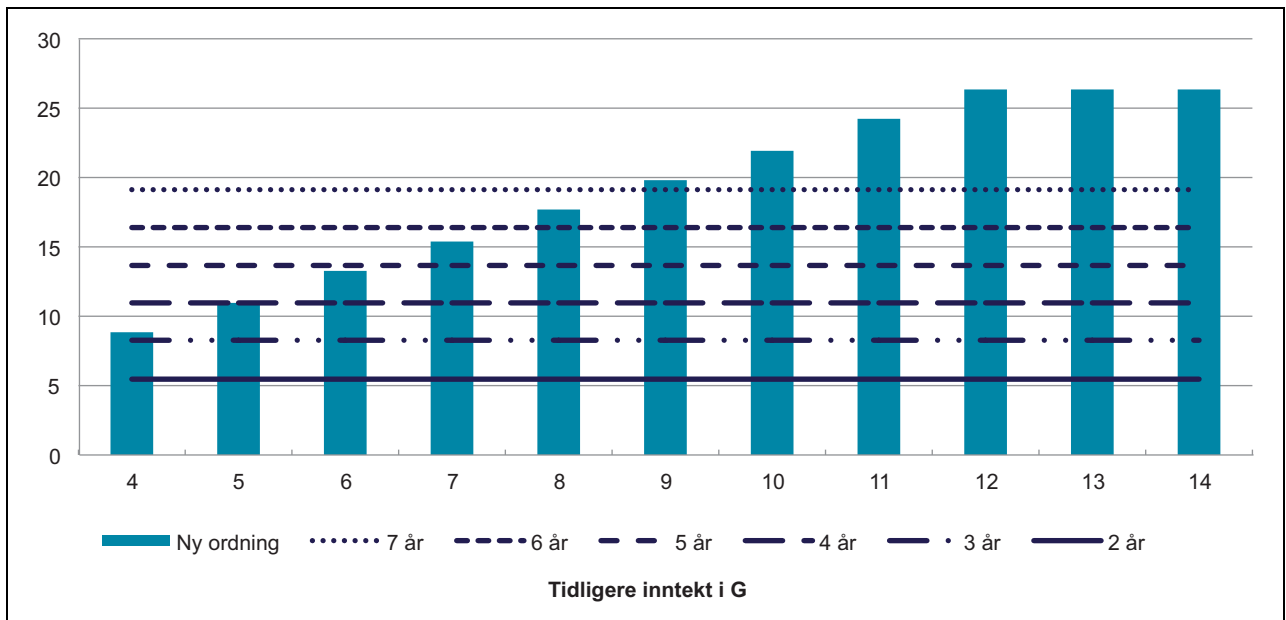
modell for sjømannspensjon er høyere eller lavere enn samlet pensjon etter dagens regler vil avhenge av når sjømannen kan ta ut pensjon etter dagens regler.

Figur 7.7 Pensjonsbeholdning i G i en ny pensjonsordning for sjømenn sammenlignet med samlet utbetaling fra dagens ordning for ulike antall utbetalingsår, overordnet

Forutsetninger: I ny ordning er det forutsatt 35 års opptjening. Opptjeningsraten er 6,3 prosent av lønn opp til 12 G. De horisontale linjene illustrerer samlet utbetaling fra dagens ordning for de som kvalifiserer til pensjon i henholdsvis 7, 6, 5, 4, 3 og 2 år. Det er ikke tatt hensyn til underregulering av pensjon under utbetaling i noen av beregningene. På grunn av at pensjon under utbetaling reguleres forskjellig fra pensjon under opptjening vil verdien av samlet utbetaling fra ny ordning avhenge av hvor mange år pensjonsbeholdningen utbetales over.

Kilde: Egne beregninger

Figur 7.8 Pensjonsbeholdning i G i en ny pensjonsordning for sjømenn sammenlignet med samlet utbetaling fra dagens ordning for ulike antall utbetalingsår, underordnet

Forutsetninger: I ny ordning er det forutsatt 35 års opptjening. Opptjeningsraten er 6,3 prosent av lønn opp til 12 G. De horisontale linjene illustrerer samlet utbetaling fra dagens ordning for de som kvalifiserer til pensjon i hhv. 7, 6, 5, 4, 3, og 2 år. Det er ikke tatt hensyn til underregulering av pensjon under utbetaling i noen av beregningene. På grunn av at pensjon under utbetaling reguleres forskjellig fra pensjon under opptjening vil verdien av samlet utbetaling fra ny ordning avhenge av hvor mange år pensjonsbeholdningen utbetales over.

Kilde: Egne beregninger

Som nevnt mener et samlet utvalg at opptjeningssatsen skal være en gitt prosent av lønn for alle og ikke variere med lønnsnivå. Utvalget har hatt noe ulik oppfatning av om lønn opp til 12 G skal inngå som pensjonsgivende inntekt, eller om øvre grense for pensjonsgivende inntekt skal være 7,1 G.

Utvalgets flertall mener at opptjeningssatsen skal være en gitt prosent av lønn opp til 12 G, slik at kompensasjonsgraden fra en ny pensjonsordning for sjømenn blir lik for alle inntektsnivåer opp til 12 G. Dersom inntekt opp til 12 G gir pensjonsuttelling, vil pensjonsopptjeningen stå bedre i forhold til innbetalingene, også for dem med inntekter over 7,1 G.

En pensjonsordning som gir en viss prosent årlig opptjening for lønn opp til 12 G harmonerer godt med andre private og offentlige pensjonsordninger, og ny sjømannspensjon vil således være godt tilpasset øvrige pensjonsprodukter.

Ut fra beregningene som er forelagt utvalget vil en opptjeningssats på 6,3 prosent årlig opptjening av lønn opp til 12 G til en pensjonsbeholdning og krav om 3 år for rett til pensjon, gi forventningsmessig de samme utgiftene som dagens ordning.

Medlemmene Øyvind Olsen og Tor Arnulf Andersen mener at utvalgets innstilling til ny opptjening og utbetaling legger frem et godt forslag som vil ivareta de aller fleste som er omfattet av dette. Men gruppene med inntekt opp til om lag 6 G kan falle uheldig ut. Personene dette berører kan være personer som har midlertidig arbeid / ferievikarer og som ikke vil fortsette innen næringen, men vil også kunne ramme enslige forsørgere og andre foreldregrupper i perioder med mindre barn og/eller spesielt omsorgstrengende barn. Tilsvarende for familier med pleietrengende voksne. Det foreslås at departementet ser særskilt på denne problemstillingen.

Medlemmene Birger Mordt, Hege-Merethe Bengtsson og Bjørg Borger mener at den nye modellen skal være basert på en opptjeningssats på en prosent av lønn opp til 7,1 G. I samsvar med beregningene som er foretatt, vil dette tilsvare en opptjeningssats på 7,5 prosent av lønn.

Medlemmene Birger Mordt og Hege-Merethe Bengtsson legger følgende til grunn for sitt standpunkt:

Flertallets innstilling med å anbefale en opptjeningssats på 6,3 prosent av inntekt opp til 12 G favoriserer inntektsnivåer på 10 G og høyere. Hovedtyngden av lønnsmassen for styrmenn og skipper, maskinsjefer og maskinoffiserer ligger i sjiktet 6–8 G. Disse er beskjeftiget innen

innenriks fart, herunder passasjerskip i ferge og lokalfart og i fraktofart. Også innen de fleste andre fartsområder ligger hovedtyngden under 10–11 G. Disse offiserene er derfor mer tjent med en annen opptjeningsprosent. Denne gruppen vil gjennomsnittlig få en bedre pensjonsuttelling ved alternativet 7,5 prosent opptjening av inntekt opp til 7,1 G.

Medlemmet Bjørg Borger legger følgende til grunn for sitt standpunkt:

Ut ifra de beregninger som er blitt fremlagt for utvalget, vil flertallets innstilling med en opptjeningsprosent på 6,3 prosent av inntekt opp til 12 G, favorisere de høytlønte sammenlignet med dagens ordning. Denne type høytlønsprofil kan dette medlemmet ikke gi sin tilslutning til. Foruten å være usosial så vil den også ramme negativt for størsteparten av den medlemsmassen dette medlemmet representerer.

Medlemmene Jacob Hanssen, Lars Fjell Hansson og Hege Bunkholt Elstrand tar ikke stilling til spørsmålet om inntektsgrensen skal være 7,1 eller 12 G.

7.3.6 Forventede utbetalinger

Som nevnt viser beregningene fra Lillevold & Partners AS, se tabell 7.2, at dersom det gis pensjon etter 3 års samlet fartstid og opptjeningssatsen er en fast prosent av lønn opp til 12 G, kan opptjeningssatsen være om lag 6,3 prosent og forventningsmessig gi samme samlede utgifter som i dagens ordning.

Figur 7.9 illustrerer årlige forventede utbetalinger etter dagens regelverk og årlige forventede utgifter med en ny pensjonsordning for sjømenn med en opptjeningssats på 6,3 prosent av lønn opp til 12 G.

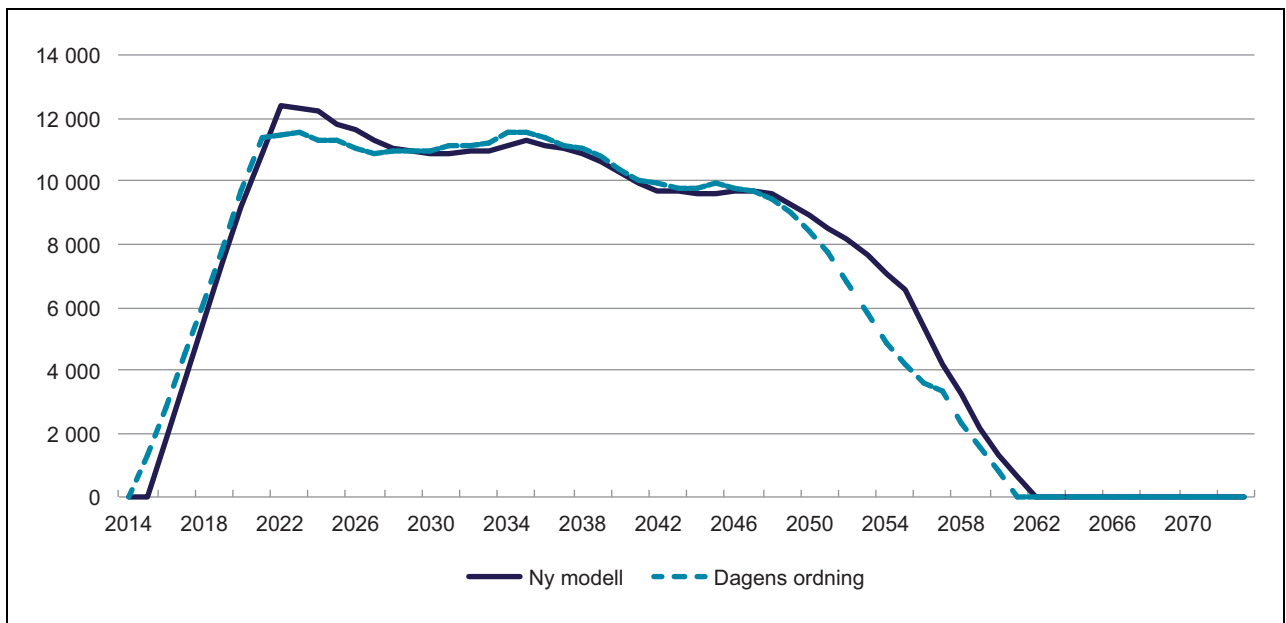
Som det fremgår av figuren vil de forventede utgiftene i den foreslåtte modell treffe de forventede utgiftene i dagens pensjonstrygd bra.

7.3.7 Regulering av pensjon under opptjening og utbetaling

Utvalget legger til grunn at det ikke gjøres endringer i reguleringsprinsippet som benyttes i dagens ordning, det vil si at regulering av pensjon både under opptjening og utbetaling følger folketrygdens prinsipper.

7.3.8 Samordning mot andre ytelser

Utvalget legger til grunn at en ny pensjonsordning for sjømenn som er nøytralt utformet med

Figur 7.9 Årlige utbetalinger i G med dagens regelverk og med en ny pensjonsordning for sjømenn – opptjeningssatsen i ny modell er 6,3 % av lønn opp til 12 G

Forutsetninger: Beregningene er gjort på en fremskrevet medlemsmasse. Fremskriving har tatt utgangspunkt i dagens bestand og fremskrevet fartstid og lønn frem til pensjonsalder. I beregningene av utgiftene ved dagens modell er det forutsatt at dagens opptjeningssatser gjelder. I beregningene av utgiftene ved en ny modell for sjømannspensjon er det forutsatt at alle tar ut pensjon ved 62 år.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn og beregninger utført av Aktuarfirmaet Lillevold & Partners AS

første mulighet for uttak fra 62 år ikke kan avkortes som følge av arbeidsinntekt, og at det heller ikke vil være noe krav om at vedkommende slutter i stillingen for å få utbetalt pensjon. Det er lagt opp til at utbetalingsperioden skal være valgfri mellom 62 og 80 år, men med en minimums utbetalingsperiode på 5 år. I dag avkortes ikke pensjonsutbetalingen ved samtidig arbeid, verken som sjømann eller annet arbeid, med uttak fra 62 år.

I beregningene er det lagt til grunn at pensjonsbeholdning ved dødsfall går til finansiering av andre pensjonsutbetalinger. På tilsvarende måte forutsettes det i den nye modellen at pensjonsbeholdning ved dødsfall går til finansiering av andre pensjonsutbetalinger.

I dag gis det ikke sjømannspensjon i kombinasjon med uførepensjon og det legges opp til at dette prinsippet videreføres i ny modell, dette gjelder også for privat og offentlig AFP. Med en ordning som åpner for en utbetalingsperiode som er såpass kort som 5 år, vil ny modell fortsatt kunne fungere som en tidligpensjonsordning og det kan gi uheldige insentivvirkninger dersom den kan kombineres med trygdeytelser som typisk skal erstatte inntekt før ordinært uttak av pensjon. For å sikre høyest mulige opptjeningssatser og for å unngå uheldige insentiveffekter legger utvalget

derfor til grunn at en ny pensjonsordning for sjømenn ikke gis til sjømenn som mottar uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger etter 62 år.

Det legges opp til at ny ordning ikke samordnes mot andre ytelser, herunder at ny ordning ikke samordnes mot offentlig tjenestepensjon eller fiskerpensjon.

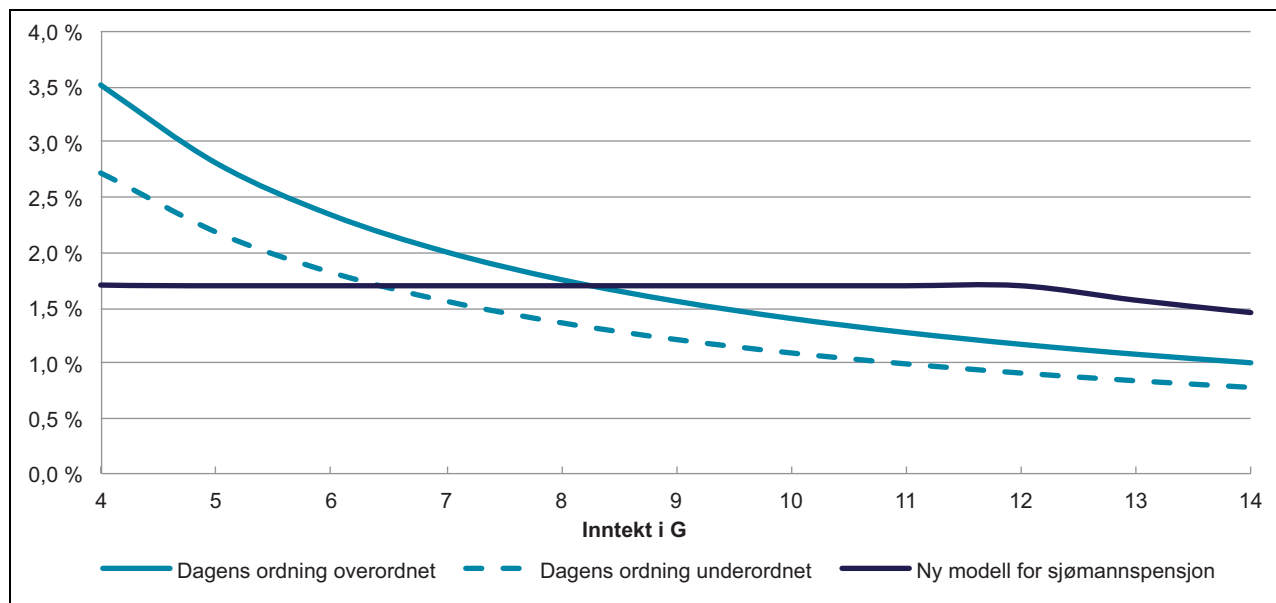
7.3.9 Finansiering

Som nevnt innledningsvis legger utvalget til grunn at dagens finansieringsmodell, hvor pensjonene finansieres gjennom et utligningssystem der staten fortsatt er garantist for ordningen, videreføres.

I dag betaler underordnede som jobber et helt år 0,1091 G i arbeidstakeravgift og overordnede betaler 0,1404 G. Hvor mye arbeidstakerne betaler i prosent av lønn vil derfor avhenge av lønnsnivået.

I en endret pensjonstrygd for sjømenn hvor pensjonsopptjening skjer på bakgrunn av lønn, vil det være unaturlig at arbeidstakeravgiften knyttes til status og ikke til lønn. Utvalget legger til grunn at arbeidstakeravgiften i en endret pensjonstrygd for sjømenn knyttes til lønnen som inngår i pensjonsgrunnlaget. Det vil si at dersom det tjenes opp pensjonsrettigheter for lønn opp til 12 G, så

Figur 7.10 Arbeidstakeravgift i dagens ordning og i ny modell for sjømannspensjon, i prosent av lønn

Forutsetninger: Arbeidstakeravgiften i ny ordning utgjør 1,7 prosent av lønn opp til 12 G.

Kilde: Egne beregninger

skal arbeidstakeravgiften utgjøre en andel av lønn opp til 12 G.

Beregninger foretatt av Lillevold & Partners AS indikerer at en arbeidstakeravgift på 1,7 prosent av lønn opp til 12 G forventningsmessig gir om lag like store samlede innbetalinger fra arbeidstakerne som etter dagens regelverk for dagens medlemsmasse.

Figur 7.10 illustrerer arbeidstakeravgiften i en ny modell for sjømannspensjon og arbeidstakeravgiften etter dagens regelverk.

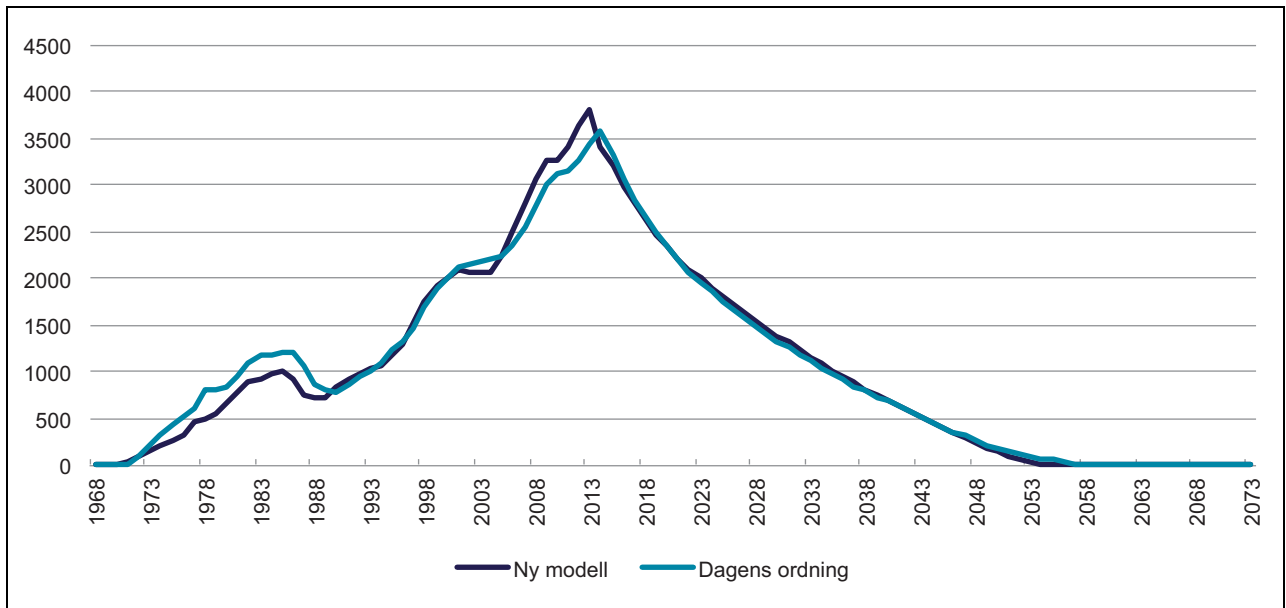
Figuren viser at underordnede med lønn over 6,5 G og overordnede med lønn over 8 G må betale noe mer i ny modell enn etter dagens regler. Samtidig vil disse personene ha mulighet til å få en høyere pensjon enn i dag med ny

Tabell 7.3 Årlig tap/gevinst ved omleggingen av arbeidstakeravgiften til en innbetaling på 1,7 % av inntekt opp til 12 G

Lønn	Tap/gevinst underordnet	Tap/gevinst overordnet
4 G	3 632 kr	6 398 kr
5 G	2 130 kr	4 896 kr
6 G	627 kr	3 393 kr
7 G	-875 kr	1 891 kr
8 G	-2 377 kr	389 kr
9 G	-3 879 kr	-1 113 kr
10 G	-5 382 kr	-2 616 kr
11 G	-6 884 kr	-4 118 kr
12 G	-8 386 kr	-5 620 kr
13 G	-8 386 kr	-5 620 kr
14 G	-8 386 kr	-5 620 kr

Forklaring: Positiv verdi betyr at ny modell gir lavere arbeidstakeravgift enn dagens modell og negativ verdi betyr at ny modell gir høyere arbeidstakeravgift enn dagens modell. G = 88 370 kroner.

Kilde: Egne beregninger

Figur 7.11 Årlige innbetalinger i G fra arbeidstakerne med dagens regelverk og med en ny pensjonsordning for sjømenn – arbeidstakeravgiften i ny modell er 1,7 % av lønn opp til 12 G

Forutsetninger: Beregningene er gjort på en fremskrevet medlemsmasse. Fremskrivning har tatt utgangspunkt i dagens bestand og fremskrevet fartstid og lønn frem til pensjonsalder. I beregningene av inntektene ved en ny modell for sjømannspensjon er det forutsatt at det ikke er opptjening etter uttak ved 62 år.

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn og beregninger utført av Aktuarfirmaet Lillevold & Partners AS

modell. Sjømenn med lønn under om lag 6,5 G vil få *lavere* avgift enn i dag.

Tabell 7.3 viser hvor mye mer/mindre sjømenn må betale med den nye arbeidstakerfinansieringen, sammenlignet med dagens satser.

Utvalget forutsetter at arbeidsgiverfinansieringen fortsetter som etter dagens regelverk, det vil si 3,3 prosent av all lønn. Som nevnt over forutsetter utvalget at innbetalt avgift fra sjøfolk som dør før pensjonsbeholdningen kommer til utbetaling, går inn som en del av finansieringen av ordningen.

Etter dagens regelverk betales arbeidstakeravgiften basert på en andel av G per fartsmåned. I en ny modell for sjømannspensjon skal det betales en fast prosent av lønn opp til en årsinntekt tilsvarende 12 G. Dette innebærer at grensen på 12 G må omgjøres til månedlige satser på en hensiktsmessig måte.

Forslaget til ny pensjonsordning for sjømenn innebærer kjønns- og aldersnøytral opptjening og finansiering.

Medlemmene Hege-Merethe Bengtsson, Bjørg Borger og Birger Mordt mener at opptjeningsprosenten skal maksimeres til lønn opp til 7,1 G, og i tråd med dette mener de at arbeidstakeravgiften skal innbetales med et tak for lønn opp til 7,1 G.

Beregninger foretatt av Lillevold & Partners AS indikerer at en arbeidstakeravgift opp til 2 prosent av lønn opp til 7,1 G vil kunne gi omtrent like store samlede innbetalinger fra arbeidstakerne som etter dagens regelverk for dagens medlemsmasse. Disse medlemmene mener derfor at denne prosenten for arbeidstakeravgift bør legges til grunn i den nye modellen.

7.3.10 Forventede innbetalinger

Figur 7.11 illustrerer årlige innbetalinger fra arbeidstakerne etter dagens regelverk og årlige innbetalinger med en ny pensjonsordning for sjømenn med en arbeidstakeravgift på 1,7 prosent av lønn opp til 12 G.

7.3.11 Barnetillegg

I dagens pensjonstrygd for sjømenn gis det barnetillegg for pensjonister med barn under 18 år. I private tjenestepensjonsordninger gis det ikke barnetillegg til alderspensjonen, og det er heller ikke barnetillegg i ny privat AFP. I offentlige ordninger gis det fortsatt barnetillegg.

Utvalget legger til grunn at det ikke skal gis barnetillegg i en ny pensjonsordning for sjømenn.

7.3.12 Sjømenn på fartøy som driver fiske og fangst

For sjømenn på fartøy som driver fiske og fangst rapporteres ikke lønn som for andre sjømenn. Utvalget har ikke vurdert en tilpassing til ny modell for sjømannspensjon for disse sjømenne. Utvalget legger til grunn at avgiftsgrunnlaget og pensjonsutmålingen for arbeidsgivere og arbeidstakere på fartøy som driver fiske og fangst på denne bakgrunn må vurderes nærmere i forbindelse med oppfølgingen av utredningen.

7.3.13 Håndtering av overgang til ny ordning

Som nevnt i punkt 7.3.3 mener utvalget at det ved en overgang til en ordning med laveste uttaksalder på 62 år, er behov for en lang overgangsperiode. I dag vil en del sjømenn ha rett til uttak av pensjon allerede ved 55 år.

Videre vil en rekke personer ved en overgang til en ny pensjonsordning for sjømenn, med andre regler for opptjening og utbetaling, ha opptjent rettigheter i dagens ordning. Noen vil ha sluttet i pensjonsgivende tjeneste før omleggingen, mens andre vil opptjene tjenestetid også etter de nye reglene. Det er behov for en regulering av disse overgangssituasjonene.

Utvalget har nedenfor skissert en overgangsløsning fra dagens ordning til en ny pensjonsordning for sjømenn. Utvalget har ikke utredet overgangsordningen og effektene av denne i detalj og legger til grunn at overgangsordningen vurderes nærmere i forbindelse med oppfølgingen av utredningen, herunder vurdere at det ikke gir urimelige utslag for den enkelte.

Skisse til overgangsordning

Medlemmer som er 50 år eller eldre på overgangstidspunktet, det vil si på det tidspunktet den nye ordningen trer i kraft, følger fullt ut gammelt regelverk både på opptjening og utbetaling av pensjon, herunder uttaksalder. Disse får ingen opptjening etter nytt regelverk. Det kan likevel vurderes å åpne for at de som er 50 år eller eldre og som er aktive sjømenn ved overgang til ny ordning, kan velge om de vil følge gammelt regelverk eller om de vil gå over på ny modell på samme vilkår som de under 50 år.

Nye medlemmer uansett alder og eksisterende medlemmer som er yngre enn 50 år på overgangstidspunktet får all opptjening fra og med den fastsatte datoen etter nytt regelverk.

Allerede opptjente rettigheter før overgangstidspunktet, for dem som også har opptjening etter nye regler, gjøres om til en pensjonsbeholdning når medlemmet fyller 62 år og utbetales etter det nye regelverket.

Verdien av opptjente rettigheter før overgangstidspunktet følger gammelt regelverk og det forutsettes at opptjeningstid i gammelt og nytt regelverk kan legges sammen for å oppfylle krav til minste opptjeningstid, samt for å kvalifisere til pensjon fra en gitt alder etter dagens regelverk. Ettersom uttak av pensjon etter nytt regelverk tidligst utbetales fra 62 år, beregnes all gammel opptjening som skal konverteres til beholdning med tidligste uttaksalder 62 år og dermed som 5 års utbetaling.

Opptjeningstid som overstiger full opptjening etter gammelt regelverk, går til fradrag i opptjening etter gamle regler. Dersom opptjeningen etter dagens regler er både som underordnet og overordnet, går overskytende fartstid først til fradrag i opptjeningen som underordnet. Utvalget har vurdert om det skal kunne åpnes for at de som etter innføringen av ny modell fortsatt mottar pensjon etter gammelt regelverk, skal kunne motta sjømannspensjon i kombinasjon med fortsatt arbeid i sjømannsyirket før 62 år. Siden det i den nye modellen ikke åpnes for pensjon før 62 år og siden pensjonsuttak i kombinasjon med fortsatt arbeid i sjømannsyirket vil være et fordyrende element, finner utvalget ikke å kunne gå inn for dette.

Medlemmene Hege-Merethe Bengtsson, Bjørg Borger, Gro Losvik, Birger Mordt og Øyvind Olsen mener at det er beklagelig at det ikke har vært tid til mer konkrete og inngående drøftelser vedrørende overgangsordning.

Disse medlemmene peker på at det i skissen til overgangsordning i punkt 7.3.13 står:

«Medlemmer som er 50 år eller eldre på overgangstidspunktet, det vil si på det tidspunktet den nye ordningen trer i kraft, følger fullt ut gammelt regelverk både på opptjening og utbetaling av pensjon, herunder uttaksalder. Disse får ingen opptjening etter nytt regelverk.»

Med denne bestemmelse vil alle innenfor aldersfastsettelsen tvinges til fortsatt å være i gammel ordning. Flere av disse kan tenkes å ville fortsette tjenesten etter 60 år. Det er også behov for dem i næringen. Med ny grense for arbeidsgivers oppsigelse grunnet alder i skipsarbeidsloven, vil en kunne tjenestegjøre inntil 70 år. For en 50-åring vil det kunne gi ytterligere 20 år som yrkesaktiv og opptjening i ny pensjonsmodell. Det er

også et uttrykt politisk ønske om at flere skal kunne arbeide lenger.

Disse medlemmene mener dette er lite rimelig, og det kan oppfattes som en urettferdighet at en blir tvunget til å fortsette i dagens ordning. Skissens lange overgangsperiode var ment å ivareta de som i dag nærmet seg pensjonsalder og som ønsket å gå av ved 60 år. For at det ikke skal oppfattes som en tvang og en urettferdighet, samtidig som de som ønsker å gå ved 60 år ivaretas, fremsetter disse medlemmene et forslag om at det innføres en valgfrihet i overgangsordningen, ved at de som er 50 år eller eldre kan velge om de vil følge gammelt regelverk, eller om de vil gå over på ny modell på samme vilkår som de under 50 år.

7.4 Pensjonsnivåer under ulike forutsetninger

For å synliggjøre hvordan en ny modell for sjømannspensjon vil kunne slå ut, illustreres pen-

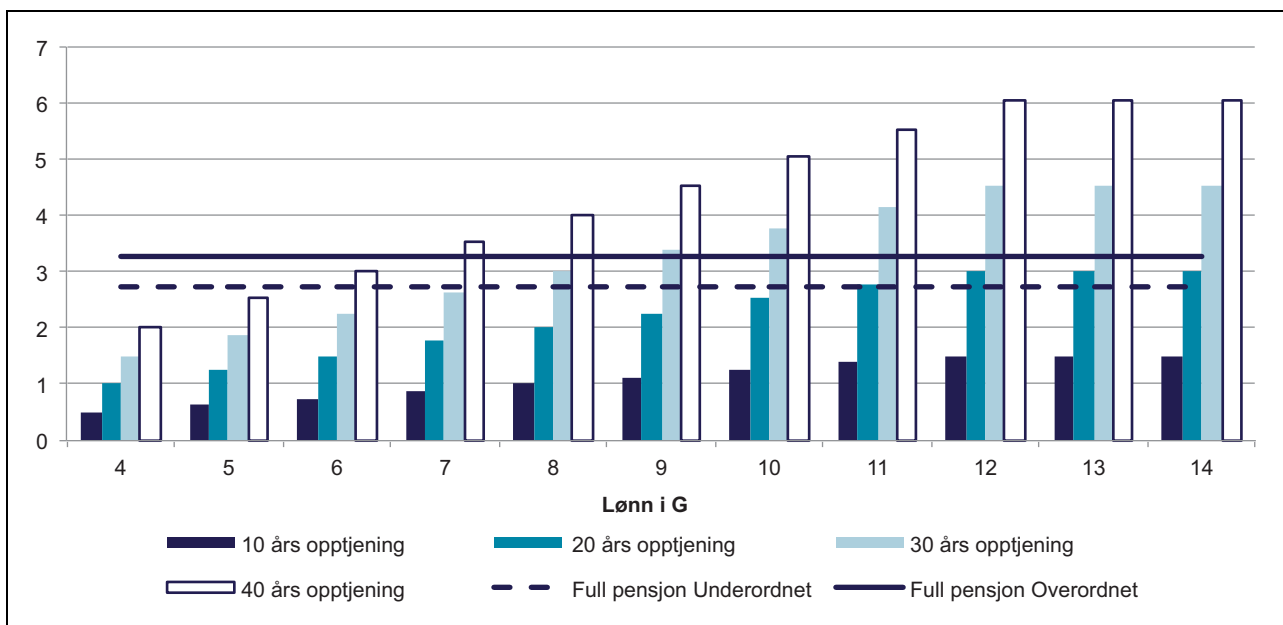
sjonsberegninger med ulike forutsetninger om opptjeningssatser, lønn, opptjeningstid og utbetalingsperioder nærmere i dette punktet.

Figur 7.12 illustrerer pensjonsnivåer for ulike inntektsnivåer under ulike forutsetninger om opptjeningstid.

I figur 7.13 illustreres pensjonsnivåer for ulike inntektsnivåer under ulike forutsetninger om opptjeningstid dersom kun inntekt opp til 7,1 G er pensjonsgivende.

Figur 7.14 illustrerer pensjonsnivåer for ulike inntektsnivåer under ulike forutsetninger om utbetalingstid. I ny modell er opptjeningssatsen 6,3 prosent av lønn opp til 12 G og opptjeningstiden er 35 år.

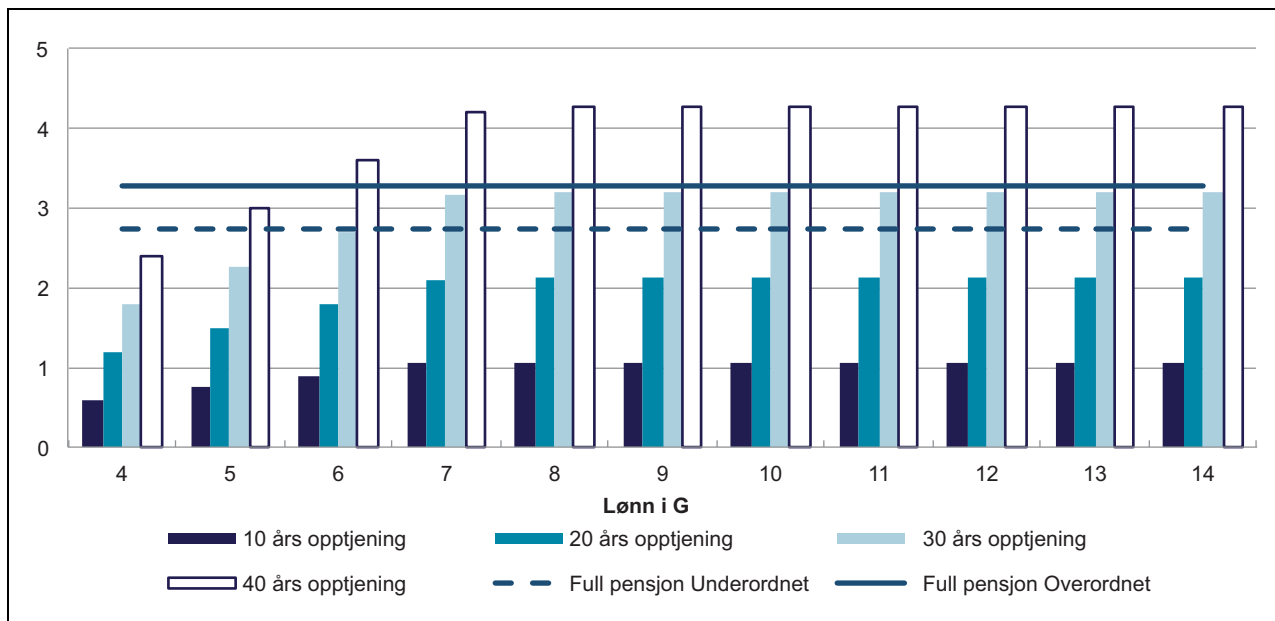
Figur 7.15 illustrerer pensjonsnivåer for ulike inntektsnivåer under ulike forutsetninger om utbetalingstid dersom kun inntekt opp til 7,1 G er pensjonsgivende. I ny modell er opptjeningssatsen derfor 7,5 prosent av lønn opp til 7,1 G og opptjeningstiden er 35 år.

Figur 7.12 Pensjonsnivåer i ny modell sammenlignet med fulle pensjoner i dagens ordning – opptjeningssats på 6,3 % for inntekt opp til 12 G, utbetalingsperiode 5 år

Figuren illustrerer pensjonsnivåer for forskjellige antall opptjeningsår.

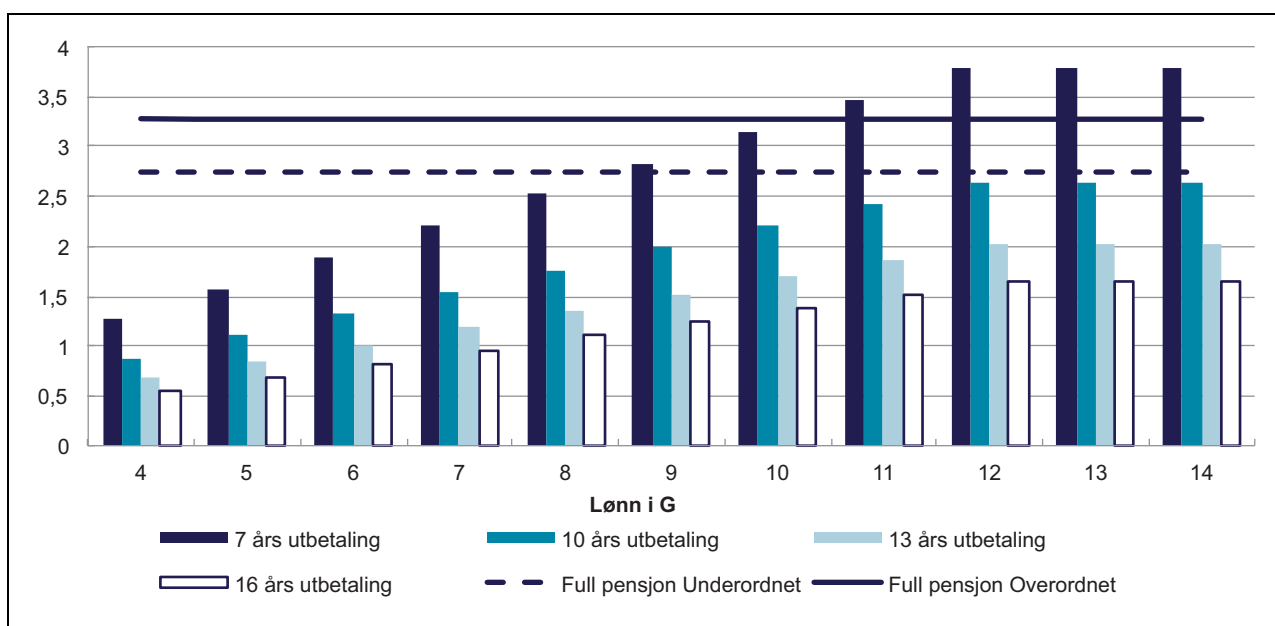
Kilde: Egne beregninger

Figur 7.13 Pensjonsnivåer i ny modell sammenlignet med fulle pensjoner i dagens ordning – opptjeningsats på 7,5 % for inntekt opp til 7,1 G, utbetalingsperiode 5 år

Figuren illustrerer pensjonsnivåer for forskjellige antall opptjeningsår.

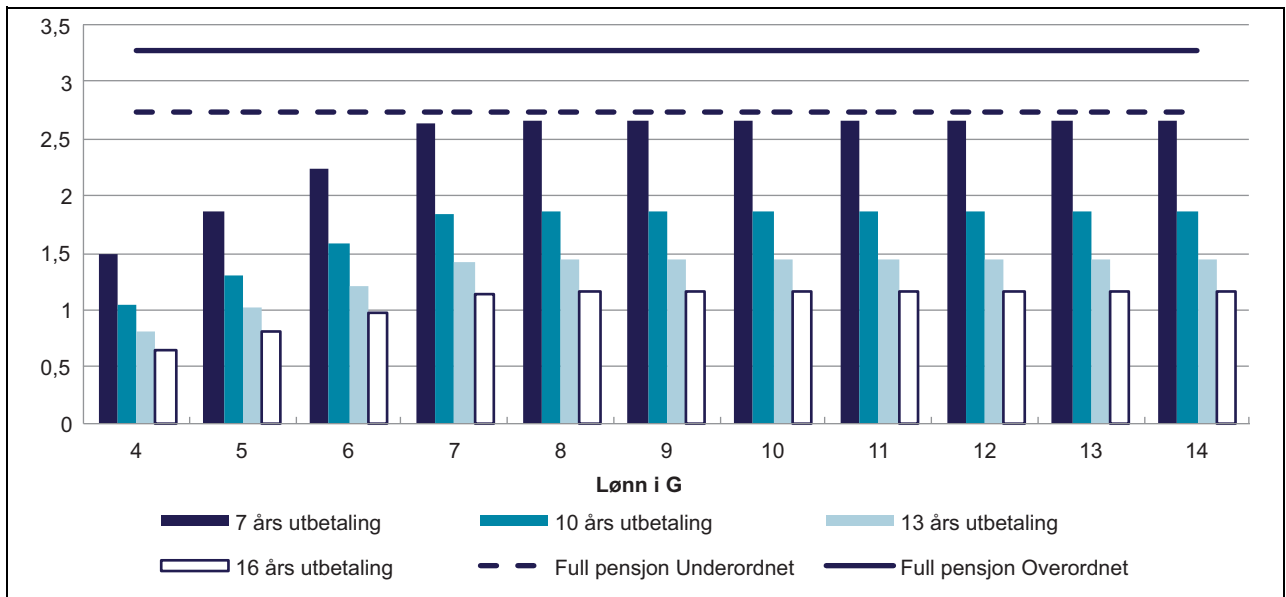
Kilde: Egne beregninger

Figur 7.14 Pensjonsnivåer i ny modell sammenlignet med fulle pensjoner i dagens ordning – opptjeningsats på 6,3 % for inntekt opp til 12 G, opptjeningsperiode på 35 år

Figuren illustrerer pensjonsnivåer for ulike forutsetninger om utbetalingstid.

Kilde: Egne beregninger

Figur 7.15 Pensjonsnivåer i ny modell sammenlignet med fulle pensjoner i dagens ordning – opptjeningssats på 7,5 % for inntekt opp til 7,1 G, opptjeningstid på 35 år

Figuren illustrerer pensjonsnivåer for ulike forutsetninger om utbetalingstid.

Kilde: Egne beregninger

7.5 Samlet årlig pensjon med folketrygd og obligatorisk tjenstepensjon

Sjømenn vil kunne ta ut folketrygdens alderspensjon og minst en minimums obligatorisk tjenstepensjon i tillegg til pensjonstrygden. I dette punktet illustreres kompensasjonsgrad fra en ny pensjonsordning for sjømenn som beskrevet i punkt 7.3 sammen med folketrygden og obligatorisk tjenstepensjon ved ulike uttaksalder og ulike utbetalingsperiode av sjømannspensjonen.

I alle figurene forutsettes det en sjømann som er født i 1975, som starter i jobb som sjømann som 22-åring og som jobber i sjømannsyrket frem til uttak av sjømannspensjonen. Alle figurene forutsetter en tidligere inntekt på 7 G. Den obligatoriske tjenstepensjonen (OTP) er forutsatt lik en minimums innskuddspensjonsordning i alle figurene², og gir utbetaling i 10 år eller minimum til 77 år.

I figur 7.16 illustreres samlet kompensasjonsgrad for en person som starter uttak av sjømannspensjonen, folketrygden og obligatorisk tjenstepensjon ved 62 år, og som tar ut sjømannspensjonen over 7 år.

Av figuren fremkommer det at kompensasjonsgraden ligger rundt 75 prosent før 69 år og rundt 37 prosent etter 69 år.

I figur 7.17 illustreres samlet kompensasjonsgrad for en person som starter uttak av sjømannspensjonen og OTP ved 62 år. Folketrygd tas ut ved 67 år.

I dette tilfellet vil pensjonen fra 62 år bli lavere enn vist i figur 7.16, om lag 55 prosent av sluttlønn, men pensjonen etter 69 år vil bli en god del høyere, rundt 47 prosent.

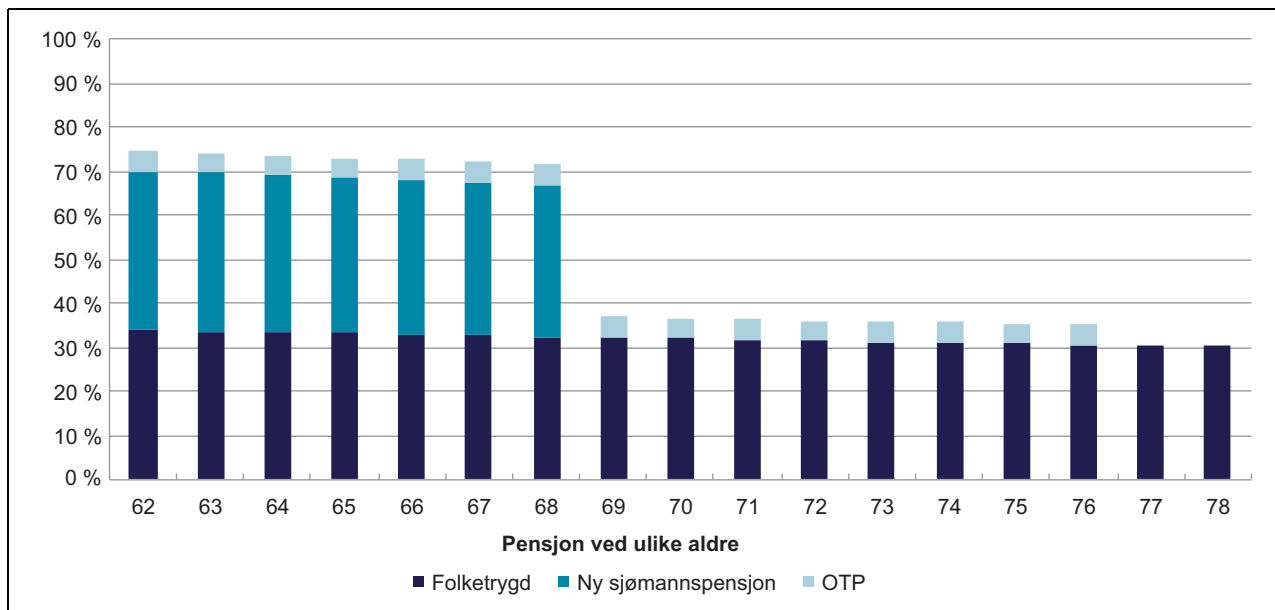
I figur 7.18 illustreres samlet kompensasjonsgrad for en person som starter uttak av sjømannspensjonen og OTP ved 65 år. Uttak av folketrygden starter ved 70 år. Utbetalingsperioden for sjømannspensjonen er 5 år.

Figur 7.18 viser at et uttak av sjømannspensjon og OTP fra 65 til 70 år i dette tilfellet gir en jevn pensjon frem til 77 år, på om lag 60 prosent.

I figur 7.19 illustreres samlet kompensasjonsgrad for en person som starter uttak av sjømannspensjonen og OTP og folketrygden ved 65 år. Utbetalingsperioden for sjømannspensjonen er 15 år.

Mulighetene for den enkelte til selv å bestemme uttak både av pensjonstrygden, folketrygden og OTP fra 62 år gir den enkelte store muligheter til å tilpasse seg eget ønske om arbeid og pensjonering.

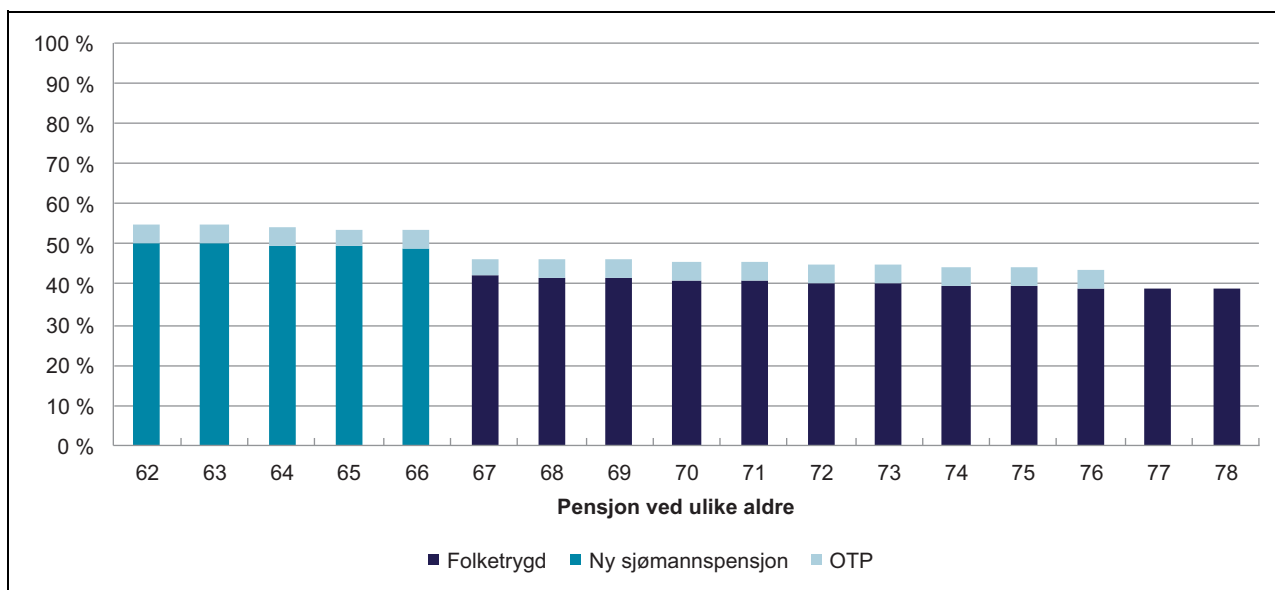
² 2 prosent av lønn mellom 1 og 12 G

Figur 7.16 Kompensasjonsgrad ved ulike aldre, uttak ved 62 år og 7 års utbetalingsperiode

Opptjeningssatsen i ny sjømannspensjon er forutsatt til 6,3 prosent av inntekt opp til 12 G. Utbetalingsperioden er 7 år og inntekten er 7 G. Uttak av pensjon skjer ved 62 år. Obligatorisk tjenestepensjon (OTP) er forutsatt en minimums innskuddspensjon. Avkastning og lønnsvekst er forutsatt lik. Født i 1975 og starter som sjømann ved 22 år. Figuren illustrerer samlet pensjon som andel av sluttlønn, målt i fast G.

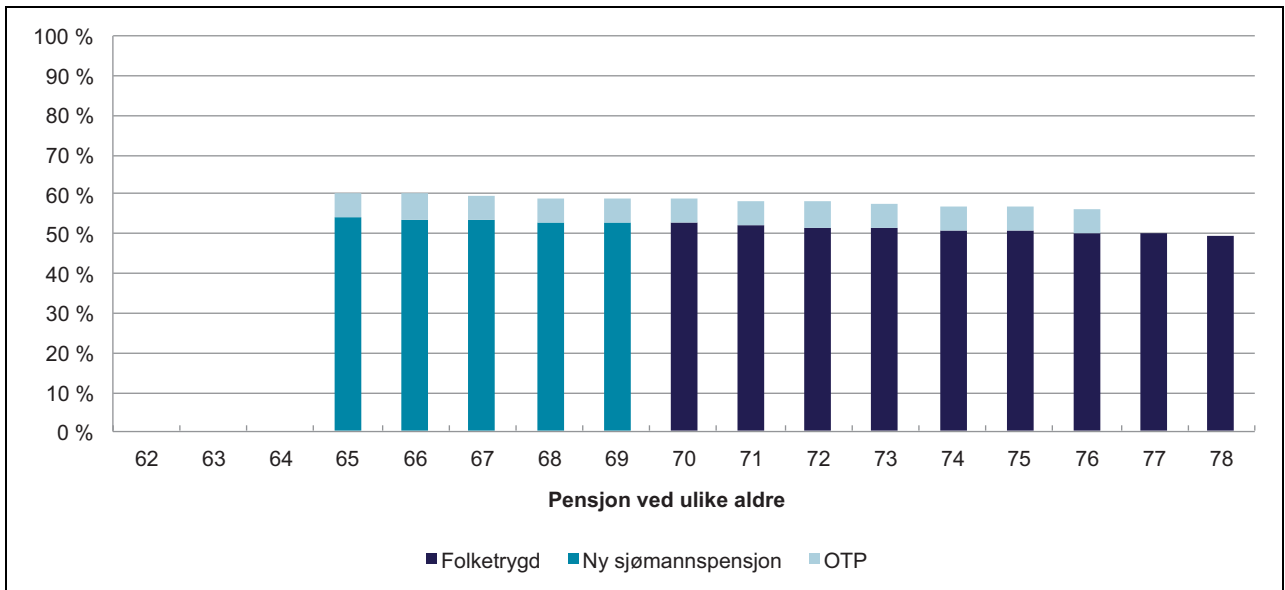
Kilde: Egne beregninger

Figur 7.17 Kompensasjonsgrad ved ulike aldre, uttak ved 62 år og 5 års utbetalingsperiode, folketrygden tas ut fra 67 år

Opptjeningssatsen i ny sjømannspensjon er forutsatt til 6,3 prosent av inntekt opp til 12 G. Utbetalingsperioden er 5 år og inntekten er 7 G. Uttak av sjømannspensjonen og OTP skjer ved 62 år, og uttak av folketrygden skjer ved 67 år. Obligatorisk tjenestepensjon (OTP) er forutsatt en minimums innskuddspensjon. Avkastning og lønnsvekst er forutsatt lik. Født i 1975 og starter som sjømann ved 22 år. Figuren illustrerer samlet pensjon som andel av sluttlønn, målt i fast G.

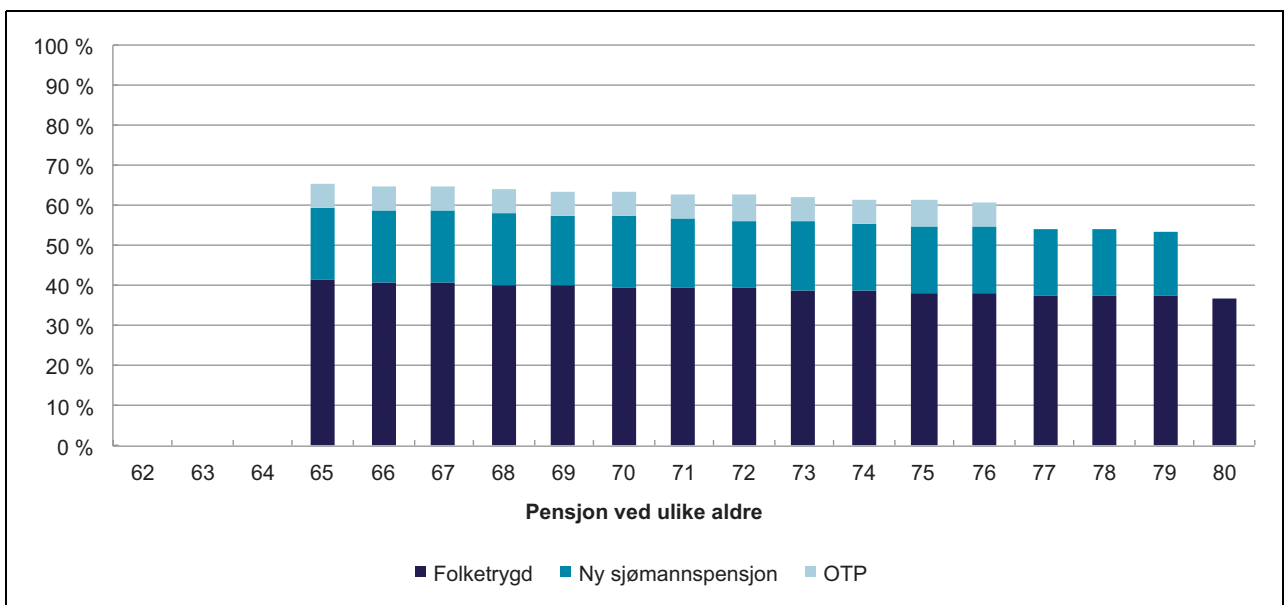
Kilde: Egne beregninger

Figur 7.18 Kompensasjonsgrad ved ulik alder, uttak ved 65 år og 5 års utbetalingsperiode, folketrygden tas ut fra 70 år

Opptjeningssatsen i ny sjømannspensjon er forutsatt til 6,3 prosent av inntekt opp til 12 G. Utbetalingsperioden er 5 år og inntekten er 7 G. Uttak av sjømannspensjonen og OTP skjer ved 65 år, og uttak av folketrygden skjer ved 70 år. Obligatorisk tjenstepensjon (OTP) er forutsatt en minimums innskuddspensjon. Avkastning og lønnsvekst er forutsatt lik. Født i 1975 og starter som sjømann ved 22 år. Figuren illustrerer samlet pensjon som andel av sluttlønn, målt i fast G.

Kilde: Egne beregninger

Figur 7.19 Kompensasjonsgrad ved ulik alder, uttak ved 65 år og 15 års utbetalingsperiode

Opptjeningssatsen i ny sjømannspensjon er forutsatt til 6,3 prosent av inntekt opp til 12 G. Utbetalingsperioden er 15 år og inntekten er 7 G. Uttak av sjømannspensjonen, OTP og folketrygden skjer ved 65 år. Obligatorisk tjenstepensjon (OTP) er forutsatt en minimums innskuddspensjon. Avkastning og lønnsvekst er forutsatt lik. Født i 1975 og starter som sjømann ved 22 år. Figuren illustrerer samlet pensjon som andel av sluttlønn, målt i fast G.

Kilde: Egne beregninger

7.6 Oppsummering av utvalgets forslag til ny pensjonsordning for sjømenn

I dette punktet oppsummeres hovedpunkter i utvalgets forslag til en ny modell for sjømannspensjon, basert på anslagene for utgifter beregnet av Lillevold & Partners AS.

Et samlet utvalg foreslår en ny pensjonsmodell for sjømenn. Modellen er godt tilpasset pensjonsreformen og tjenestepensjonsordningene i privat sektor.

Den nye modellen innebærer en årlig opptjening (alleårsopptjening) til en pensjonsbeholdning med en opptjeningssats i prosent av lønn. Et samlet utvalg mener at opptjeningssatsen skal være en gitt prosent av lønn for alle, og ikke variere med lønnsnivå.

Dagens skille mellom over- og underordnet fjernes både når det gjelder opptjening av pensjon og innbetaling av arbeidstakeravgift.

Modellen endrer mange av dagens kvalifikasjonskrav og sikrer at en vesentlig større andel av pensjonstrygdens medlemmer får rett til pensjon. Alle med samlet opptjening på 3 år eller mer får rett til pensjon. Om opptjeningen skjer før eller etter fylte 40 år vil ikke påvirke når sjømannen kan ta ut pensjonen.

Barnetillegget i dagens pensjonstrygd fjernes.

Pensjonsbeholdningen reguleres med G i opptjeningsperioden og pensjoner under utbetaling reguleres med G fratrukket 0,75 prosent.

Oppstart av uttak av ny sjømannspensjon er valgfritt mellom 62 og 70 år, men det forutsettes en lang overgangsperiode for uttak etter dagens regelverk.

Utbetalingsperioden er valgfri mellom 62 og 80 år, men med en nedre grense for utbetalingsperioden på 5 år. Pensjonen levealdersjusteres ikke.

Pensjonsbeholdningen til de som dør inngår som en inntekt i pensjonstrygden.

Uttaksreglene bygger på nøytrale prinsipper, det vil si at pensjonsbeholdningen legges til grunn for beregning av årlig pensjon uansett uttakstidspunkt. Det åpnes ikke for delvis uttak av sjømannspensjonen.

Ny sjømannspensjon kan fritt kombineres med arbeid uten avkorting, og videre arbeid gir opptjening frem til 70 år.

Ny sjømannspensjon avkortes mot uføretrygd og arbeidsavklaringspenger fra folketrygden. Det er ingen samordning mot andre ytelser eller inntekter.

I en ny pensjonsordning for sjømenn videreføres avgiftsbelastning for arbeidsgiver på 3,3 prosent av all lønn og avgiftsbelastning for arbeidstaker skal være en prosent av lønn opp til samme lønnsnivå som det gis pensjonsopptjening for. Det er ingen avgiftsbelastning for personer over 70 år. Procentsatsen er basert på anslag på fremtidige utgifter som er forelagt utvalget.

Finansieringsmodellen videreføres, det vil si at det ikke er fondsoppbygging og at pensjonsutgiftene finansieres løpende, og statsgarantien videreføres.

Denne finansieringsmodellen innebærer at regnskapsreglene for arbeidsgiver blir som i dagens ordning.

En ny pensjonsordning for sjømenn etter denne modellen har alders- og kjønnsnøytralt opptjeningsystem og innbetalingsystem.

Den nye modellen innebærer mindre omfordeling mellom medlemmene enn dagens modell. Den nye modellen gir bedre arbeidsinsentiver ved at alleårsopptjeningen og nøytralt fleksibelt uttak gir uttelling for hvert år sjømannen står i arbeid, også etter første mulige uttaksalder for pensjonen. Videre bedres mobiliteten mellom sjømannsyrket og andre næringer ved at kravet til antall år for å få rett til pensjon senkes vesentlig.

Et flertall i utvalget mener at det skal gis pensjonsopptjening for inntekt opp til 12 G, og at avgiften for arbeidstakerne skal baseres på lønn opp til 12 G. Ifølge beregninger foretatt av Lillevold & Partners AS, gir dette en opptjeningssats på om lag 6,3 prosent og en arbeidstakeravgift på om lag 1,7 prosent.

Det vises for øvrig til særmerknader i punktene 7.3.3, 7.3.5, 7.3.9 og 7.3.13.

Kapittel 8

Alternative modeller for sjømannspensjon

8.1 Innledning

I mandatet er utvalget bedt om å vurdere ulike alternativer for supplerende pensjonsløsninger for arbeidstakere som i dag er omfattet av pensjonsstrygden for sjømenn. Herunder er utvalget bedt om å utrede en overgang til en pensjonsløsning som følger pensjonslovgivingen i privat sektor.

Utvalget har utredet to alternativer for fremtidig pensjonsordning for sjømenn, i tillegg til den løsningen som er presentert i kapittel 7. I kapitlet her presenterer utvalget først hovedtrekkene i en modell som følger reglene i innskuddspensjonsloven, se punkt 8.2. I punkt 8.3 presenterer utvalget hovedtrekkene i en minimumstilpasset videreføring av dagens pensjonstrygd for sjømenn. Utvalgets begrunnelse for ikke å anbefale disse modellene fremgår av punkt 7.1. I punkt 8.4 gis en kort oppsummering.

I begge alternativene legges det til grunn at avgiftene fra rederiene og sjømennene ikke skal økes i forhold til dagens nivå, og at statsgarantien, dersom den videreføres, ikke øker i forhold til gjeldende ordning. Dette innebærer at pensjonsutgiftene samlet ikke skal øke utover det som følger av dagens regler. Fordelingen av de samlede utgiftene vil derimot være forskjellig i de to modellene som beskrives.

Utvalget har også vurdert en overgang til avtalefestet pensjon (AFP) i privat sektor, men dette alternativet er ikke beskrevet nærmere. AFP-ordningen har strenge kvalifiseringsregler knyttet blant annet til arbeidsforhold i en bedrift tilsluttet avtalen om avtalefestet pensjon de siste årene før fylte 62 jf. punkt 4.4.6. Dessuten kan verdien av pensjonsrettighetene falle bort ved for eksempel jobbskifter, nedleggelse eller sykdom. Mange sjømenn slutter i yrket før pensjonsalder, og de vil da i utgangspunktet ikke nødvendigvis tilfredsstille kravene til å få AFP. Utvalget har kommet frem til at det ikke er ønskelig å erstatte en eksisterende kvalifiseringsordning med en annen kvalifiseringsordning med denne typen kvalifikasjonskrav. Utvalget er også kjent med at AFP i privat

sektor skal evalueres i 2017, og utfallet av en slik evaluering er vanskelig å forutsi. Utvalget mener derfor at overgang til privat AFP ikke er ønskelig.

Utvalget har også diskutert overgang til pensjonsordning etter lov om tjenstepensjon. Pensjonsordninger etter lov om tjenstepensjon vil ha mange fellesstrekk med innskuddspensjonsordninger. Beskrivelsen av en overgang til en innskuddspensjonsordning vil dermed i stor grad beskrive en mulig overgang til en pensjonsordning etter tjenstepensjonsloven.

8.2 Innskuddspensjon

8.2.1 Innledning

Utvalget legger her frem hovedtrekkene ved en modell der pensjonsordningen for sjømenn følger reglene i lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold (innskuddspensjonsloven). For en mer generell beskrivelse av innskuddspensjon vises det til fremstillingen i punkt 4.4.4.

8.2.2 Personkrets

Etter innskuddspensjonsloven er det *foretak* som kan etablere en innskuddspensjonsordning etter de rammene som er stilt opp i loven. Foretak defineres som aksjeselskap, allmennaksjeselskap, ansvarlig selskap, enkeltmannsforetak og ethvert annet rettssubjekt som har arbeidstakere i sin tjeneste. Dersom foretaket inngår i et konsern, vil flere foretak i konsernet kunne gå sammen og opprette en felles pensjonsordning, forutsatt at de til sammen vil fylle minstekravene.

Som hovedregel skal en innskuddspensjonsordning omfatte alle arbeidstakere i foretaket som er fylt 20 år, og en arbeidstaker skal opptas som medlem fra første arbeidsdag i foretaket. I pensjonsordningens regelverk kan det fastsettes en lavere alder enn 20 år, og det kan også fastsettes at arbeidstakere som har fylt 75 år, ikke skal opptas som medlem. Pensjonsordningen kan også omfatte arbeidsgiveren.

Arbeidstakere som har mindre enn en femdel av full stilling i foretaket, eller sesongarbeidere som i løpet av året utfører arbeid i foretaket som tilsvarer mindre enn en femdel av tilsvarende fulltidsstilling, skal ikke være medlem av ordningen med mindre det fastsettes noe annet i ordningens regelverk.

Arbeidstakere som får utbetalt pensjon fra pensjonsordningen, men som fortsatt har full- eller deltidsstilling i foretaket, beholder medlemskapet i pensjonsordningen.

Ved en overgang fra pensjonstrygden for sjømenn til en innskuddspensjonsordning vil omfanget av hvem som kan være medlem endres. En innskuddspensjonsordning gjelder arbeidstakere i foretaket, mens pensjonstrygden gjelder arbeidstakere på skip og visse andre flytende innretninger. Dette innebærer at arbeidstakere som i dag er omfattet av pensjonstrygden vil bli omfattet av pensjonsordningen dersom foretaket sjømannen er ansatt hos går over på en innskuddspensjonsløsning. Det innebærer imidlertid også at foretaket ikke kan gå over på en innskuddspensjonsløsning uten å ta med flere enn dem som i dag er omfattet av pensjonstrygden, siden en innskuddspensjonsløsning må omfatte samtlige arbeidstakere i foretaket, altså også ikke-sjømenn.

For gruppen selvstendig næringsdrivende kan det bli en forskjell, selv om dette antakelig vil forekomme sjelden. På fartøyer som driver fiske og fangst omfatter pensjonstrygden for sjømenn visse stillinger om bord (vesentlig driftsbetningen). Skattemessig vil disse anses som selvstendig næringsdrivende, og de vil som hovedregel ikke kunne omfattes av en innskuddspensjonsordning.

En innskuddspensjonsordning kan ikke ha regler om unntak for visse skip og arbeidstakere. Unntaket i pensjonstrygden for sjømenn for arbeidstakere som er medlem av pensjonsordning i offentlig sektor kan imidlertid opprettholdes i en slik pensjonsordning.

Innskuddspensjonslovens regler om nedre aldersgrense (20 år), stillingsstørrelse (1/5 stilling) og sesongarbeidere har ikke noe motstykke i lov om pensjonstrygd for sjømenn. Disse reglene er imidlertid ikke obligatoriske, så en innskuddspensjonsordning kan ha avvikende regler.

De fleste sjømenn som omfattes av pensjonstrygden er pliktige medlemmer av både pensjonstrygden for sjømenn og folketrygden, og pliktig medlemskap i folketrygden er et viktig kriterium for å omfattes av en innskuddspensjonsordning.

Ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet om bord på turistskip registrert i NIS, som i dag er

unntatt fra både sjømannstrygden og folketrygden, vil for eksempel heller ikke kunne omfattes av en innskuddspensjonsordning, uansett statsborgerskap og bosted, fordi de i henhold til folketrygdloven § 2-12 ikke kan gis medlemskap i folketrygden.

Unntakene fra medlemskap i folketrygden for blant annet utsendte arbeidstakere vil medføre at heller ikke disse arbeidstakerne vil kunne omfattes av en innskuddspensjonsordning. Det samme vil gjelde for sjømenn bosatt i Polen, Latvia og Romania ansatt på NIS-skip.

For frivillige medlemmer av folketrygden er reglene om frivillig opptak i pensjonstrygden for sjømenn og en innskuddspensjonsordning ikke helt sammenfallende. Reglene som gjelder innskuddspensjonsordninger forutsetter midlertidig opphold i utlandet. For nærmere detaljer om ulikheter i personkrets vises til vedlegg 8 om omfangsbestemmelser.

8.2.3 Vilkår for rett til pensjon

Pensjonsalder og utbetalingsperiode

Hovedregelen for innskuddspensjonsordninger etter innskuddspensjonsloven er at uttak kan skje fra fylte 62 år. Det er mulig å ha en lavere tidligste uttaksalder enn 62 år for yrker som medfører uvanlig fysisk eller psykisk belastning eller krever særlige fysiske eller psykiske egenskaper for at arbeidet skal bli tilfredsstillende utført på forsvarlig måte. Det er ikke gitt forskrift om lavere uttaksalder for sjømenn.

Utbetalingstiden må minst være 10 år og minimum til fylte 77 år. Foretaket kan bestemme at pensjonskapitalen på uttakstidspunktet skal konverteres til forsikringsordning med livsvarig utbetaling. Pensjonskapitalen vil da fordeles på forventet gjenstående levetid på tidspunktet for uttak.

I skissen som presenteres her er det lagt til grunn at pensjonen tidligst kan tas ut fra 62 år, slik det også er foreslått for den pensjonsløsningen som utvalget anbefaler, jf. kapittel 7.

Krav til yrkesaktivitet, minste opptjeningstid

Det legges til grunn at medlemskap i pensjonsordningen som hovedregel inntreffer fra første arbeidsdag i en bedrift som er omfattet av pensjonsordningen, på samme måte som i dagens pensjonstrygd for sjømenn. Det kreves ikke at arbeidstakeren er medlem av pensjonsordningen på uttakstidspunktet. En arbeidstaker som slutter i en bedrift som omfattes av ordningen før uttak av

pensjon, avslutter opptjening av pensjon, men får rett til pensjonsutbetaling ved oppnådd uttaksalder beregnet ut fra opptjeningen vedkommende har hatt. Det kreves minst 12 måneders tjenestetid i pensjonsordningen for samme arbeidsgiver for å få rett til pensjon. I innskuddsordninger vil medlemmet ved fratredelse ha rett til sin pensjonskapital, og vil få et pensjonskapitalbevis som gir rett til utbetaling av pensjon ved valgt uttaksalder.

8.2.4 Ytelser

Opptjening av pensjon

Arbeidstakerens inntekt og tjenestetid (medlemstid i pensjonsordningen) har betydning for hvor stor pensjonskapital som opptjenes. Etter pensjonslovene er det muligheter for arbeidsgiver til å se bort fra overtid m.m. Alle år med inntekter i foretaket frem til fylte 75 år teller med i oppbyggingen av pensjonskapitalen. Hovedregelen er at lønn medlemmet mottar fra foretaket i løpet av året skal telle med, men det er kun inntekter opp til tolv ganger grunnbeløpet som kan medregnes. I innskuddspensjonsordninger kan det avtales at pensjonsopptjening starter fra første krone eller for inntekt over 1 G.

Årlig innskudd utgjør en proSENTSATS av årets lønn. Det må minimum spares 2 prosent av lønn mellom 1 G og 12 G. Det kan betales inntil 7 prosent av lønn opp til 12 G og det er mulighet for et ekstrainnskudd på inntil 18,1 prosent av lønn mellom 7,1 og 12 G. Det kan, på særskilte vilkår, avtales at medlemmene skal betale innskudd til pensjonsordningen. Det årlige innskuddet medlemmene skal betale i henhold til innskuddsplanen kan for hvert medlem ikke settes høyere enn 4 prosent av medlemmets lønn og innskudd fra et medlem skal ikke overstige innskuddet foretaket innbetaler for vedkommende medlem i henhold til innskuddsplanen. Samlet årlig innskudd for hvert medlem fra medlemmet selv og fra foretaket skal ikke overstige de fastsatte grensene for årlig innskudd.

I innskuddspensjonsordninger vil pensjonskapitalen ved død tilfalle arvingene etter egen arverekkefølge og ikke forsikringskollektivet.

I en innskuddsordning etter innskuddspensjonsloven blir midlene som skytes inn avsatt på en særskilt konto for hver enkelt arbeidstaker, og forvaltet etter reglene for forvaltning av pensjonsmidler. Pensjonsytelsen for den enkelte vil i en normal innskuddsordning avhenge av avkastningen i spareperioden. Arbeidstakeren bærer altså

normalt risikoen for at avkastningen på de oppsamlede midlene kan bli dårligere enn forventet, men vil tilsvarende få fordelene av en bedre avkastning enn forventet. Hva pensjonene blir i fremtiden, må derfor angis ut fra forsiktige anslag over forventet avkastning.

Finansforvaltningen i en innskuddsordning kan i prinsippet skje etter felles retningslinjer for alle medlemmene eller etter individuelle ønsker fra den enkelte sjømannen. Dersom det er ønskelig, kan en ny lov om sjømannspensjon regulere finansforvaltningen i innskuddspensjonsordninger for sjømenn. På den måten kan det sikres lik avkastning for alle sjømenn, og det kan også gis garanti for innskutt kapital. Regulering av kapitalen ut fra alminnelig lønnsvekst kan imidlertid ikke skje etter innskuddspensjonsloven.

Arbeidstakerne vil årlig motta en oversikt som viser den enkeltes innskudd, saldo og avkastning på pensjonsmidlene. Dermed får vedkommende et bilde av den pensjonen han vil få.

Det er ikke mulig å gi barnetillegg til alderspensjonen i en innskuddspensjonsordning.

Beregning og utbetaling av pensjon

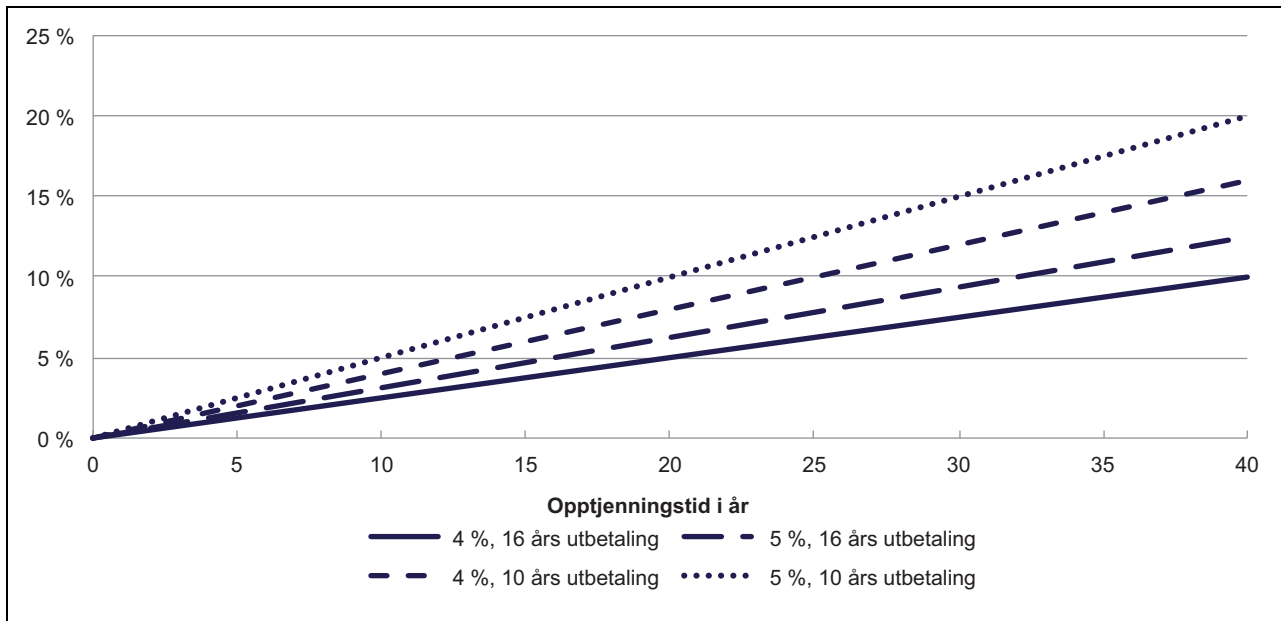
I innskuddsordninger skal den oppsparte kapitalen, inkludert avkastning, ved uttaksalder omregnes til en årlig pensjon som utbetales til vedkommende i en avtalt utbetalingsperiode. Dersom det er avtalt at pensjonen skal utbetales i for eksempel 20 år, skal pensjonskapitalen omregnes til årlig pensjon ved å dele på 20. Avkastningen som oppnås ved forvaltning av pensjonskapitalen i utbetalingsperioden, fratrukket kostnader, skal benyttes til regulering av pensjon under utbetaling.

Dersom en person med innskuddspensjon dør før utbetalingsperioden er utløpt, tilfaller den resterende kapitalen arvingene.

Kompensasjonsnivå og fordelingsvirkninger

Pensjonsytelsene i en innskuddsordning vil, i tillegg til lønn og opptjeningstid, være avhengig av kapitalavkastningen i spareperioden. Hvor høy årlig kompensasjon blir i en innskuddsordning vil videre være avhengig av utbetalingsperioden. Dersom pensjonen skal tas ut fra for eksempel 62 år, må pensjonen utbetales til 77 år, det vil si i 16 år.

Dersom årlige innskudd er på for eksempel 4,5 prosent, vil årlig kompensasjon ligge rundt 8 prosent etter 30 års opptjening (forutsatt lønnsvekst lik kapitalavkastning). Kompensasjonsnivået blir proporsjonalt med opptjeningstid og uavhengig av inntektsnivå opp til 12 G.

Figur 8.1 Årlig pensjon i prosent av sluttlønn ved en innskuddsordning

Figuren illustrerer kompensasjonsgraden ved en innskuddsordning under ulike forutsetninger om opptjeningstid, sparesatser og utbetalingsperiode. Figuren forutsetter jevn inntekt og lønnsvekst lik kapitalavkastning.

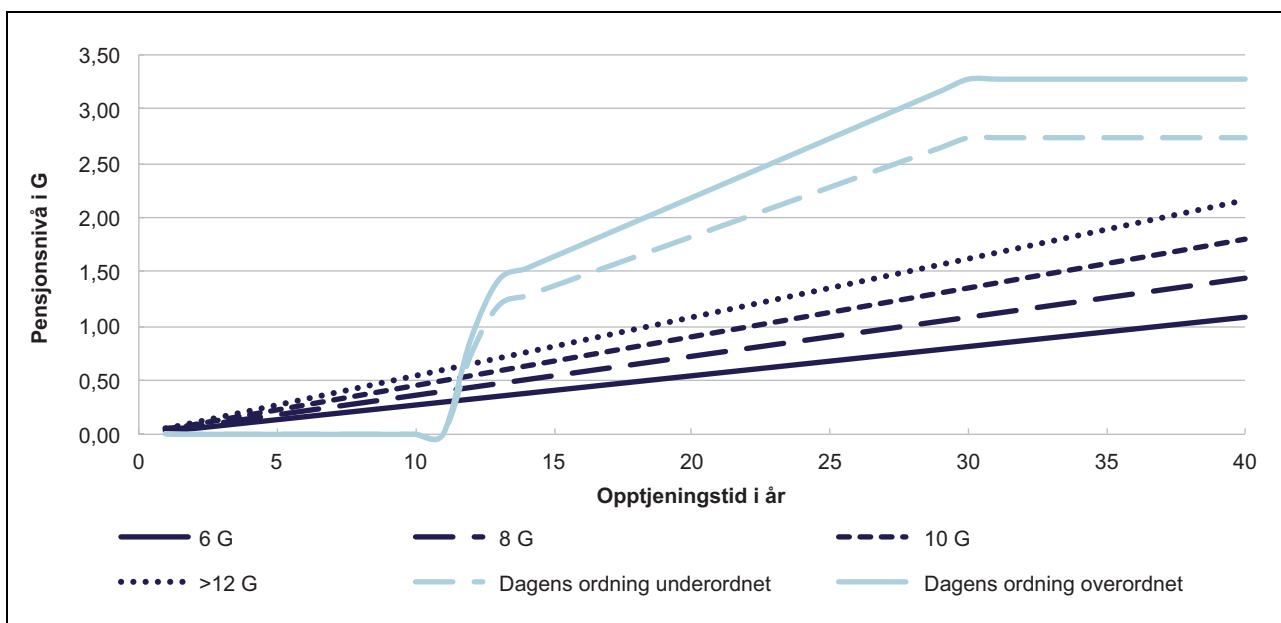
Kilde: Egne beregninger

Figur 8.1 illustrerer årlig pensjon ved 62 år (før skatt) i prosent av lønn under forskjellige forutsetninger om opptjeningstid og innskuddssatser.

Figur 8.2 illustrerer pensjonsnivåer (før skatt) for ulike inntektsnivåer med en opptjeningssats på 4,5 prosent av lønn opp til 12 G og en utbetalingsperiode på 10 år. Figuren viser også pensjonsni-

våer i dagens ordning for underordnede og overordnede.

Figur 8.2 illustrerer at under rimelige forutsetninger om sparesatser og utbetalingsperiode vil en innskuddsordning gi pensjonsnivåer som ligger godt over dagens pensjonstrygd for sjømenn for dem med kort opptjeningstid (mindre enn 12,5

Figur 8.2 Årlig pensjon målt i G med en innskuddsordning og i dagens ordning – innskuddssatsen er 4,5 % og utbetalingsperioden er 10 år

Forutsetninger: I innskuddsordningen er innskuddssatsen 4,5 prosent og utbetalingsperioden er 10 år. I dagens ordning er det sett bort fra tilbakebetaling av pensjonsavgift ettersom dette kun er en engangsutbetaling. Avkastning er forutsatt lik lønnsveksten.

Kilde: Egne beregninger

år) og godt under dagens nivå for dem med mer enn 12,5 års opptjening, særlig for lavtlønnede. Ytelsene i en innskuddsordning vil være avhengige av kapitalavkastningen. Dersom avkastningen i kapitalmarkedet er høyere enn lønnsveksten, vil nivåene ligge høyere enn det som går frem av figur 8.1 og figur 8.2, og dersom kapitalavkastningen er lavere enn lønnsveksten, vil kompensasjonsnivåene ligge lavere enn det som går frem av figur 8.1 og figur 8.2.

Samordning mot andre ytelser

En innskuddspensjon for sjømenn vil ikke bli avkortet som følge av arbeidsinntekt, og det vil heller ikke være noe krav om at vedkommende slutter i stillingen for å få utbetalt pensjon. Ettersom pensjonskapitalen deles på antall utbetalingsår, vil forventet samlet verdi av pensjonen være uavhengig av uttaksalder. Pensjon fra en innskuddspensjonsordning kan utbetales uavhengig av andre ytelser. Det er mulig å ta ut enten alderspensjon eller uførepensjon fra folketrygden og samtidig få utbetaling fra en innskuddsordning.

Det vil ikke være mulig å gi mindre eller mer pensjon fra innskuddspensjonsordningen på grunn av samordning med andre opptjening eller utbetalinger, som for eksempel utbetaling av uføretrygd og arbeidsavklaringspenger fra folketrygden, opptjening som fisker eller opptjening i offentlige pensjonsordninger.

Opptjening ved uførhet

Etter innskuddspensjonsloven skal det være tilknyttet en forsikring for innskuddsfritak ved uførhet. Dette innebærer at det fortsatt opptjenes pensjon for en person som blir ufør. Dersom vedkommende bare er delvis ufør, vil pensjonsinnretningen bare gi delvis innskuddsfritak. Retten til innskuddsfritak ved uførhet gjelder også for personer som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden og innskuddsordningen før 67 år, men som har fortsatt i stillingen i foretaket.

Innskuddsfritak er imidlertid ikke en uførepensjon som utbetales til den enkelte ved uførhet.

I pensjonstrygden for sjømenn betales det ikke premie for uføre (ut over vanlig sykepengeperiode), og de får ikke utbetalt sjømannspensjon dersom de mottar uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden. Se punkt 3.3.4.6 for mer om samordning mot andre ytelser og opptjening ved uførhet.

8.2.5 Finansiering

I innskuddspensjon skal pensjonene finansieres ved innskudd og avsetninger som går til å bygge opp fond. Ved en overgang til en innskuddspensjonsordning vil det derfor være nødvendig å fondere innskuddene fullt ut fra første stund. Samtidig må utbetalingene fra dagens pensjonstrygd finansieres.

I innskuddspensjonsordningene er pensjonsforpliktelsene til arbeidsgiver og finansieringen fra foretaket gitt ved de avtalte innskuddene, samt innbetalinger for premie for innskuddsfritak og administrasjons- og forvaltningskostnader.

Premie for innskuddsfritak varierer med kjønn, alder og lønn. Det kan opprettes egne pensjonskasser med premieutjevning for å unngå denne variasjonen. Oppretting av pensjonskasse vil kreve egenkapital.

Administrasjons- og forvaltningskostnader kan bestemmes hvert år av pensjonsinnretningen. Forvaltningskostnadene fastsettes gjerne i forhold til kapitalen som er til forvaltning, og i tillegg kommer kontrakts- og/eller stykkpris per ansatt. Kostnadsstrukturen, slik utvalget oppfatter den, kan gi svært høye kostnader for små foretak. Videre vil kostnadene stige ettersom pensjonskapitalen øker. For å unngå store variasjoner i kostnadene fra foretak til foretak, kunne en felles pensjonskasse sikre samme kostnadsnivå for alle.

I utgangspunktet skal foretaket betale alle kostnader før pensjonsuttak. Det kan likevel etter innskuddspensjonsloven forskriftsfestes en mulig deling av avkastning mellom foretak og medlemmer, og foretaket kan på den måten få finansiert noen av sine kostnader.

Utvalget har lagt til grunn at det skal betales en premie både fra arbeidsgiveren og arbeidstakeren. Utvalget legger til grunn at premien fordeles mellom arbeidstaker og arbeidsgiver slik systemet er i dagens pensjonsordning. Innskuddspensjonsloven regulerer hvor stor arbeidstakernes innbetaling til sparing kan være sett i forhold til arbeidsgivers innbetaling.

En naturlig innretning til innskuddspensjon er at premiesatsene, både fra arbeidsgiver og arbeidstaker, beregnes med utgangspunkt i lønn. I dag beregnes arbeidsgiveravgiften til pensjonstrygden på bakgrunn av all lønn, også utover 12 G. Etter lov om innskuddspensjon kan innskuddene kun beregnes på bakgrunn av lønn opp til 12 G. Dersom ingen arbeidsgivere skal betale mer enn de gjør i dagens ordning vil premiesatsen for arbeidsgiverne ligge på 3,3 prosent.

I dag betaler arbeidstakere en avgift til pensjonstrygden som utgjør en andel av grunnbeløpet, og som er ulik for underordnede og overordnede. Ved overgang til en innskuddsordning må premiesatsen for arbeidstakerne være lik for overordnede og underordnede. Utvalget legger til grunn at en naturlig innretning vil være å relatere premiesatsen for arbeidstakerne til lønnen, på samme måte som arbeidsgiveravgiften. Dersom arbeidstakerne samlet skal betale om lag like mye som ved dagens ordning, vil arbeidstakeravgiften ligge på 1,7 prosent av lønn, tilsvarende som beskrevet i punkt 7.3.9.

Totalt kan dermed innbetalingene ligge på om lag 5 prosent av lønn opp til 12 G. Innskuddssatsene må imidlertid bli lavere enn 5 prosent, siden både kostnader og innskuddsfritak også må finansieres innenfor denne rammen.

Årlig opptjening av pensjonskapital vil dermed bli lavere enn det som er foreslått av utvalget i forslag til ny pensjonsordning for sjømenn i kapittel 7.

8.2.6 Regulering av overgangen til innskuddspensjon

En eventuell overgang fra dagens pensjonstrygd for sjømenn til innskuddsordning betyr også et skifte av finansieringssystem. En overgang fra et utligningssystem til et kapitaldekningsystem vil kort sagt si at i stedet for å dekke løpende forpliktelser gjennom løpende inntekter, settes det av penger til å dekke fremtidige forpliktelser. Dette innebærer at kostnadene med å avvikle de rettighetene som er samlet opp i dagens pensjonsordning må dekkes inn, samtidig som det i innskuddsordningen må bygges opp fond til å dekke pensjoner for dagens yrkesaktive.

Inndekking av kostnadene kan enten skje løpende som i dag, eller det kan skje en fondering av forpliktelsene i dagens sjømannspensjon. I tabell 3.26 (i punkt 3.3.5.3) går det frem at avviklingskostnadene for opptjente rettigheter per mai 2014 anslagsvis ligger mellom 13 og 18 milliarder kroner.

En del av de totale fremtidige forpliktelsene dekkes av det statstilskuddet (til krigsfartstillegg mv.) som staten i henhold til gjeldende regelverk er forpliktet til å yte. Dessuten vil en del av de fremtidige forpliktelsene muligens også måtte dekkes under statsgarantien som er gitt i gjeldende lov. Staten vil ved en eventuell overgang til en innskuddsordning for sjømenn bli avlastet for sitt garantiansvar for dagens ordning. Det kan

derfor reises spørsmål om staten kan bidra til å gjøre overgangen fra dagens ordning til innskuddspensjon mulig.

Med hensyn til overgangsregler for medlemmene av ordningen vises det til punkt 7.3.13 der en mulig skisse til overgangsordning er beskrevet.

8.2.7 Rettslig regulering

Som vist i punkt 5.1.2, innebærer Norges ratifisering av ILO-konvensjon nr. 71 blant annet at Norge er forpliktet til å lovfeste en pensjonsordning for sjøfolk, som følge av legalitetsprinsippet som legges til grunn i norsk rett.

Utvalget legger imidlertid til grunn at det ville være tilstrekkelig å vedta en lov som kort fastslor redernes plikt til å etablere en innskuddspensjonsordning for sine ansatte i henhold til innskuddspensjonsloven, eventuelt spesielle krav til regelverket for innskuddspensjonen, som krav til garanti mot fall i verdien av pensjonskapitalen, krav om opprettelse av pensjonskasse o.l.

8.3 En minimumstilpasset ordning innenfor pensjonstrygden for sjømenn

---

8.3.1 Innledning

Utvalget legger her frem hovedtrekkene ved en modell der finansieringen og opptjeningsreglene langt på vei fortsetter som i dagens ordning, men hvor den nåværende løsningen med at pensjonene er fullt ut opptjent etter et gitt antall år erstattes med bestemmelser om alleårsopptjening.

En minimumstilpasset ordning innebærer en videreføring av dagens pensjonstrygd for sjømenn, der pensjonsutgiftene finansieres etter utligningssystemet og staten garanterer for pensjonsutbetalingene. Utvalget legger til grunn at statsgarantien ikke skal øke i forhold til gjeldende ordning og at avgiftene fra rederiene og sjømennene beholdes på dagens nivå.

8.3.2 Personkrets og vilkår for rett til pensjon

Personkrets

Pensjonstrygden for sjømenn omfatter som hovedregel arbeidstakere på skip og flyttbare innretninger. I fremstillingen her forutsettes det at personkretsen blir som i dag, se punkt 3.3.2.

Tabell 8.1 Månedlig pensjonsopptjening i prosent av G

	Fullle pensjoner	Opptjeningsprosent, 40 år	Opptjeningsprosent, 35 år	Opptjeningsprosent, 30 år
Overordnet	3,267 G	0,68 prosent av G	0,78 prosent av G	0,91 prosent av G
Underordnet	2,730 G	0,57 prosent av G	0,65 prosent av G	0,76 prosent av G

Pensjonssatser fra 1. mai 2013.

Kilde: Egne beregninger

Vilkår for rett til pensjon

I dag ytes det alderspensjon frem til 67 år dersom det er opptjent tilstrekkelig pensjongivende fartstid. Dersom det ikke er opptjent nok tid for rett til pensjon, kan det på visse vilkår utbetales et engangsbeløp. Pensjonsalderen varierer fra 60 til 65 år, avhengig av når tjenestetiden fant sted og hvor mye pensjongivende fartstid som er opptjent.

Det gis ikke pensjon dersom sjømannen fortsetter som sjømann mellom 60 og 62 år.

I fremstillingen her forutsettes det at vilkårene for rett til pensjon fortsetter som i dag, se punkt 3.3.3.

8.3.3 Ytelsene

Opptjeningstid og opptjeningssatser

I dagens ordning kreves det en opptjeningstid på 360 måneder (30 år) for å få full pensjon. Ytelsene beregnes i prosent av folketrygdens grunnbeløp og reguleres derfor automatisk når pensjonene i folketrygden forhøyes.

I en minimumstilpasset ordning forutsetter utvalget at kravet om at full pensjon skal være opptjent etter et gitt antall måneder bortfaller, slik at også arbeid som sjømann utover 360 måneder gir pensjonsopptjening.

Dersom det for eksempel forutsettes at årlig alderspensjon skal være på samme nivå som i dag for henholdsvis overordnet og underordnet etter et visst antall år med opptjening, kan det lages en opptjeningsprosent for pensjon ut fra et tenkt antall opptjeningsår. Full pensjon for overordnet etter dagens regelverk gir en pensjon fra 60 år på 3,267 G. Om det forutsettes at samme pensjonsbeløp skal være opptjent etter for eksempel 40 år, vil månedlig opptjening bli 3,267/480 G, det vil si 0,68 prosent av G. Dersom en sjømann får 41 års opptjening, vil dette da kunne gi litt mer enn full pensjon.

I tabell 8.1 er det angitt hva som kan være pensjonsopptjeningsprosent, dersom de ble fastsatt ut fra at henholdsvis 40, 35 eller 30 år med opptjening skal gi samme pensjon som i dag.

Dersom dagens regler for hvem som kvalifiserer for pensjon og når de har mulighet for å ta ut pensjon videreføres, vil i realiteten den eneste forskjellen fra dagens ordning være at ordningen har alleårsopptjening.

Kompensasjonsnivå og fordelingsvirkninger

Dersom en minimumstilpasset ordning skal tilpasses dagens kostnadsramme vil det være naturlig at opptjeningssatsen ligger et sted mellom satsen som er nødvendig for å oppnå samme pensjon som i dag etter henholdsvis 30 og 40 år, for eksempel satsen som gir dagens nivå etter 35 år. Utvalget har ikke foretatt egne beregninger som i kapittel 7 for å vurdere om dette sikrer samme totale utgiftsnivå i fremtiden som dagens pensjonstrygd.

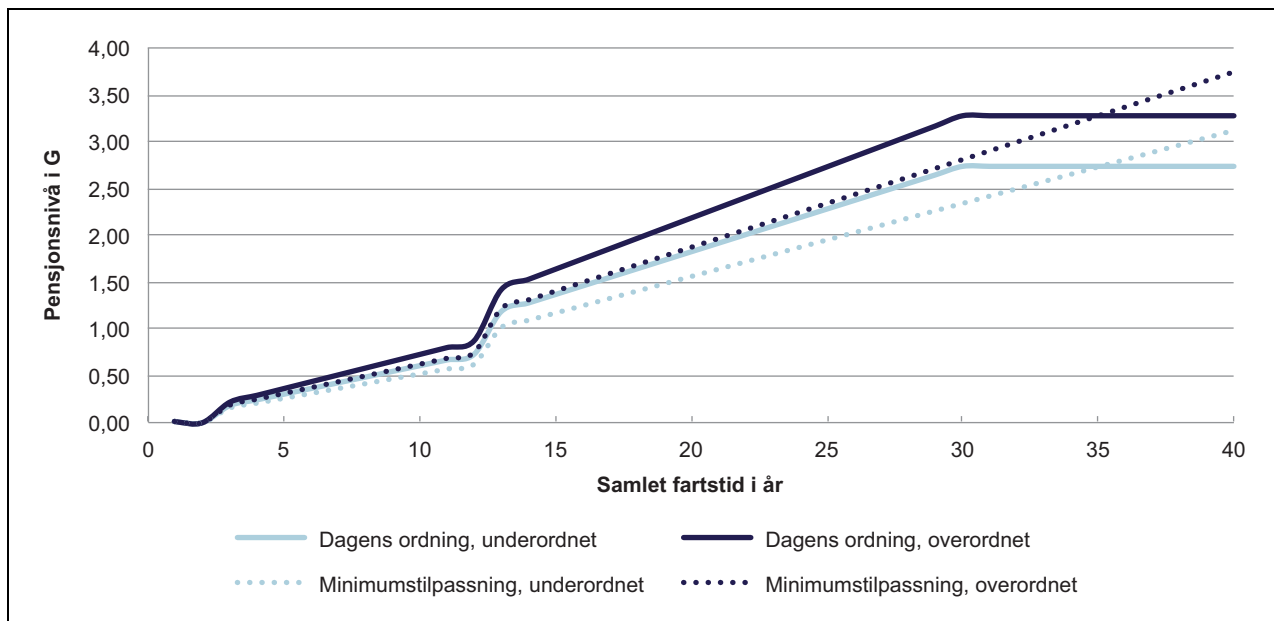
Figur 8.3 illustrerer pensjonsnivåer ved første års utbetaling i dagens ordning, og ved en minimumstilpasset ordning for underordnede og overordnede sjømenn med ulik fartstidsopptjening.

Det er viktig å understreke at figur 8.3 kun illustrerer første års pensjonsutbetaling. For dem som har mindre enn 12,5 års fartstid, vil pensjonen utbetales som en engangssum (tilbakebetaling av avgift). For dem som har mer enn 12,5 års fartstid, vil pensjonen kunne løpe fra 2 til 7 år, avhengig av hvorvidt opptjeningen er skjedd før eller etter 40 år. Dette vil gjelde både i dagens ordning og ved en minimumstilpasset ordning, slik at sammenligningen med dagens ordning likevel blir meningsfull.

Som i dagens ordning vil det ikke være noe direkte sammenheng mellom innbetalt pensjonsavgift, lønn og utbetaling av pensjon, det vil si at dagens omfordelingsmekanismer langt på vei videreføres som i dagens ordning.

I figur 8.4 illustreres kompensasjonsgrader ved en minimumstilpasset ordning for ulike lønnsnivåer og ulik fartstidsopptjening. Opptjeningssatsen er fastsatt slik at det oppnås like høye pensjoner som i dagens ordning etter 35 år. Figuren illustrerer kompensasjonsgraden for en underordnet. Kompensasjonsnivåene for en overordnet vil ligge noe høyere enn det som går frem av figur 8.4.

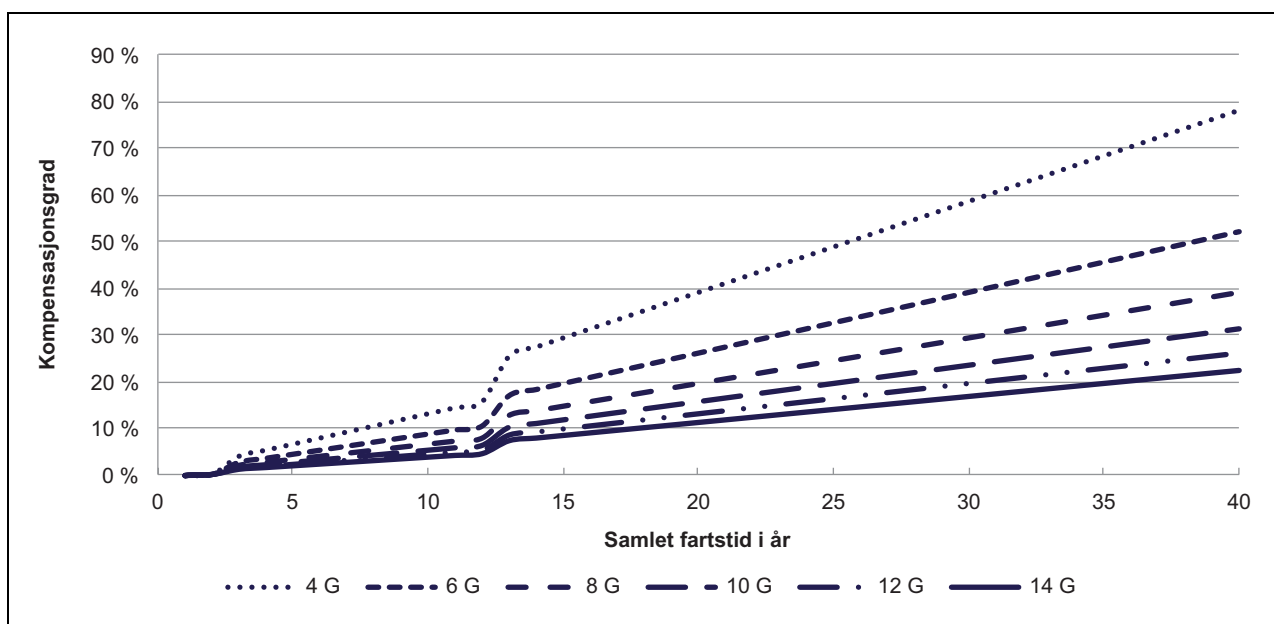
Figur 8.3 Dagens ordning og en minimumstilpasset ordning

Forutsetninger: Figuren illustrerer pensjonsnivåer ved førstegangs utbetaling målt i G. I *minimumsløsningen* er satsen fastsatt slik at samme pensjonsnivå som i dagens ordning oppnås etter 35 års fartstid.

Kilde: Egne beregninger

Som det går frem av figur 8.4, varierer kompensasjonsgradene veldig mye, både etter tidligere inntekt og etter samlet fartstid. For dem som har 30 års opptjening varierer kompensasjonsgraden fra om lag 17 prosent for dem med tidligere inntekt på 14 G til om lag 60 prosent for dem med tidligere inntekt på 4 G.

Igjen er det viktig å understreke at figuren kun illustrerer første års pensjonsutbetaling, og undertrykker at dette kompensasjonsnivået gis i opp til 7 år til noen, mens andre kun får dette som en engangsutbetaling. Hvor god en minimumstilpasset pensjonsordning er til å erstatte inntektsbortfall ved pensjonering vil derfor, som i dag, avhenge av samlet fartstid og tidligere inntekt.

Figur 8.4 Kompensasjonsgrader ved en minimumstilpasset ordning, underordnet

Figuren illustrerer kompensasjonsgrader ved førstegangs utbetaling for ulike inntektsnivåer. Opptjeningssetningen er fastsatt slik at samme pensjonsnivå som i dagens ordning oppnås etter 35 års fartstid.

Kilde: Egne beregninger

Samordning mot andre ytelser

I dagens ordning avkortes ikke pensjonene ved samtidig inntekt, men arbeid som sjømann kan ikke kombineres med pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn før fylte 62 år. Det er mulig å ta ut alderspensjon fra folketrygden samtidig med uttak av pensjon fra pensjonstrygden for sjømenn. Det utbetales ikke pensjon for dem som mottar uførepensjon fra folketrygden. Videre kan både opptjening og utbetaling samordnes med opptjening i pensjonstrygden for fiskere samt enkelte andre offentlige ordninger. Det forutsettes at dagens regelverk videreføres i denne modellen.

Opptjening ved uførhet

I pensjonstrygden for sjømenn betales det ikke premie for uføre (ut over vanlig sykepengeperiode), og de får ikke utbetalt sjømannspensjon dersom de mottar uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden. Se punkt 3.3.4.6 for mer om samordning mot andre ytelser og opptjening ved uførhet. Det forutsettes at dagens regelverk videreføres i denne modellen.

8.3.4 Finansiering og regulering av overgangen til en minimumstilpasset ordning

Ved en overgang til en minimumstilpasset ordning legger utvalget til grunn at finansieringsmodellen fortsetter som i dag, og at statsgarantien videreføres.

Utvalget legger til grunn at all opptjening som er gjort før omleggingstidspunktet, beregnes etter dagens satser, og at all opptjening etter omleggingstidspunktet skjer etter de nye satsene og uten en øvre grense for opptjening på 360 farts-måneder.

8.4 Oppsummering

Begge alternativene som her er omtalt vil ha alle-årsopptjening. Bare innskuddspensjon vil ha nøytralt, fleksibelt uttak. Ingen av alternativene vil ha levealdersjustering, siden det er snakk om avgrensede utbetalingsperioder og ikke livsvarig pensjon. Begge alternativene kan utformes kjønns- og aldersnøytralt.

Ved en innskuddspensjonsordning etter lov om innskuddspensjon, vil det være en klar sammenheng mellom det som innbetales fra arbeidsgiver og arbeidstaker og det den enkelte sjømann får i pensjon. Sjømenn vil ha pensjonsrett både fra aktiv stilling og dersom de er fratrukket, etter ett års sammenhengende tjenestetid hos samme arbeidsgiver.

Tidligste uttaksalder for innskuddspensjon er 62 år. Utbetalingsperioden blir vesentlig lengre enn i dagens ordning, siden den må være minst til 77 år.

Kombinasjonen av at alle (etter ett år) kvalifiserer til å få pensjon, kombinert med vesentlig lengre utbetalingsperiode, betyr at de årlige pensjonsnivåene blir vesentlig lavere enn fulle pensjoner etter dagens regelverk. Samtidig vil det bli gitt en ekstra sikring ved uførhet gjennom innskuddsfritaket.

En omlegging til innskuddspensjon innebærer at finansieringsmodellen endres, og det vil være betydelige avviklingskostnader ved å gå fra dagens pensjonstrygd til innskuddspensjon.

I en minimumstilpasset ordning vil pensjonsnivåene bli om lag som etter dagens regelverk. Dagens utbetalingsperiode og uttaksalder videreføres, og finansieringsmodellen fortsetter som i dag. Ved en minimumstilpasset ordning vil dagens krysssubsidiering mellom medlemmer og arbeidstakere opprettholdes, og det vil være svært liten sammenheng mellom innbetalinger fra arbeidstakere og arbeidsgivere og pensjonsutbetalingene.

Modellene som er presentert i dette kapitlet gir kun illustrasjoner av mulighetsområdet for modellene.

Kapittel 9

Økonomiske, administrative og likestillingsmessige konsekvenser

9.1 Innledning

Den fremtidige pensjonsordningen for sjøfolk som utvalget anbefaler i kapittel 7, er en «pay-as-you-go»-ordning med en statsgaranti, som sikrer medlemmenes pensjonsutbetalinger basert på prinsippene om alleårsopptjening og nøytralt fleksibelt uttak.

Forslaget innebærer at medlemmene gis pensjonsrett etter 3 års opptjening. Opptjening av pensjon skjer ved at det hvert år tjenes opp pensjon ut fra en prosentandel av et opptjeningsgrunnlag basert på lønn. Flertallet i utvalget anbefaler en modell med en opptjeningssats på 6,3 prosent av lønn opp til 12 G. Dette innebærer at kompensasjonsgraden blir lik for alle inntektsnivåer opp til 12 G, og det vil innebære at det blir større samsvar mellom den enkelte sjømanns lønn og pensjonsnivå.

Oppstart av uttak av ny sjømannspensjon er valgfritt mellom 62 og 70 år, men det forutsettes en lang overgangsordning for uttak av pensjon etter dagens regler. Utbetalingsperioden varer maksimalt frem til fylte 80 år. Det er imidlertid også anledning til å velge en kortere utbetalingsperiode, helt ned til 5 år.

Utvalget har videre lagt til grunn at den nye pensjonen ikke skal samordnes med andre pensjonsytelser eller annen inntekt, men kun avkortes mot uføretrygd og arbeidsavklaringspenger fra folketrygden.

Reguleringsreglene skal være de samme som i dag.

Den nye modellen vil gi stor fleksibilitet og er godt tilpasset pensjonsreformen og private tjenestetpensjoner. Innføring av alleårsopptjening og nøytralt fleksibelt uttak gir økte insentiver til å arbeide lenger. Det er i kapittel 7 anslått at mer enn 70 prosent av dagens medlemmer forventningsmessig ikke vil kvalifisere til sjømannspensjon etter gjeldende kvalifikasjonsregler. Hovedgrunnen er at det store flertallet ikke har tilstrek-

kelig tjenestetid til å få pensjon. Ved å endre dagens kvalifikasjonskrav på 12,5 til 3 år vil det være langt flere som kvalifisere for pensjon enn etter dagens regelverk. Endringene i kvalifiseringsreglene vil føre til at pensjonstrygden både blir enklere å forstå og enklere å håndtere.

9.2 Økonomiske konsekvenser for det offentlige

Statens nåværende garantiansvar for pensjonstrygden for sjømenn foreslås videreført uendret.

Dette medfører at staten vil måtte dekke eventuelle underskudd i pensjonsordningen. Den foreslåtte pensjonsmodellen innebærer imidlertid også en videreføring av dagens finansieringsordning, der pensjonsutbetalingene finansieres gjennom avgifter fra arbeidsgiverne og arbeidstakerne i næringen. Utvalget har lagt til grunn at ordningen skal være dimensjonert slik at innbetalingene og utbetalingene samlet sett ikke endres, sammenlignet med om någjeldende regelverk ble videreført.

I Pensjonstrygden for sjømanns årsmelding for 2013 er det foretatt en vurdering av statens fremtidige garantiansvar. Av denne vurderingen fremgår det at det vil være regnskapsmessig overskudd i ordningen fra og med 2014, slik at statens garantiansvar ikke vil utløse utbetalinger. Ifølge Pensjonstrygden for sjømanns beregninger vil ordningen generere et ikke ubetydelig overskudd i årene frem mot 2033. Disse midlene vil bli avsatt til et fond som i sin helhet skal benyttes til å dekke Pensjonstrygden for sjømanns driftsutgifter og pensjonsforpliktelser. Det må imidlertid påpekes at det er betydelig usikkerhet knyttet til om forutsetningene for beregningene vil holde, det vil si om avkastningen på midler, lønnsvekst, vekst i antall sjømenn mv. blir som forutsatt.

Ettersom utvalget legger til grunn at samlede inn- og utbetalinger ikke endres sammenlignet

med om det någjeldende regelverket for pensjonstrygden ble videreført uten endringer, foreligger det ingen holdepunkter for å tro at utvalgets forslag til ny pensjonsmodell vil medføre vesentlige endringer i statens garantiforpliktelser.

Det foreslås ingen endringer i de bestemmelsene i sjømannspensjonstrygdloven som regulerer trygdens omfang eller administrasjonen av ordningen. Dette innebærer i utgangspunktet at dagens systemer for inn- og utmeldinger, rapportering av lønn, inn- og utbetalinger, samt strukturen med styresammensetning og ledelse fortsatt vil kunne benyttes.

For Pensjonstrygden for sjømenn innebærer innføringen av et nytt pensjonsregelverk og overgangsregler at det stilles endrede krav til de ansattes kompetanse. I tillegg til at det må opparbeides kompetanse om nytt regelverk, vil det på grunn av overgangsreglene være nødvendig å opprettholde kompetanse på det någjeldende regelverket.

Det må videre utarbeides nye standardbrev for rutinemessig utsendelse til arbeidstakere og arbeidsgivere, og Pensjonstrygden for sjømenn må sørge for at alle berørte parter får forsvarlig informasjon om det nye regelverket og konsekvensene av dette.

Dersom det åpnes for frivillig overgang til ny ordning for aktive sjømenn over 50 år ved overgangen, må det sikres tilstrekkelig veiledning fra pensjonstrygden slik at den enkelte kan overskue konsekvensene av et slikt valg. Også når den enkelte skal velge utbetalingsperiode, må pensjonstrygden sikre god veiledning til den enkelte om konsekvensene av valget.

Det vil også være nødvendig med en del tilpasninger i IKT-systemene. Kostnadene ved tilpasningene er av Pensjonstrygden for sjømenn anslått å utgjøre om lag 55 millioner kroner.

Utvalget har ikke tatt stilling til om det vil kunne være mulig å realisere signifikante synergieffekter ved å overlate administrasjon av ordningen til andre pensjonsforvaltere, som for eksempel Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse eller private livselskap. Nærmere vurderinger av dette spørsmålet ligger etter utvalgets oppfatning utenfor mandatet.

Pensjonstrygden for sjømenn har oppgitt at de nylig har investert om lag 25 millioner kroner i nye IKT-systemer. Disse nye IKT-systemene er utformet fleksibelt, blant annet for også å være i stand til å håndtere utviklingen av et eventuelt nytt regelverk.

Utvalgets forslag til overgangsordning innebærer som nevnt at det er nødvendig å opprettholde store deler av någjeldende ordning i flere år

fremover. Pensjonstrygden for sjømenn har ansatte med betydelig kompetanse på någjeldende regelverk, hvilket i overskuelig fremtid vil være av vesentlig verdi.

Det vil på bakgrunn av ovenstående kunne fremstå som naturlig at Pensjonstrygden for sjømenn fortsetter å administrere pensjonsordningen for sjøfolk, både den någjeldende og den nye. Dersom en slik løsning velges, vil det heller ikke påløpe avviklings-/omorganiseringskostnader knyttet til overtallighet, avvikling av husleieavtaler og andre inngåtte avtaler, mv. Med andre organisatoriske løsninger ville avviklings-/omorganiseringskostnadene potensielt kunne utgjøre en ikke ubetydelig andel av de totale omleggingskostnadene, uten at utvalget har hatt foranledning til å gå nærmere inn i dette.

9.3 Administrative konsekvenser for det offentlige

Den foreslåtte pensjonsmodellen inneholder en rekke nye prinsipper for opptjening og utbetaling av pensjon som skiller seg vesentlig fra dagens regler.

Forslaget vil nødvendiggjøre endringer i sjømannspensjonstrygdloven, herunder endringer i § 3 om pensjonsgivende fartstid, i § 4 om minstevilkår for rett til pensjon og om alder ved uttak av pensjon, i § 5 om beregning av pensjon, og i §§ 9, 10 og 11 om finansiering. Det vil også være nødvendig at forskrift om sjømannspensjon¹, som er gitt av styret i pensjonstrygden for sjømenn, gjennomgås med sikte på å tilpasses til endringene i sjømannspensjonstrygdloven.

I tillegg til de endringene som må foretas i de ovennevnte bestemmelsene, vil det være behov for å se på reglene for dekning av årlige utgifter og fondsoppbygging, samt å vedta overgangsregler.

Utmåling av pensjon og avgiftsgrunnlaget for arbeidsgivere og arbeidstakere på fartøy som driver fiske og fangst må vurderes, siden det for disse medlemmene i dag betales avgift etter faste beløp og ikke ut fra lønn, jf. punkt 7.3.12, og det ikke uten videre kan innberettes lønn for denne yrkesgruppen. Utvalget har ikke utredet hvorvidt det lar seg gjennomføre å utmåle avgiftene på bakgrunn av lønnen innen denne næringen.

Endringene som foreslås i sjømannspensjonstrygdloven berører imidlertid kun i meget begrenset grad annen lovgivning. Lov om pen-

¹ Forskrift 15. november 2000 nr. 1274 om sjømannspensjon

sjonstrygd for fiskere har i § 6 nr. 1 en bestemmelse om å medregne opptjente pensjonsgivende fartsmåneder i pensjonstrygden for sjømenn for å nå opp til minstekravet for rett til fiskerpensjon. Det må vurderes om denne bestemmelsen skal opprettholdes.

Lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser omfatter pensjonstrygden for sjømenn fordi den er en «tjenstepensjonsordning fastsatt ved lov», se omfangsbestemmelsen i § 1 nr. 1 bokstav a. Det må gjøres unntak for den nye sjømannspensjonsordningen, men samordningsloven skal fortsatt anvendes for overgangsordningen i de konstallasjonene hvor den anvendes i dag. Mye taler imidlertid for at det er mest hensiktsmessig at forholdet til samordningsloven klargjøres i sjømannspensjonstrygdloven.

Endringene vil berøre enkelte forskrifter etter samordningsloven, som ved en endret lov om pensjonstrygd for sjømenn bare vil gjelde overgangsordningen for sjømannspensjon. Utvalgets skisse til overgangsregler legger opp til en lang overgangsperiode. En konsekvens av å velge en såpass lang overgangsperiode, er at det blir flere regelverk å administrere over mange år. Parallelle systemer vil kreve mer ressurser, både kompetansemessig og IKT-messig enn hva tilfellet ville vært med en raskere overgang til ett system.

En lang overgangsperiode vil på den annen side medføre at Pensjonstrygden for sjømenn får tilstrekkelig tid til å foreta de endringene som kreves for å understøtte arbeidet med registrering av opptjening, samt beregning og utbetaling av pensjon. Det vil blant annet kreve noe tid å tilpasse de IKT-systemene som understøtter opptjenings- og pensjonsprosessen.

Forslaget til ny pensjonstrygd for sjømenn vil på sikt medføre forenklinger i forhold til dagens regelverk.

Ved å endre dagens minstevilkår på 12,5 år for rett til pensjon til 3 år vil regelen om tilbakebetaling av avgift for dem som har fartstid mellom 3 år og 12,5 år falle bort. Kravet om 10 års fartstid etter 40 år for rett til pensjon fra 60 år faller bort. Videre har utvalget foreslått at den nye pensjonsmodellen ikke skal samordnes med andre pensjonsytelser, eller annen inntekt.

Pensjonstrygden for sjømenn har anslått at ovennevnte regelendringer på sikt vil kunne gi en administrativ innsparing på mellom ett og to årsverk.

9.4 Økonomiske og administrative konsekvenser for arbeidsgivere og arbeidstakere

Nivået på innbetalinger til pensjonsordningen for arbeidsgivere og arbeidstakere er beskrevet i kapittel 7. Innbetalingssatsen i en endret pensjonstrygd vil være knyttet til lønn og ikke til status som over- eller underordnet, slik det er etter gjeldende regelverk.

Siden arbeidsgiverne allerede i dag innrapporterer lønn til pensjonstrygden for sjømenn, vil en endret pensjonstrygd som beskrevet i utgangspunktet ikke nødvendiggjøre rutineendringer med tilhørende kostnader for arbeidsgiverne. Det må imidlertid gjøres et forbehold med hensyn til medlemmer av pensjonstrygden som arbeider på fartøy som driver fiske eller fangst, siden det for disse i dag ikke innrapporteres lønn. Det er heller ikke gitt at de kan rapportere lønn uten en nærmere definisjon.

Med hensyn til konsekvensene for arbeidstakere, både når det gjelder innbetalinger til og utbetalinger fra ordningen, vises det til beskrivelsen i kapittel 7. Det ligger utenfor utvalgets mandat å vurdere de tariffbaserte ordningene i sjøfartsnæringen. Disse ordningene er i dag basert på en ytelse på 60 prosent av lønn fratrukket dagens sjømannspensjon. Det vil være opp til arbeidslivets parter å vurdere om en ny pensjonsordning for sjømenn vil nødvendiggjøre en gjennomgang av disse ordningene og eventuelle effekter av en slik gjennomgang.

9.5 Likestillingsmessige konsekvenser

Som det fremgår av kapittel 7, er utvalgets forslag basert på at den nye pensjonsordningen for sjøfolk skal være kjønnsnøytral både i opptjenings- og utbetalingsperioden. Det vil si at det fastsettes en kjønnsnøytral innbetalingssats til den nye ordningen, og også at menn og kvinner vil få samme årlige pensjon for samme innbetaling. For arbeidsgivere vil dette innebære at pensjonskostnadene vil være uavhengig av kjønns sammensetningen av arbeidsstokken, som i dag.

Basert på forventet høyere dødelighet blant menn enn kvinner innenfor det relevante tidsintervallet, vil et slikt prinsipp innebære en viss omfordeling mellom kvinner og menn.

Utvalget oppfordrer til at det i oppfølgingsarbeidet, ved utarbeidelse av en eventuell lovproposisjon, tas stilling til om loven i forbindelse med den foreslåtte endringen skal gis en kjønnsnøytral

lovtittel. Tittelen «lov om pensjonstrygd for sjø-   erstattes med «lov om pensjon for arbeidstakere
menn» kan etter utvalgets mening med fordel   på skip (skipspensjonsloven)».

Vedlegg 1

Brev 30. januar 2014 til Arbeids- og sosialdepartementet

Vedrørende rekkevidden og betydningen av ILO-konvensjonen om pensjoner for sjømenn

Det vises til at Arbeidsdepartementet i april 2013 nedsatte et offentlig utvalg som skal utrede pensjonsordningen for sjømenn.

Det følger av mandatet at utvalget skal kartlegge rekkevidden og betydningen av ILO-konvensjon nr. 71/1946 om pensjoner til sjømenn som Norge er bundet av. Av mandatet fremgår det også at utvalgets forslag til pensjonsløsning ikke bør komme i konflikt med forpliktelsene som følger av internasjonale avtaler.

I konvensjonens artikkel 3 nr. 1 stilles det som kjent opp to alternative sett av vilkår for pensjonsordningens utforming. I alternativ a) stilles det opp aldersgrenser, 55 og 60 år «avhengig av hva som er fastsatt i ordningen», mens det i alternativ b) ikke stilles opp noen aldersgrenser, men pensjonen må oppfylle visse vilkår.

Sekretariatet i utvalget har tidligere vært i kontakt med Arbeidsdepartementet for å få avklart

hvorvidt Norge ved implementeringen av ILO-konvensjon nr. 71 har påberopt seg alternativ a eller alternativ b i artikkel 3. Tilbakemeldingen vi har fått er at det ser ut til at Norge aldri eksplisitt har besvart dette spørsmålet i rapporteringsskjemaer til ILO. Norge har rapportert i henhold til begge alternativene, og anser dermed å oppfylle begge sett av vilkår. Denne rapporteringen har etter det vi har skjønnet ikke resultert i noen reaksjon fra ILOs side. Ut fra dette synes det sannsynlig at Norge oppfylder vilkårene i minst ett av vilkårssettene, muligens begge.

I utvalget har det blitt reist spørsmål om Norge til enhver tid står helt fritt til å velge *enten* a eller b, også i tilfeller hvor en på et tidligere tidspunkt tilsynelatende har valgt *både* a og b. Det synes nemlig som om en utbredt oppfatning er at en pensjonsordning for sjømenn uansett må ha aldersgrense 60 år.

Vi ber om departementets avklaring.

Vedlegg 2

Brev 12. februar 2014 fra Arbeids- og sosialdepartementet

Rekkevidden og betydningen av ILO-konvensjon nr. 71/1946 om pensjoner for sjømenn

Vi viser til utvalgets brev av 30. januar 2014, vedrørende rekkevidden og betydningen av ILO-konvensjon nr. 71 om pensjoner til sjømenn.

1. Den aktuelle bestemmelsen

Den viktigste bestemmelsen i konvensjonen, med hensyn til hvilke vilkår de ratifiserende statene har ansvar for at deres nasjonale pensjonsordning for sjømenn oppfyller, er artikkel 3. Innledningen til artikkel 3 nr. 1 lyder i tre av de offisielle språkversjonene:

«The scheme shall comply with one of the following conditions ...»

«Le régime doit satisfaire à l'une des règles suivantes ...»

«Das System hat einer der nachstehenden Bedingungen zu entsprechen ...»

Den offisielle norske oversettelsen av dette lyder:

«*Ordningen skal tilfredsstille ett av de følgende vilkår ...*».

Disse formuleringene, særlig når de ses sammen med ordet «eller», taler for at det her ikke er snakk om kumulative vilkår, men kun om alternative vilkår. Det betyr i så fall at det er tilstrekkelig at en ratifiserende stat har en ordning som oppfyller *enten* vilkårene nevnt i artikkel 3 nr. 1 a *eller* vilkårene nevnt i artikkel 3 nr. 1 b.

2. Adgangen til å endre rapporteringsspor

Det neste spørsmålet er hvilken anledning en ratifiserende stat har til å endre sin nasjonale ordning, slik at staten ved neste rapportering til ILO over implementeringen av ILO-konvensjon nr. 71 kan påberope seg et annet alternativ enn den har gjort ved tidligere rapporteringer.

Som fremholdt under punkt 1 ovenfor, stiller konvensjonen kun krav om at *ett* av alternativene

oppfylles. Konvensjonsteksten gir ingen holdepunkter som skulle tilsi at ratifiserende stater som innledningsvis har basert sine rapporter på at deres nasjonale ordning oppfyller vilkårene etter ett alternativ, ikke skulle stå fritt til – på et hvilket som helst tidspunkt – å legge om ordningen, slik at den oppfyller det andre alternativet. Å forlange at en ratifiserende stat i et slikt tilfelle skulle måtte si opp konvensjonen, for deretter å tiltre den på ny, utelukkende for å få anledning til å rapportere etter det alternativet på nasjonalt nivå finner mest hensiktsmessig, fremstår som unødig tungvint.

Det er verdt å merke seg at det spørreskjemaet som er utarbeidet som mal for de nasjonale rapportene over implementeringen av ILO-konvensjon nr. 71 ikke utgjør en del av selve konvensjonen, og følgelig heller ikke er omfattet av statenes ratifikasjoner.

3. Betydningen av at det tidligere har blitt rapportert over begge alternativer

Norge har rapportert over begge alternativene i artikkel 3. I sin rapport for perioden 1963 til 1965 ga Norge uttrykk for at:

«*We assume that the conditions outlined in both a) and b) of Article 3, paragraph 1 of the Convention have been fulfilled*».

Vi kan ikke se at det faktisk at en ratifiserende stat innledningsvis har overopplylt sin rapporteringsforpliktelse, gjennom å rapportere etter både alternativ a og alternativ b, skulle medføre en eksplisitt eller implisitt unilateral aksept av ytterligere begrensninger i det nasjonale handlingsrommet enn det som fremgår av ordlyden i artikkel 3 nr. 1. En slik fortolkning ville etter vårt skjønn være i strid med konvensjonens ordlyd, og vi kan heller ikke se andre tolkningsmomenter som skulle tale for et slikt resultat. Norges rapportering etter begge alternativer kan følgelig etter departementets mening ikke innebære at Norge skulle være bundet til å oppfylle begge alternativer helt frem til en eventuell oppsigelse av avtalen.

Vi håper dette besvarer utvalgets spørsmål.

Vedlegg 3

Pensjonsordninger i andre land

1 Innledning

Utvalget har foretatt en gjennomgang av hvilke pensjonsordninger som finnes for sjøfolk i en del andre europeiske land. Det finnes imidlertid begrenset med informasjon om disse ordningene i offentlig tilgjengelige kilder. Utvalget har derfor valgt å begrense dette arbeidet, og må ta forbehold om at det kan eksistere private ordninger i de aktuelle landene som ikke fremgår av oversikten.

I fremstillingen vil først og fremst pensjonsordningene i våre nærmeste naboland bli omtalt, både land med og uten særskilte pensjonsordninger for sjømenn: Sverige, Danmark, Finland og Island. Det gis også en omtale av regelverket for pensjonering av sjømenn i et utvalg andre europeiske land: Storbritannia, Nederland, Tyskland, Slovenia og Hellas.

Tabell 3.1 gir en skjematisk oversikt over enkelte funn fra gjennomgangen. Et av funnene er at sjøfolkene i en rekke europeiske land kun er

Tabell 3.1 Hovedfunn

	Pensjonsalder i det off. pensjonssystemet	Egen off. pensjonsordning for sjømenn	Private pensjonsordninger for sjømenn	Mulig uttaksalder for offentlig/ privat sjømannspensjon
Finland	63 år Tidligpensjon fra 62 år	Ja	Nei	63 år Tidligpensjon fra: – offiserer: 60 år – mannskap: 55 år (Er foreslått endret)
Sverige	61 år	Nei	Nei	–
Danmark	65 år	Nei	Nei	–
Island	65 år Tidligpensjon for sjømenn: 60 år	Nei	Ja	60 år
Storbritannia	65 år (menn) / 60 år (kvinner) Trappes opp til 66 år for begge kjønn i 2020	Nei	Ja	–
Nederland	65 år og 1 mnd. Trappes opp til 67 år i 2023	Nei	Ja	65 år Trappes opp til 67 år i 2023 Tidligpensjon fra 60 år
Tyskland	65 år Trappes opp til 67 år i 2029. Tidligpensjon fra 63 år	Ja	Nei	56
Slovenia	60 år	Nei	Nei	–
Hellas	65 år Tidligpensjon fra 60 år	Nei	Ja	50

Kilde: Informasjon samlet av Arbeids- og sosialdepartementet

omfattet av det alminnelige pensjonssystemet, uten særordninger. Enkelte land har imidlertid offentlige og/eller private særordninger for sjømenn eller visse særregler for pensjonering innenfor det offentlige pensjonssystemet.

Pensjonsalderen i det alminnelige pensjonssystemet varierer fra land til land.

Informasjonen om landenes *ordinære pensjonsordninger* er hentet fra nettstedet www.MISSOC.org, samt fra de forskjellige landenes MISSOC-korrespondenter. MISSOC er et nettverk for utveksling av informasjon om landenes trygdeordninger. Alle EØS-landene og Sveits har representanter i dette nettverket.

Informasjonen om *de særskilte ordningene for sjømenn* er hentet fra MISSOC-korrespondentene og de forskjellige ordningenes hjemmesider på Internett.

2 Finland

Det finske alderspensjonssystemet er et dualistisk pensjonssystem. Det er basert på et obligatorisk inntektsbasert system som finansieres gjennom avgifter og dekker økonomisk aktive personer. I tillegg er det et skattefinansiert universelt system som garanterer en minstepensjon. Det finnes også en særskilt pensjonsordning for sjømenn i Finland.

2.1 Alderspensjon fra det alminnelige pensjonssystemet

I Finland består det alminnelige pensjonssystemet av to hovedelementer: en nasjonal *folkepensjon* og en *arbeidspensjon*. Folkepensjonen gis på grunnlag av botid og inkluderer en garantipensjon, mens arbeidspensjonen ytes på grunnlag av rettigheter opptjent ved inntektsgivende arbeid. Folkepensjonen og arbeidspensjonen er integrerte, og når den inntektsbaserte pensjonen overstiger en gitt grense, faller folkepensjonen bort.

Det er mulig å ta ut arbeidspensjon mellom 63 og 68 år. Arbeidspensjonen i privat sektor er administrert av rundt 30 pensjonstilbydere, deriblant Sjømannspensjonskassen (se nærmere om denne nedenfor). Dersom en person har opptjening i flere forskjellige pensjonsordninger, vil den siste pensjonskassen utbetale hele pensjonen basert på all tidligere opptjening, uavhengig av hvilke ordninger vedkommende har vært omfattet av.

Personer som er over 65 år og som er bosatt i Finland (eller et annet EØS-land) har rett til folkepensjonen og garantipensjonen. Det er et vilkår at

de har bodd i Finland i minst tre år etter fylte 16 år.

Etter både folkepensjonssystemet og arbeidspensjonssystemet kan det blir gitt tidlig uttak av pensjon ved fylte 62 år. Ved tidliguttak blir pensjonen redusert med henholdsvis 0,6 prosent (arbeidspensjon) eller 0,4 prosent (folkepensjon) for hver måned pensjon blir tatt ut før den lovbestemte pensjonsalderen. Det er også mulig å utsette uttaket av pensjonen til etter den lovbestemte pensjonsalderen, med den konsekvens at størrelsen på pensjonen øker proporsjonalt.

Arbeidspensjon

I det arbeidsbaserte pensjonssystemet teller alle år med arbeid mellom fylte 18 og 68 år med som opptjening. Pensjonen beregnes på bakgrunn av den årlige inntekten. Beregningsfaktoren øker med alderen:

- 1,5 prosent fra 18 til 52 år
- 1,9 prosent fra 53 til 62 år
- 4,5 prosent fra 63 til 68 år

Personer som fortsetter å arbeide etter uttak av pensjon, eller som begynner å arbeide igjen etter først å ha tatt ut pensjonen, vil opptjene ytterligere rettigheter til pensjon basert på dette arbeidet med 1,5 prosent per år.

I tillegg til arbeid gir studier som fører til en grad, eller omsorg for barn under 3 år, opptjening i det arbeidsrelaterte pensjonssystemet. Denne opptjeningen er finansiert av staten.

Folkepensjon

Den nasjonale alderspensjonen, folkepensjonen, inntektsprøves mot annen pensjonsinntekt og annen pensjonslignende inntekt. Dersom pensjonisten har annen pensjonsinntekt som overstiger et visst nivå, utbetales ikke folkepensjonen. Dette gjelder uavhengig av om pensjonen utbetales fra Finland eller et annet land. Størrelsen på pensjonen er også avhengig av antall år vedkommende har vært bosatt i Finland mellom fylte 16 og 65 år. For å oppnå full pensjon kreves det minst 40 års botid. Dersom årene med botid utgjør mindre enn 80 prosent av tiden mellom fylte 16 og 65 år, justeres pensjonen forholdsmessig etter lengden på botiden.

Pensjonen kan inkludere et tillegg for forsørgede barn. Videre kan det gis flere forskjellige tillegg for alderspensjonister, for eksempel omsorgsstønad (grunn- og hjelpestønad) og botillegg.

Garantipensjon

En person som er bosatt i Finland og mottar alderspensjon, har rett til en garantipensjon dersom brutto pensjonsinntekt er mindre enn full garantipensjon. I tillegg har immigranter (det vil si personer som er bosatt i Finland, men som ikke har rett til folkepensjon) rett til garantipensjon fra de fyller 65 år.

Garantipensjonens størrelse er avhengig av all annen pensjonsinntekt vedkommende har fra Finland eller andre land. Annen pensjonsinntekt trekkes fra en full garantipensjon. Garantipensjonen reduseres imidlertid ikke på grunn av for eksempel kapitalinntekt, formue, omsorgsstønad eller botillegg.

2.2 Sjømannspensjon

Sjømannspensjonen er en del av det finske arbeidspensjonssystemet, og administreres av en egen Sjømannspensjonskasse. Ordningene omfatter alderspensjon, uførepensjon, gjenlevendepensjon, arbeidsledighetsytelser og yrkesrettet rehabilitering.

Ordningen omfatter sjømenn som arbeider om bord på finske handelsfartøy i utenriksfart, på finske isbryterfartøy og havneisbrytere, samt på lasteskip som i hovedsak går i innenriks fart. Også visse andre grupper er omfattet.

Pensjonsalderen er ulik for offiserer og mannskap. Den generelle pensjonsalderen for både mannskap og offiserer er mellom 63 og 68 år, dvs. at alle som er en del av den aktuelle gruppen har rett til å ta ut pensjon uavhengig av hvor lang tjenestetid de har til sjøs. Både mannskap og offiserer har imidlertid rett til å gå av tidligere, dersom vilkårene for dette er oppfylt.

For offiserer er det mulig å ta ut tidligpensjon i perioden fra 60 til 63 år. Det tidligste tidspunktet det er mulig å ta ut pensjon er ved fylte 60 år. Det gjøres imidlertid en individuell beregning ved at mulig pensjonsalder beregnes ved å trekke måneder med tjeneste til sjøs ut over 324 måneder fra 63 år.

For mannskap er det mulig å ta ut tidligpensjon i perioden fra 55 til 63 år. Det tidligste tidspunktet det er mulig å ta ut pensjon er ved fylte 55 år, noe som krever 420 måneder (35 år) med tjeneste til sjøs. Det gjøres imidlertid også her en individuell beregning ved at mulig pensjonsalder beregnes ved å trekke måneder med tjeneste til sjøs ut over 324 måneder fra 63 år.

Det er også mulig å utsette pensjonsuttaket til etter fylte 68 år. I tilfelle øker pensjonen med 0,4 prosent per måned uttaket blir utsatt.

Videre er det mulig å ta ut alderspensjon og arbeide samtidig. Pensjonisten opptjener da nye pensjonsrettigheter basert på arbeidsinntekten. Denne opptjeningen kommer til utbetaling ved fylte 68 år.

Det er også mulig å ta ut delpensjoner. Personer født mellom 1947 og 1952 kan ta ut delpensjon mellom fylte 58 og 67 år. For dem som er født i 1953 kan delpensjon bli tatt ut i perioden mellom fylte 60 og 67 år. For personer født i 1954 og senere kan delpensjon bli tatt ut i perioden mellom fylte 61 og 67 år. Ved uttak av delpensjon må stillingsprosenten reduseres tilsvarende. For å ha rett til å ta ut delpensjon er det visse vilkår som må være oppfylt:

- fulltids arbeid i 12 av de siste 18 månedene før pensjonering,
- inntekt på minst € 84 825,25 i løpet av de siste 15 årene, opptjent i Finland eller et annet EØS-land,
- fast ansettelse, og
- reduisering av stillingsandel

Pensjonens størrelse avhenger av opptjeningstidens lengde, inntekten og den aldersbestemte opptjeningssatsen. Det er mulig å få opptjening basert på enkelte ulønnede perioder, som omsorg for små barn eller studier. I tillegg gis opptjening for perioder med mottak av inntektsbaserte ytelser, slik som arbeidsledighetstrygd og rehabiliteringsytelser. Pensjonsrettigheter kan tidligst bli opptjent fra fylte 18 år. Fra 2010 blir pensjonene for personer født i 1948 eller senere, som tar ut pensjon tidligst fra 2010, levealdersjustert.

Ordningen blir finansiert dels gjennom avgifter og dels gjennom overføringer fra staten. Arbeidsgiver og arbeidstaker betaler hver et beløp tilsvarende 11,4 prosent av arbeidstakerens lønn, inkludert tillegg og naturalytelser. Avgiftene utgjør 2/3 av finansieringen og den siste 1/3 finansieres av staten. Pensjonsordningen for sjømenn er den eneste finske arbeidspensjonsordningen som får overføringer fra staten.

Arbeidsgruppe

Det finske Social- och hälsovårdsministeriet oppnevnte 1. april 2013 en partssammensatt arbeidsgruppe for å vurdere den finske sjømannspensjonen. Arbeidsgruppen var sammensatt av representanter for Sjømannspensjonskassen, rederiene i Finland, Finlands Maskinbefälsförbund, Finlands

Skeppsbefälsförbundet, Finlands Sjömansunion, Pensionsskyddscentralen, Social- och hälsovårdsministeriet og Finansministeriet.

Arbeidsgruppen fremla 27. juni 2014 sine enstemmige tilrådninger.

En av hovedtilrådingene er å innføre samme pensjonsalder for sjøfolk som for andre, etter en viss overgangsperiode.

Samtidig foreslås det å redusere avgiftssatse for sjøfolkene slik at de blir på samme nivå som i det allmenne alderspensjonssystemet, og statens bidrag til finansieringen foreslås på sikt redusert fra dagens 33,3 prosent til 29 prosent.

Dersom finansieringen av sjømannspensjonene skal endres til å være på linje med finansieringen av det allmenne alderspensjonssystemet vil imidlertid arbeidsgiverne få en merkbar utgiftsøkning, hvilket vil svekke den finske sjøfartsnæringens konkurransevne. Arbeidsgruppen foreslår derfor at endringene må vurderes i sammenheng med skatteregelverket og andre støtteordninger for næringen.

3 Sverige

Det offentlige pensjonssystemet i Sverige er et obligatorisk og universelt system som består av tre deler: den inntektsbaserte alderspensjonen og den inntektsbaserte tilleggspensjonen som finansieres gjennom avgiftsinnbetalinger på «pay-as-you-go»-basis, den fonderte premiepensjonen med individuelle kontoer og den skattefinansierte garantipensjonen som dekker alle som er bosatt i Sverige og som har opptjent liten eller ingen inntektsbasert alderspensjon. Sveriges pensjonsordning for sjøfolk avvikles i 2014.

3.1 Alderspensjon fra det alminnelige pensjonssystemet

Sverige innførte et nytt alderspensjonssystem fra 1. januar 1999. Samtidig ble det innført enkelte overgangsbestemmelser. Personer født etter 1953 er fullt ut dekket av det nye systemet, mens personer født i perioden 1938–1953 er delvis dekket av det gamle systemet og delvis av det nye etter en glideskala: De som er født i 1938 er dekket med 4/20 av det nye systemet og 16/20 av det gamle, personer født i 1939 er dekket med 5/20 av det nye systemet og 15/20 av det gamle, osv. Personer som er født før 1938 er fullt ut dekket av det gamle systemet. Pensjon kan tas ut med 25, 50, 75 eller 100 prosent.

Det nye pensjonssystemet

For å sikre inntekt i alderdommen er det to systemer: En inntektsbasert pensjon og en garantipensjon.

Garantipensjonen er utelukkende knyttet til botid i Sverige, og skiller ikke mellom arbeidstakere og inaktive. Den sikrer en minimumspensjon for personer som ikke har arbeidet lenge nok til å ha rett til en tilstrekkelig inntektsbasert pensjon.

Den inntektsbaserte pensjonen er en separat ordning i tillegg til garantipensjonen, som er basert på inntektsgivende arbeid. Den er tilgjengelig for arbeidstakere og selvstendige næringsdrivende. Den er basert på opptjening i ordningen gjennom hele det yrkesaktive livet. Avgiften som innbetales er 18,5 prosent av den såkalte baseinntekten per år. Den inntektsbaserte pensjonsordningen omfatter både en pensjon finansiert som et «pay-as-you-go»-system (den inntektsbaserte alderspensjonen og den inntektsbaserte tilleggspensjonen i det gamle systemet) og en fondert ordning med individuelle kontoer (premiepensjonen).

Personer født etter 1937 kan motta to forskjellige typer inntektsbaserte pensjoner, det vil si en grunnleggende inntektsbasert alderspensjon og en premiepensjon. De som er født i perioden 1938–1953 kan også motta en tilleggspensjon, beregnet etter bestemmelsene i det gamle alderspensjonssystemet.

Pensjonsrettigheter

I prinsippet gir all skattbar inntekt opptjening av pensjonsrettigheter. Dette inkluderer all inntekt fra lønnsarbeid, selvstendig næringsvirksomhet og trygdeytelser (sykepenger, arbeidsledighetsytelser mv.). En avgift til alderspensjonsfondet er trukket fra all pensjonsgivende inntekt, inkludert sosialstønad. Det er både en øvre og en nedre grense for hvor store inntekter som regnes som pensjonsgivende. Den nedre grensen er 42,3 prosent av prisbasebeløpet (dvs. for 2014: SEK 18 781). For inntekter som overskrider denne grensen, opptjenes pensjonsrettigheter fra første krone. Taket er 7,5 ganger av inntektsbasebeløpet (dvs. for 2014: SEK 426 750). Bortsett fra faktisk inntekt, er det flere faktorer som gir pensjonsopptjening basert på en fiktiv inntekt. Slike beløp beregnes for:

- Foreldre til små barn
- Personer som utfører pliktig militærtjeneste
- Fulltidsstudenter med studielån

- Personer som mottar inntektsbaserte sykepen-ger eller uførestønad

Alle personer som har arbeidet i Sverige og opp-tjent pensjonsrettigheter har rett til en inntektsba-sert pensjon, uavhengig av hvor de er bosatt.

Vilkår for rett til ytelser

Det er ingen kvalifiseringsperiode for den inn-tektsbaserte alderspensjonen og premiepen-sjonen. Derimot kreves det tre år med pensjonsgi-vende inntekt for å få rett til den inntektsbaserte tilleggspensjonen etter det gamle systemet, og tre års botid i Sverige for rett til garantipensjonen.

Det er mulighet for fleksibelt uttak av pensjon fra fylte 61 år, og det er mulig å arbeide etter fylte 67 år, dersom arbeidsgiveren samtykker. Garanti-pensjonen gis imidlertid først fra fylte 65 år.

Inntektsbasert alderspensjon

Den grunnleggende pensjonsavgiften er 16 pro-sent av pensjonsgivende inntekt. Kapitalen som blir opptjent i den enkelte pensjonskonto justeres årlig ut fra lønnsutviklingen i Sverige, dødelig-hetsarv og kostnadene ved å administrere fondet. Pensjonen beregnes ved å dele den totale pen-sjonskapitalen med en faktor som i hovedsak er basert på gjennomsnittlig forventet levealder ved pensjonsalder for den aktuelle alderskohorten, basert på den nyeste femårs gjennomsnittlige levealdersstatistikken for menn og kvinner.

Den inntektsbaserte pensjonen kan tas ut fra den måneden en person fyller 61 år. Jo lengre pen-sjonsuttaket utsettes, desto høyere blir pensjonen.

Inntektsbasert tilleggspensjon

Deler av pensjonen for personer født i perioden 1938–1953 er beregnet som en tilleggspensjon etter de gamle reglene. Denne pensjonen utgjør 60 prosent av den gjennomsnittlige pensjonsgi-vende inntekten i de 15 beste inntektsårene. Full pensjon krever 30 års opptjening. Her gjelder samme bestemmelser om utsettelse av uttaket som for inntektsbasert pensjon.

Premiepensjon

Premiepensjonen er basert på avgifter som utgjør 2,5 prosent av den pensjonsgivende inntekten. I tillegg kommer nettoinntekten fra kapitalen, som plasseres i fond som vedkommende selv velger. Den endelige kapitalen avhenger av utbyttet fra de

fondene som er valgt, dødelighetsarven og admi-nistrasjonskostnadene. Størrelsen på premiepen-sjonen er i prinsippet beregnet på samme måte som inntektspensjonen.

Garantipensjon

Garantipensjon er et sikkerhetsnett for personer som ikke har rett til inntektsbasert pensjon, eller for personer som bare har opptjent rett til en liten inntektspensjon. Den garanterer en minimum-spensjon som utgjør 2,13 ganger prisbasebeløpet årlig (dvs. for 2014: SEK 94 572) for enslige og 1,90 ganger prisbasebeløpet årlig (dvs. for 2014: SEK 84 360) for gifte personer.

En full garantipensjon krever 40 års botid i Sverige mellom fylte 16 og 64 år.

Sjømannspensjon

Sverige hadde frem til 1994 en egen pensjonsord-ning for sjømenn, etablert i 1864. Dette var en pri-vat forsikringsordning som ga mulighet for å ta ut pensjon mellom 55 og 65 år. Ordningen, som nå administreres av *Pensionsmyndigheten*, er under utfasing og de siste pensjonene blir utbetalt i 2014. De få gjenværende sjømennene som fremdeles har utbetalinger fra ordningen, får sine ordninger erstattet med en annen avtale. I dag omfattes sjø-menn av den offentlige alderspensjonen i Sverige.

Sjømenn som ikke er svenske statsborgere, men som hadde betalt inn svensk sjømannsskatt i årene 1960 til 1973, får til en viss grad medregnet dette som opptjening i det gamle alderspensjons-systemet. Disse årene likestilles med pensjonspo-eng for de aktuelle årene hva gjelder «*folkpension-stillägget*». Dette gjelder imidlertid ikke «*ATP-delen*» i tilleggspensjonen. Årene kan også benyt-tes til å fylle treårskravet for rett til tilleggsspen-sjon, og for å fastsette antall 30-deler som tilleggs-pensjonen skal beregnes etter. Disse årene gir ikke opptjening eller rett til sammenlegging i det nye alderspensjonssystemet.

4 Danmark

Det danske pensjonssystemet inneholder et skat-tefinansiert universelt system som sikrer alle som er bosatt i Danmark en udifferensiert pensjon som er avhengig av varigheten på botiden. I til-legg finnes et tilleggspensjonssystem (*arbejdsmar-kedets tillægspension*, ATP) som er et obligatorisk trygdesystem som finansieres gjennom avgifts-innbetalinger og dekker arbeidstakere og lig-

nende grupper. Pensjonenes størrelse er basert på avgiftsinnbetalingene. Det er ingen spesiell pensjonsordning for sjømenn i Danmark, slik at sjøfolk omfattes av det alminnelige pensjonssystemet.

Alderspensjon

I prinsippet har alle som er bosatt i Danmark rett til en standard alderspensjon (folkepensjon) ved fylte 65 år. For personer som fylte 60 år før 1. juli 1999 var pensjonsalderen 67 år. I tillegg finnes et obligatorisk tilleggspensjonssystem (ATP) for lønede arbeidstakere.

Folkepensjon

Følgende grupper har rett til folkepensjon:

- danske statsborgere,
- personer som er omfattet av forordning nr. 883/2004, og
- andre utenlandske borgere etter å ha opparbeidet 10 års botid i Danmark, hvorav 5 år må være umiddelbart forut for pensjonsutbetalingen

For rett til pensjon er det krav om 3 års botid i Danmark mellom fylte 15 og 65 (67) år. Rett til full pensjon krever 40 års botid. Personer med kortere botid har rett til 1/40 av den fulle pensjonen for hvert år.

ATP-ordningen

Alle personer som har fylt 16 år og som er i arbeid i Danmark er dekket av ATP-ordningen, forutsatt at de arbeider minst 9 timer per uke.

I normaltillfellene betaler arbeidsgiver 2/3 og arbeidstaker 1/3 av avgiftene til ATP-ordningen. Arbeidsgiver er ansvarlig for at arbeidstakerens andel blir innbetalt.

Arbeidstakere som går over til å bli selvstendige næringsdrivende kan fortsette å være dekket av ATP-ordningen på visse vilkår. De vil da måtte betale hele avgiften selv.

For personer som arbeider deltid, fastsettes avgiften til enten 2/3 eller 1/3 av full avgiftssats. Avgifter blir også betalt for personer som mottar ulike ytelser, slik som arbeidsledighetsytelser, sykepenger, foreldrepenger, uførepensjon mv.

Mottakere av visse tidligpensjonsytelser har mulighet til å fortsette å innbetale til ATP-ordningen, dersom de ønsker det. Det samme gjelder personer som ble innvilget uførepensjon før 2003.

Hva dekkes – Folkepensjon

Standardpensjonen består av et grunnbeløp og et pensjonstillegg. Grunnbeløpet er inntektsprøvd mot pensjonistens arbeidsinntekt. Pensjonstillegget er inntektsprøvd mot den samlede inntekten til pensjonisten og dennes ektefelle.

Folkepensjonen kan tidligst tas ut ved fylte 65 år. Det er imidlertid mulig å utsette uttaket, og i slike tilfeller blir pensjonen økt med en prosentandel beregnet etter aktuariske prinsipper, basert på lengden av utsettelsen. Uttaket kan maksimalt utsettes i 120 måneder etter fylte 65 år. I tillegg til pensjonen kan det gis enkelte tillegg, som helsetillegg, varmetillegg og personlig tillegg.

Hva dekkes – ATP-ordningen

ATP-pensjonen er livsvarig og kan tidligst tas ut fra fylte 65 år. Pensjonens størrelse er avhengig av hvor lenge den aktuelle personen har vært omfattet av ordningen, og av beløpet som er innbetalt i avgifter. Det er ikke noe krav til minimumsperiode for medlemskap. En alderspensjon blir normalt utbetalt som en løpende ytelse, men svært små pensjoner (mindre enn DKK 2 500 per år) kan utløses med en engangsutbetaling. Dersom et krav om ATP-pensjon er fremsatt etter fylte 65 år, økes pensjonsbeløpet med omtrent 5 prosent for hvert år kravet er utsatt, frem til fylte 75 år.

5 Island

Island har et dualistisk pensjonssystem med en nasjonal pensjonsordning som gir udifferensierte pensjoner og som dekker alle som er bosatt på Island. Pensjonene er inntektsprøvd og avhengige av varigheten på bosettingsforholdet. I tillegg finnes et arbeidspensjonssystem som er finansiert gjennom avgiftsinnbetalinger og som dekker alle økonomisk aktive personer. Dette systemet gir inntektsbaserte pensjoner, basert på avgiftsinnbetalinger og varigheten av medlemskapet i ordningen. Det finnes også særskilte pensjonsordninger for sjømenn på Island.

5.1 Alderspensjon

Nasjonal pensjon (folketrygdpensjon)

Alle som er 67 år eller eldre og som har vært lovlig bosatt på Island i minst 3 år mellom fylte 16 og 67 år, har rett til en folketrygdpensjon, forutsatt at

inntekten er under et visst nivå. For rett til full pensjon er det krav om 40 år.

I folketrygdpensjonen er det gitt spesielle regler for sjøfolks rett til alderspensjon. Sjømenn kan som hovedregel få pensjon fra fylte 65 år (etter spesielle vilkår). Det kan imidlertid i visse tilfeller gis folketrygdpensjon fra 60 år for personer som har vært registrert som sjømenn på et islandsk fartøy i gjennomsnittlig minst 180 dager per år i 25 år eller mer på et åpent fartøy, eller på et fartøy med dekk som er under 12 bruttotonn, dersom sjømannsyret var det primære yrket.

Arbeidspensjon

Som en generell regel kan forsikrede arbeidstakere og selvstendige næringsdrivende, fra fylte 65 år, få rett til en arbeidspensjon fra det obligatoriske arbeidspensjonsfondet, forutsatt at de har vært omfattet av arbeidspensjonsordningen mellom 16 og 70 år. Det er ingen krav til minimumsperiode for rett til arbeidspensjon, men for rett til full pensjon er det krav om 40 år.

Hva dekkes – folketrygdepensjon

Folketrygdpensjon blir beregnet på grunnlag av botiden på Island og mottakerens inntekt.

Personer som har vært bosatt på Island i minst 40 år mellom 16 og 67 år har rett til en full alderspensjon (40/40). For kortere perioder blir alderspensjonen beregnet forholdsmessig.

Folketrygdpensjonen blir gitt som en udifferensiert pensjon, som blir redusert med inntekt fra andre kilder, eller stanset dersom inntektene overstiger et visst beløp.

Det er mulig å utsette uttaket av folketrygdpensjonen og pensjonstillegget frem til fylte 72 år. I slike tilfeller øker pensjonen med 0,5 prosent per måned uttaket blir utsatt. Det er altså maksimalt mulig å øke pensjonens størrelse med 30 prosent. Pensjonistene får barnetillegg for mindreårige barn. De kan også få ulike sosialstønader dersom de ikke er i stand til å forsørge seg selv, for eksempel botillegg for enslige personer.

Hva dekkes – Arbeidspensjon

Arbeidspensjonen er beregnet etter reglene som gjelder for det enkelte arbeidspensjonsfond. Generelt er pensjonen beregnet ut fra opptjente pensjonspoeng. En månedlig minimumspensjon basert på 40 år med avgiftsinnbetalinger utgjør 56 prosent av de månedlige lønningene som det ble betalt avgifter av.

5.2 Sjømannspensjon

På Island har sjømenn som nevnt mulighet til å ta ut den ordinære folketrygdpensjonen tidlig. I tillegg omfatter det vanlige arbeidssystemet også sjømenn, slik at disse har en obligatorisk tilleggspensjon i et pensjonsfond. Pensjonsfondene har egne regler innenfor den rammelovgivning som er fastsatt. De fleste av disse pensjonsfondene er med i en paraplyorganisasjon som heter *Landssamtök Lífeyrissjóða*. Sjømenn er medlemmer i et fond som heter *Gildi* (Islands tredje største pensjonsfond), som er omfattet av denne paraplyorganisasjonen.

Personer som er medlemmer i dette fondet, kan ta ut alderspensjon mellom fylte 60 og 70 år. Pensjonene blir utbetalt på månedsbasis og de blir regulert iht. konsumprisindeksen. Dersom pensjonen blir tatt ut før fylte 67 år, blir den månedlige pensjonen redusert, og dersom den blir tatt ut mellom fylte 67 og 70, blir den månedlige pensjonen økt. Ved uttak etter fylte 70 blir det imidlertid ikke gitt ytterligere økt pensjon. Pensjonen er en livsvarig ytelse og den blir utbetalt uavhengig av andre pensjoner mottakeren har rett til.

6 Storbritannia

Storbritannia har et avgiftsbasert statlig pensjonssystem som består av en udifferensiert statlig pensjon (*Basic State Pension*), en inntektsbasert statlig tilleggspensjon (*State Earnings-Related Pension Scheme* og *State Second Pension*) og en inntektsbasert pensjon (*Graduated Retirement Pension*). Det er ingen offentlig pensjonsordning for sjøfolk, og de blir omfattet av det alminnelige pensjonssystemet. (Storbritannia har riktignok en frivillig pensjonsordning som bare dekker skipsoffiserer, men denne ble stengt for nye medlemmer allerede 31. oktober 1996.) Det finnes forskjellige private pensjonsordninger som tilbys til sjøfolk.

6.1 Alderspensjon

Statlig alderspensjon (*Basic State Pension*)

Den statlige alderspensjonen er basert på år med opptjening gjennom de avgiftene (*National Insurance Contributions – NIC*) som blir innbetalt eller kreditert gjennom et arbeidsliv. Ordningen omfatter arbeidstakere og selvstendige næringsdrivende.

Den statlige alderspensjonen blir utbetalt til personer som har nådd den statlige pensjonsalder.

ren. For menn født før 6. desember 1953 er pensjonsalderen 65 år. For kvinner født etter 5. april 1950, men før 6. desember 1953, er den statlige pensjonsalderen mellom 60 og 65 år. Fra desember 2018 vil den statlige pensjonsalderen for både menn og kvinner bli økt, og den skal øke til 66 år innen oktober 2020.

Et kvalifiserende år er et skatteår der en arbeidstaker har tilstrekkelig inntekt til å betale NIC eller et år der vedkommende krediteres NIC.

For menn og kvinner som nådde pensjonsalderen 6. april 2010 eller senere, er det et vilkår at de har minst ett år med innbetalinger for i det hele tatt å ha rett til en pensjon. For dem som nådde pensjonsalderen 5. april 2010 eller tidligere, var det et vilkår at de hadde minst 10–11 år.

De som når den statlige pensjonsalderen 6. april 2010 eller senere trenger 30 kvalifiserende år for å få en full statlig alderspensjon. For personer som nådde den statlige pensjonsalderen 5. april 2010 eller tidligere var det nødvendig med hele 44 kvalifiserende år for menn og 39 for kvinner for å få den fulle pensjonen.

Personer som etter 5. april 2005 velger å utsette pensjonsuttaket i minst 12 måneder, kan få en engangsutbetaling i tillegg til den vanlige statlige alderspensjonen.

En full statlig alderspensjon utgjør £ 110,15 per uke for enslige, men individuelle omstendigheter kan få betydning for beløpet. Pensjonistene behøver ikke å slutte å arbeide. Pensjonen blir gitt med en forholdsmessig andel dersom antall kvalifiserende perioder er mindre enn det som er nødvendig for å få full pensjon.

Graduated Retirement Benefit

Denne ordningen omfatter alle arbeidstakere som har innbetalt inntektsbaserte avgifter i perioden mellom 6. april 1961 og 5. april 1975.

Arbeidstakerne må ha innbetalt tilstrekkelige avgifter i denne perioden til å opptjene minst 1 «andel» pensjon (menn tjente opp en «andel» for hver £ 7,50 de betalte i avgift, og kvinner tjente opp en «andel» for hver £ 9,00 de betalte i avgift). Det er de totale avgiftene i perioden som er grunnlaget for pensjonens størrelse.

State Earnings-Related Pension Scheme (SERPS)

Ordningen er basert på arbeidstakeres inntekter i perioden mellom april 1978 og 5. april 2002, der det er betalt avgifter mellom gitte inntektsgrenser.

Det er et vilkår at inntektene overstiger den årlige lavinntektsgrensen i minst ett fullført skatteår i perioden.

Det er inntektsnivået i perioden som ligger til grunn for beregningen.

State Second Pension

Denne ordningen ble innført fra 6. april 2002 og reformerte SERPS for å tilby en bedre tilleggspensjon for personer med lav eller moderat inntekt, og for å utvide ordningene for enkelte omsorgsyttere og langtidsuføre.

Ett av de følgende vilkårene må være oppfylt i minst ett år etter april 2002:

- søkers inntekter overstiger den årlige lavinntektsgrensen, eller
- søker har ikke inntekter og har enten omsorg for barn under 6 år eller er ufør.

7 Nederland

Nederland har et dualistisk pensjonssystem som omfatter et generelt system for alle innbyggere, finansiert gjennom avgifter på inntekt og gjennom skatter. Dette generelle systemet gir en udifferensiert alderspensjon med satser som avhenger av pensjonistens familiesituasjon. I tillegg finnes obligatoriske tilleggspensjonssystemer for de fleste arbeidstakere, basert på kollektive avtaler mellom partene i arbeidslivet. Dette tilleggspensjonssystemet er ikke utfyllende beskrevet her, med unntak av ordningen for sjømenn.

7.1 Alderspensjon

Personer som bor eller arbeider i Nederland er omfattet av den generelle alderspensjonsloven (AOW). Menn og kvinner får rett til alderspensjon ved den lovbestemte aldersgrensen, som er 65 år og 1 måned. Aldersgrensen skal bli hevet gradvis til 66 år i 2019 og til 67 år i 2023. Fra 2024 vil pensjonsalderen bli koblet med levealdersjustering. Det blir opptjent 2 prosent av full pensjon for hvert år med bosetting eller arbeid i Nederland. For full pensjon er det følgelig nødvendig med medlemskap i 50 år før pensjonsalder.

Det er ikke mulig å ta ut pensjonen tidlig eller delvis, og det er heller ikke mulig å utsette pensjonsuttaket for å oppnå høyere pensjon.

Beløpet hver person mottar fra den generelle pensjonsordningen er et fast beløp, men det blir justert på linje med lønnsøkningen to ganger i

året. Det blir også utbetalt en årlig feriestønad i mai.

Tilleggspensjonsordninger

Personer som arbeider i Nederland kan også være omfattet av et tilleggspensjonssystem. I mange sektorer finnes obligatoriske pensjonsordninger. Slike ordninger finnes blant annet i den metallurgiske industrien, i byggebransjen, malerbransjen, landbruk, trykkerivirksomhet, catering, veiarbeid, helsesektoren, fiskeri, tekstilindustrien og i handelsflåten. Det er også mulig for en arbeidsgiver å ha en tilleggspensjonsordning som omfatter utelukkende det aktuelle selskapet, eller å ha inngått en avtale med et forsikringsselskap.

7.2 Sjømannspensjon

Sjømannspensjonen, Bpf Koopvaardij, består av en grunnpensjonsordning, med aldersgrense på 65 år, og et tidligpensjonssystem. Ordningen ble innført 1. januar 2006, og er basert på en avtale mellom partene i arbeidslivet. Sjømannspensjonen kommer i tillegg til AOW. Ordningen omfatter alle som arbeider i handelsflåten, og som seiler under nederlandsk flagg.

En sjømann kan tidligst bli medlem av ordningen ved fylte 21 år. Ordningen er obligatorisk for alle offiserer og mannskap mellom 21 og 65 år som arbeider på fartøy registrert i Nederland. Personer som ikke er nederlandske statsborgere og som heller ikke er bosatt i et EØS-land eller i et land Nederland har en bilateral trygdeavtale med, er unntatt fra pliktig medlemskap. Unntak gjelder videre for personer som er bosatt i USA, personer som arbeider om bord på fartøy som selvstendig næringsdrivende, offentlig ansatte og personer som arbeider om bord på et fartøy som ikke er registrert i Nederland.

Alderspensjon kan bli tatt ut fra fylte 65 år. Mellom fylte 60 og 65 år kan det bli gitt en tidligpensjon og en ikke-avgiftsbasert «overgangpensjon» opptjent før 2006.

Størrelsen på alderspensjonen vil primært avhenge av hvor lenge sjømannen har vært medlem i ordningen og inntekten vedkommende har hatt etter 1. januar 2006. I tillegg avhenger beløpet av opptjeningen vedkommende hadde i den ordningen som eksisterte før 2006. Pensjon blir opptjent med 2,25 prosent av brutto årlig lønnsinntekt. Før avgiften blir beregnet, blir det trukket et «avgiftsfritt beløp» fra lønnsinntekten, for å ta høyde for at det også er betalt avgifter til det offentlige pensjonssystemet, AOW. Det blir ikke

opptjent pensjonsrettigheter av lønnsinntekt som overstiger € 81 278,20 per år. Avgiftene blir betalt av arbeidsgiver og arbeidstaker i fellesskap. Arbeidstakers andel er 1 prosent av lønnsinntekten.

Pensjonene er nettopensjoner, og sjømannen opptjener rettigheter som også kan bli benyttet til å ta ut en tidligpensjon fra fylte 60 år. Fra 65 år vil sjømannen kunne motta en livsvarig alderspensjon.

Fra 2014 vil pensjonsalderen for sjømenn bli endret, slik at den vil være i overensstemmelse med endringene som blir gjort i det offentlig AOW-systemet. Dersom sjømannen tar ut tidligpensjon, dvs. pensjon før 65 år, vil pensjonsbeløpet bli lavere enn dersom vedkommende hadde ventet til fylte 65 år. Tilsvarende øker det dersom sjømannen venter til etter fylte 65.

8 Tyskland

Tyskland har et obligatorisk trygdesystem som blir finansiert gjennom avgifter og skatter og som dekker arbeidstakere og enkelte grupper av selvstendige næringsdrivende. Systemet tilbyr inntektsbaserte pensjoner beregnet på grunnlag av innbetalte avgifter og varigheten av medlemskapet i ordningen. Det finnes også en særskilt pensjonsordning for sjømenn i Tyskland.

8.1 Alderspensjon

Alle som er omfattet av den obligatoriske pensjonsforsikringen er omfattet av alderspensjonsforsikring. Det er gjort unntak for arbeidstakere med svært små ansettelsesforhold, blant annet for personer som tjener mindre enn € 450 per måned.

For å kunne ta ut alderspensjon er det et krav at vedkommende har nådd en viss alder og har et minimum av forsikringsperioder. Den minste kvalifiseringsperioden er fem år med avgifter eller tilsvarende perioder, men det er også kvalifiseringsperioder på 15, 25 og 35 år.

Alle kalendermåneder som det er betalt avgifter for, blir medregnet i kvalifiseringsperiodene på 5, 15 og 25 år. Det samme gjelder kalendermåneder med omsorg for barn under 3 år.

For kvalifiseringsperioden på 35 år blir alle pensjonsgivende perioder tatt med. Dette inkluderer, for eksempel, perioder under utdanning eller perioder med omsorg for barn under 10 år. Ved oppnådd pensjonsalder kan pensjonen bli tatt ut helt eller delvis (1/3, 1/2 eller 2/3 av full pensjon). Det er også mulig å utsette uttaket. Ved

uttak av delvis pensjon eller utsatt uttak vil den endelige fulle pensjonen bli økt med 0,5 prosent per måned (6 prosent per år) av den pensjonen som ikke er tatt ut.

Den alminnelige aldersgrensen har vært 65 år, men den vil bli gradvis hevet til 67 år i perioden 2012–2029. Det vil fremdeles være mulig for forsikrede personer å gå av med alderspensjon fra 65 år uten at pensjonen blir redusert, dersom de har fullført 45 år med obligatorisk avgiftsinnbetaling fra arbeid eller omsorg for små barn under 10 år. Det er ingen grenser for hvor mye inntekt pensjonisten kan ha i tillegg til vanlig alderspensjon.

Tidlig uttak av pensjon

Systemet åpner for tidlig uttak av pensjon. Aldersgrensen for tidligpensjon vil bli justert på linje med den nye generelle aldersgrensen. Det blir imidlertid ikke gjort noen justering for pensjonstyper som blir faset ut, for eksempel alderspensjon pga. arbeidsledighet, ordningen med deltidsarbeid for eldre arbeidstakere og alderspensjon for kvinner. Tidlig uttak av alderspensjon (til redusert sats) kan skje etter fylte 63 år, for personer med en pensjonsforsikringsperiode på minst 35 år.

Alderspensjon for alvorlig uføre blir gitt til forsikrede personer som har nådd den relevante aldersgrensen, som er alvorlig uføre når pensjonen blir utbetalt, og som har fullført en kvalifiseringsperiode på 35 år. Minimumsalderen for mottak av en slik alderspensjon med full sats (dvs. uten fradrag) vil bli gradvis hevet fra 63 til 65 år, mens den laveste aldersgrensen for å fremsette krav om redusert alderspensjon for alvorlig uføre blir gradvis hevet fra 60 til 62 år. For å ivareta forutberegnlighetsprinsippet kan forsikrede personer født før 1. januar 1952 fremdeles kreve redusert alderspensjon fra fylte 63 år, dersom de:

- har fullført en kvalifiseringsperiode på 15 år,
- har innbetalt obligatoriske avgifter i 8 av de 10 siste årene forut for pensjonsuttaket,
- er arbeidsledige ved pensjonsuttaket, eller
- har vært arbeidsledige fra 58 og et halvt år i totalt 52 uker eller har arbeidet deltid etter bestemmelsene om deltidsarbeid for eldre arbeidstakere i minst 24 måneder før uttaket av pensjonen.

Alderspensjon for kvinner

Kvinner født før 1. januar 1952 har rett til alderspensjon fra fylte 60 år, dersom de har mer enn 10 år med obligatorisk avgiftsinnbetaling etter fylte 40 år. Kvalifiseringsperioden er 15 år.

Hva dekkes

Pensjonens størrelse vil i hovedsak avhenge av innbetalte trygdeavgifter. I tillegg til avgiftsperioder vil andre perioder som er unntatt fra innbetaling av avgift, øke pensjonen.

8.2 Sjømannspensjon

Den tyske sjømannspensjonsordningen ble etablert i 1974 og er en viktig del av trygdesystemet for sjømenn om bord på tyske skip. I forbindelse med en organisatorisk reform av de tyske pensjonsordningene ble det også gjort endringer i administrasjonen av sjømannspensjonsordningen. Den tidligere tyske Seekasse har derfor fra 1. januar 2009 vært administrert sammen med den tidligere pensjonsordningen for jernbanearbeidere og ordningene for gruvarbeidere og heter nå *Deutsche Rentenversicherung Knappschaft-Bahn-See*.

Sjømannspensjonen er et supplement til den ordinære tyske pensjonsordningen, og åpner for at sjømenn kan ta ut en overgangsstønad (pensjon) før de når den lovfestede pensjonsalderen, som tilsvarer det beløpet de kan forvente å få i ordinær alderspensjon.

Alle sjømenn som er ansatt på fartøy som går i fart på havet og som er omfattet av den obligatoriske pensjonsordningen, er i tillegg obligatoriske medlemmer i ordningen for sjømenn. Sjømenn som ikke fyller vilkårene for å få en overgangsyttelse før de når pensjonsalder, kan imidlertid bli fritatt fra plikten til å betale avgifter.

Det er ikke mulig å inngå avtale om frivillig medlemskap i sjømannspensjonsordningen.

Sjømenn som permanent slutter å arbeide i sjøfarten, inkludert hav- og kystfiske, kan få rett til en overgangsstønad fra sjømannspensjonsordningen. Overgangsstønaden blir utbetalt inntil det foreligger rett til pensjon fra det ordinære systemet, enten en pensjon på grunn av manglende inntektsevne eller en full alderspensjon etter reglene for den ordinære pensjonsordningen.

Overgangsstønaden blir i hovedsak utbetalt med samme beløp som den vanlige alderspensjonen.

For å ha rett til overgangsstønad må vedkommende:

- ha fylt 56 år,
- ikke lenger være permanent ansatt som sjømann, kystmannskap, kystfisker eller på annen måte om bord på et skip som selvstendig næringsdrivende i sjøfartsindustrien – og hel-

- ler ikke være om bord på et skip som seiler under et utenlandsk flagg,
- ikke ha rett til pensjon på grunn av full reduksjon i inntektsevnen eller en full alderspensjon etter reglene for den tyske statlige pensjonsordningen,
- ikke ha rett til arbeidsledighetsytelser,
- ikke ha tatt ut en midlertidig overgangsyttelse,
- ha oppnådd kvalifiseringsperioden, og
- ha vært ansatt i den tyske sjøfartsindustrien (inkludert hav- og kystfiske) for et minimum av 108 måneder ved fylte 38 år (vurderingsalder), eller ha arbeidet som kystsjømann eller kystfisker.

Når det foreligger rett til full alderspensjon fra det obligatoriske systemet må sjømann ta ut denne og overgangsstonaden opphører. Etter overgangen til alderspensjon vil det fortsatt bli utbetalt en ytelse fra sjømannspensjonsordningen som et supplement til alderspensjonen, dersom vilkårene for dette er oppfylt. Denne ytelsen er imidlertid begrenset til å vare i 2 år.

Ytelsene fra sjømannspensjonsordningen er finansiert gjennom avgifter som er innbetalt i fellesskap av arbeidstaker og arbeidsgiver.

9 Slovenia

Slovenia har et obligatorisk trygdesystem som er finansiert gjennom avgiftsinnbetalinger og som dekker arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende. Pensjonene er basert på avgiftsinnbetaling og varigheten av medlemskapet i ordningen. Det er ingen spesiell pensjonsordning for sjømenn i Slovenia, slik at pensjonene for sjøfolk i all hovedsak kommer fra det alminnelige pensjonssystemet.

9.1 Alderspensjon

Rett til alderspensjon avhenger av alder og lengden på kvalifiserings- og forsikringsperiodene. Vilråene for rett til alderspensjon er:

- 65 år for både kvinner og menn etter en forsikringsperiode på 15 år (dvs. perioder der avgifter er innbetalt)
- 60 år for både kvinner og menn etter en kvalifiseringsperiode på 40 år (dette inkluderer perioder som blir medregnet uavhengig av om det er innbetalt avgifter, men ikke perioder som er «kjøpt»)
- Følgende vilkår gjelder i en overgangsperiode:

- 63 år og 6 måneder i 2013, 64 år i 2014, 64 år og 6 måneder i 2015, for kvinner med en forsikringsperiode på 15 år
- 63 år og 6 måneder i 2013, 62 år i 2014, 62 år og 6 måneder i 2015, 63 år i 2016, 63 år og 6 måneder i 2017, 64 år i 2018 og 64 år og 6 måneder i 2019, for kvinner med en forsikringsperiode på 20 år.

Den nedre pensjonsalderen er i visse tilfeller lavere. Dette gjelder for eksempel personer som arbeidet før fylte 18 år eller som har hatt perioder med omsorg for barn.

Hva dekkes

Størrelsen på alderspensjonen utgjør en prosentandel av beregningsgrunnlaget. Beregningsgrunnlaget er de 20 høyest lønnede sammenhengende årene i forsikringsperioden etter 1970. I en overgangsperiode som varer til 2018, blir beregningsperioden forlenget med ett år ved begynnelsen av hvert nytt kalenderår. I 2018 vil pensjonen altså bli beregnet på bakgrunn av de 20 høyest lønnede sammenhengende årene. Pensjonsprosenten avhenger av kjønn (den er noe høyere for kvinner enn for menn) og av lengden på kvalifiserings- og forsikringsperiodene. For eksempel utgjør alderspensjonen 72,5 prosent av beregningsgrunnlaget for personer med en kvalifiseringsperiode på 40 år.

Det finnes ingen øvre pensjonsprosent. Forsikrede personer blir oppfordret til å arbeide lenger og utsette pensjonsuttaket. Dersom en forsikret person arbeider lenger enn den fulle perioden (40 år) eller tar ut pensjon etter å ha nådd pensjonsalder (65 år for menn og kvinner), blir det gitt en beregningsbonus (en viss prosentandel). Det er også mulig å redusere pensjonsprosenten, dersom pensjonen blir tatt ut før pensjonsalderen.

Delvis pensjon

Personer som fyller vilkårene for alderspensjon eller tidligpensjon, kan velge å ta ut delvis pensjon. De kan da ikke være arbeidstakere eller selvstendig næringsdrivende i mer enn halvparten av full arbeidstid. Uavhengig av hvor mye de går ned i stilling, vil en delvis pensjon alltid utgjøre halvparten av en full alderspensjon.

Årlig bonus

Pensjonister har rett til et årlig engangsbeløp, en årlig bonus, som blir gitt som to forskjellige satser

avhengig av pensjonens størrelse. Den er noe høyere for personer med lavere pensjoner.

9.2 Sjømannspensjon

Det finnes ingen spesiell pensjonsordning for sjøfolk, slik at pensjonen for sjøfolk i utgangspunktet er omfattet av det alminnelige pensjonssystemet i Slovenia. Det finnes imidlertid en egen yrkesbasert ordning (en obligatorisk tilleggspensjonsforsikring), som omfatter arbeidstakere som utfører særlig farlige eller helsemessig belastende yrker. I tillegg omfattes personer som har yrker med særlig lave aldersgrenser, for eksempel gruvesteinarbeidere, ballettdansere, dykkere og lignende. Ordningen kommer i tillegg til det ordinære pensjonssystemet. Det er imidlertid p.t. kun to sjømenn som er omfattet av denne særlige ordningen.

10 Hellas

Hellas har et obligatorisk trygdesystem finansiert gjennom avgifter som dekker arbeidstakere og som tilbyr inntektsbaserte pensjoner beregnet på grunnlag av avgiftsinnbetalinger og varigheten av medlemskapet i ordningen. Hellas har dessuten forskjellige ordninger for ulike grupper av selvstendige næringsdrivende. Det er også en særskilt ordning for sjømenn i Hellas.

10.1 Alderspensjon

For rett til alderspensjon i Hellas, er det stilt opp en rekke alternative vilkår, med forskjellige kombinasjoner av alder og antall forsikringsdager, til dels avhengig av kjønn.

Hovedvilkårene er:

- Full pensjon: Minst 4 500 forsikringsdager ved fylte 65 år for menn og fylte 64 år for kvinner (aldersgrensen for kvinner blir hevet til 65 år i 2015).
- Redusert pensjon: Minst 4 500 forsikringsdager ved fylte 60 år for menn og fylte 59 år for kvinner (aldersgrensen for kvinner blir hevet til 60 år i 2015). Det er et tilleggsvilkår at det er opptjent 100 forsikringsdager per år i de fem siste årene.
- Pensjon på grunn av tunge og helsemessig belastende yrker: Minst 4 500 forsikringsdager, inkludert 3 600 i tunge og helsemessig belastende yrker og 1 000 dager i de 13 siste årene, ved fylte 60 år for menn, og fylte 59 år for

kvinner (aldersgrensen for kvinner blir hevet til 60 år i 2015).

- Full pensjon med full forsikringsopptjening: 11 700 forsikringsdager ved fylte 60 år (menn og kvinner). Kravet til antall forsikringsdager blir gradvis hevet og når 12 000 i 2015.
- Pensjon ved 10 500 forsikringsdager, av hvilke 7 500 i tunge og helsemessig belastende yrker: Ved fylte 55 år (menn og kvinner) kan det bli gitt full pensjon, og ved fylte 53 år kan det bli gitt delvis pensjon. Aldersgrensene øker gradvis til henholdsvis 60 år og 58 år i 2017.
- Pensjon med 10 000 forsikringsdager, hvorav minst 100 forsikringsdager per år i hvert av de fem siste årene før krav om pensjon fremsettes:
  - Menn: Full pensjon ved fylte 64 og et halvt år eller redusert pensjon ved fylte 60 år. Aldersgrensen på 64 og et halvt år øker til 65 år i 2015.
  - Kvinner: Full pensjon ved fylte 59 år eller redusert pensjon ved fylte 57 og et halvt år. Aldersgrensen på 59 år øker med 6 måneder for hvert år frem til den blir 60 år. Aldersgrensen på 57 og et halvt år øker til 58 år i 2015.
- Pensjon til mødre og fedre med mindreårige barn: Vilkår om 5 500 forsikringsdager. Aldersgrensen er 65 år for menn og 60 år for kvinner.

Ved vurderingen av om det foreligger rett til alderspensjon kan det maksimum være medregnet 200 dager med sykepenge og 200 dager med arbeidsledighetstrygd. Det er en forutsetning at disse ytelsene ble utbetalt i løpet av de siste ti årene før krav om pensjon ble fremsatt. Det finnes andre lignende perioder som det i visse tilfeller blir tatt hensyn til ved vurderingen av rett til alderspensjon, for eksempel studieår, opphold mellom forsikringsperioder, militærtjeneste, streikeperioder, lærlingperioder, perioder med barn, perioder med sykepenge, perioder med graviditet, perioder etter fødsel, ubetalte utdanningspermisjoner og fengselsopphold.

Hva dekkes?

For å avgjøre hvilken forsikringsklasse en person tilhører og dermed størrelsen på alderspensjonen (forutsatt at vedkommende fyller vilkårene beskrevet ovenfor og ble registrert før 31. desember 1992), blir det tatt hensyn til den totale lengden på forsikringsdekningen og lønnsnivået som gir rett til pensjon og lønn i de fem beste av de ti siste årene forut for fremsettelsen av krav om pensjon. Pensjonsgrunnlaget blir justert for å reflek-

tere pensjonsøkninger som allerede er tilstått. Dagens minimumsbeløp for pensjoner er € 486,64 per måned, mens maksimum er € 2,373,57 per måned.

Dersom medlemskapet i ordningen begynte etter 1. januar 1993, utgjør alderspensjonen, per år med forsikring, 2 prosent av lønnen for de siste fem årene forut for at kravet om pensjon ble frem satt, forutsatt at vilkårene er oppfylt. Disse beløpene blir justert slik at de reflekterer pensjonsøkninger som allerede er gitt, opp til et maksimum på 70 prosent. Dagens minimumsbeløp for pensjon er € 495,74 per måned, mens maksimum er € 2,773,40 per måned.

Det kan på nærmere vilkår bli gitt forsørgings tillegg.

10.2 Sjømannspensjon

Det er mange ulike yrkesbaserte ordninger i Hellas, herunder en egen ordning for sjømenn: *Seamen's Veterans Fund (NAT)*, etablert i 1861.

Ordningen omfatter greske sjømenn som er bosatt i Hellas, kypriotiske sjømenn som er bosatt i Hellas, samt EØS-borgere. Disse persongrupperne er omfattet dersom de arbeider på greske skip eller utenlandske skip som er forsikret i NAT.

Det kan gis alderspensjon fra ordningen til sjømenn på følgende vilkår:

- vedkommende må ha arbeidet på skip i minst 15 år,

- være minst 50 år gammel, og
- summen av tjenestetiden på skip og vedkommendes alder må utgjøre minst 70 år

Ved vurderingen av perioden med arbeid på skip, blir det tatt utgangspunkt i faktisk tjenestetid. Det blir imidlertid gitt fiktivtillegg til denne tiden, avhengig av hvilken type skip sjømannen har arbeidet på:

- 7,1 prosent tillegg for tjeneste på fartøy
- 15,4 prosent tillegg for tjeneste på tankskip
- 50 prosent tillegg for dykkere om bord på skip som leter etter svamp.

Sjømenn som har tjenestegjort på skip som ikke seiler under gresk flagg og som ikke har hatt pensjonsdekning, har muligheten til å «kjøpe» de nødvendige årene i NAT i etterkant.

Pensjonens størrelse er basert på de avgiftene som er innbetalt. Avgiftene er basert på sjøfolkenes månedlige lønn, og fordelt som følger mellom arbeidstaker og arbeidsgiver:

- Arbeidstakeren betaler inntil 9 prosent
- Arbeidsgiver betaler inntil 14 prosent.

I tillegg til den ordinære pensjonen kan pensjonister som har liten inntekt få en (behovsprøvd) sosialytelse. For personer som har gått av med alderspensjon, er det et vilkår for å ha rett til denne ytelsen at de er minst 60 år gamle og at inntekten er under et visst nivå.

Vedlegg 4

Spørreundersøkelse om andre tjenestepensjonsordninger blant rederier tilknyttet pensjonstrygden for sjømenn

1 Innledning

I henhold til mandatet skal utvalget kartlegge og beskrive pensjonsrettighetene til arbeidstakere som er omfattet av lov om pensjonstrygd for sjømenn. Kartleggingen skal omfatte pensjonsrettigheter arbeidstakerne har i tillegg til folketrygden.

For å finne ut om det finnes rederier tilknyttet pensjonstrygden for sjømenn som har bedre pensjonsavtaler for sine ansatte sjømenn enn det som det er redegjort for i utredningens punkt 3.4, og om rederier som ikke er tilknyttet en av de tre arbeidsgiverorganisasjonene NHO Sjøfart, Norges Rederiforbund og Fraktefartøyenes Rederiforening, har pensjonsavtaler for sine ansatte sjømenn utover pensjonstrygden for sjømenn, ga utvalget Proba Samfunnsanalyse i oppdrag å gjennomføre en spørreundersøkelse blant rederiene om deres pensjonsordninger utover pensjonstrygden for sjømenn og utover eventuelle tariffavtalebaserede pensjonsordninger eller pensjonsordninger anbefalt av den arbeidsgiverorganisasjonen rederiet er medlem av. Undersøkelsen ble gjennomført ved årsskiftet 2013–2014 og omfatter kun aktive sjømenn.

32 prosent av rederiene (279 av 875) har besvart undersøkelsen. Disse representerer om lag 50 prosent av de aktive sjømennene som er tilknyttet pensjonstrygden for sjømenn. Utvalget har fått opplyst fra Proba Samfunnsanalyse at denne typen undersøkelser generelt har relativt lav svarprosent, og at en svarprosent på 32 anses å ligge innenfor «normalområdet».

35 prosent av rederiene som har besvart undersøkelsen (99 av 279) oppga at de ikke har noen pensjonsordning utover pensjonstrygden for sjømenn for sine ansatte sjømenn. Disse representerer 2,5 prosent av de ansatte (372 av 14 944) som det er gitt svar for i undersøkelsen og vel 1 prosent av sjømennene i pensjonstrygden for sjømenn.

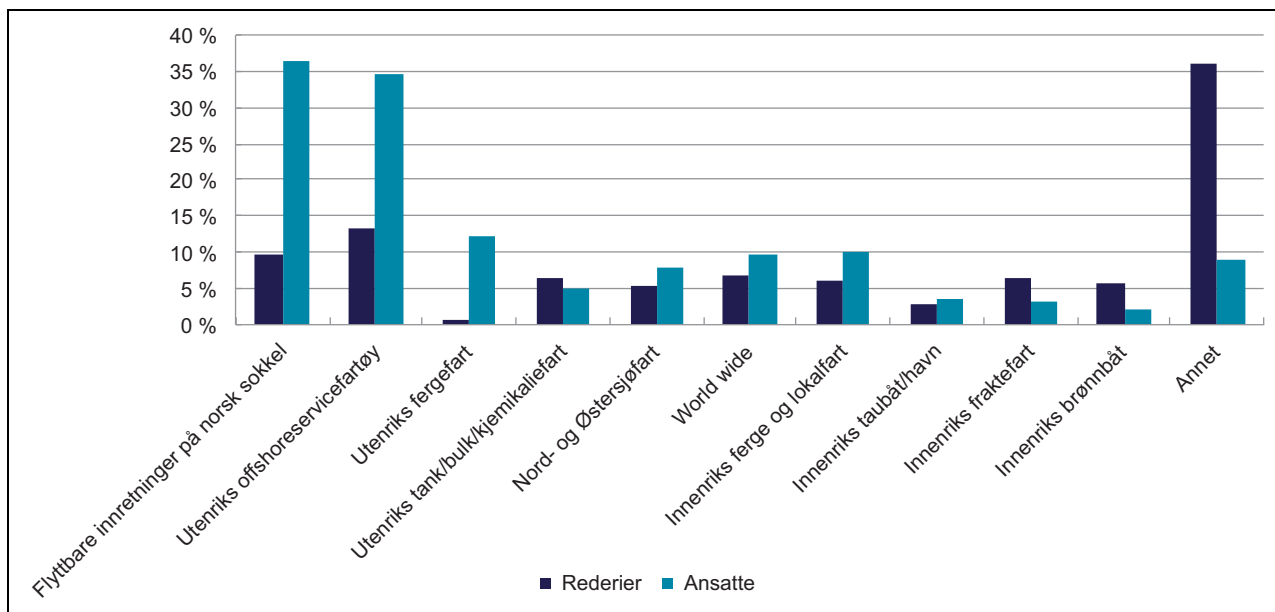
46 prosent av rederiene som har besvart undersøkelsen (127 av 279) oppga at de er med i tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning som det er redegjort for i utredningens punkt 3.4 Disse representerer 92 prosent av de ansatte (13 674 av 14 944) som det er gitt svar for i undersøkelsen og noe under halvparten av sjømennene i pensjonstrygden.

54 prosent av rederiene som har besvart undersøkelsen (152 av 279) oppga at de ikke er med i tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning som nevnt i utredningens punkt 3.4. Disse representerer 8 prosent av de ansatte (1 270 av 14 944) som det er gitt svar for i undersøkelsen.

Undersøkelsen viser altså at ikke alle sjømenn er sikret pensjon utover pensjonstrygden for sjømenn. De fleste ansatte som det er gitt svar for i undersøkelsen er imidlertid tilknyttet rederier som har en av de tariffavtalte ordningene som det er redegjort for i punkt 3.4 i utredningen. Det finnes også noen rederier som har innskuddspensjon eller ytelsespensjon som gir pensjon både mellom 60 og 67 år og etter 67 år, utover det som følger av tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning. Ett rederi oppga også at de har en pensjonsordning som gir pensjon før 60 år. Det er imidlertid ikke gitt opplysninger om hvordan denne ordningen er utformet.

2 Nærmere om resultatene fra spørreundersøkelsen

Som nevnt ble spørreskjemaet sendt til i alt 875 rederier, hvorav 279 rederier, tilsvarende om lag 32 prosent av alle rederier tilknyttet pensjonstrygden for sjømenn, besvarte undersøkelsen. Disse rederiene representerer til sammen i underkant av 15 000 ansatte, hvilket tilsvarer om lag halvparten av de som er aktive medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn i dag.

Figur 4.1 Fordeling av besvarelsene etter hvilke segmenter rederiene driver virksomhet innenfor

Kilde: Proba Samfunnsanalyse

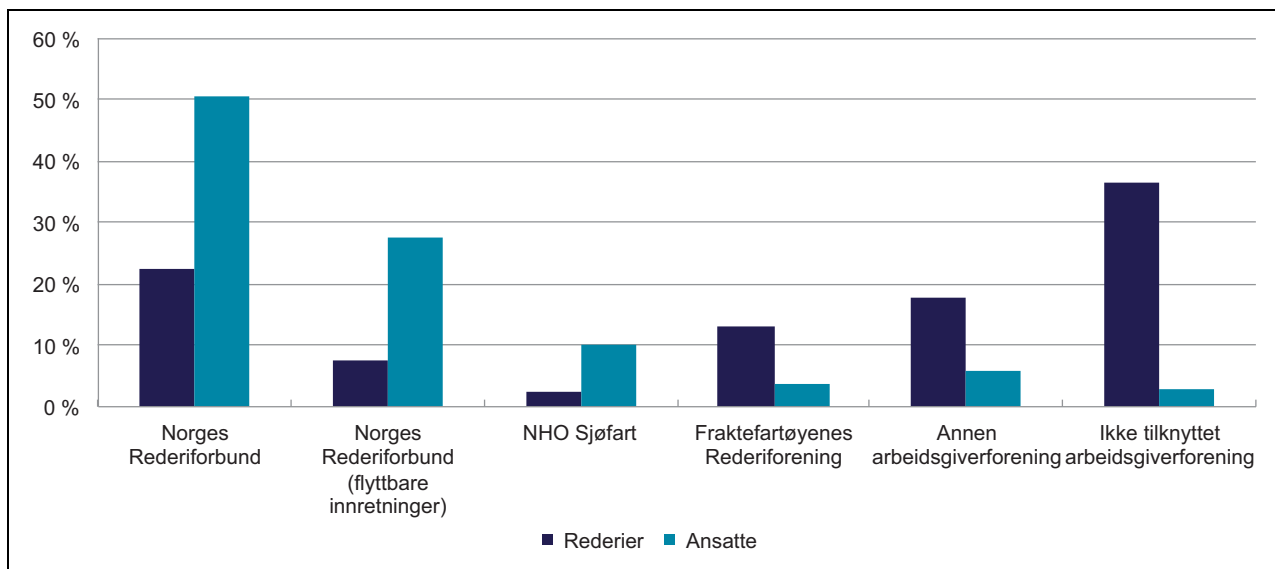
Figur 4.1 viser hvilke segmenter rederiene som besvarte undersøkelsen driver virksomhet innenfor og hvor mange ansatte som arbeider i rederier innenfor hvert segment. Rederier kan ha virksomhet innen flere segmenter.

Figur 4.2 viser fordelingen av rederier, og ansatte tilknyttet disse, etter om og i tilfelle hvilken arbeidsgiverforening og tilhørende tariffavtale for pensjon eller anbefalt pensjonsordning de er tilknyttet.

Det fremgår av figuren at 37 prosent av rederiene har svart at de ikke er tilknyttet noen arbeidsgiverforening, men dette representerer ikke mer

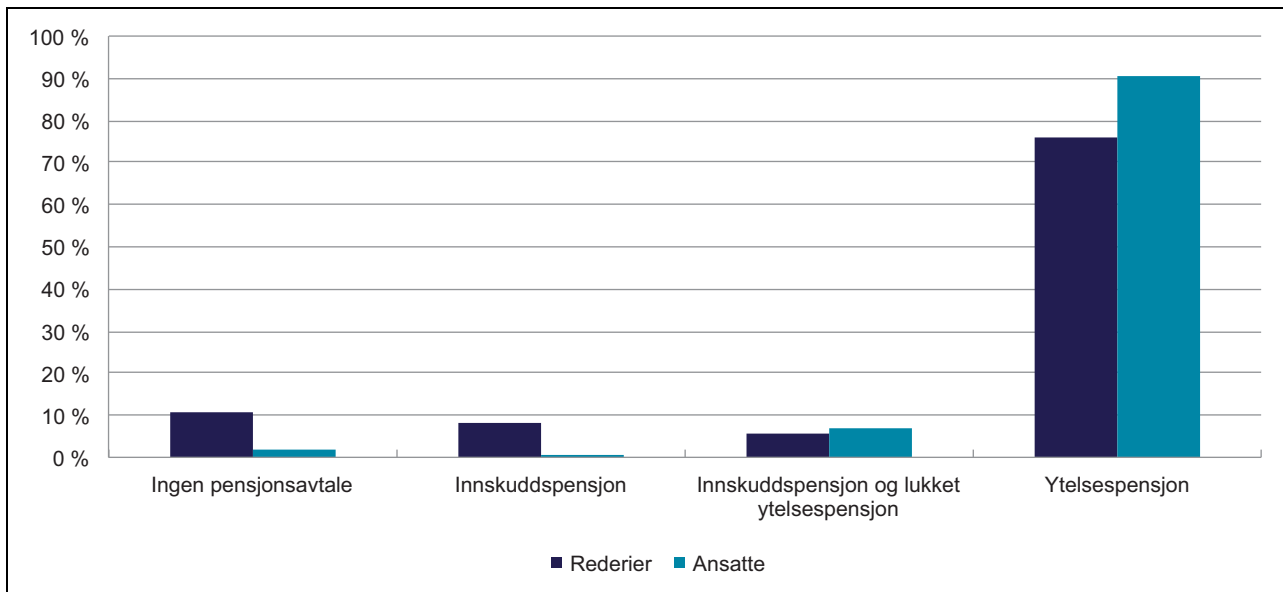
enn om lag 3 prosent av de ansatte i rederiene som har besvart undersøkelsen. Videre oppga 18 prosent av rederiene, representerende 6 prosent av de ansatte, at de var tilknyttet en annen arbeidsgiverforening og tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning enn de arbeidsgiverforeningene som var særskilt navngitt i spørreskjemaet.

Dette innebærer at 45 prosent av rederiene som besvarte undersøkelsen, representerende om lag 90 prosent av de ansatte som er omfattet av undersøkelsen, er tilknyttet tariffavtale i Norges Rederiforbund, Norges Rederiforbund – flyttbare innretninger, Fraktefartøyenes Rederiforening

Figur 4.2 Fordeling av besvarelsene etter tilknytning til arbeidsgiverforening

Kilde: Proba Samfunnsanalyse

Figur 4.3 Rederier med tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning og pensjonsavtale utover dette etter om den gir pensjon mellom 60 og 67 år og type ordning

Kilde: Proba Samfunnsanalyse

eller NHO Sjøfart. I overkant av 10 prosent av disse oppga at de har pensjonsavtaler i tråd med tariffavtaler i flere arbeidsgiverforeninger. De aktuelle rederiene er tilknyttet Fraktefartøyenes Rederiforening og Norges Rederiforbund.

Av de rederiene som har oppgitt at de ikke er tilknyttet en av de navngitte arbeidsgiverforeningene eller er tilknyttet en annen enn de navngitte arbeidsgiverforeningene, oppga i underkant av 30 prosent at de har en pensjonsordning for sine ansatte utover pensjonstrygden for sjømenn. Av de rederiene som er omfattet av tariffavtale i en eller flere av de navngitte arbeidsgiverforeningene, oppga om lag 30 prosent at de har en annen pensjonsordning, i tillegg til pensjonstrygden for sjømenn og pensjonsavtale som følger av tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning.

2.1 Pensjonsordninger utover sjømannstrygden og eventuell tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning som gir pensjon mellom 60 og 67 år

26 prosent av rederiene som har besvart undersøkelsen og som er med i tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning som nevnt i utredningens punkt 3.4 (33 av 127), har pensjonsavtale utover tariffavtalen eller anbefalt pensjonsordning som gir pensjon mellom 60 og 67 år. Av disse har 9 prosent innskuddspensjon (3 rederier), 6 prosent innskuddspensjon med lukket ytelsesordning (2

rederier) og 85 prosent (28 rederier) ytelsesordning.

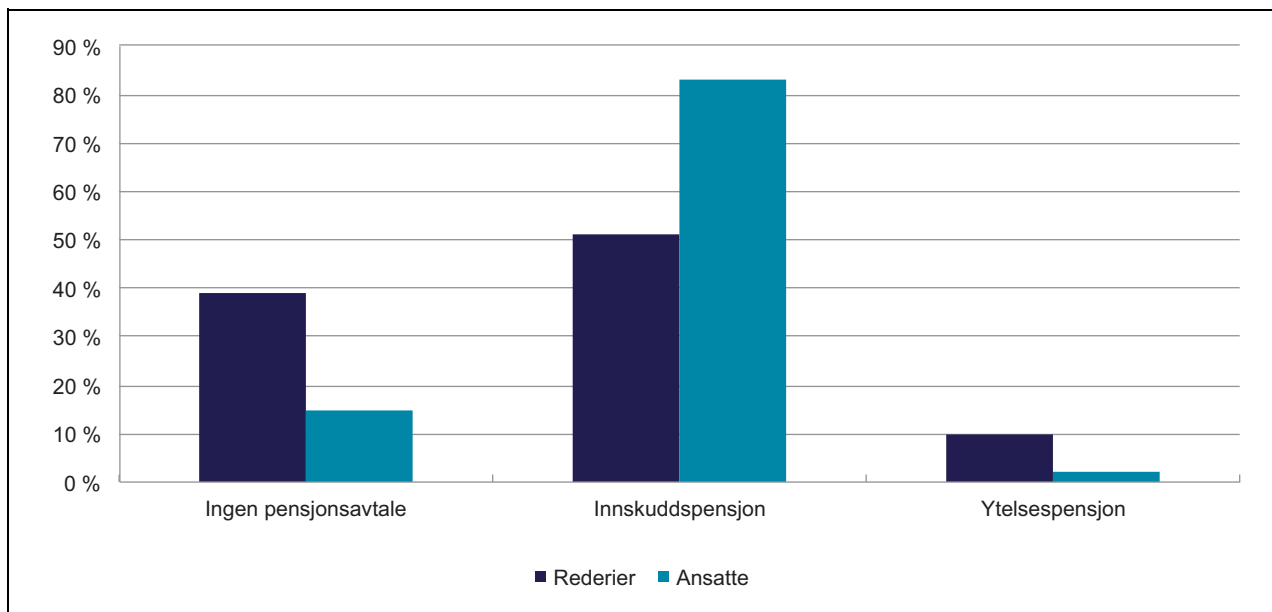
Dette gir at av ansatte som det er gitt svar for i undersøkelsen og som er ansatt i rederier med tariffavtale, har 21 prosent (2 885 av 13 674) pensjonsavtale utover tariffavtalen eller anbefalt pensjonsordning som gir pensjon mellom 60 og 67 år, hvorav 1 prosent (24 av 2 885) med innskuddsordning, 7 prosent (206 av 2 885) med innskuddsordning og lukket ytelsesordning og 92 prosent (2 655 av 2 885) med ytelsesordning mellom 60 og 67 år.

Resultatene for rederier som har besvart undersøkelsen, som er tilknyttet tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning og som har pensjonsordning for sine ansatte utover dette, fordelt på om ordningen gir pensjon mellom 60 og 67 år eller ikke, og type ordning mellom 60 og 67 år dersom ordningen gir dette, er vist i figur 4.3.

18 prosent av rederiene som har svart og som ikke er med i tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning som nevnt i utredningens punkt 3.4 (25 av 140 – ikke alle de 152 rederiene som svarte at de ikke er tilknyttet en av arbeidsgiverforeningene besvarte spørsmålet om de har pensjonsavtale utover pensjonstrygden for sjømenn), har pensjonsavtale utover pensjonstrygden for sjømenn som gir pensjon mellom 60 og 67 år. Av disse har 84 prosent innskuddspensjon (21 rederier) og 16 prosent (4 rederier) ytelsesordning.

Dette gir at av de ansatte som det er gitt svar for i undersøkelsen og som er ansatt i rederier

Figur 4.4 Rederier uten tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning med pensjonsavtale utover pensjonstrygden for sjømenn, fordelt på om den gir pensjon mellom 60 og 67 år og type ordning

Kilde: Proba Samfunnsanalyse

uten tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, har 57 prosent (730 av 1270 personer) pensjonsavtale utover pensjonstrygden for sjømenn som gir pensjon mellom 60 og 67 år, hvorav 97 prosent (710 av 730 personer) har innskuddsordning og 3 prosent (20 av 730 personer) har ytelsesordning.

Resultatene for rederier som har besvart undersøkelsen, som ikke er tilknyttet tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, men som har pensjonsordning for sine ansatte utover pensjonstrygden, fordelt på om ordningen gir pensjon mellom 60 og 67 år eller ikke, og type ordning mellom 60 og 67 år dersom ordningen gir dette, er vist i figur 4.4.

Rederiene som oppga at pensjonsordningen mellom 60 og 67 år som de har utover pensjonstrygden for sjømenn og utover det som følger av eventuell tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, er en innskuddspensjonsordning ble også bedt om å angi hvilke innskuddsprosent de hadde i sine ordninger. Bare 10 av 24 rederier besvarte dette spørsmålet. Seks av rederiene oppga at innskuddet til pensjonsordningen utgjorde 2 prosent av inntekt mellom 1 og 6 G, to rederier oppga at det utgjorde 3 prosent, ett rederi oppga at det utgjorde 5 prosent og ett rederi oppga at innskuddet utgjorde 100 prosent av lønn mellom 1 og 6 G.

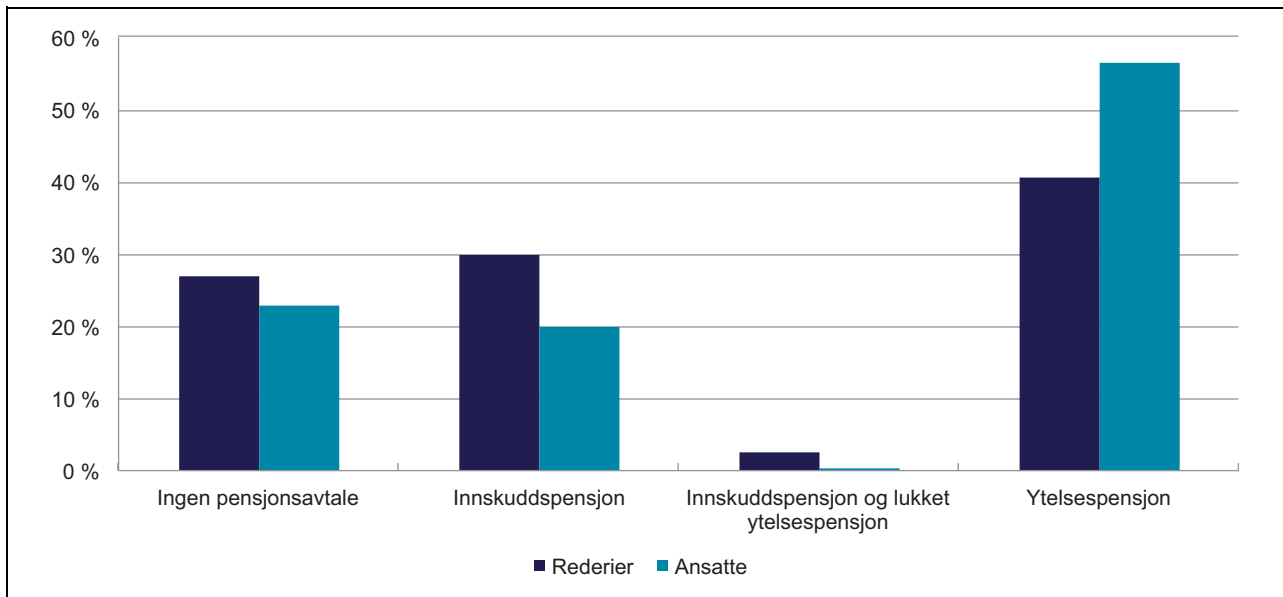
For lønn mellom 6 og 12 G, oppga ett rederi at de hadde innskudd på 0 prosent, seks rederier oppga et innskudd på 2 prosent, ett rederi oppga 5

prosent, ett rederi oppga 8 prosent og ett rederi oppga at de har innskudd på 100 prosent av lønn mellom 6 og 12 G.

Rederiet som svarte at innskuddet var på 100 prosent av lønn, har trolig misforstått spørsmålet. Det vises til at minimumskravet for innskudd i lov om obligatorisk tjenstepensjon gjelder for lønn mellom 1 og 12, slik at det skal heller ikke være mulig å ha 0 prosent innskudd over 6 G, slik ett rederi har oppgitt.

De to rederiene som svarte at pensjonsordningene mellom 60 og 67 år som de har utover pensjonstrygden for sjømenn, og utover det som følger av eventuell tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, er en innskuddspensjonsordning og en lukket ytelsespensjonsordning, oppga et innskudd på 5 prosent for lønn mellom 1 og 6 G. For lønn mellom 6 og 12 G oppga det ene av rederiene et innskudd på 5 prosent, og det andre rederiet oppga et innskudd på 8 prosent av lønn. Rederiene har ikke gitt opplysninger om de lukkede ytelsesordningene.

Rederiene som oppga at pensjonsordningen mellom 60 og 67 år som de har utover pensjonstrygden for sjømenn og utover det som følger av eventuell tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, er en ytelsespensjonsordning, ble bedt om å oppgi hva årlig pensjon skal utgjøre i prosent av lønn, fratrukket pensjonstrygd for sjømenn. Bare 15 av 32 rederier besvarte dette spørsmålet. Seks rederier svarte at ordningen skal gi 60 prosent av

Figur 4.5 Rederier med tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning og pensjonsavtale utover dette, fordelt på om den gir pensjon fra 67 år og type ordning

Kilde: Proba Samfunnsanalyse

lønn og ett rederi svarte at ordningen skal gi 66 prosent av lønn. Fire av de seks rederiene som svarte 60 prosent er tilknyttet arbeidsgiverforeninger med tariffavtaler eller anbefalte pensjonsordninger som alle har pensjonsavtaler som sammen med pensjonstrygden for sjømenn skal gi 60 prosent av lønn. Dette tyder på at de oppfattet at spørsmålet gjaldt den tariffavtalebaserte pensjonen eller den anbefalte pensjonsordningen, ikke pensjonsordning *utover* dette. Det rederiet som har svart at ytelsesordningen mellom 60 og 67 år skal gi 66 prosent av lønn, er tilknyttet tariffavtalen for ansatte på flyttbare innretninger i Norges Rederiforbund, som har en tilføyelse i tariffavtalen om akkurat dette, jf. utredningens punkt 3.4.2, så heller ikke dette kan oppfattes som en pensjonsordning utover pensjonstrygden for sjømenn og tariffavtale. Opplysningene fra 8 av de 15 rederiene som har besvart spørsmålet om kvaliteten på ytelsesordningen gir inntrykk av at spørsmålet ikke er riktig oppfattet (de har svart 0, 0,6, 2 og 2,3 prosent).

2.2 Pensjonsordninger utover sjømannstrygden som gir pensjon etter 67 år

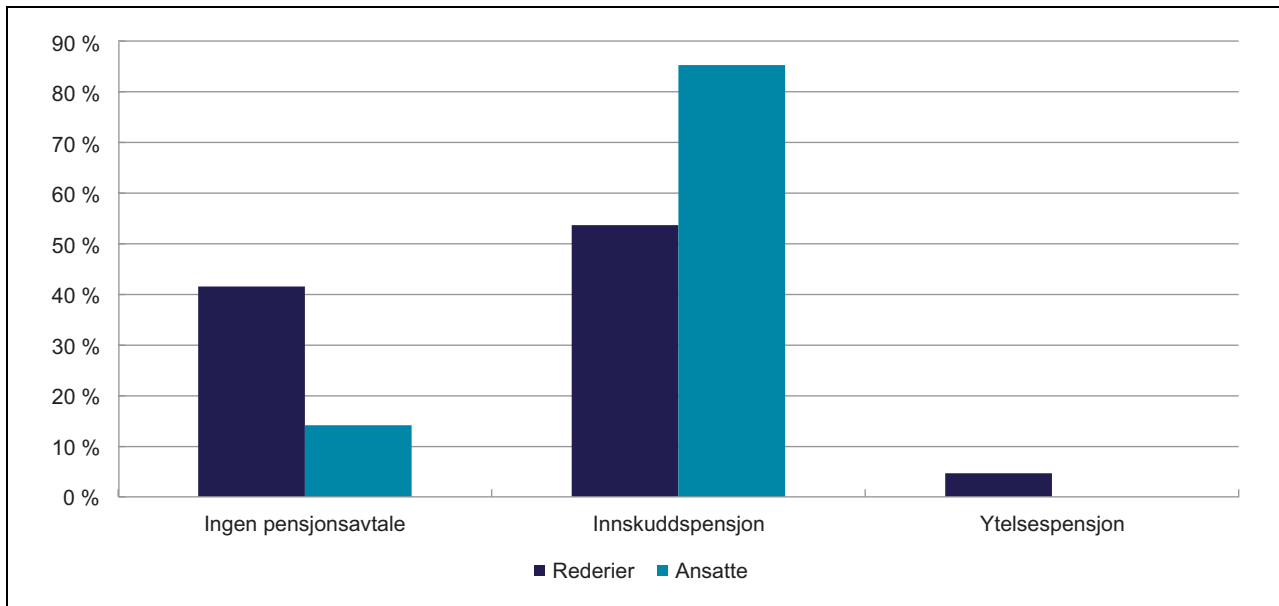
21 prosent av rederiene (27 av 127) som har besvart undersøkelsen og som er med i tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning som nevnt i utredningens punkt 3.4, har pensjonsavtale utover tariffavtalen eller anbefalt pensjonsordning som

gir pensjon etter 67 år. Av disse har 41 prosent innskuddspensjon (11 rederier), 3 prosent innskuddspensjon med lukket ytelsesordning (1 rederi) og 56 prosent ytelsesordning (15 rederier).

Dette gir at av de ansatte som det er gitt svar for i undersøkelsen og som er ansatt i rederier med tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, har 17 prosent (2 266 av 13 674) pensjonsavtale utover tariffavtalen eller anbefalt pensjonsordning som gir pensjon fra 67 år, hvorav 26 prosent (589 av 2 266) har innskuddsordning, 1 prosent (13 av 2 266) har innskuddsordning eller lukket ytelsesordning og 73 prosent (1 664 av 2 266) har ytelsesordning mellom 60 og 67 år. Disse er i hovedsak tilknyttet rederier som er med i tariffavtalen for flyttbare innretninger i Norges Rederiforbund.

Resultatene for rederier som har besvart undersøkelsen, som er tilknyttet tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning og som oppga at de har pensjonsordning for sine ansatte utover dette, fordelt på om ordningen gir pensjon fra 67 år eller ikke, og type ordning fra 67 år dersom ordningen gir dette, er vist i figur 4.5.

17 prosent av rederiene som har svart og som *ikke* er med i tariffavtale som nevnt i utredningens punkt 3.4 (24 av 140 – ikke alle de 152 som har svart at de ikke er tilknyttet en av arbeidsgiverforeningene har besvart spørsmålet om de har pensjonsavtale utover pensjonstrygden for sjømenn), har pensjonsavtale utover pensjonstrygden for sjømenn som gir pensjon fra 67 år. Av

Figur 4.6 Rederier uten tariffavtale med pensjonsavtale utover pensjonstrygden for sjømenn, fordelt på om den gir pensjon fra 67 år og type ordning

Kilde: Proba Samfunnsanalyse

disse har 92 prosent (22 rederier) innskuddspensjon og 8 prosent (2 rederier) ytelsesordning.

Dette gir at av ansatte som det er gitt svar for i undersøkelsen som er ansatt i rederier uten tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, har 58 prosent (734 av 1 270 personer) pensjonsavtale utover pensjonstrygden for sjømenn som gir pensjon etter 67 år, hvorav tilnærmet 100 prosent (732 av 734 personer) har innskuddsordning. De to rederiene som har svart at de har ytelsesordning er oppgitt med 0 ansatte.

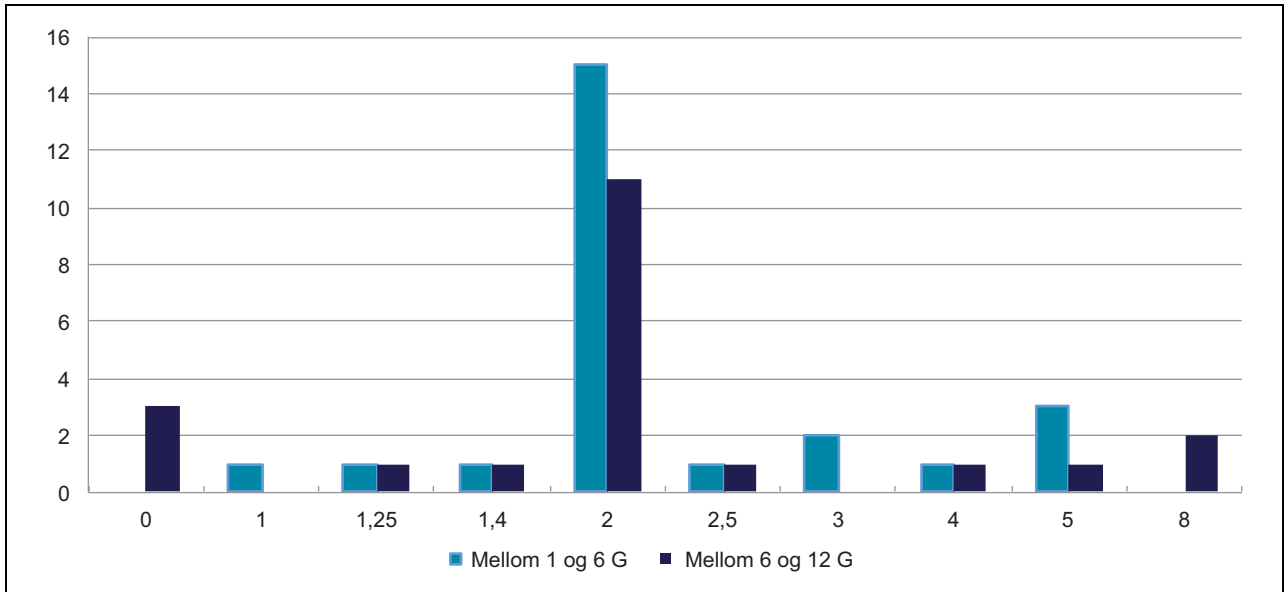
Resultatene for rederier som har besvart undersøkelsen, som ikke er tilknyttet tariffavtale, men som har pensjonsordning for sine ansatte utover pensjonstrygden, fordelt på om ordningen gir pensjon fra 67 år eller ikke, og type ordning mellom 60 og 67 år dersom ordningen gir dette, er vist i figur 4.6.

Rederiene som oppga at pensjonsordningen fra 67 år som de har utover pensjonstrygden for sjømenn og utover det som følger av eventuell tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, ble også bedt om å angi hvilke innskuddsprosenter de har for lønn mellom 1 og 6 G og for lønn mellom 6 og 12 G i ordningene. Henholdsvis 26 og 22 av de 33 rederiene har besvart disse spørsmålene. Svarene er oppsummert i figur 4.7. Ett rederi som svarte at de har innskudd på 100 prosent både for lønn mellom 1 og 6 G og for lønn mellom 6 og 12 G, er utelatt. Det vises til at minimumskravet for innskudd

i lov om obligatorisk tjenstepensjon gjelder for lønn mellom 1 og 12 G, slik at det skal ikke være mulig å ha for eksempel 2 prosent innskudd opp til 6 G og så 0 prosent innskudd over 6 G, slik ett rederi trolig har oppgitt.

Rederiet som svarte at pensjonsordningene fra 67 år som de har utover pensjonstrygden for sjømenn, og utover det som følger av eventuell tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, er en innskuddspensjonsordning og en lukket ytelsespensjonsordning, oppga at ordningene har 5 prosent innskudd både for lønn mellom 1 og 6 G og for lønn mellom 6 og 12 G. Det er ikke gitt opplysninger om den lukkede ytelsesordningen.

Rederiene som oppga at pensjonsordningen fra 67 år som de har utover pensjonstrygden for sjømenn og utover det som følger av eventuell tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, er en ytelsespensjonsordning, ble bedt om å oppgi hva årlig pensjon skal utgjøre i prosent av lønn, fratrukket pensjonstrygd for sjømenn. Bare fire rederier besvarte dette spørsmålet, to av rederiene svarte 0 prosent og to svarte 60 prosent. De to rederiene som svarte 60 prosent er begge med Norges Rederiforbunds tariffavtale for ansatte på flyttbare innretninger og har til sammen vel 900 ansatte. Rederier som er med i den aktuelle tariffavtalen har imidlertid en 60 prosent ytelsesordning som en del av avtalen, så dette kan ikke betraktes som pensjon fra 67 år utover pensjonstrygden og tariffavtale slik det var spurt om.

Figur 4.7 Antall rederier med innskuddspensjonsavtale utover pensjonstrygd for sjømenn og tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning, fordelt på ulike innskuddsprosent for lønn over og under 6 G¹

¹ To rederier som har svart at de har innskuddsprosenter på 1,25 og 1,4 er tilknyttet Fraktestøvetenes Rederiforening. Det er ikke inngått noen tariffavtale om pensjon etter 67 år, men de rederiene som har avtale med Nordea, har innskuddsordning med 1,4 prosent, jf. utredningens punkt 3.4. Det antas derfor at svaret ikke betyr at dette er en ekstra pensjonsordning. Tilsvarende kan gjelde også for andre rederier.

Kilde: Proba Samfunnsanalyse

2.3 Pensjonsordninger utover sjømannstrygden og eventuell tariffavtale eller anbefalt pensjonsordning som gir pensjon før 60 år

oppga at det har pensjonsordning utover pensjonstrygden for sjømenn som gir pensjon før 60 år. Rederiet har imidlertid ikke besvart spørsmål om utforming av denne ordningen.

Ett rederi som har 11 ansatte og som er tilknyttet en annen arbeidsgiverforening enn de navngitte,

Vedlegg 5

Brev 8. desember 2006 fra Finansdepartementet til Norges Rederiforbund

Obligatorisk tjenestepensjon – forholdet til tariffbestemte pensjonsordninger for sjømenn

Det vises til tidligere korrespondanse i saken, senest Deres brev 11. august og 6. desember 2006 til Finansdepartementet.

I brev til Norges Rederiforbund 30. juni 2006 pekte Finansdepartementet på følgende forhold i relasjon til lov om foretakspensjon:

- Foretakspensjonsordninger skal i utgangspunktet omfatte alle ansatte i et foretak. Det må vurderes om de aktuelle ordningene oppfyller dette kravet, eventuelt om de omfattes av unntak.
- Etter foretakspensjonslovens § 5-1 første ledd skal utbetalingsperioden for en alderspensjonsordning være minst 10 år eller livsvarig.
- Innføringen av obligatorisk tjenestepensjon medfører ingen endring i gjeldende regler om særaldersgrenser i foretakspensjonsloven og innskuddspensjonsloven. Det må vurderes om en alderspensjonsordning for sjøfolk, slik den tariffestede ordningen er i dag – som kan komme til utbetaling tidligere enn ved alder 67 år, faktisk omfattes av unntak fra hovedregelen i foretakspensjonsloven om aldersgrense 67 år.

Departementet pekte også på følgende forhold i relasjon til lov om obligatorisk tjenestepensjon:

- Etter lov om obligatorisk tjenestepensjon § 5 skal en ordning med ytelsesbasert foretakspensjon bl.a. inneholde premiefritak ved uførhet. Etter det som er opplyst inneholder de tariffestede ordningene rederiene har opprettet ikke slikt premiefritak.
- Etter lov om obligatorisk tjenestepensjon § 5 skal en ordning med ytelsesbasert foretakspensjon med en utbetalingstid på 10 år være utformet slik at den minst vil gi en klart overveiende del av arbeidstakerne alderspensjon i samsvar med det minstekrav som er satt for innskuddspensjonsordninger. Det beror på en konkret vurdering om dette kravet kan anses oppfylt for de aktuelle ordningene.

Etter en nærmere vurdering av de tre første kulepunktene antar Finansdepartementet at de tariffestede pensjonsordningene for sjømenn ikke er i strid med lov om foretakspensjon når det gjelder medlemskapskrets, utbetalingsperiode og pensjonsalder. Når det gjelder krav om utbetalingstidens lengde, vises det til særregelen i foretakspensjonsloven § 5-1 annet ledd.

Departementet forutsetter at den tariffestede ordningen leder til utbetaling for alle sjøfolk i det enkelte rederi, og ikke avkortes uforholdsmessig mot andre ordninger, for eksempel forventet utbetaling fra den lovfestede pensjonstrygden for sjøfolk.

Departementet viser til at ordningene, for å oppfylle lov om obligatorisk tjenestepensjon, må være foretaksbaserte, inkludere premiefritak ved uførhet og ha et tilstrekkelig økonomisk innhold. Departementet legger til grunn at rederiene selv tar kontakt med de aktuelle pensjonsinstitusjonene for å avklare hva som skal til for at ordningene tilfredsstiller kravene.

Departementet gjør oppmerksom på at rederiene innen 1. januar 2011 må tilpasse kriterier for medlemskap i sine pensjonsordninger til de ordinære medlemskapsreglene i foretakspensjonsloven. Det vises til overgangsreglene i lov om foretakspensjon § 16-2 bokstav b. Det vises også til uttalelser i forarbeidene (Ot.prp. nr. 47 (1998–1999) avsnittene 7.2 og 18.2.4).

I brevet 6. desember 2006 til Finansdepartementet anmodes det «om at fristen for gjennomføring av eventuelle tilpasninger til lov om obligatorisk tjenestepensjon for sjøfolk i utenriksfart med en tjenestepensjon fra 60–67 år, utsettes til to måneder etter tidspunkt for departementets avklaring».

Det følger direkte av ordlyden i lov om obligatorisk tjenestepensjon § 9 annet ledd at foretakene skal ha gjennomført nødvendige endringer i eksisterende pensjonsordning innen utløpet av 2006. Departementet har ikke hjemmel til å gi unntak fra lovens overgangsregler.

Vedlegg 6

Sammenlegging av tjenestetid og samordning – sjømannspensjon og fiskerpensjon

Eksempel 1 – sammenlegging av tjenestetid

Eksemplet illustrerer sammenlegging av tjenestetid mellom sjømannspensjon og fiskerpensjon for å få rett til pensjon.

Osvald har opptjent 350 farts måneder i pensjonstrygden for sjømenn. Han har i tillegg 416 premieuker i pensjonstrygden for fiskere fra tiden før han dro til sjøs.

Minstekravet for sjømannspensjon (150 pensjonsgivende farts måneder) er oppfylt, mens minstekravet for fiskerpensjon (750 premieuker) isolert sett ikke er oppfylt.

Når tjenestetiden i de to pensjonsordningene legges sammen, oppfylles imidlertid minstekravet i pensjonstrygden for fiskere til overmål. Dermed får Osvald også fiskerpensjon.

Pensjonene beregnes etter opptjeningstiden i hver ordning og samordnes etter vanlige regler.

Eksempel 2 – samordning sjømannspensjon og fiskerpensjon, sjømannspensjonen er sist opptjent

Eksemplet illustrerer samordningslovens regler om samordning av alderspensjoner fra to tjenestepensjonsordninger, jf. tabell 6.1.

Osvald har som nevnt opptjent 416 premieuker i fiskerpensjonen og 350 pensjonsgivende farts måneder i sjømannspensjonen. Disse fordeler seg med 40 måneder som underordnet opptjent før 1. mai 1993 og 310 måneder som overordnet.

Opptjeningen av sjømannspensjonen ble avsluttet sist. Dermed er det sjømannspensjonen som skal reduseres dersom samlet pensjon blir for høy (et beløp som tilsvarer full pensjon i siste ordning).

Folketrygdens grunnbeløp (G) er 88 370 kroner fra 1. mai 2014. Årlig sjømannspensjon opptjent som underordnet før 1. mai 1993 er 0,65 prosent av G per farts måned, dvs. 574,41 kroner. For fartstid som overordnet er satsen 0,91 prosent av G per farts måned, dvs. 804,17 kroner. Full fiskerpensjon er 1,6 G per år, dvs. 141 392 kroner. Pensjonen reduseres forholdsmessig når det er opptjent færre enn 1 560 premieuker.

Samordningsberegning:

Dersom tjenestetidene ikke hadde kunnet legges sammen (eksempel 1), hadde Osvald fått utbetalt hele sjømannspensjonen på 272 269 kroner, altså uten samordningsfradraget på 31 961 kroner. Men da hadde han gått glipp av en fiskerpensjon på 37 705 kroner. Han får dermed 5 744 kroner mer enn om sammenlegging av tjenestetid og samordning ikke hadde funnet sted.

Tabell 6.1 Eksempel 2

Opptjent sjømannspensjon (kr 574,41 x 40) + (kr 804,17 x 310)	kr 272 269
Tidligere opptjent fiskerpensjon kr 141 392 x 416/1 560)	kr 37 705
Summen av pensjonene før samordning	kr 309 974
Samlet pensjon kan ikke overstige full pensjon i siste ordning (kr 574,41 x 50) + (kr 804,17 x 310)	kr 278 013
Sjømannspensjonen skal reduseres med	kr 31 961
Utbetalt sjømannspensjon (kr 272 269 – kr 31 961)	kr 240 308
Utbetalt fiskerpensjon, usamordnet	kr 37 705

Eksempel 3 – samordning sjømannspensjon og fiskerpensjon, fiskerpensjonen er sist opptjent

Eksemplet illustrerer både sammenlegging av tjenestetid fra de to ordningene for å få rett til pensjon og samordning etter samordningsloven, jf. tabell 6.2.

Olaf har fullt opptjent fiskerpensjon, 1 560 premieuker. Han har 24 pensjongsivende fartsmåneder i sjømannspensjonen som underordnet etter 30. april 1993. Dersom kun tiden som sjømann ble lagt til grunn, ville Olaf ikke få noe utbetalt fra sjømannspensjonsordningen.

Årlig sjømannspensjon opptjent som underordnet etter 1. mai 1993 er 0,76 prosent av G per fartsmåned, dvs. 671,61 kroner. De øvrige pensjonssatsene fremgår av eksempel 2.

Opptjening av fiskerpensjonen ble avsluttet sist, og samordningen skal skje med utgangspunkt i fiskerpensjonen. Pensjonen som er opptjent først (sjømannspensjonen) gir høyest opptjening per uke/måned. Denne kvalitetsforskjellen skal det ses bort fra ved samordningen. Dette gjøres ved å øke pensjonsmaksimum (beløpet samlet pensjon ikke skal overstige) med kvalitetsforskjellen.

Olaf vil på grunn av samordningen få redusert fiskerpensjonen med 9 426 kroner, men samtidig vil han få utbetalt 16 119 kroner fra sjømannspensjonen som han ikke ville fått uten sammenlegging av tjenestetid og samordning. Han får dermed totalt utbetalt 6 693 kroner mer enn om sammenlegging og samordning ikke hadde funnet sted.

Tabell 6.2 Eksempel 3

Opptjent fiskerpensjon, 1,6 G	kr 141 392
Tidligere opptjent sjømannspensjon (kr 671,61 x 24)	kr 16 119
Summen av pensjonene før samordning	kr 157 511
Samlet pensjon skal ikke overstige full pensjon i siste ordning + kvalitetstillegg (kr 141 392 + kr 6 693)	kr 148 085
Fiskerpensjonen skal reduseres med	kr 9 426
Utbetalt fiskerpensjon (kr 141 392–kr 9 426)	kr 131 966
Utbetalt sjømannspensjon, usamordnet	kr 16 119
Beregning av kvalitetstillegg: Sjømannspensjon for 24 måneder	kr 16 119
Herav fiskerpensjon for 104 uker (kr 141 392 x 104/1 560)	kr 9 426
Herav kvalitetstillegg	kr 6 693

Vedlegg 7

Sjømenn, levealder, helse og mulige pensjonsmessige konsekvenser

1 Innledning

Folketrygden er tilpasset at levealderen i befolkningen har økt, og alderspensjonen er utformet med sikte på at folk skal jobbe lenger enn før. Samtidig er muligheten til tidligpensjon gjort allmenn ved at folketrygdens alderspensjon kan tas ut fleksibelt, og AFP og tjenestepensjon i privat sektor er tilpasset dette. Nedre aldersgrense for uttak av folketrygdens alderspensjon, avtalefestet pensjon og pensjon fra private tjenestepensjonsordninger er nå 62 år. Uttak fra 62 år vil imidlertid gi lavere årlig pensjon enn uttak fra senere aldre.

Som hovedregel har sjømenn i dag en pensjonsalder på 60 år. Det forutsettes imidlertid tilstrekkelig fartstid etter fylte 40 år for å kunne ta ut pensjon fra denne alderen. Dersom fartstiden etter fylte 40 år er for kort, utsettes pensjonsalderen forholdsmessig. Sjømenn som ikke har fartstid etter 40 år, kan først ta ut pensjon fra 65 år.¹ Det er også mulighet for uttak fra 55 år etter spesielle kriterier. Lavere aldersgrense enn for resten av befolkningen ble i sin tid blant annet begrunnet med at sjømannsyirket hadde spesielle arbeidsvilkår med stadig skiftende arbeidsforhold. Krav om gyldig helsesertifikat gjør det videre umulig for en sjømann som ikke tilfredsstillter helsekravene å fortsette sitt arbeid til sjøs.

Sjømannspensjonen opphører ved 67 år, ut fra at da skal folketrygdens alderspensjon kunne dekke pensjonen til sjømenn. Ved endringene i alderspensjonen i folketrygden ble det innført levealdersjustering av pensjonene, som gjør at pensjonen fra folketrygden ved 67 år blir lavere for yngre enn for eldre årskull. Samtidig er gjennomsnittlig levealder i befolkningen økt, slik at

forventet utbetaling skal vare i flere år for yngre årskull enn for eldre.

For sjømenn vil det være en utfordring at de ved uttak av sjømannspensjon vil kunne få et opphør i utbetalingene om de ikke tar ut pensjon fra folketrygden ved 67 år. Uten å fortsette i arbeid vil dermed inntektssituasjonen kunne bli vanskelig for sjømenn. Innføring av fleksibilitet i mulighet for uttak og opphør også av sjømannspensjonen vil kunne gjøre at sjømenn vil velge å stå lenger i arbeid og dermed kunne få større pensjon fra folketrygden enn ellers, i den grad de har mulighet til fortsatt arbeid.

Et hovedproblem for pensjonstrygden for sjømenn, sett sammen med folketrygden og økt levealder, kan dermed sies å være relatert til overgangen fra sjømannspensjon til alderspensjon i folketrygden.

Som bakgrunn for vurderingen av uttaksalder for en sjømannspensjon, er det derfor naturlig å vurdere både helseforholdene for sjømenn og utviklingen i sjømennenes levealder.

I punkt 2 beskrives utviklingen i forventet levealder og forventet gjenstående levetid for befolkningen i sin helhet, for yrkesgrupper som omfatter sjømenn og for personer tilknyttet pensjonstrygden for sjømenn.

I punkt 3 beskrives særskilte utfordringer knyttet til sjømannsyirket som for eksempel arbeidsmiljø og helse.

2 Sjømenn og levealder

Forventet levealder er det antall år en nyfødt kan forvente å leve under gjeldende dødelighetsforhold. Forventet levealder beregnes ut fra de aldersavhengige dødsfallsratene for menn og kvinner i det geografiske området levealderberegningen er utført for.

Når observerte tall for hvor mange på ulike alderstrinn som dør i løpet av en gitt periode

¹ Tall fra pensjonstrygden for sjømenn indikerer at bare 44 prosent av dem som har rett til pensjon, kan ta den ut fra 60 år. 45 prosent må vente til de er 62 år og eldre. Disse andelen er basert på fartstid p.t., det vil si at det ikke er gjort noen forutsetninger om fremtidig opptjening.

Tabell 7.1 Forventet (gjenstående) levetid i 2012

	0 år	60 år	62 år	67 år
Menn	79,42	22,30	20,67	16,67
Kvinner	83,41	25,31	23,55	19,28
Begge kjønn	81,45	23,88	22,19	18,08

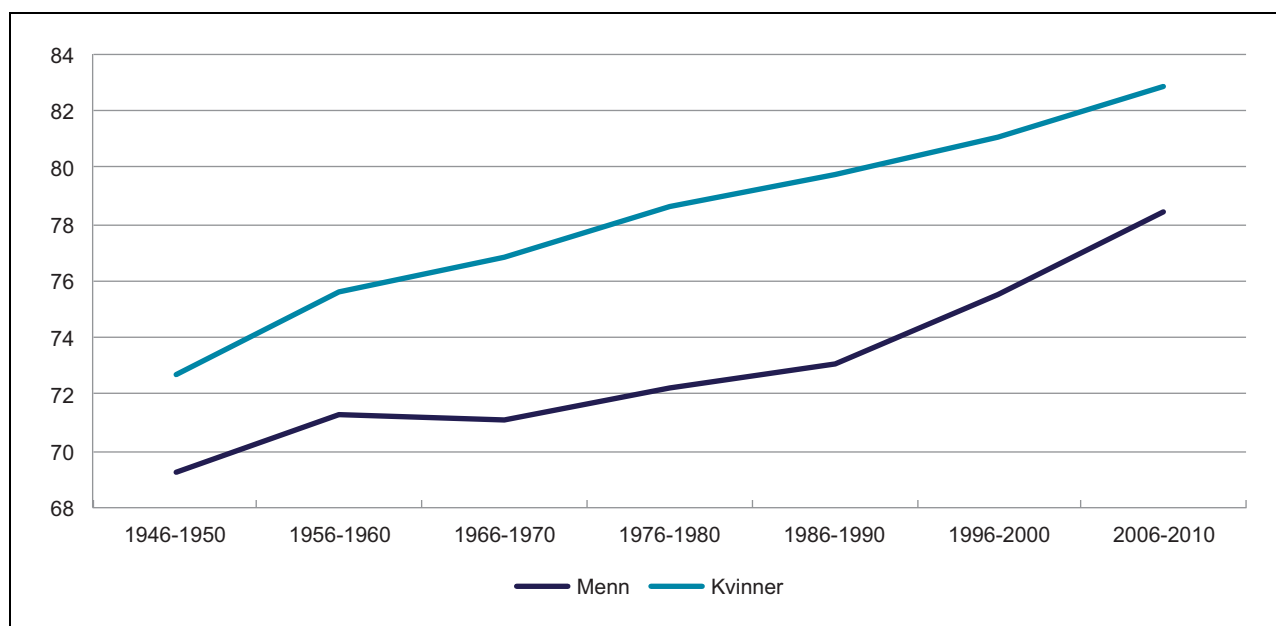
Kilde: Statistisk sentralbyrå

benyttes i beregningen av forventet levealder, forutsettes det at gjeldende dødelighetsforhold videreføres, altså at hvor mange som dør i ulike aldre ikke endres. I realiteten synker imidlertid de (fleste) alderavhengige dødsfallsratene over tid, slik at den faktiske levealderen blir vesentlig høyere enn den beregnede forventede levealderen. Et årskulls faktiske gjennomsnittlige levetid vil ikke kunne fastslås før alle i årskullet er dødd ut.

Forventet gjenstående levetid kan også beregnes for personer som har nådd en viss alder, for eksempel 62 eller 67 år. Statistisk sentralbyrå (SSB) publiserer årlig oppdaterte tall for forventet levealder og forventet gjenstående levetid for kvinner og menn. Som følge av innføringen av levealdersjustering og nøytralt fleksibelt uttak av alderspensjon fra folketrygden, publiserer SSB nå også tall for forventet levealder for begge kjønnene samlet. Tabell 7.1 viser forventet levealder og forventet gjenstående levetid ved noen utvalgte aldre for 2012.

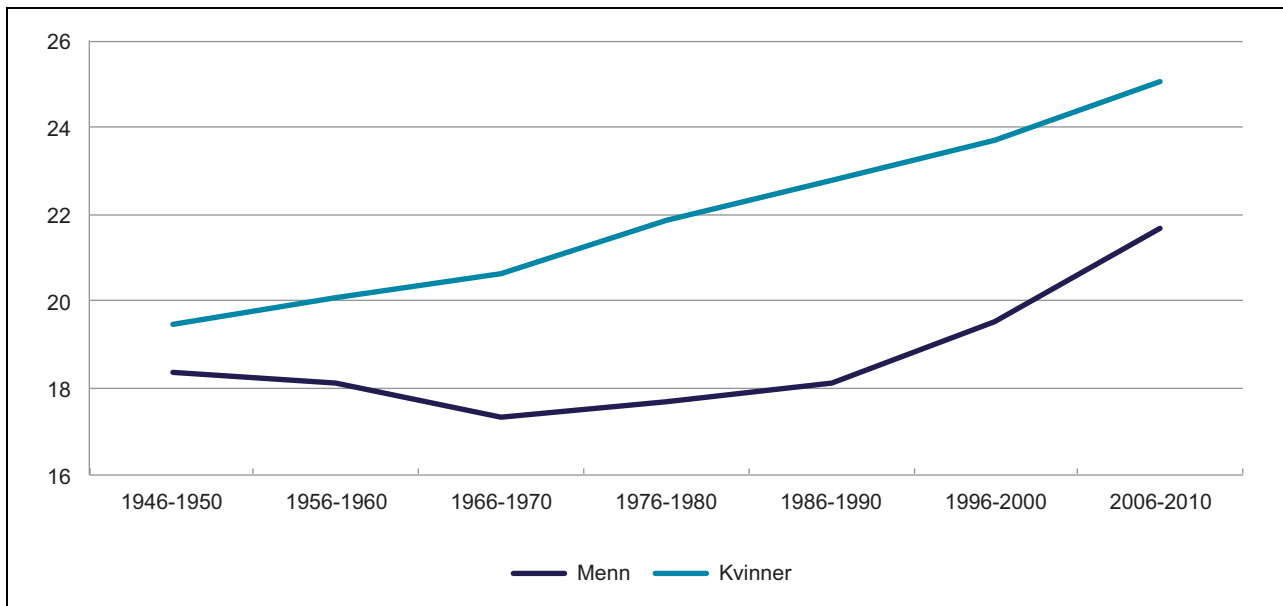
Av tabellen fremgår det at forventet levetid for en mann ved fødsel er i underkant av 80 år. Dersom en mann allerede har overlevd frem til 60 år, kan han forvente å leve til han er over 82 år. Tilsvarende er forventet levetid for en kvinne om lag 83,5 år og forventet levetid for en kvinne som har overlevd til 60 år, drøyt 85 år. Ses begge kjønn under ett, er forventet levetid ved fødsel om lag 81,5 år, mens forventet levetid for en 60-åring er nesten 84 år.

Forventet levealder har økt kraftig siden midten av forrige århundre. Figur 7.1 og figur 7.2 viser henholdsvis forventet levealder ved fødsel og forventet gjenstående levetid fra 60 år for kvinner og menn i noen utvalgte femårsperioder. For 60–70 år siden kunne en mann forvente å leve til han var om lag 70 år. I dag kan han forvente å leve til han er nesten 80 år. Også kvinners forventede levealder ved fødsel har økt med om lag 10 år i løpet av samme periode. Forventet gjenstående levetid fra 60 år har i samme periode økt med nesten 4 år for menn og nesten 4,5 år for kvinner.

Figur 7.1 Forventet gjenstående levetid fra fødsel

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Figur 7.2 Forventet gjenstående levetid fra 60 år

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Statistisk sentralbyrå publiserer ikke tall for forventet levealder etter andre inndelinger enn kjønn og alder. Dette henger sammen med at variablene kjønn og alder (stort sett) er uforanderlige, mens faktorer som utdanning, yrke, inntekt og bosted kan endres over tid og vil påvirke levealderestimatene innenfor den aktuelle gruppen. Det er likevel blitt utført noen studier av hvordan levalderen påvirkes av ulike sosioøkonomiske variabler, som for eksempel yrkestilhørighet.

2.1 Statistisk sentralbyrås studie av yrker og dødelighet 1960–2000

I rapport 2009/5 gir SSB en oversikt over yrker og dødelighet i perioden 1960–2000. Yrkestilhørighet er basert på opplysninger fra folketellingene i 1960, 1970, 1980 og 1990².

Informasjon om død og dødsårsak er koblet til folketellingsdataene for hvert individ frem til og med år 2000.

På bakgrunn av aldersbestemte dødsquotienter for yrkesaktive er det beregnet et aggregert dødelighetsmål i form av en *Standardized Mortality Ratio* (SMR). SMR uttrykker forholdet mellom antall registrerte dødsfall innenfor en yrkesgruppe og hva antallet dødsfall ville ha vært der-

som de aldersbestemte dødelighetskvotientene i gruppen var lik dem som ble observert i populasjonen av alle yrkesaktive. Dette gjøres blant annet for å utjevne ulikheter i aldersfordelingen i ulike yrkesgrupper og gjør at sammenlikninger av dødelighet i ulike yrkesgrupper blir enkle.

SMR-verdien for gruppen av alle yrkesaktive er 1,00. En SMR-verdi for en yrkesgruppe over eller under 1,00 uttrykker dermed henholdsvis over- og underdødelighet i forhold til alle yrkesaktive. Ved å beregne et konfidensintervall for størrelsen kan det fastslås om SMR-verdien (med en viss sannsynlighet) er signifikant forskjellig fra 1,00 og dermed om registrert over- eller underdødelighet er signifikant forskjellig fra dødeligheten i hele den yrkesaktive befolkningen.

Som et alternativt dødelighetsmål er det også beregnet levealder for hver yrkesklasse.

I studien skilles det mellom i alt 14 yrker for kvinner og 37 yrker for menn. Grunnlaget for inndelingen i yrkesklasser er Nordisk Yrkesklassifisering (NYK), men små yrkesområder er slått sammen til større yrkesklasser for at hver yrkesklasse skal bestå av minst seks til ti tusen personer. Sammenslåingen av flere yrkesområder til en yrkesklasse er foretatt med utgangspunkt i at yrkesområdene skal være mest mulig like med hensyn til arbeidets art og visse andre forhold, for eksempel utdanningens lengde.

Spørsmålet er altså hvordan dødelighet i yrkesaktiv alder og forventet levetid er for sjømenn, sammenlignet med dødelighet og forventet

² Folke- og bolig tellingen i 1990 var en kombinert register- og skjematelling, hvor skjema bare ble sendt til et utvalg av befolkningen. De beregnede yrkesspesifikke dødelighetsratene er dermed beheftet med større statistisk usikkerhet enn dem som ble beregnet i de andre folketellingene som var basert på hele befolkningen.

Tabell 7.2 Yrkestilhørighet for medlemmer av pensjonstrygden for sjømenn fordelt på arbeidsgiverorganisasjon

Yrkesområde	Fraktesfartøyenes Rederiforening		NHO Sjøfart	Norges Rederiforbund
Gruve- og sprengningsarbeid, oljearbeid mv.				4 155
Skipsbefalarbeid	– *		1 023	6 589
Dekks- og maskinmannskapsarbeid	– *		1 727	2 427
Hotell- og restaurantarbeid, serveringsarbeid			371	1 975
Sum		1 629	3 121	15 146

* På grunn av mange kombinerte stillinger i rederier tilknyttet foreningen, tallfestes ikke antall stillinger i hver yrkeskategori.
Kilde: Fraktesfartøyenes Rederiforening, NHO Sjøfart og Norges Rederiforbund

levetid i befolkningen som helhet og for andre yrkesaktive. Med sjømenn menes i denne sammenhengen personer som er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn.

I Statistisk sentralbyrås studie er sjømenn ikke kategorisert samlet som en egen yrkesklasse. Fraktesfartøyenes Rederiforening, NHO Sjøfart og Norges Rederiforbund har bidratt med informasjon om hvilke yrkesklasser som er aktuelle for de virksomhetene de organiserer, jf. tabell 7.2.

Som det fremgår, er sjømenn fordelt på flere yrkesklasser og oljearbeidere er kategorisert sammen med gruve- og sprengningsarbeidere. Mens yrkesklassene skipsbefalsarbeid og dekks- og maskinmannskapsarbeid må antas å bestå hovedsakelig av personer som har sitt virke til sjøs, antas yrkesklassen hotell- og restaurantarbeid, serveringsarbeid i SSBs studie i hovedsak å være ansatt på land. Dette må tas i betraktning ved vurderingen av resultatene fra studien.

Nedenfor følger en oppsummering av funnene for de aktuelle yrkesklassene. Oppsummeringen gjelder i første rekke for menn. I SSBs studie finnes det ikke yrkesklasser for kvinner som tilsvarende yrkesklasser for menn når det gjelder gruve- og sprengningsarbeid, oljearbeid mv., skipsbefalsarbeid eller dekks- og maskinmannskapsarbeid. Når det gjelder yrkesklassen hotell- og restaurantarbeid, serveringsarbeid representerer SSBs studie 13 998 menn og 69 229 kvinner i folketellingen i 1990. Om representasjonen av kvinner er like høy (83 prosent) blant sjøfolk tilhørende denne yrkesklassen, vites ikke.

I tabell 7.3 er forventet levetid ved fødsel og forventet gjenstående levetid fra 62 år og 67 år oppsummert for de aktuelle yrkesklassene, for alle yrkesaktive, for yrkespassive og samlet for både yrkesaktive og -passive menn. Deretter følger en kort omtale av dødeligheten innenfor hver av yrkeskategoriene hentet fra SSBs publikasjon. For flere detaljer, blant annet om dødsårsaker og

Tabell 7.3 Forventet (gjenstående) levetid for menn i ulike yrkesklasser

Forventet (gjenstående) levetid fra alder	1981–1985			1996–2000		
	0 år	62 år	67 år	0 år	62 år	67 år
Gruve-, sprengnings- og olje- og gassutvinningsarbeid	71,6	16,5	13,2	73,6	16,8	13,0
Skipsbefalsarbeid	71,4	15,9	12,5	74,8	17,6	14,0
Dekks- og maskinmannskapsarbeid	68,1	14,8	12,6	69,9	15,7	12,6
Hotell- og restaurantarbeid, serveringsarbeid	69,7	14,8	12,1	72,3	15,9	12,8
Yrkesaktive	73,0	16,7	13,3	75,8	18,1	14,4
Yrkespassive	65,4	13,1	11,0	68,1	13,0	10,7
Alle	72,8	16,6	13,2	75,6	18,1	14,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå

SMR-verdier, vises det til den aktuelle publikasjonen.

Gruve-, sprengnings- og olje- og gassutvinningsarbeid

Yrkesklassen utgjør en forholdsvis liten andel av yrkesaktive i Norge med en andel på under 1 prosent i alle de fire folketellingene. Olje- og gassutvinningsarbeid kom først med fra og med folketellingen i 1980, men utgjør nå den største gruppen i yrkesklassen, med en andel på om lag 57 prosent.

Denne yrkesklassen har klart høyere dødelighet i yrkesaktiv alder enn gjennomsnittet. På grunn av små tall er den årsaksspesifikke dødeligheten usikker. Et klart trekk er imidlertid at yrkesklassen har høy ulykkesdødelighet.

Tidlig på 1980-tallet hadde denne yrkesklassen en forventet gjenstående levetid fra 67 år på linje med gjennomsnittet for alle yrkesaktive. Forventet gjenstående levetid har imidlertid ikke økt noe særlig for denne gruppen, slik den har for hele gruppen av yrkesaktive, og avstanden til gjennomsnittet var vel ett år ved slutten av hundreåret.

Skipsbefalarbeid

Yrkesgrupper som er representert i dette yrkesområdet er skipsførere, styrmenn og losere. I de fire folketellingene som ligger til grunn for undersøkelsen hadde denne yrkesklassen en andel av de yrkesaktive mennene på henholdsvis 2,3, 2,2, 1,9 og 1,3 prosent. Styrmenn og maskinister var de største gruppene i yrkesklassen.

Denne yrkesklassen har hele tiden hatt høy dødelighet, selv om overdødeligheten varierer noe fra periode til periode. Dødelighet som følge av lungekreft var spesielt høy. Det samme gjelder ulykkesdødeligheten. Denne yrkesklassen hadde også en forventet levetid over 67 år som varierte mellom 0,8 og 0,4 år under gjennomsnittet i observasjonsperioden fra 1980 til 2000.

Dekks- og maskinmannskapsarbeid

Andelen av de yrkesaktive som tilhørte denne yrkesklassen var 1,8 og 0,5 prosent i folketellingene i henholdsvis 1960 og 1990. Matroser er den klart største yrkesgruppen, og andelen har vært økende fra folketelling til folketelling.

Denne yrkesklassen er blant dem med den aller høyeste dødeligheten i yrkesaktiv alder. Tallene for 1990-tallet er imidlertid meget usikre fordi yrkesklassen er liten, samtidig som yrkes-

opplysningene fra folketellingen i 1990 er basert på et utvalg av befolkningen. I likhet med for skipsbefal var dødeligheten som følge av lungekreft svært høy i denne yrkesklassen. Ulykkesdødeligheten var også høy, og selvmordsdødeligheten var en del over gjennomsnittet.

Denne yrkesklassen hadde også kortere forventet levealder enn gjennomsnittet for alle yrkesaktive. Fra tidlig 1980-tall til sent 1990-tall økte forskjellen i forventet levealder etter 67 år fra 0,6 til 1,8 år.

Hotell- og restaurantarbeid, serveringsarbeid

Den største yrkesgruppen i denne yrkesklassen er kjøkkenledere, men kokker øker mest. Yrkesklassen er relativt liten, men øker sin andel av de yrkesaktive. Yrkesklassens andel av de yrkesaktive var 1,6 prosent i folketellingen i 1990.

Denne yrkesklassen er blant dem med den høyeste dødeligheten i yrkesaktiv alder. Dødeligheten er høy som følge av hjerte- og karsykdommer og kreft. Dødeligheten av sykdommer i åndedretsorganene og sykdommer i fordøyelsesorganene er også spesielt høy, men små tall gir noe usikkerhet. Ulykkes- og selvmordsdødeligheten er også vedvarende høy i denne yrkesklassen. Denne yrkesklassen har også betydelig kortere forventet levetid fra 67 år enn gjennomsnittet for alle yrkesaktive, og forskjellen har økt fra tidlig 1980-tall til sent 1990-tall.

Når det gjelder sjøfolk som av arbeidsgiverforeningene kategoriseres som sysselsatt i hotell- og restaurantarbeid, serveringsarbeid (om lag 12 prosent), antas det at dette i stor grad er kvinner, og opplysningene i tabell 7.3 blir dermed lite relevante. Kvinner i tilsvarende yrkesklasse har også en dødelighet som er noe over gjennomsnittet for alle yrkesaktive kvinner, men forskjellen er langt mindre enn for menn.

I perioden 1996–2000 var forventet levetid for kvinner tilhørende denne yrkesklassen 80,2 år og gjenstående forventet levetid fra 62 og 67 år henholdsvis 21,8 år og 17,6 år. Til sammenlikning hadde alle yrkesaktive kvinner en forventet levetid på 81,7 år og forventet gjenstående levetider fra 62 og 67 år på henholdsvis 22,5 og 18,3 år.

Kvinner i denne yrkesklassen har også lengre forventet levetid enn menn *uansett* yrkestilknytning, jf. at den yrkesklassen for menn med høyest forventet levetid i SSBs studie var prester, jurister og andre i humanistisk arbeid med en forventet levealder i perioden 1996–2000 på 79,6 år og forventet gjenstående levetid fra 62 og 67 år på henholdsvis 20,6 og 16,5 år.

Oppsummering

Gjennomgangen viser at yrkesklasser som omfatter sjømenn, både tradisjonelle sjømenn og olje- og gassutvinningsarbeidere, har høyere dødelighet som yrkesaktive og kortere forventet levetid enn gjennomsnittet for alle yrkesaktive. Også andre yrkesgrupper, for eksempel innenfor bygg og anlegg, industri, gårdsdrift og håndverk har imidlertid kortere forventet levetid enn gjennomsnittet for alle yrkesaktive.

Det er verdt å merke seg at yrkesaktive, *uansett* yrkestilhørighet, har betydelig lengre forventet levetid enn yrkespassive. Det er også verdt å merke seg at forventet levetid har økt betydelig fra perioden 1981–1985 til perioden 1996–2000, og prosentvis ikke langt unna økningen for alle yrkesaktive. Forventet gjenstående levetid fra 62 år har også i gjennomsnitt økt prosentvis om lag like mye (for noen mer) som for andre yrkesaktive i perioden, unntatt for gruve-, sprengnings- og olje- og gassutvinningsarbeidere. Forventet gjenstående levetid fra 67 år har også økt for alle de aktuelle yrkesgruppene, så nær som for gruve-, sprengnings- og olje- og gassutvinningsarbeid og dekk- og maskinmannskapsarbeidere. De forholdene som påvirker dødeligheten er sammensatte. Ved tolkning av resultater fra denne typen undersøkelser må det tas i betraktning at yrke og arbeidsmiljø kun delvis kan forklare forskjell i dødelighet mellom yrkesgrupper. Andre forhold som levevaner og mer generelle levekår utenfor arbeidet antas også å kunne ha en stor betydning. Blant årsakene til at sjøfolk har høyere dødelighet enn gjennomsnittet i yrkesaktiv alder, er lungekreft, hjerte- og karsykdommer og andre livsstilssykdommer sterkt representert. Av kapasitets-hensyn har det ikke vært mulig å gå nærmere inn på vurderinger av årsaker til forskjeller i forventet levetid og hvorvidt livsstilssykdommer og arbeidsforhold kan henge sammen.

2.2 Folkeregisteropplysninger om døde blant personer registrert som medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn

En annen kilde til opplysninger om sjømenn og levealder er opplysninger fra Folkeregisteret for de som har registrert fartstid i pensjonstrygden for sjømenn.

Fra Pensjonstrygden for sjømenn er det innhentet oversikt over antall og andel medlemmer i hvert årskull som er døde før 60 år.

Fra Statistisk sentralbyrå er det innhentet opplysninger om andel døde per årskull i befolkningen totalt, og det er beregnet andel døde i den mannlige delen av befolkningen per årskull, basert på dødelighetstall for menn oppdatert til og med 2012. Formålet er å avdekke hvorvidt dødeligheten blant medlemmer av pensjonstrygden for sjømenn avviker fra dødeligheten ellers i befolkningen. Strengt tatt burde det vært gjort en sammenligning med årskullsspesifikk dødelighet blant yrkesaktive, men slik informasjon er vanskelig tilgjengelig. Beregningen av andeler døde tar utgangspunkt i overlevelse fra et årskull er 17 år til og med det året årskullet fyller 59 år. Det gjøres altså en sammenligning med årskullsspesifikk dødelighet for personer i yrkesaktiv alder.

Tabell 7.4 gjelder døde før fylte 60 år og omfatter fødselsårene 1941–1952. Opplysningene er oppdatert per utgangen av 2012.

Kjønnfordelingen i hvert årskull blant pensjonstrygden for sjømanns registrerte (døde) medlemmer er ikke kjent. Pensjonstrygden for sjømenn har bidratt med en oversikt over hvor mange kvinner og menn det er samlet blant alle med registrert fartstid, det vil si aktive medlemmer og tidligere sjømenn. Av disse er det per i dag om lag 76 prosent menn og 24 prosent kvinner. Det er rimelig å anta at kvinneandelen er høyere for yngre enn for eldre årskull, og at den er relativt lav i de aktuelle årskullene (1941–1952). Pensjonstrygden for sjømenn har også fremlagt en oversikt fra 2012 over alderspensjonister under 67 år (5 780 personer). For årskullene fra 1945 til 1950 ligger kvinneandelen her på mellom 2 og 3 prosent.

Sammenliknet med andel døde i hele befolkningen, tyder tallene på stor overdødelighet før 60 år blant dem som er medlemmer av pensjonstrygden. Dette gjelder for alle årskull det er innhentet opplysninger for. Ved en sammenligning med andel døde menn i befolkningen, som antas å være mest realistisk for de aktuelle årskullene, er forskjellene mindre. For medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn gjelder, som for befolkningen som helhet, at dødeligheten før 60 år har sunket over tid, og den er dermed lavere for yngre årskull enn for eldre årskull.

Pensjonstrygden for sjømenn har fremlagt informasjon om antall personer som slutter å motta sjømannspensjon mellom 60 og 67 år, jf. tabell 7.5. En rekke pensjoner opphører før fylte 67 år av andre årsaker enn død. I mange tilfeller gjelder opphøret tilstått uførepensjon fra folketrygden. Pensjonstrygden for sjømenn har ikke oversikt over eventuelle dødsfall blant dem som

Tabell 7.4 Døde før 60 år. Antall og andel medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn (PTS) og andeler for hele befolkningen

Årskull	Medlemmer i PTS	Folkeregisteropplysninger om medlemmer i PTS			Hele befolkningen – opplysninger fra SSB	
		Antall	Antall døde	Andel døde	Andel døde menn	Andel døde totalt
1941	10 198	10 065	1 274	12,7		
1942	11 809	11 650	1 447	12,4		
1943	12 358	12 206	1 529	12,5	11,1	8,8
1944	13 379	13 268	1 674	12,6	11,1	8,8
1945	13 215	13 100	1 689	12,9	10,9	8,7
1946	13 965	13 835	1 776	12,8	10,6	8,6
1947	12 777	12 681	1 604	12,6	10,3	8,4
1948	11 965	11 909	1 468	12,3	10,0	8,0
1949	10 660	10 601	1 243	11,7	9,9	7,8
1950	9 985	9 930	1 208	12,2	9,9	7,9
1952	8 401	8 387	961	11,5	9,6	7,5
1951	9 059	9 035	1 025	11,3	9,7	7,7

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn og Statistisk sentralbyrå

slutter å motta pensjon før fylte 67 år av andre årsaker enn død. Reell andel døde alderspensjonister mellom 60 og 67 år antas derfor å ligge mellom andel totalt og andel av antall uten opphør av andre årsaker.

På bakgrunn av tallene fra Statistisk sentralbyrå har det bare vært mulig å beregne andel døde fra og med 1943-kullet. For årskullene 1943, 1944 og 1945 tyder tallene på lavere dødelighet mellom 60 og 67 år blant dem som er medlemmer av pensjonstrygden enn for befolkningen totalt, især dersom de sammenliknes med den mannlige delen av befolkningen. Det synes dermed som om sjømenn i noen grad «kompenseres» for den høyere dødeligheten før 60 år i form av en lavere dødelighet mellom 60 og 67 år.

Ut fra de tilgjengelige statistikkene ser det ut til at levealderen har økt også for sjømenn etter innføringen av pensjonstrygden for sjømenn i 1948. Forventet gjenstående levetid fra 60 år har økt med nesten 4 år for menn og nesten 4,5 år for kvinner siden pensjonsordningen for sjømenn ble etablert. Levealderen for sjøfolk har i gjennomsnitt økt prosentvis om lag like mye som for resten av den yrkesaktive befolkningen i perioden fra 1981–1985 til 1996–2000.

3 Særskilte forhold knyttet til sjømannsyirket

3.1 Innledning

Som nevnt innledningsvis var lavere aldersgrense i pensjonstrygden enn for resten av befolkningen begrunnet blant annet med at sjømannsyirket hadde spesielle arbeidsvilkår med stadig skiftende arbeidsforhold. Krav om gyldig helsesertifikat gjør det videre umulig for en sjømann som ikke tilfredsstiller helsekravene å fortsette sitt arbeid til sjøs.

Det ble i 2013 vedtatt en ny skipsarbeidslov hvor aldersgrensen for når rederiet kan bringe arbeidsforholdet til opphør med alder som eneste grunnlag ble hevet fra 62 til 70 år. NOU 2012: 18 «Rett om bord», som lå til grunn for endringen, inneholder enkelte vurderinger av sjømanns helse som mer eller mindre eksplisitt har vært en del av grunnlaget for å heve aldersgrensen fra 62 til 70 år.

I kapittel 12.3.7 (s. 161–162) tar Skipsarbeidslovutvalget opp spørsmålet «... om det er grunnlag for å ha lavere generell aldersgrense i skipsfart enn i arbeidslivet for øvrig».

Tabell 7.5 Døde mellom 60 og 67 år. Antall og andel medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn

Års- kull	Antall pensjonister		Opphør på grunn av død før 67 år			Hele befolkningen – opplysninger fra SSB		
	Totalt	Fratrukket antall som går ut av andre årsaker enn død før 67 år	Antall	Andel av antall totalt	Andel av antall uten opphør av andre årsaker	Andel døde menn	Andel døde totalt	
1930	1 256	1 172	112	8,9	9,6			
1931	1 292	1 162	117	9,1	10,1			
1932	1 400	1 265	118	8,4	9,3			
1933	1 283	1 115	127	9,9	11,4			
1934	1 238	1 045	101	8,2	9,7			
1935	1 285	1 052	128	10,0	12,2			
1936	1 362	1 076	114	8,4	10,6			
1937	1 352	988	94	7,0	9,5			
1938	1 311	884	88	6,7	10,0			
1939	1 367	895	73	5,3	8,2			
1940	1 391	929	75	5,4	8,1			
1941	1 158	899	56	4,8	6,2			
1942	1 331	1 064	77	5,8	7,2			
1943	1 367	1 122	74	5,4	6,6	7,6	6,2	
1944	1 455	1 200	88	6,0	7,3	7,6	6,2	
1945	1 351	1 140	78	5,8	6,8	7,4	6,1	

Kilde: Pensjonstrygden for sjømenn og Statistisk sentralbyrå

Etter å ha vist til at det i forarbeidene til sjømannspensjonstrygdloven ble sagt at sjømannsyirket den gangen førte med seg «... forholdsvis stor påkjenning og risiko ...», som satte «... særlige krav til [sjøfolkene] både med omsyn på fysisk og psykisk utrustning», og videre til at det ved endringer i sjømannspensjonstrygdloven i 1985 ble gjort en antakelse om «... større psykisk og fysisk arbeidspress enn til lands ...», går Skipsarbeidslovutvalget over til å tale om EUs rammedirektiv om aldersdiskriminering. Herunder vises det til den såkalte Kystlinkdommen (gjengitt i Norsk Retstidende 2010 s. 202), hvor retten sa seg enig i at forholdene i sjøfarten hadde forandret seg og «... at den helse- og sikkerhetsmessige situasjonen ikke lenger adskiller seg fra normalsituasjonen på land ...».

Skipsarbeidslovutvalget konkluderer med at dommen viser «... at det er tvilsomt om det i dag

er særlige forhold i skipsfart som tilsier en generell lavere aldersgrense ...».

3.2 Særlige forhold ved sjømannsyirket

Her ses det nærmere på om det er særlige forhold som preger sjømannsyirket sammenlignet med andre yrker, om sjøfolk av den grunn blir mer slitne, og hvilke konsekvenser dette eventuelt skulle ha for utformingen av pensjonsordningen for sjøfolk.

Blant de forhold som gjerne trekkes frem som psykisk eller fysisk belastende ved sjømannsyirket er:

- skiftordninger
- sjøen er ustabil
- skipet eller innretningen er et lukket samfunn, og sjømannen tilbringer både arbeidstid og fritid om bord

- evakuering ved for eksempel brann eller sykdom er vanskelig eller umulig
- lange perioder borte fra hjemmet
- risiko for grunnstøting, for å bli utsatt for piratvirksomhet mv.

Pensjonstrygden for sjømenn har medlemmer som utfører en rekke ulike arbeidsoppgaver og som arbeider under til dels svært ulike forhold. Ulike sjømenn antas derfor i varierende grad å være påvirket av de forholdene som er nevnt ovenfor. Fra pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet i 1948 og frem til i dag har også sjømannsyrket endret seg betydelig. Særlig for sjøfolk i utenriksfart har endringene vært store.

I Pensjonstrygden for sjømanns årsrapport for 2012 er medlemsmassen delt inn i tre ulike hovedkategorier. Det er ikke gitt noen egen oversikt over hvor stor del av medlemsmassen som er knyttet til henholdsvis utenriks- og innenriksfart:

1. Passasjerer/ferjer
Denne kategorien omfatter i hovedsak ansatte på innenriksferjer, samt utenriksferjer som går mellom Norge og Danmark eller Norge og Tyskland. Den utgjør totalt om lag 17 prosent av medlemsmassen.
2. Tradisjonell skipsfart
Denne kategorien omfatter ansatte på skip både innenriks og utenriks, og utgjør om lag 10 prosent av medlemsmassen.
3. Offshorerelatert virksomhet
Denne kategorien utgjør om lag 68 prosent av medlemsmassen, hvorav 22 prosent på flyttbare innretninger og 46 prosent innen annen offshorerelatert virksomhet (supplybåter mv.).

De resterende 6 prosent av medlemsmassen har sitt virke på fiske- og fangstfartøy.

Det har gjennom de siste tiårene skjedd en markant dreining av andel medlemmer i tradisjonell skipsfart over til off-shorerelatert virksomhet.

Personer i de tre kategoriene arbeider altså under til dels svært ulike forhold, og innenfor hver kategori er det forskjeller mellom ansatte i innenriks- eller utenriksfart. Mens det faktum at sjøen er ustabil i større eller mindre grad må antas å berøre de fleste sjøfolk omfattet av pensjonstrygden for sjømenn, antas risikoen for at sjøfolk omfattet av ordningen skal bli utsatt for piratvirksomhet å være svært beskjeden. Dette henger sammen med at virksomhet i farvann hvor piratvirksomhet kan utgjøre en trussel omfatter en liten andel av medlemsmassen i pensjonstrygden for sjømenn (tradisjonell skipsfart utgjør under 10 prosent av den totale medlemsmassen

og utenriks skipsfart utgjør bare en del av dette igjen), og mannskapene på disse skipene er for en stor del ikke omfattet av pensjonstrygden for sjømenn.

Sjøfolk i utenriksfart kan fortsatt ha lange sammenhengende perioder til sjøs borte fra hjemmet, mens flere sjøfolk som arbeider innenriks reiser hjem etter endt arbeidsdag, slik at de ikke trenger å tilbringe fritiden sin om bord. Også for sjøfolk i utenriksfart er arbeidstiden i dag mer regulert enn den var for 50–60 år siden. Et oppdrag innebærer gjerne maksimalt seks uker fravær fra hjemmet og etterfølges av en like lang friperiode. I enkelte situasjoner vil en sjømann kunne risikere å gå på et nytt skift uten friperioden, men dette er unntaket og ikke regelen.

Sikkerheten og komforten om bord har også bedret seg betydelig de siste tiårene, noe som trolig har bidratt til færre døde og uføre enn tidligere.

3.3 Helsesertifikater

Et annet særskilt trekk ved sjømannsyrket er at sjømannen må ha gyldig helseerklæring for arbeidstakere på skip, jf. forskrift om kvalifikasjoner og sertifikater for sjøfolk³. Forskriften gjelder for norske skip, fiskefartøy og flyttbare innretninger og for sjøfolk som skal tjenestegjøre på disse.

Av forskrift om helseundersøkelse av arbeidstakere på norske skip og flyttbare innretninger⁴ fremgår detaljerte krav til sjømanns helse, som skal sikre at de er helsemessig skikket til tjeneste om bord og ikke utgjør en fare for andre eller for sikker drift av fartøyet. Vedlegget til forskriften angir fem hovedkategorier for vurdering av helse, knyttet til: a) syn, b) hørsel, c) fysiske funksjonskrav, d) bruk av medikamenter og e) helsekrav for vanlige medisinske tilstander.

Sjøfartsdirektoratet har fremskaffet tall for hvor mange udyktighetserklæringer som er registrert etter 2006. Statistikken omfatter alle sjøfolk som er med i pensjonstrygden for sjømenn, også ansatte på flyttbare installasjoner.

Det fremgår av tabell 7.6 at rundt 500 sjømenn hvert år mister helsesertifikatet. Dette tilsvarer om lag 1,5 prosent av alle aktive medlemmer i pensjonstrygden for sjømenn, og andelen er noenlunde stabil over tid.

³ Forskrift 22. desember 2011 nr. 1523 om kvalifikasjoner og sertifikater for sjøfolk

⁴ Forskrift 5. juni 2014 nr. 805 om helseundersøkelse av arbeidstakere på norske skip og flyttbare innretninger

Tabell 7.6 Antall registrerte udyktighetserklæringer 2007–2013

Årstall	Antall
2007	433
2008	478
2009	512
2010	469
2011	456
2012	482
2013	505

Kilde: Sjøfartsdirektoratet

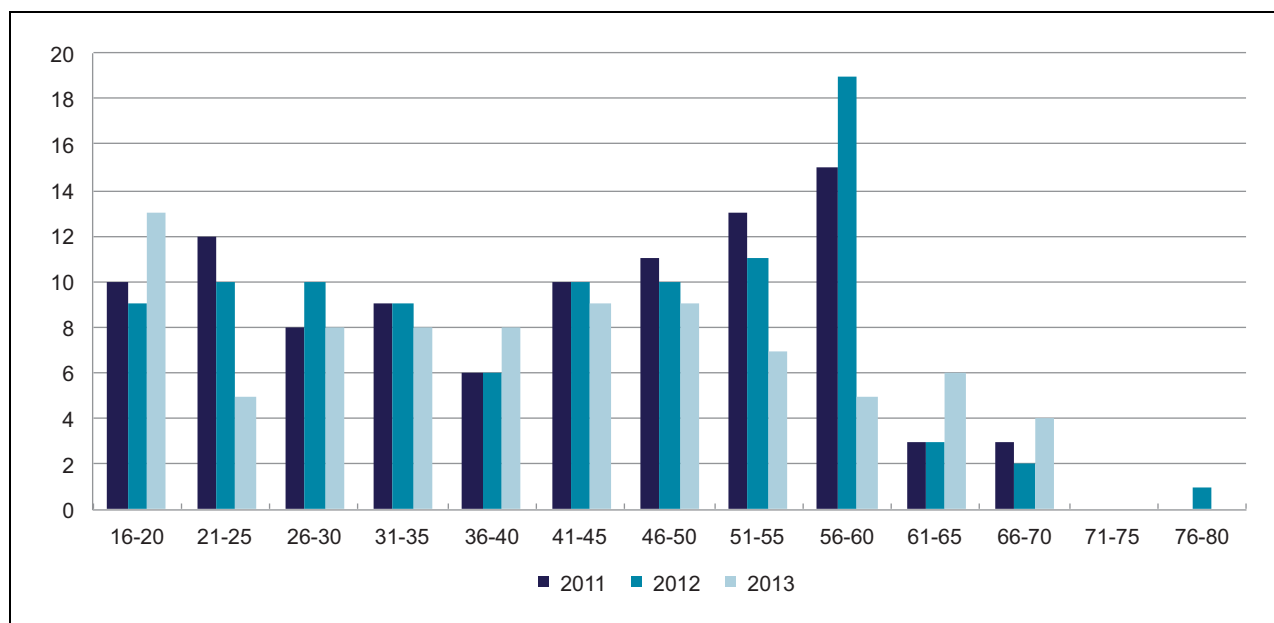
Det foreligger ikke opplysninger om alder på dem som mister helsesertifikatet eller hvorfor de mister det (diagnose). En del av dem som mister helsesertifikatet, får innvilget sin søknad om fravik fra forskriften.⁵ For denne gruppen er opplysninger om alder og diagnose tilgjengelig. Figur 7.3 viser hvordan de som får tilbake helsesertifikat fordeler seg på ulike aldersgrupper.

⁵ Sjøfolk som får innvilget sin søknad om fravik/avvik fra forskriften, blir imidlertid ofte pålagt begrensninger. Dette kan være begrensninger i fartsområde, forbud mot å ha brovakt eller sikkerhetsfunksjoner, eller andre begrensninger.

Både i 2011 og 2012 var det 100 sjøfolk som helt eller delvis fikk innvilget søknad om fravik fra helseforskriften. I 2013 var tallet 82 personer. Det gis ingen opplysninger om hvor lenge den enkelte har vært uten gyldig helseerklæring. Men dersom antall personer som får tilbake helsesertifikatet er stabilt over tid, får om lag 20 prosent av dem som mister helsesertifikatet innvilget søknad om fravik med eller uten begrensninger. Dermed er netto antall som mister helsesertifikatet hvert år om lag 400.

Aldersfordelingen blant dem som får innvilget søknad om fravik fra helsekrav, er ikke nødvendigvis den samme som blant dem som ikke får innvilget slik søknad. Det er likevel interessant å merke seg at det er stor aldersmessig spredning blant dem som får innvilget søknad om fravik, og at alle aldersgrupper derfor må være representert blant dem som i utgangspunktet mister helsesertifikatet. Det er også interessant å merke seg at en del sjøfolk får innvilget søknad om fravik i relativt høy alder.

Tap av helsesertifikat rammer altså sjøfolk i alle aldre. En pensjonsalder på 60 år vil derfor ikke hjelpe dem som mister helsesertifikatet når de er for eksempel 18, 40 eller 58 år gamle. Det er ikke mulig å lese ut av statistikken hvilken betydning udyktighetserklæringer ville hatt dersom mulig uttak av pensjon ikke var før 62 år, men å endre pensjonsalderen i pensjonstrygden til 62 år,

Figur 7.3 Antall innvilgede søknader om fravik fra helseforskriften etter aldersgruppe for 2011, 2012 og 2013

Kilde: Sjøfartsdirektoratet

ville trolig føre til at noen flere mister helsesertifikatet hvert år, nemlig de i alderen 60–62 år.

I en rekke tariffavtaler er det fastsatt at de ansatte skal være omfattet av en forsikringsordning som skal gi kompensasjon for tap av fremtidig inntekt dersom de på grunn av sykdom eller skade ikke lenger kan utøve sitt yrke. Disse forsikringsordningene gir imidlertid redusert utbetaling når sjømenn mister helsesertifikatet etter fylte 50 år, og etter en viss alder gis det ingen forsikringsutbetaling for tap av helsesertifikat. Denne aldersgrensen er i noen ordninger 57 år og i andre ordninger 60 år.

Heller ikke når det gjelder de mest utbredte årsakene til at sjøfolk mister helsesertifikatet, foreligger det opplysninger for alle dem som mister helsesertifikatet, bare for dem som mister det og senere får det tilbake etter innvilget søknad om fravik fra helsekrav. Blant disse ble om lag 30 prosent i utgangspunktet fratatt helseerklæringen på grunn av svekket syn eller hørsel. Ytterligere 20–30 prosent av dem som får innvilget søknad om fravik fra helsekrav, ble fratatt helsesertifikatet på grunn av alvorlig overvekt. Hjerte- og karsykdommer og psykiske lidelser, særlig ADHD, er også utbredt. Mange av årsakene til at sjøfolk mister helsesertifikatet er altså i stor grad livsstilsrelatert (overvekt, diabetes mv.).

Igjen er det vanskelig å si hvor stort sammenfall det er mellom fordelingen på ulike lidelser blant dem som får innvilget sine søknader om fravik, med eller uten begrensninger, og fordelingen på ulike lidelser blant alle som mister helsesertifikatet. Det virker rimelig å anta at mindre alvorlige tilstander oftere gir grunnlag for å innvilge søknader om fravik fra helsekrav enn mer alvorlige lidelser. Statistikken sier dermed i første rekke noe om vanlige helselidelser som sjømenn mister helsesertifikatet på grunnlag av. Statistikken indikerer muligens også at en del tilstander som gir yrkesforbud som sjømann, for eksempel svekket syn eller hørsel og overvekt, ikke nødvendigvis ville være alvorlige nok til å gi forbud mot utøvelse av en del andre yrker.

Det foreligger ikke opplysninger om hvor mange det er av dem som mister helsesertifikatet, som får innvilget sykepenger/uførepensjon, men det er ingen automatikk i få innvilget uførepensjon selv om en sjømann mister helsesertifikatet. Det må antas at det er lettere for en ung person å finne seg et nytt yrke ved tap av helsesertifikat, enn det vil være for en eldre.

3.4 Pensjonsmessige konsekvenser av mulige avvikende helseforhold for sjømenn

Ut fra beskrivelsene over er det klart at gruppen sjømenn består av mange forskjellige kategorier som kan ha forskjellig behov for tidligpensjon.

Ved omleggingen av folketrygden ble det lagt til grunn en tilpasning til at ulike deler av befolkningen hadde ulik mulighet til å gå av med pensjon før den ordinære pensjonsalderen på 67 år. Folketrygden ble derfor tilpasset tidligste uttaksalder i avtalefestet pensjon (AFP), det vil si ved 62 år.

Vurdering av uttaksalder bør bygge på hvorvidt det er et spesielt behov for lavere uttaksalder i pensjonstrygden enn for resten av befolkningen. Som angitt ovenfor, er det vanskelig å vurdere helseforholdene knyttet til sjømenn. Helseforholdene og arbeidsvilkårene til sjømenn må antas å være betraktelig forbedret siden pensjonstrygdens innføring i 1948.

Ved å legge opp til fleksibilitet i uttaket fra 60 år vil en rekke grupper som i dag ikke ville fått utbetaling fra pensjonstrygden før i høyere alder få tilgang på pensjon fra denne alderen.

Dersom dagens krav til ikke å være i arbeid som sjømann opprettholdes (med dagens regler), vil antallet som kan ta ut pensjon fra 60 år likevel være begrenset. Det kan videre tenkes utvidelser av kravet til å omfatte arbeid av et visst omfang på land. På denne måten vil pensjonen fra 60 år kunne være målrettet for de gruppene som vil ha behov for pensjon ut fra helsemessige vurderinger.

Vedlegg 8

Hvem som omfattes i forskjellige pensjonslover og pensjonsløsninger

1 Innledning

Reglene om personkretsen som omfattes av pensjonstrygden for sjømenn, en innskuddspensjonsordning eller AFP-ordningen i privat sektor er forskjellige. Det innebærer at dersom sjømenn i fremtiden skal omfattes av en innskuddspensjonsordning, eller dersom sjømenn blir tatt opp i Fellesordningen for avtalefestet pensjon (AFP), vil personkretsen avvike fra dagens sjømannspensjonsordning. Formålet med dette notatet er å kartlegge disse forskjellene.

Pensjonsordningene som omtales har ulike regler for beregning av pensjon, men også svært ulike vilkår for å få rett til pensjon for personer som i en større eller mindre del av yrkeslivet har vært omfattet (medlem) av ordningen. Denne typen regler har stor betydning når utvalget skal vurdere fremtidige pensjonsløsninger for sjømenn. Notatet her behandler bare selve omfangsreglene. Det opplegget som er valgt er å gi en oversikt over omfangsreglene i pensjonstrygden for sjømenn (avsnitt 2), en oversikt over omfangsregler for innskuddspensjon med en kort sammenligning med reglene for sjømannspensjon (avsnitt 3) og en oversikt over omfangsreglene for Fellesordningen for AFP med en kort sammenligning med reglene for sjømannspensjon (avsnitt 4).

2 Hvem omfattes av pensjonstrygden for sjømenn?

2.1 Pliktig omfang – skip og arbeidstakere mv.

Hovedregelen er at pensjonstrygden er en pliktig pensjonsordning som omfatter norske statsborgere og personer bosatt i Norge meldt til folkeregisteret, som er ansatt om bord på ethvert skip, fiske- og fangstfartøy og annen flyttbar innretning i sjøen som har eget fremdriftsmiddel eller utstyr for boring etter undersjøiske naturforekomster,

og som er innført i norsk skipsregister (NOR eller NIS) med 100 bruttotonn eller mer.

Også arbeidstakere på norskregistrerte skip under 100 bruttotonn er omfattet, dersom rederiet i tillegg har større skip og arbeidstakerne er fast ansatte i rederiet med rett og plikt til å tjenestegjøre på samtlige av rederiets skip. Trygden omfatter dessuten ansatte på redningsskøyter som tilhører Norsk Selskab til Skibbrudnes Redning, uten hensyn til tonnasje.

Videre omfatter pensjonstrygden arbeidstakere på utenlandske skip (uansett statsborgerskap) dersom de er pliktige medlemmer av folketrygden som bosatt i Norge. I praksis vil dette gjelde arbeidstakere som det svares arbeidsgiveravgift til folketrygden for.

Etter EØS-avtalen skal sjøfolk som hovedregel være dekket av trygdeordninger i flaggstaten. For pensjonstrygden for sjømenn (og folketrygden) innebærer dette at trygden med visse unntak omfatter statsborgere fra andre EØS-land (uansett bosted) og flyktninger og statsløse bosatt innenfor EU/EØS som arbeider på norskregistrert skip på 100 bruttotonn eller mer. Flytende innretninger som ikke defineres som skip faller her utenfor.

Såkalte tredjelandsborgere bosatt i et annet nordisk land er omfattet av pensjonstrygden når de tjenestegjør på norskregistrerte skip.

2.2 Nærmere om personkretsen og omfanget av pliktig pensjonstrygd

Pensjonstrygden omfatter i prinsippet enhver arbeidstaker som er ansatt om bord, uavhengig av gjøremål og hvem arbeidstakeren er ansatt hos. I utgangspunktet omfatter trygden dermed ikke bare driftsbetningen (navigatorer, maskinister, matroser mv.), men også cateringpersonale, oljearbeidere, butikkansatte på skip, seismisk personell osv.

På fartøyer som driver fiske og fangst omfatter pensjonstrygden for sjømenn arbeidstakere i

besetningen, for eksempel skipsfører, styrmann, maskinist, stuert, kokk og hjelpegutt. Fiskere er dermed ikke omfattet. Men de vil være omfattet av pensjonstrygden for fiskere.

På borefartøy (boreskip og bevegelig boreplattform for boring etter undersjøiske naturforekomster) omfatter pensjonstrygden for sjømenn arbeidstakere ansatt i stilling om bord av borefartøyet, den som disponerer borefartøyet, boreentreprenør eller av disses underentreprenører, herunder cateringsselskap. Ansatte av operatøren for feltet eller operatørens underentreprenører er ikke omfattet av trygden.

Reder og partreder i full stilling om bord er omfattet av trygden når en arbeidstaker i en slik stilling vil være omfattet. Også restauratør om bord som driver virksomhet for egen regning, er omfattet av trygden.

En arbeidstaker er omfattet av trygden så lenge ansettelsesforholdet om bord består, men også i tidsrom før eller etter dette mens han eller hun mottar:

- hyre, feriegodtgjøring og fritidskompensasjon etter avtale eller lov i inntil 12 måneder
- sykepenger fra folketrygden når sykdommen er inntruffet i tid der arbeidstakeren er omfattet av trygden
- omsorgspenger, pleiepenger, opplæringspenger, svangerskapspenger og foreldrepenger fra folketrygden i inntil 52 uker når tilfellet oppstår i tid der arbeidstakeren er omfattet av trygden

Regelverket i pensjonstrygden for sjømenn har ingen bestemmelser som stiller krav til noen bestemt stillingsandel/stillingsprosent for å være omfattet av trygden.

2.3 Frivillig pensjonstrygd

Arbeidstakere på utenlandske skip er omfattet av pensjonstrygden for sjømenn når de er pliktig omfattet av folketrygden som bosatt i Norge, jf. ovenfor. Andre arbeidstakere på utenlandske skip som er frivillige medlemmer i folketrygden kan opptas som medlemmer av pensjonstrygden for sjømenn etter individuell søknad. Nærmere vilkår er fastsatt av styret i Pensjonstrygden for sjømenn ved forskrift.

Det er også gitt en generell bestemmelse i lov om pensjonstrygd for sjømenn om at styret i Pensjonstrygden for sjømenn kan bestemme at arbeidstakere og flyttbare innretninger som ikke omfattes av trygdeplikten, likevel skal omfattes av trygden. Styret har benyttet bestemmelsen til å innlemme enkelte skip under 100 bruttotonn.

2.4 Unntak fra trygdeplikten

Loven gjør unntak for skip som i det vesentlige går i fart på norske innsjøer og elver og skip som tilhører Forsvaret. Det innebærer at ingen arbeidstakere på slike skip omfattes av pensjonstrygden for sjømenn.

Arbeidstakere som på grunn av stillingen om bord er medlemmer av Statens pensjonskasse, er unntatt fra pensjonstrygden for sjømenn. Det samme gjelder for medlemmer av andre offentlige pensjonsordninger som styret finner likeveeldig med pensjonstrygden. Styret har bestemt at arbeidstakere som på grunn av stillingen om bord er medlemmer av en kommunal eller fylkeskommunal pensjonskasse skal unntas fra pensjonstrygden.

Ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet om bord på turistskip registrert i NIS er unntatt fra pensjonstrygden. Dette unntaket gjelder uansett statsborgerskap og bosted. Disse arbeidstakerne er heller ikke medlemmer av folketrygden.

Det er også enkelte bestemmelser i loven som gir styret i pensjonstrygden myndighet til å gjøre unntak fra trygdeplikten i særlige tilfeller. Dette gjelder:

- arbeidstakere på skip under 200 bruttotonn som nyttes i ferge- eller havnetrafikk eller til annet formål enn transport, fiske og fangst
- arbeidstakere som ikke tilhører mannskapet. Det gjelder for tiden unntak for musikere, leger, flyvere, flymekanikere og reisereparatører som er tilsatt og lønnet av håndverksfirma, skipsverft og lignende

Skal det gjøres unntak for større grupper (mer enn 50 personer), må arbeidstakerne utføre en større del av sitt årlige arbeid i land, og det må foreligge samtykke fra departementet. Denne regelen om unntak kom inn i loven med virkning fra 1. mai 1993, og det har hittil ikke vært gitt noe slikt unntak.

Departementet kan unnta grupper av arbeidstakere på borefartøy og bevegelig boreplattform for boring etter undersjøiske naturforekomster dersom arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene er enige om dette. Arbeidstakerne må omfattes av en annen pensjonsordning som departementet finner minst like god. Denne muligheten for unntak kom inn i loven med virkning fra 1. januar 2001. Hittil har det ikke vært søknader om unntak på dette grunnlaget.

Etter EØS-avtalen er hovedregelen at sjøfolk skal være dekket av trygdeordninger i flaggstaten. Det gjelder visse unntak fra flaggstatsprinsip-

pet som får betydning både for pensjonstrygden for sjømenn og folketrygden:

- personer som utfører lønnet arbeid om bord på norsk skip for et foretak tilhørende et annet EU/EØS-land
- selvstendig næringsdrivende som vanligvis driver sin virksomhet i et annet EU/EØS-land og for egen regning utfører et arbeid om bord på norske skip
- personer som vanligvis ikke utfører arbeid til sjøs, og som i et annet EØS-lands territorialfarvann eller havn utfører et arbeid om bord i norsk skip uten å tilhøre mannskapet
- arbeidstaker om bord i norsk skip som får lønn av arbeidsgiver med forretningssted eller bopel i et annet EØS-land hvor han selv er bosatt

I praksis er det siste unntaket mest brukt.

Videre er det adgang for to eller flere EU/EØS-lands kompetente myndigheter til å avtale unntak for den enkelte sjømann fra bestemmelsene om hvilket lands pensjons- og trygdelovgivning som får anvendelse. Det er inngått slike avtaler om trygd i hjemlandet og unntak fra norsk trygd, herunder pensjonstrygden for sjømenn og folketrygden, for sjømenn bosatt i Polen, Latvia og Romania ansatt på NIS-skip. Avtalene forutsetter at det foreligger bekreftelse på at den enkelte er trygdedekket i hjemlandet.

3 Hvem omfattes av en pensjonsordning opprettet etter lov om innskuddspensjon?

3.1 Etablering og medlemskap i en innskuddspensjonsordning

Etter innskuddspensjonsloven er det *foretak* som kan etablere en innskuddspensjonsordning etter de rammene som er stilt opp i loven. Foretak defineres som: aksjeselskap, allmennaksjeselskap, ansvarlig selskap, enkeltmannsforetak og ethvert annet rettssubjekt som har arbeidstakere i sin tjeneste. Dersom foretaket inngår i et konsern, vil flere foretak i konsernet kunne gå sammen og opprette en felles pensjonsordning, forutsatt at de til sammen vil fylle minstekravene.

Skal et foretak etablere en innskuddspensjonsordning, må ordningen minst omfatte to personer i foretaket som enten begge har en arbeidstid og lønn som utgjør 75 prosent eller mer av full stilling, eller minst én arbeidstaker uten eierinteresse i foretaket som har en arbeidstid og lønn i foretaket som utgjør 75 prosent eller mer av full

stilling. Pensjonsordningen kan også omfatte arbeidsgiveren og annen person som må anses som innehaver av foretaket på samme vilkår som for arbeidstakere.

Som hovedregel skal en innskuddspensjonsordning omfatte alle arbeidstakere i foretaket som er fylt 20 år, og en arbeidstaker skal opptas som medlem fra første arbeidsdag i foretaket. I pensjonsordningens regelverk kan det fastsettes en lavere alder enn 20 år, og det kan også fastsettes at arbeidstakere som har fylt 75 år, ikke skal opptas som medlem.

Arbeidstakere som har mindre enn en femdel av full stilling i foretaket, eller sesongarbeidere som i løpet av året utfører arbeid i foretaket som tilsvarer mindre enn en femdel av tilsvarende fulltidsstilling, skal ikke være medlem av ordningen med mindre det fastsettes noe annet i ordningens regelverk.

Arbeidstakere som har permisjon for et fastsatt tidsrom, og som forutsettes å gjenoppta arbeidet i foretaket, skal være medlemmer av pensjonsordningen i permisjonstiden. Dette gjelder uten unntak for lovfestede permisjoner (for eksempel svangerskapspermisjon, fødselspermisjon og foreldrepermisjon etter arbeidsmiljølovens bestemmelser). For avtalefestede permisjoner kan det gis andre regler i pensjonsordningens regelverk. Det kan bestemmes i pensjonsordningens regelverk at arbeidstakere som er permitterte som følge av driftsinnskrenkninger mv. skal være medlemmer av pensjonsordningen.

Arbeidstakere som får utbetalt pensjon fra pensjonsordningen, men som fortsatt har full- eller deltidsstilling i foretaket, beholder medlemskapet i pensjonsordningen.

Også arbeidstakere som er blitt uføre mens de var i foretakets tjeneste, og som det derfor innbetales innskudd for i henhold til forsikring for innskuddsfritak ved uførhet, beholder medlemskapet i innskuddspensjonsordningen.

Arbeidstakere unntas fra medlemskap i en innskuddspensjonsordning dersom de er medlemmer av en kollektiv pensjonsordning utenfor innskuddspensjonsloven som foretaket betaler premie til og som gir ytelser av minst tilsvarende verdi.

Et særskilt vilkår for å være medlem i en innskuddspensjonsordning er at arbeidstakeren som hovedregel skal være pliktig medlem i folketrygden med medlemskap som omfatter opptjening av pensjonsrettigheter. Dette har sammenheng med at innskuddspensjonsordningen skal sikre arbeidstakeren en pensjon i tillegg til ytelser som utbetales fra folketrygden.

Arbeidstakere på norskregistrerte skip (i NOR eller NIS) som er norske statsborgere eller bosatte i Norge er pliktige medlemmer i folketrygden. Det samme gjelder arbeidstakere (uansett statsborgerskap) på den norske delen av kontinentalsokkelen. Selv om disse ikke er bosatte i Norge, er de trygdemessig likestilt med dem som arbeider på land i Norge. Det innebærer at utlendinger som er bosatt i utlandet og som arbeider på NIS-registrerte plattformer på norsk sokkel, skal være medlemmer i folketrygden på flyttbare innretninger som ikke regnes som skip.

Ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet om bord på turistskip registrert i NIS er unntatt fra folketrygden, uansett statsborgerskap og bosted. De skal heller ikke gis frivillig medlemskap i folketrygden.

Som nevnt over innebærer EØS-avtalen at folketrygden (og pensjonstrygden for sjømenn) med visse unntak omfatter statsborgere fra andre EØS-land (uansett bosted) og flyktninger og statsløse bosatt innenfor EU/EØS som arbeider på norskregistrerte skip.

Unntakene for flaggstatsprinsippet som er omtalt i avsnitt 2.4 gjelder også for folketrygden, og også unntaket fra norsk trygd for sjømenn og folketrygden, for sjømenn bosatt i Polen, Latvia og Romania ansatt på NIS-skip.

Vilkåret om pliktig medlemskap i folketrygden for å være medlem i en innskuddspensjonsordning kan ved midlertidig opphold i utlandet fravikes etter regler som Finanstilsynet har gitt i forskrift. Personer som ikke er pliktige medlemmer i folketrygden under midlertidig opphold i utlandet, kan opptas som medlem eller fortsette å være medlem i en pensjonsordning når de arbeider for foretaket, eller et tilknyttet foretak, og det midlertidige oppholdet skal vare i inntil ti år. Midlertidig opphold er definert som opphold i utlandet hvor vedkommende i henhold til arbeidsavtale har rett til å fortsette i stilling i foretaket eller annet foretak i det konsernet foretaket inngår i, etter utenlandsoppholdet. Flere utenlandsopphold skal ved beregning av tidsbegrensningen ses under ett, dersom mellomliggende opphold i Norge er under ett år. Den som viderefører medlemskapet i pensjonsordningen under midlertidig opphold i utlandet, kan være medlem av en kompensasjonsordning som skal dekke tap av ytelser i folketrygden når vedkommende ikke er frivillig medlem av folketrygden.

Bestemmelsen i § 5 slår fast et prinsipp om likebehandling. Dersom pensjonsordningen åpner for at en person kan være medlem i pensjonsordningen i overensstemmelse med bestem-

melsene i forskriften, skal alle andre personer i samme situasjon gis tilsvarende rett.

3.2 Sammenligning med omfangsreglene/medlemskapsreglene for pensjonstrygden for sjømenn

Ved en overgang fra pensjonstrygden til en innskuddsordning vil omfanget av hvem som kan være medlem endres.

En innskuddspensjonsordning gjelder arbeidstakere i foretaket, mens pensjonstrygden gjelder arbeidstakere på skip og visse andre flytende innretninger. Dette innebærer at ingen som i dag er omfattet av pensjonstrygden behøver å falle utenom, dersom foretaket sjømannen er ansatt hos går over på en innskuddspensjonsløsning. Det innebærer imidlertid også at foretaket ikke kan gå over på en innskuddspensjonsløsning uten å ta med flere enn de som i dag er omfattet av pensjonstrygden, siden en innskuddspensjonsløsning må omfatte samtlige arbeidstakere i foretaket, altså også ikke-sjømenn.

For gruppen selvstendig næringsdrivende kan det bli en forskjell, selv om det antakelig vil forekomme sjelden. For eksempel er en selvstendig restauratør på en ferje pliktig omfattet av pensjonstrygden for sjømenn. Han eller hun vil ikke kunne omfattes av rederiets innskuddspensjonsordning. Skal vedkommende omfattes av reglene for selvstendig næringsdrivende i innskuddspensjonsloven, må dette være som arbeidsgiver i eget foretak.

På fartøyer som driver fiske og fangst omfatter pensjonstrygden for sjømenn visse stillinger om bord (vesenlig driftsbesetningen). Skattemessig vil disse anses som selvstendig næringsdrivende, og de vil som hovedregel ikke kunne omfattes av en innskuddspensjonsordning.

En innskuddspensjonsordning kan ikke ha regler om unntak for visse skip og arbeidstakere (skip som går på innsjøer og elver, skip som er under 200 bruttotonn, arbeidstakere som ikke tilhører «mannskapet» eller grupper av arbeidstakere i offshorevirksomhet). Det kan heller ikke være noen tonnasje grense.

Unntaket i pensjonstrygden for sjømenn for arbeidstakere som er medlem av pensjonsordning i offentlig sektor kan opprettholdes i en innskuddspensjonsordning.

Innskuddspensjonslovens regler om nedre aldersgrense (20 år), stillingsstørrelse (1/5 stilling) og sesongarbeidere har ikke noe motstykke i lov om pensjonstrygd for sjømenn. Disse reglene

er ikke obligatoriske, så en innskuddspensjonsordning kan ha avvikende regler.

Hovedreglene for omfang/medlemskap er sammenfallende på viktige områder. De fleste sjømenn som omfattes av pensjonstrygden er pliktige medlemmer av både pensjonstrygden for sjømenn og folketrygden som norske statsborgere/bosatte i Norge/EØS-borgere, og pliktig medlemskap i folketrygden er et viktig kriterium for å omfattes av en innskuddspensjonsordning.

Dermed vil ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet om bord på turistskip registrert i NIS som i dag er unntatt fra både folketrygden og sjømannstrygden ikke kunne omfattes av en innskuddspensjonsordning, uansett statsborgerskap og bosted.

Unntakene fra medlemskap i folketrygden for blant annet utsendte arbeidstakere vil medføre at heller ikke disse arbeidstakerne vil kunne omfattes av en innskuddspensjonsordning. Det samme vil gjelde for sjømenn bosatt i Polen, Latvia og Romania ansatt på NIS-skip.

For frivillige medlemmer av folketrygden er reglene om frivillig opptak i pensjonstrygden for sjømenn og en innskuddspensjonsordning ikke helt sammenfallende. Reglene som gjelder innskuddspensjonsordninger forutsetter midlertidig opphold i utlandet.

4 Hvem omfattes av Fellesordningen for avtalefestet pensjon

4.1 Deltakelse og personkrets

AFP-tilskottsloven angir vilkår for statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon (AFP) i privat sektor etter avtale mellom landsomfattende organisasjoner av arbeidsgivere og arbeidstakere eller mellom bedrifter og landsomfattende organisasjoner av arbeidstakere.

Som hovedregel skal avtaler om AFP der det kan gis statstilskott, omfatte alle arbeidstakere i den enkelte bedrift. Unntatt er arbeidstakere som etter lov eller tariffavtale har lavere aldersgrense enn 62 år. Videre kan det bestemmes i vedtekter at nærmere angitte grupper av arbeidstakere kan unntas fra, eller inkluderes i, virkeområdet for avtalefestet pensjon.

Av vedtektene for Fellesordningen for avtalefestet pensjon (AFP) fremgår det hvilke landsomfattende arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner som deltar i ordningen, bl.a. NHO, Virke, Spekter, Finans Norge, LO, Norges Rederiforbund og YS.

Foretak er definert som selskap, enkeltpersonforetak, stiftelse, forening og annen type organisa-

sjon eller innretning som er tilsluttet ordningen. Fellesordningen omfatter foretak med minst én arbeidstaker i full stilling eller flere arbeidstakere som utfører arbeid som tilsvarer minst ett årsverk. Daglig leder og eier med betydelig eierandel (20 prosent eller mer), eller arbeidstaker nærstående av slik eier, regnes ikke med ved vurdering av dette minstekravet.

Foretak som er tilsluttet Overføringsavtalen og som har etablert offentlig tjenestepensjonsordning og offentlig AFP-ordning for alle ansatte skal ikke ha AFP-dekning i Fellesordningen. Har et slikt foretak etablert både privat AFP i fellesordningen og en offentlig AFP-ordning, kan foretaket kreve at arbeidstakere som er omfattet av den offentlige AFP-ordningen, skal være unntatt fra Fellesordningen.

Videre skal tariffavtale som er begrenset til bare å omfatte arbeidstakere som har pensjonsalder eller aldersgrense lavere enn 62 år, ikke ha AFP-dekning. Som nevnt over er det lovbestemt som vilkår for statstilskott at slike arbeidstakere ikke skal omfattes av AFP-ordningen. Styret i Fellesordningen kan i særlige tilfeller samtykke i at arbeidstakere med lavere pensjonsalder eller aldersgrense enn 67 år, ikke skal omfattes av ordningen.

Et foretak som har utestasjonerte arbeidstakere i datterselskap eller i annet konsernselskap, filial, fast driftssted eller annen konsernenhet i utlandet, kan søke styret i Fellesordningen om at alle utestasjonerte arbeidstakere skal være omfattet av Fellesordningen. Det kreves at arbeidstakerne under hele utestasjoneringen enten har hatt et pliktig eller et frivillig medlemskap i folketrygden som omfatter pensjon.

Reglene om trygd i EØS-avtalen og nordisk konvensjon om trygd har ikke virkning for AFP.

4.2 Sammenligning med omfangsreglene i pensjonstrygden for sjømenn

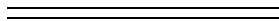
Også ved en overgang fra pensjonstrygden til privat AFP vil omfanget av hvem som kan være medlem endres.

Problemstillingen forutsetter at lov om pensjonstrygd for sjømenn oppheves, og at det klargjøres i tariffavtalene at AFP-ordningen også omfatter sjømenn.

De prinsipper som ligger bak reglene om foretak og arbeidstakere som omfattes av Fellesordningen, må i tilfelle tilpasses sjømenn. Dette må klargjøres nærmere i vedtektene ved regler om arbeidstakere på skip. Det kan ikke påregnes detaljerte regler om unntak og innlemming av

arbeidstakere og skip, og det må forventes at medlemskap i folketrygden som omfatter pensjonsrettigheter blir et kriterium også for disse arbeidstakerne.

Sjømenn som er medlemmer i Statens pensjonskasse mv. og har offentlig AFP vil også være unntatt fra Fellesordningen dersom den i fremtiden skulle omfatte sjømenn.

Norges offentlige utredninger

2013 og 2014

Statsministeren:

Arbeidsdepartementet:

Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2013. NOU 2013: 7.

Arbeids- og sosialdepartementet:

Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2014. NOU 2014: 3.
Pensjonsordning for arbeidstakere til sjøs.
NOU 2014: 17.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet:

Tolking i offentlig sektor. NOU 2014: 8.
Ny adopsjonslov. NOU 2014: 9.

Finansdepartementet:

Pensjonslovene og folketrygdreformen III.
NOU 2013: 3.
Uførepensjon i private tjenstepensjonsordninger.
NOU 2013: 12.
Lønnsdannelsen og utfordringer for norsk økonomi.
NOU 2013: 13.
Kapitalbeskatning i en internasjonal økonomi.
NOU 2014: 13.

Fiskeri- og kystdepartementet:

Med los på sjøsikkerhet. NOU 2013: 8.

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet:

Hindre for digital verdiskaping. NOU 2013: 2.

Forsvarsdepartementet:

Helse- og omsorgsdepartementet:

Åpent og rettferdig – prioriteringer i helsetjenesten.
NOU 2014: 12.

Justis- og beredskapsdepartementet:

Når det virkelig gjelder... NOU 2013: 5.
Ett politi – rustet til å møte fremtidens utfordringer.
NOU 2013: 9.
Festekontrakter og folkerett. NOU 2013: 11.
Ny arvelov. NOU 2014: 1.
Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern.
NOU 2014: 10.

Klima- og miljødepartementet:

Kommunal- og moderniseringsdepartementet:

Revisjon av eierseksjonsloven. NOU 2014: 6.

Kulturdepartementet:

Det livssynsåpne samfunn. NOU 2013: 1.
Kulturutredningen 2014. NOU 2013: 4.
Lik og likskap. NOU 2014: 2.

Kunnskapsdepartementet:

MOOC til Norge. NOU 2014: 5.
Elevenes læring i fremtidens skole. NOU 2014: 7.
Fagskolen – et attraktivt utdanningsvalg.
NOU 2014: 14.

Landbruks- og matdepartementet:

God handelsskikk i dagligvarekjeden. NOU 2013: 6.
Norsk pelsdyrhold – bærekraftig utvikling eller styrt avvikling? NOU 2014: 15.

Miljøverndepartementet:

Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester.
NOU 2013: 10.

Nærings- og fiskeridepartementet:

Enklere regler – bedre anskaffelser. NOU 2014: 4.
Konkurransklagenemda. NOU 2014: 11.
Sjømatindustrien. NOU 2014: 16.

Olje- og energidepartementet:

Samferdselsdepartementet:

Utenriksdepartementet:

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 20 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Aurskog AS – 12/2014